

*Inscruta
III*

GLĂSU BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLIII, Nr. 1-2, — IANUARIE — FEBRUARIE 1984

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLIII, Nr. 1 — 2
IANUARIE - FEBRUARIE
1984

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 -- Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

IUSTIN

Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. **ANTIM**
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. **EPIFANIE**
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. **ROMAN IALOMIȚEANUL**
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. **OCTAVIAN POPESCU**
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. **ILIE GEORGESCU**
Consilier cultural mitropolitan

REDACTOR :

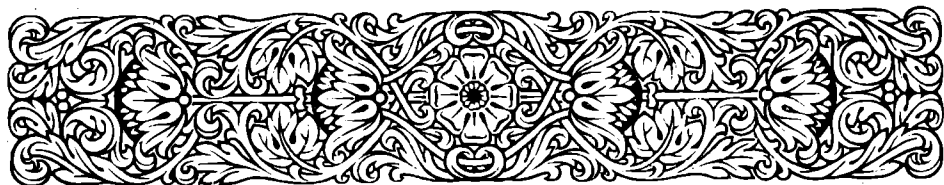
Drd. **MIHAI HAU**

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
Redacția, Gânduri pentru Anul Nou	5
INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE	
Pr. MIHAI COLOTELO, <i>Predică la Întîmpinarea Domnului</i>	8
Pr. Prof. onorar N. CIUDIN, <i>Predică la Duminică Vameșului și Fariseului</i>	11
Pr. Asist. N. NECULA, <i>Duminică Fiului risipitor — Nădejdea celui îndreptat</i>	14
Pr. Prof. C. CORNIȚESCU, <i>Predică la Duminică Lăsatului sec de brînză</i>	17
Pr. Prof. onorar, ION IONESCU, <i>Cuvinte de învățătură la Sîntele Taine (II)</i>	20
IN APĂRAREA PĂCII	
Știri privind acțiunile pentru pace ale Statului nostru	46
Știri ecumenice	49
STUDII ȘI ARTICOLE	
Arhim. Dr. CHESARIE GHEORGHESCU, <i>Actualitatea învățăturilor Sîntîilor Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie și Ioan</i>	52
Prof. EM. POPESCU, <i>Epigrafiia greacă, izvor pentru Istoria Bizanțului în secolele IV—IX</i>	58
Ierom. IRINEU POP, <i>Maica Domnului și sîntîii îngeri în Coran</i>	86
Pr. VASILE GORDON, <i>Rugăciunile pentru morți în expunere catehetică</i>	93
ANIVERSĂRI	
Pr. Prof. onorar A. CIUREA, <i>Unirea Principatelor Române</i>	107
Pr. ION SPIRU, <i>Alexandru Ioan Cuza de-a pîruri în conștiința poporului român</i>	115
DIN VIAȚA BISERICESCĂ	
ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOI, <i>Sărbătorirea Patronului Seminarului Teologic din București</i>	123
† Pr. Nișior Cazacu	124
† Vasile Plămădeală, cîntăreț bisericesc	126
ARHIEPISCOPIA TOMISULUI ȘI GALAȚILOI	128
EPISCOPIA BUZĂULUI	130
RECENZII — NOTE BIBLIOGRAFICE	
Sf. Maxim Mărturisitorul, <i>Ambigua — tălcuirile ale unor locuri cu multe și adînci înțelesuri din Sîntîii Părinți Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul</i> , traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. D. STĂNILOAE, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1983 (Pr. Asist. NIC. DURĂ)	138
Denis Feissel, <i>Recueil des inscriptions chrétiennes de Macédonie du III-e au VI-e siècle</i> , Paris, 1983 (Prof. EM. POPESCU)	139
<i>Biserica Românească — publicația parohiei române din Milano</i> , an VIII, nr. 3 (iunie-sept. 1983) — (Diac. O.B.)	142

GÎNDURI PENTRU ANUL NOU

Bătăile ceasornicului vremii ne-au vestit sosirea unui nou an. A intrat în istorie și în veșnicie anul trecut, iar în locul său a venit din aceeași veșnicie noul an. În clipele cînd ne aflăm pe pragul acéstuia an, noi credincioșii trăim o emoție sfîntă, mulțumind lui Dumnezeu că ne-a dăruit viață și ne-a călăuzit în rînduielile Sale înțelepte. Viața e un dar al Celui de sus, care vine prin bunăvoirea lui Hristos-Domnul, izvorul vieții. El a venit în lume, ca «*lumea viață să aibă*» (Ioan X, 10). La El se îndreaptă gîndurile și speranțele credincioșilor. Lui i-am dăruit iubirea noastră în zilele Crăciunului, cînd L-am văzut cu ochii sufletului, Prunc, culcat în iesle sub privirile blînde ale Sfintei Fecioare Maria, ale păstorilor și crailor de la Răsărit, care-L preamăreau, împreună cu îngerii. Și am simțit că și în inimile noastre se naște în chip tainic Hristos, spre înnoirea și reorientarea vieții în lumina stelei de la Betleem, în lumina păcii și a bunăvoirii.

Iar astăzi, în ziua de Anul Nou, Îl vedem din nou pe Prîncul dumnezeiesc primind numele de Iisus, după cum a fost numit de înger, mai înainte de a se zămisli în pîntecele Fecioarei (Luca, II, 21). Începem, așadar, anul nou, cu prăznuirea numelui Celui «*care este mai presus de orice nume ; ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pămîntești*» (Filip. II, 9—10). El «*este chipul lui Dumnezeu... mai întîi născut decît toată făptura, prin El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pămînt..., căci în El a binevoit Dumnezeu să sălășluiască toată plinirea*» (Col. I, 15—19). În El «*sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței*» (Col. II, 3) și «*întru El locuiește trupește toată plîntatea Dumnezeirii*» (Col. II, 9). Cînd rostim numele Domnului Iisus, în ființa noastră coboară pacea cerească, căci «*El desființînd vrăjmășia în trupul Său, a binevestit pace..., și prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl*» (Efes. II, 15—18). Chemat cu credință, numele Domnului Iisus ne mîngîie și ne întărește în necazuri și în lupta împotriva ispitelor. El stă mărturie că nu sîntem singuri pe lume și ne încredințează că va fi cu noi «*pînă la sfîrșitul veacului*» (Matei XXVIII, 20).

În noul an, numele lui Iisus este un izvor de energie netrecătoare. Este puterea acelor «*rîuri de apă vie*» despre care El a vorbit mulțimilor din templul de la Ierusalim (Ioan VII, 38). Cînd rămîne mereu în mintea credincioșilor, numele lui Iisus luminează neîncetat calea spre fericire, căci nu în zadar a rostit El, cele nouă Fericiri (Matei V, 3—12). De numele

lui Iisus este legată puterea credinței, a iubirii și a nădejzii, dar în același timp și a răbdării în suferință, a jertfelniciei și a curățeniei sufletești «*prin ascultare de adevăr*» (I Petru I, 22). Numele Domnului Iisus rostit cu evlavie, poate liniști într-o clipă furia, sau neliniștea, unui suflet zbuciumat, ori cuprins de frică, după cum Domnul a potolit furtuna mării, întărind pe ucenicii aflați în corabie (Matei XIV, 24—27).

Iată de ce ne bucurăm că în prima zi a anului nou, pașii noștri se îndreaptă spre Sfânta Biserică ca să preamărim numele Mântuitorului nostru. Tot în această zi, Biserica mai pomeneste și pe Sf. Ierarh Vasile cel Mare, una din personalitățile cele mai însemnate din istoria ei. Această pomenire a Sf. Vasile este o chemare către credincioși ca să urmeze în viața lor credința și activitatea plină de jertfelnicie a acestui Sfânt Părinte bisericesc. A fost arhiepiscop în Cezarea Capadociei în secolul IV, și a apărut cu deosebită pricepere și dăruire de sine dreapta credință în fața rătăcirilor eretice, care loveau în unitatea Bisericii. În acest scop el a alcătuit numeroase scrieri și canoane care au o valoare și actualitate permanentă în Biserica noastră. De asemenea, de la el ne-a rămas și o Sfântă Liturghie, care-l poartă numele, precum și multe rânduiri pentru organizarea vieții mănăstirilor. Sf. Vasile cel Mare a inițiat și a organizat o însemnată lucrare de interes obștesc și anume întreținerea multor spitale și azile pentru bolnavi, mai ales leproși, pentru orfani, văduve și săraci. Aceste griji pentru alinarea suferinței omenești caracterizează sufletul Sf. Vasile și-l împodobesc cu virtutea dragostei ridicate la o treaptă de slujire pilduitoare.

Vedem deci, că atât prăznuirea numelui Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos, cât și pomenirea Sf. Ierarh Vasile cel Mare prilejuiesc credincioșilor învățături și gânduri binecuvântate la început de an nou.

Obişnuim să așteptăm multe bunătăți și realizări de seamă de la anul în care intrăm și de aceea folosim și urarea de «an nou fericit». Ar trebui însă să ținem seama și de faptul că Dumnezeu așteaptă și din partea noastră o contribuție cât mai însemnată la propășirea și fericirea vieții în cel mai larg sens al cuvântului. Ce bine ar fi dacă ne-am aduce aminte mereu de pilda pomului lipsit de roade și pe care stăpînul ar fi vrut să-l taie, dar la rugămintea unui grădinar l-a mai lăsat încă un an, *așteptînd să vadă dacă va face roade*. Nu cumva această pildă se referă la mulți dintre noi? Care și cite au fost roadele noastre în anul trecut? Am mai adăugat la vârsta noastră încă un an. Dar valoarea vieții nu se apreciază după numărul de ani, ci după faptele săvîrșite în acest timp. Bogăția faptelor bune arată vrednicia omului. Cînd ne lipsesc astfel de fapte, sintem incredințați că Maica Domnului, îngerul nostru păzitor și Sfinții se roagă pentru noi ca Dumnezeu să ne fie milostiv și îndelung răbdător în anul cel nou, în care am intrat.

De aceea ca niște «*tii ai luminii și ai zilei*» (I Tes. V, 5), «*nu ca niște neînțelepți, ci ca cei înțelepți*» (Efes. V, 15), credincioșii vor privi spre anul care a trecut pentru a face un serios și atent bilanț al faptelor, al bucuriilor, sau al necazurilor prin care le-a fost dat să treacă. În mod firesc își vor putea pune întrebarea: oare au făcut fapte bune după puterea lor? Nu cumva au avut posibilități mari, dar binele pe care l-au făcut a fost tare redus? Ne-am luptat oare cu toată hotărîrea ca

să nu fim «*părtași la faptele cele fără roadă ale întunericului*»? (Efes. V, 11). Oare am viețuit după îndemnul Apostolului astfel, ca «*din gura noastră să nu iasă nici un cuvînt rău, ci numai ce este bun spre zidirea cea de trebuință*»? (Efes. IV, 29). Cum a fost purtarea noastră față de părinți, față de copii, față de soț sau soție, față de societate și față de orice om, aproapele nostru? Nu cumva am avut și zile cînd «*întunecați fiind la cuget, înstrăinați fiind de viața lui Dumnezeu*» (Efes. IV, 18), ne-am îmbrăcat în trufie, am nedreptățit, am fost «*plini de lăcomie, grăitori de rău, laudăroși, născocitori de rele, călcători de cuvînt, fără dragoste, fără milă*» (Romani I, 29—31)?

Nu trebuie să uităm nici felul cum am cercetat Sfînta Biserică. Datoriile creștinului sînt să nu lipsească de la sfintele slujbe, să se spovedească, să se împărtășească și să se străduiască mereu spre innoirea vieții. În acest sens cuvintele Mintuitorului despre Sfînta Împărtășire au mare valoare și actualitate: «*Dacă nu veți minca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sîngele Lui, nu veți avea viață în voi. Cel ce mănîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi*» (Ioan VI, 52—53).

Făcînd această privire de ansamblu asupra vieții noastre din anul care a trecut, ne vom da seama că pe lîngă părți bune am avut și unele greșeli. Pentru cele bune ne vom bucura și vom făgădui că, în anul care a sosit, le vom înmulți. Pentru faptele rele vom simți mustrarea cugetului și vom înțelege că ele sînt pricina necazurilor și a greutăților prin care am trecut. Dar, în același timp, aducîndu-ne aminte că «*Dumnezeu nu ne-a rînduit spre minie, ci spre dobîndirea mîntuirii*» (I Tes. V, 9), vom lua hotărîrea, la începutul anului nou, ca «*să dobîndim inimă înțeleaptă*», să ne dezbrăcăm «*de omul cel vechi*», care se strică prin poftete amăgitoare și să ne îmbrăcăm în «*omul cel nou*», care este făcut după chipul lui Dumnezeu, «*în dreptatea și sfințenia adevărului*» (Efes. IV, 22—24).

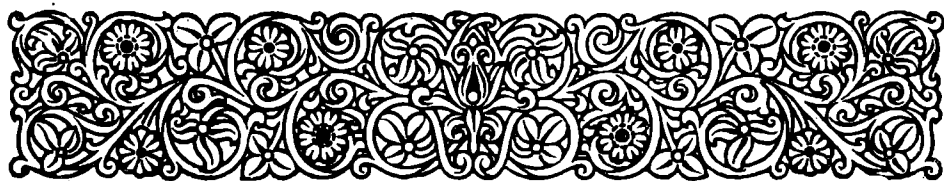
Spre înfăptuirea acestei hotărîri de luminare a vieții noastre, trebuie să cerem ajutorul lui Dumnezeu «*la care sînt toate cu putință*» (Luca I, 37).

Ceea ce ne-am putea dori mai mult pentru noul an este creșterea în înțelepciune care este «*duh iubitor de oameni*». (Întel. lui Solomon I, 6). «*Ea este pentru oameni comoară nesfîrșită; Cei care se folosesc de ea se fac prieteni lui Dumnezeu...*» (Întel. lui Solomon VII, 14).

Ceea ce mai trebuie să cerem de la Dumnezeu în acest an este binecuvîntarea vieții noastre, a muncii noastre, a familiei și țării noastre, întărirea unității Bisericii, sporirea în viața duhovnicească și pacea a toată lumea, ca «*Insuși Domnul nostru Iisus Hristos și Dumnezeu Tatăl nostru, care ne-a iubit pe noi și ne-a dat harul Său veșnică mîngiere și bună nădejde, să mîngîie inimile voastre și să vă întărească la tot lucrul și cuvîntul bun*» (II Tes. II, 16—17) «*și să cunoașteți iubirea lui Hristos cea mai presus de cunoștință ca plini să fiți de toată plinătatea lui Dumnezeu*» (Efeseni III, 19). Amin!

/

REDAȚIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

ÎNTÎMPINAREA DOMNULUI

Cînd s-au împlinit 40 de zile de la nașterea Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos, Sf. Fecioară Maria, mama Sa, și dreptul Iosif au venit cu pruncul Iisus la templul din Ierusalim; spre a aduce acolo rugăciune și jertfă de mulțumire, potrivit rînduielilor Legii vechi (Levitic XII, 6).

Sf. Evanghelist Luca scrie (II, 22—39) că în acel timp era în Ierusalim un om, numit Simeon, care avusese o viață curată, fiind *«drept și temător de Dumnezeu... și Duhul Sfînt era asupra lui»*. Pentru credința sa în venirea Mîntuitorului *«i se făgăduise de către Duhul Sfînt că nu va vedea moartea, pînă ce nu va vedea pe Hristos Domnul»*. Tot în Ierusalim trăia și o bătrînă evlavioasă, proorocița Ana, *«care nu se depărta de templu, slujind noaptea și ziua în post și rugăciune»*.

Amîndoi au venit — *«din îndemnul Duhului»* — la templu, cînd Maica Domnului a intrat acolo cu pruncul Iisus și au luat pe Prunc în brațe, mulțumind cu mare bucurie lui Dumnezeu pentru că i-a învrednicit de o cinste atît de aleasă. Căci toată viața, ei așteptaseră ziua în care să întîmpine pe Mîntuitorul lumii.

Înțelegînd că nu i-a mai rămas mult de trăit pe pămînt, dreptul Simeon nu s-a înfricoșat în fața morții, ci cu un simțămînt de fericire a rostit: *«Acum, slobozește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace, că văzură ochii mei mîntuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor»* (Luca II, 29—31). Cu ochii lui sufletești, bătrînul Simeon a văzut vrednicia Prea Curatei Fecioare Maria și suferințele prin care avea să treacă, cînd Fiul ei va fi răstignit pentru mîntuirea lumii. De aceea el a proorocit că prin sufletul ei va trece sabia (Luca II, 35).

Cîți dintre dreptii Vechiului Testament n-ar fi dorit să aibă bucuria dreptului Simeon și a proorociței Ana ?

Și cîți dintre creștini, citind cuvintele Sf. Evangheliei și înțelegînd acea sfîntă priveliște a întîlnirii cu dumnezeiescul Prunc, nu și-ar dori și ei să-L întîmpine pe Domnul, să-I asculte învățătura și să-L roage pentru ajutor în călătoria acestei vieți pămîntești !

Mintuitorul cunoaște această dorință și de aceea, înainte de a se înălța la cer, ne-a făgăduit că va fi cu noi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului (Matei XXVIII, 20). El a întemeiat Biserica Sa, cea una și sfîntă, unde este locul în care îi simțim cel mai mult prezența. Mintuitorul a lăsat-o «*înaintea feței tuturor popoarelor ; lumină spre descoperirea neamurilor*» (Luca II, 31—32), după cum a proorocit dreptul Simeon.

Întîmpinarea Domnului, ca Prunc, a avut loc în templul din Ierusalim, locașul de închinăciune al vremii de atunci. Locul întîlnirii noastre cu Hristos-Domnul este locașul sfințit al Bisericii, întemeiată pe jertfa Crucii și pe biruința învierii și călăuzită neîncetat de Duhul Sfînt. Templul din Ierusalim a fost numai o umbră și o preînchipuire «*a Bisericii lui Hristos*» (cf. Evr. IX, 9—10 ; X, 1). În legea cea nouă, Biserica este — ca și Întemeietorul ei — «*sfîntă și fără prihană*» (Efes. V, 27). Ea deține și propovăduiește tot adevărul dumnezeiesc, fiind «*stîlp și temelie a adevărului*» (I Tim. III, 15) și în sinul ei credincioșii pot întîmpina pe Domnul, simțind bucurii duhovnicești netrecătoare.

Dreptul Simeon și proorocița Ana au avut o viață curată în dreptate, în post și rugăciune. În inimile lor se sălășluiseră o vie dorință de a-L vedea pe Domnul, de a-L primi în viața lor, de a nu se mai despărți niciodată de El. Era o dorință sfîntă, care a fost bogat răsplătită.

Și creștinii trebuie să fie cuprinși de aceeași dorință.

Urmînd pildei dreptului Simeon, sîntem datori să cerem și noi slobozirea minții din robia păcatului și luminarea voinței spre înfăptuirea binelui ca dorința noastră după Hristos să înlătore dorințele rele, să învingă tot felul de piedici, să ne înfrumusețeze cu frumusețe lăuntrică, să ne întărească în curățenia inimii, căci numai «*cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu*» (Matei V, 8). Cînd vom îndepărta deci din viața noastră patimile sufletești și trupești și vom sădi în noi credința, nădejdea și dragostea, pacea, dreptatea și adevărul, atunci vom dobîndi vrednicia de a-L întîmpina pe Domnul.

Și cîte prilejuri binecuvîntate ne oferă Domnul, ca să ne întîlnim cu El ! Îl întîmpinăm pe Hristos, ba mai mult, ne «*îmbrăcăm în Hristos*» (Gal. III, 27) în Taina Sf. Botez, cînd El ne primește în Sfînta Sa Biserică ; ne întîlnim cu Mintuitorul în Taina Ungerii cu Sf. Mir, cînd El ne dă *Harul Sf. Duh*, în Taina Mărturisirii, cînd ne iartă greșelile, în Sf. Euharistie, cînd Domnul ne dă spre împărtășire propriul Său Trup și Sînge, cel jertfit pe Golgota pentru mîntuirea noastră. Așijderea și în celelalte Sfînte Taine ne găsim cu adevărat în prezența Sa. În toate slujbele Sf. Biserici, Hristos este de asemenea în mijlocul nostru. Căci locașurile noastre de închinare sînt sfințite, după cum mărturisește cuvîntul lui Dumnezeu din Sfînta Scriptură : «*Am sfințit biserica pe care ai zidit-o, ca să petreacă numele Meu acolo în veci și vor fi ochii Mei și inima Mea acolo în toate zilele.*» (III Regi IX, 3). Pe Sfînta Masă a fiecărei biserici este de față Mintuitorul, în chip real, în Sfînta Împărtășanie și mereu ne așteaptă să-L întîmpinăm în rugăciunile și în cîntările noastre cu inimă credincioasă, înveșmîntată în dragoste.

Mai ales Sfînta Liturghie, virful cel mai ridicat al înălțimii duhovnicești, în care asistăm la viața și la jertfa Mintuitorului, reprezintă

prilejul solemn, cînd credincioșii se întîlnesc cu Hristos și primesc de la El sfințirea.

O veche cîntare bisericească, de la vecernia praznicului Întîmpinării se referă la această întîlnire, spunînd : «Acum poarta cerească se deschide. Că Dumnezeu-Cuvîntul, trup omenesc luînd de bună voie, ca să înnoiască firea omenească, ca un bun, și s-o cinstească de-a-dreapta Părintelui».

Dar pentru ca întîlirile noastre cu Mîntuitorul să fie rodnice și binecuvîntate cu vrednicie, ni se mai cere să avem o credință și o dragoste lucrătoare prin fapte bune. Căci în orice faptă bună ne întîlnim cu Hristos-Domnul, după cuvîntul spus de El Însuși : «*Dacă ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut*» (Matei XXV, 10). Iată deci ce valoare deosebită are ajutorarea bolnavilor, a orfanilor și a celor lipsiți de sprijin, mîngîierea celor în necazuri, povățuirea celor deznădăjduiți, îndreptarea celor dezorientați în viață, întărirea în bine a celor slăbiți, îndoienici sau învrăjbiți, și altele asemenea acestora. Ele sînt prilejuri de a salva și dobîndi suflete pentru viața veșnică și totodată sînt întîlniri cu Mîntuitorul. El răspunde oricînd chemării noastre, potrivit psalmistului : «*Aproape este Domnul de toți cei ce-L cheamă pe El... rugăciunea lor o va auzi și-i va mîntui pe dinșii*» (Ps. 144, 18—19).

Dar la sfîrșitul vieții pămîntești ne mai așteaptă o întîlnire cu Hristos-Domnul, cînd vom da seama și vom primi răsplata pentru credința și faptele, pe care le-am avut aici pe pămînt. Fie că ne gîndim, sau nu, la această întîlnire, fie că ne pregătim, sau nu, pentru ea, nimeni nu poate s-o evite, sau să amîne ceasul ei. Fericiți vor fi cei care s-au pregătit mereu pentru această întîlnire și pe care Mîntuitorul îi va rîndui de-a dreapta Sa. Mîhnire veșnică va cuprinde pe cei care, în chip conștient, n-au căutat întîlniri cu Domnul în timpul vieții lor pămîntești.

Dacă iubim pe Hristos și trăim cu dorul de a ne întîlni cît mai des cu El, în viața pămîntească, și El va fi cu milă față de noi în ziua judecării. Este posibil ca din cauza slăbiciunilor noastre, să nu ne fi luptat îndeajuns împotriva păcatului și să venim mai puțin pregătiți la întîlnirea cu Dreptul Judecător. Biserica vine însă cu rugăciunile ei în ajutorul nostru și al tuturor, care au trecut de pragul acestei vieți, cu conștiința umbrită de greșeli, și se roagă mereu ca puterea lui Dumnezeu să vindece rănile produse de păcat. Sfînta Scriptură ne încredințează că Dumnezeu ascultă, cu obișnuita Sa iubire de oameni, aceste rugăciuni și se va milostivi, spre cei ce au nădăjduit neîncetat în El.

Prăznuind Întîmpinarea Domnului, să ne luminăm inimile cu dorul întîlirilor cît mai numeroase cu Hristos. Fie ca înălțimea duhovnicească a dreptului, Simeon și a proorociței Ana să ne servească drept îndemn la luminarea minții prin credință, la întărirea voinței prin nădejde și dragoste.

Să mergem pe această cale și vom trăi bucurii duhovnicești atît în viața de acum, cît și în cea veșnică, cînd întîlnirea cu Hristos nu va avea sfîrșit.

Pr. MIHAIL COLOTELO

DUMINICA VAMEȘULUI ȘI FARISEULUI

Mîndrie și smerenie

«Oricine se înalță pe sine se va smeri,
iar cel ce se smerește pe sine se va înălța»
(Luca, 18, 14).

Iată două cuvinte ce se desprind din Sfînta Evanghelie ce am ascultat-o astăzi : «înălțarea de sine» și «smerenia de sine». Acestea sînt două atitudini ale sufletului omenesc, una duce la păcatul mîndriei și cealaltă la virtutea smereniei. Prin aceste două atitudini, omul își manifestă relația cu semenii săi și cu Dumnezeu. El este ființa care, în viața sa, depinde de Dumnezeu și de societate. Conștiința acestei dependențe este smerenia. Dar, omul este mai degrabă înclinat să tăgăduiască această dependență și să se considere pe sine o ființă autonomă și absolută. Aceasta este mîndria. Omul zilelor noastre urăște smerenia, după cum spune Isus Sirah : «Trufașului îi este urită smerenia, după cum bogatului îi este urit săracul» (Înțelep. lui Isus Sirah, 13, 23). El dorește de preferință mîndria. Dar nu crede că «Dacă vine mîndria, va veni și ocara, iar înțelepciunea este cu cei smeriți» (Prov., 11, 2). Nu vrea să se convingă din practica vieții că «Mîndria umilește pe om, iar de cinste are parte cel smerit» (Prov. 29, 23). «Frica de Dumnezeu este învățătură și înțelepciune, iar smerenia trece înaintea mării» (Prov. 15, 33). Insuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a dat pildă de smerenie ucenicilor Săi, zicînd : «Cine se va smeri pe sine ca pruncul acesta, acela este cel mai mare în împărăția cerurilor» (Matei, 18, 4). Dar nu numai atît : «Ci s-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-se asemenea oamenilor, și la înfățișare aflîndu-se ca om, s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte, și încă moarte pe cruce. Pentru aceea, și Dumnezeu L-a prea înălțat și L-a dăruit Lui nume care este mai presus de orice nume» (Filipeni, 2, 7—9).

Omul de astăzi urăște smerenia și caută de preferință mîndria. Uită că își clădește viața pe un teren greșit. Teren care se năruie sub picioarele lui, prin forța împrejurărilor și se prăbusește din înălțime, ajungînd să-și ispășească mîndria prin smerenie. După cum spune Împăratul și Înțeleptul Solomon : «Înaintea prăbușirii merge trufia și semeția înaintea căderii» (Prov. 16, 18). Aceasta este o trezire din orgoliu la realitate. Dar ce este orgoliul, mîndria ? care îi este originea ? De unde a împrumutat omul acest păcat, care este uriciune înaintea Domnului și nu va rămîne nepedepsit ?

Mîndria sau cum i se mai zice trufia, semeția, este sămînța cea dintii a tuturor răutăților, cea dintii pricină a păcatului, cea dintii spurcăciune plină de otravă, care a pîngărit cerul și pămîntul, cea dintii flacără care a aprins focul muncii veșnice.

Cel dintii, care a greșit în cer din cauza trufiei și s-a întunecat, a fost arhistrategul ingerilor, culmea serafimilor, prea luminatul și prea frumosul Lucifer, cel ce răsare în zorile dimineților. Acesta, văzînd fru-

museștea cea nespusă a Dumnezeirii, cea în trei străluciri, a Dumnezeu-Tatălui, a Dumnezeu-Fiului și a Dumnezeu-Duhului Sfânt, și-a înălțat inima la mărirea cea deșartă, socotind în mîntea lui să se facă și el Dumnezeu. Dar a fost pedepsit și trimis în întunericul iadului, pe veci. O, «*tu cel ce ai zis în inima ta : sui-mă-voi la cer și asemenea cu cel Freainalt voi fi. Dar acum tu te-ai pogorît în iad, în cele mai de jos ale adîncului !*» (Isaia 14, 14—15). Iată cum din pricina mîndriei, Lucifer, din strălucirea luminii sale a căzut în bezna întunericului, în fundul adîncurilor, schimbînd cîntecul cea mai înaltă de înger cu iadul cel veșnic. Căci «*Inima semeță este urîciune înaintea Domnului ; nu va rămîne nepedepsită*» (Prov. 16, 5).

Acest orgoliu, această mîndrie, această semeție oarbă a cuprins pe mulți oameni, chiar din zilele noastre. Mulți se înalță pe sine, mulți se cred că sînt drepti și disprețuiesc pe semenii lor. Aceștia se prețuiesc pe sine mai mult decît sînt sau se cred că sînt ceea ce nu sînt. Despre aceștia Sfîntul Apostol Pavel zice : «*Căci de se socotește cineva că este ceva, deși nu este nimic, se amăgește pe sine însuși*» (Galateni 6, 3). E un fel de boală a minții, a conștiinței de sine, în care omul nu-și mai vede limpede defectele și lipsurile spirituale. Boala aceasta din care trufașul își face din defecte calități, unor calități neînsemnate le dă proporții sublime și se transpune în situații de unde se vede superior tuturor, chiar și lui Dumnezeu, este mîndria, orgoliul, semeția. Ea a cuprins mii și mii de indivizi ai societății moderne. Îndeosebi, este înfumurarea unei semeții intelectuale, care izvorăște din presupunerea că mîntea omului are puterea de a cuprinde toate tainele universului, de a stăpîni toate forțele naturii, ca și cum mîntea însăși ar fi puterea divină, puterea creatoare a lumii. Într-adevăr, mîntea omului a descoperit multe taine ale universului și a adus la lumină resursele cele mai ascunse ale lui. Dar niciodată ca astăzi nu s-au adevărit cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, care zice : «*Știința îngîmfă*» ; sau «*Duhul grăiește lămurit că în vremurile cele din urmă unii se vor depărta de credință, luînd aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor*» (I Timotei 4, 5). «*Că vor fi oameni iubitori de sine, lăudăroși, trufași..., fără cucernicie, trădători..., îngîmfați, iubitori de desfătări mai mult decît iubitori de Dumnezeu*» (II Timotei, 3, 1—4). Însă aceștia nu sînt decît oameni care în îngîmfarea lor n-au decît slabe amintiri științifice de pe băncile școlii, dîndu-și aere că știu totul. Aceasta, însă, importă mai puțin. Adevărul este că știința a biruit, în parte, tainele ascunse ale naturii și a pus la dispoziție omului trenul, vaporul, automobilul, avionul, telegraful, telefonul, radio, televizorul și nave cosmice. Ba, mai mult, a ajuns să facă omului cuib printre stele ; a pus în serviciul omului energia apelor, bogățiile subsolului, energia electrică și a industrializat suprafața pămîntului.

Civilizația modernă din zilele noastre este produsul științei și cea mai îndrăgită minune a ei este mașinismul uriaș, în fața căruia omul, care l-a făurit, se simte mic, dar mîndru și se crede că a ajuns stăpînul naturii. Toate îl ascultă, toate i se supun : riurile, marea, cîmpiile, munții, lumina, căldura, văzduhul, electricitatea și multe alte energii cosmice.

O, neîntrecută este puterea minții omului ! Prin știință, el se consideră centrul universului. Prin știință, se crede stăpîn peste toate, nestăpînit de nimeni și de nimic. Căci cine ar putea să fie stăpîn peste el ? Plantele, animalele sau forțele naturii ? Dumnezeu l-a binecuvîntat, zicînd : *«Fiți rodnici și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l stăpîniți și domniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pămînt...»* (Facerea 1, 28). Dar el, stăpînul naturii, stăpînul pămîntului, nu poate stăpîni nici vînturile, nici ploile, nici frigul, nici arșița, nici furtunile, nici vulcanii, nici cutremurele, ci trebuie să aștepte luni de zile bunăvoința naturii ca să aibă pîinea cea de toate zilele, altfel ar muri de foame.

O, ciudată ființă este omul ! Prin știință, dacă a construit uriașele mașini de oțel, vrea să ucidă pe Dumnezeu din inima sa. Strigă prin piețele lumii : *«Am ucis pe Dumnezeu ! Dumnezeu nu mai există ! Fiecare om pentru sine este dumnezeu !»*. Vai, iată cum mîndria orbește ochii minții omului ! El, făuritorul propriei sale mașini, adesea cade ucis de ea. El, care strigă : *«am ucis pe Dumnezeu»*, l-a ucis opera propriei sale mîini. El nu mai există, căci *«Înainte prăbușirii merge trufia și semeția înainte a căderii»* (Prov. 16, 18). *«Lui Dumnezeu inima semeață îi este urîciune ; nu rămîne nepedepsită»* (Prov. 16, 5).

În antichitate, filosoful Socrate, deși știa multe, foarte multe lucruri din tainele naturii, întotdeauna se smerea în fața multor necunoscute și zicea : *«Știu că nu știu nimic»*. Dar în zilele noastre, care și cum se ridică mai sus de bucoavnele școlii elementare și prinde cîteva teorii științifice în școli superioare, se simte obligat să ucidă pe Dumnezeu din inima sa.

Nimeni și niciodată nu va putea nega rezultatele binefăcătoare ale științei, care ușurează viața omului. Nimeni nu va putea tăgădui că știința ne-a dat posibilitatea să folosim cîteva elemente din uriașul rezervor de energie al universului. Nimeni nu este împotriva științei și nici împotriva mașinii. Ci împotriva semeției care a făcut din orgoliosul om un idol. Astăzi, mai mult ca oricînd, omul a ajuns să zboare cu mașina sub bolta cerului, să-și facă cuib printre stele și să se plimbe pe suprafața lunii. Nimic mai sublim decît să privești de pe astrul nopților înstelate pămîntul, din care ai fost luat și în care te vei întoarce. Dar de aici și pînă la stăpînirea naturii este o distanță incomensurabilă, peste care nu se poate trece decît cu o fantezie mai științifică decît tot ceea ce a produs imaginația omenirii de pînă acum.

Însă, omul, neputînd stăpîni natura, a dat friu liber orgoliului său și, în loc să întronizeze pe om în scaunul de domnie al lumii, a întronat mașina care pustiește viața omului și o nimicește. Căci ce este mașina infernală care fabrică rachete și bombe nucleare de distrugere în masă a omenirii ? Este rezultatul orgoliului nesăbuit de a se arăta unii mai presus decît alții, distrugînd viața de pe pămînt în numele științei.

Astăzi, mai mult ca oricînd, orgolioșii puterilor mari flutură asupra omenirii norii negri ai unui război nuclear, ai unei catastrofe apocaliptice. Am ajuns să tremurăm în fața propriei noastre puteri de autodistrugere. Omul din zilele noastre și-a neglijat cel mai important dar pe care i l-a dat Dumnezeu odată cu suflarea vieții : rațiunea, mîntea și puterea

de gândire. Întru semeția lui nu mai deosebește răul de bine și-i pornit spre a face ceea ce este rău. În situația în care ne aflăm astăzi, amenințați ca specie, de o cursă nebunească a înarmărilor, adevărat dezechilibru mintal, strigătul popoarelor pașnice este și trebuie să fie: înapoi la rațiune! Și aceasta va putea întoarce știința, tehnologia și creativitatea omului în folosul și avantajul omenirii și nu spre distrugerea ei.

Mândria este cea mai grea boală ce bîntuie astăzi omenirea. Ea este sămînța tuturor răutăților și a aprins focul muncii celei veșnice. Este otrava care pîngărește cerul și pămîntul. «*Mîndria nu dă prilej decît la ceartă*» (Prov. 13, 10). «Mîndrul se bucură de situația lui și se mărește pe sine». «Și, totuși, mîndria umilește pe om, iar de cîinste are parte cel smerit». Și de ce oare se trufeste omul, oricare i-ar fi situația lui, el, cel ce este pămînt și cenușă: azi este și mine va muri? «*Că murind, omul va moșteni șerpi și fiare și viermi*» (Prov. 10, 11). Acum, în ultima clipă a vieții, omul ajunge la scadență: intru mîndria lui nu va moșteni decît întunericul adîncurilor. Acum este vremea trezirii la realitate: este vremea smereniei și a împăcării omului cu Dumnezeu. Oare se va înțelege acest adevăr de către neamurile care ne întărită și de către popoarele care cugetă deșertăciuni? Oare se vor dezbrăca de mantia orgoliului nesăbuit, pentru a-l recunoaște pe Dumnezeu ca domn și stăpîn al vieții noastre? Oare vor înțelege cei puternici, care ocîrmuiesc popoarele, că mîndria este o fărădelege care aduce pustiere pe pămînt? Dacă vor înțelege, vom putea nădăjdui în zilele unei vieți mai bune. Dacă nu vor înțelege, viața noastră va ajunge o nestatornicie permanentă și smerenia o dorință nesfirșită, pînă cînd omul va descoperi din nou pe Dumnezeu și va mărturisi în suspin de fericire, zicînd: «Doamne, Tu ești calea, adevărul și viața. Tu ești pacea noastră, pacea a toată lumea. Tu ești lumina care luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o. Tu, Doamne, ești totul și afară de Tine nu există nimic». Amin.

Pr. Prof. N. CIUDIN

LA DUMINICA A XXXIV-A DUPĂ RUSALII A FIULUI RISIPITOR

Nădejdea celui îndreptat în dragostea Tatălui ceresc

«*Dar, venîndu-și în sine, a zis: Să-lamă-voi și mă voi duce la tatăl meu*»
(Luca XV, 17—18).

Ne aflăm în cea de-a doua Duminică din perioada de pregătire pentru începerea sfîntului și marelui post al Paștilor. În această Duminică Sfînta noastră Biserică a rînduit să se citească la Sfînta Liturghie, plda cutremurătoare a fiului risipitor, cunoscută nouă tuturor. Este așa cum

bine s-a spus, una din cele mai frumoase și impresionante pagini din Sfânta Scriptură care, alături de alte pilde au constituit izvor de inspirație pentru opere literare și de artă de valoare recunoscută, pentru că tratează una din problemele cele mai esențiale ale sufletului omenesc și anume căderea omului în păcat datorită firii sale slabe și nepuțințioase, și îndreptarea din starea de păcătoșenie, prin pocăință.

Într-o formă cit se poate de simplă și pe înțelesul tuturor, cu imagini luate din experiența de viață, Mintuitorul vrea să arate bucuria nespusă a lui Dumnezeu Tatăl pentru un păcătos care se pocăiește, idee pe care, așa cum arată Sfântul Evanghelist Luca, o dezvoltase în alte două pilde, ca cea a oii pierdute, pentru care păstorul lasă pe cele 99 și o caută, și a drahmei care produce multă bucurie femeii care o găsește.

S-a spus pe bună dreptate că pilda fiului risipitor prezintă o imagine a vieții de familie din toate timpurile, fiind model al raporturilor dintre părinți și copii și rămâne valabilă, atît timp cît vor fi părinți și copii. De aceea să stăruim puțin asupra personajelor din această pildă, desprinzînd sensurile și învățămintele pe care ni le oferă. Așa cum reiese din pildă, este vorba de fiul risipitor, părintele îndurerat care se îndură de el și fratele cel invidios.

Expresia de «fiu risipitor» este pentru noi toți un simbol, dar și o realitate mai ales că nimeni din cei ce avem copii nu dorim să fim loviți de o astfel de nenorocire, de a avea un fiu sau o fiică cu o comportare care să-i atragă acest epitet de «pierdut» sau «risipitor». Fiîndcă atributul de «fiu risipitor» nu se referă numai la risipirea bunurilor materiale adică a părții de avuție primită sau moștenită de la părinți, ci și la risipirea sau cheltuirea fără rost a unor bunuri spirituale de mare importanță cum ar fi: cinstea, omenia, trăirea din muncă cinstită, curățirea vieții morale.

Într-o formă sau alta fiii risipitori vor fi totdeauna atît timp cît vor fi părinți și copii, căci nu sînt puțini acei tineri care, nemulțumiți de buna rînduială din viața de familie care se bazează pe seriozitate și ascultare, doresc să aibă viața lor deosebită, dar după o petrecere dezordonată, care de cele mai multe ori duce la decăderea fizică și morală, încearcă să pășească pe calea reîntoarcerii. Ceea ce este important în acest proces de reîntoarcere este regăsirea sau revenirea în sine și convertirea care aduc după sine iertarea, căci hotărîrea de reîntoarcere și de îndreptare face mai mult decît păcatele săvîrșite în viața dezordonată.

Părintele din Evanghelie este un tată bun și iubitor care este dispus să ierte pe fiul care se întoarce. Cu ochii înlăcrimați și cu inima îndurerată, el așteaptă întoarcerea fiului care a părăsit casa părintească, acest cuib cald care nu poate fi comparat cu nimic în lume, risipind în păcate zestrea materială și spirituală sau morală. El primește cu brațele deschise pe fiul convertit, uitînd tot necazul și toată durerea pe care i le-a provocat acesta, făcîndu-i ospaț la care cheamă pe cei apropiați să participe la bucuria lui. Fratele mai mare al celui reîntors nu se arată bucuros de această manifestare de dragoste a tatălui, și nu poate fi la înălțimea tatălui iubitor și nici a fratelui pocăit. El este ros de invidie și nici măcar nu-l recunoaște ca frate, spunîndu-i tatălui său «Fiul tău

Ziua de azi este ultima dinaintea Postului Paștilor. De mâine, timp de 7 săptămîni, creștinul adevărat îmbină mai intens înfrînarea de la bucate cu smerenia, pocăința și exercițiul spiritual. Pentru că postul adevărat nu înseamnă numai înfrînare de la anumite bucate, ci mai degrabă înseamnă înfrînarea pornirii către păcat, transformare launtrică, curăție sufletească, sporire în bucate, atmosferă de împăcare sufletească cu Dumnezeu, cu semenii și cu aproapele.

Pe bună dreptate, această duminică a înai fost numită și duminica împăcării și a iertării; pentru că, nu se poate concepe pocăință și implorare a milosteniei divine, fără a arăta o atitudine corespunzătoare față de semenii noștri. Despre iertare și despre urmările ei, ca prim gînd ce se leagă de post, aș vrea să vă vorbesc astăzi.

Iubirea aproapelei este caracteristica principală a învățăturii Mîntuitorului Hristos. «Poruncă nouă vă dau vouă», spunea El ucenicilor Săi. «Să vă iubiți unii pe alții... Prin aceasta vor cunoaște oamenii că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi» (Ioan 13, 34).

Iubirea, însă, departe de a fi o simplă noțiune abstractă, înseamnă preocuparea de viața aproapelei, de binele său, înseamnă deschidere sufletească față de el, înseamnă iertarea lui de greșeli.

Iertarea, ca formă a iubirii, este una din ideile centrale ale Sfintei Scripturi. Astfel, se spune că, la plinirea vremii, Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, pentru ca omul căzut sub osînda păcatului să fie iertat de vina lui și să se dea împăcat cu Dumnezeu (Galateni 4, 1—5). «Atunci cînd eram vrăjmași, spune Sfîntul Apostol Pavel, am fost împăcați cu Dumnezeu»... acum, «ne bucurăm în Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos, prin care am căpătat împăcarea» (Romani 5, 10). Întreaga viață pămîntescă a Fiului lui Dumnezeu este o icoană strălucită a ceea ce înseamnă slujirea semenului și a ideii de iertare și împăcare. El, Păstorul cel bun și doctorul sufletelor, care cunoaște povara ce apăsă sufletul omenesc, n-a îndepărtat de la sine pe cei care i se adresau cu nădejde, ci i-a primit cu blîndețe și s-a bucurat nesupus de îndreptarea lor, așa cum s-a bucurat păstorul la aflarea oii celei pierdute (Matei 18, 13). El a vindecat pe cei cu neputințe trupești și, pentru că păcatul este, de cele mai multe ori, pricina acestora, le-a iertat păcatele (Matei 9, 2). Însă momentul cel mai ilustrativ pentru ceea ce înseamnă iertare, dragoste de semenii și înțelegere pentru slăbiciunile lor, este momentul răstîgnirii. Acum, în momentul cel mai greu al încercării Sale, acum, cînd cei care altădată Îi admiraseră cuvîntul și fapta minunată, Îl acopereau cu insulte, acum cuvîntul Său se adresează Tatălui zicînd: «Părinte, iartă-le loș că nu știu ce fac» (Luca 23, 40).

Acela care se vrea ucenic al Mîntuitorului nu poate să nu-i urmeze exemplul. Pentru că, creștinul este un hristofor, adică un purtător de Hristos, un om în care trăiește Hristos, un om care face faptele lui Hristos (Filipeni 1, 20). Este asemenea Sfîntului Apostol Pavel, care zice: «Am fost răstîgnit împreună cu Hristos și trăiesc... dar nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 2, 20).

Se pune, însă, o firească întrebare: cine este semenul nostru și de cite ori se cuvine să-i arătăm îngăduință? Astfel de întrebare s-a pus la vremea sa și Mîntuitorului, care, în înțelepciunea Sa divină, ne-a învățat că orice om, indiferent de originea și concepțiile sale, indiferent

dacă ne vrea binele sau ne este vrăjmaș (Matei 5, 44), orice om este semenul nostru și oricărui trebuie să i se ierte cele ce a greșit. Și cum acesta ne poate greși de nenumărate ori, tot de atâtea ori trebuie și iertat. Acesta este sensul cuvintelor Mîntuitorului care, întrebând fiind de unul dintre Ucenicii Săi de cîte ori să ierte pe fratele care va păcătui împotriva lui, a spus: «*Eu nu zic de șapte ori, ci de 70 de ori cîte șapte*» (Matei 18, 21—22).

Nimic nu poate fi invocat pentru menținerea urii și a discordiei, nu poate fi invocată nici vătămarea materială, nici cea trupească și nici oricare alta. Referindu-se la acest cuvînt, marele interpret al cuvintelor Mîntuitorului, Sfîntul Vasile spunea: «*Te insultă cineva? Tu să-i răspunzi frumos. Te lovește? Tu să rabzi. Te disprețuiește ca pe un nimic? Tu gîndește-te cine ești, că ești într-adevăr nimic, că din pămînt vii și în pămînt vei merge. Așa a zis despre sine Avraam, așa zice orice om superior... Vrea să-ți ia cineva haina? Gîndește-te că și Domnul a fost lăsat gol și că pentru cămașa Lui au tras sorții*». (Matei 5, 40; 27, 31—35). «...O singură minie este îndreptățită, minia împotriva păcatului» (Sfîntul Vasile, *Cuvînt împotriva celor ce se minie*, 3—4).

Aducerea darului la altar, rugăciunea și cultul sînt condiționate în primul rînd de împăcarea cu semenii. «*Dacă îți aduci darul la altar*» — zice Mîntuitorul Hristos — «*și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă-ți darul acolo, înaintea altarului și du-te mai întîi de te împacă cu fratele tău; apoi vino de adu-ți darul*» (Matei 5, 23—24). Pentru că, zice un bărbat înduhovnicit, «*zadarnice sînt rugăciunile și pocăința omului care nutrește în inima sa răutate împotriva aproapelui și dorința de a se răzbuna*» (Pateric, Avva Isaia). «*Rugăciunea celui ce pomenește răul, zice Sf. Efrem Sirul, este asemenea semănatului pe piatră*».

Într-un cuvînt, pocăința noastră, rugăciunea noastră, și iertarea păcatelor noastre sînt condiționate de felul în care tratăm pe aproapele nostru, de faptul dacă îi trecem sau nu cu vederea greșalele. În Sfînta Evanghelie de astăzi se spune deslușit: «*Dacă ierțați oamenilor greșalele lor, și Tatăl vostru cel ceresc vă va ierta greșalele voastre. Iar dacă nu ierțați oamenilor greșalele lor, nici Tatăl vostru nu vă va ierta greșalele voastre*» (Matei 6, 14—15).

Această idee se degajă și din alte cuvinte ale Mîntuitorului, iar în mod deosebit din parabola robului nemilostiv. Robul cel nemilostiv, căruia i se iertaseră datoriile lui cele mari, este în cele din urmă pedepsit, pentru că el, la rîndu-i, n-a iertat pe fratele său de datoriile sale (Matei 18, 21—25).

Fie, deci, ca în zilele care urmează ale postului să reflectăm și mai mult la cuvîntul Apostolului, care zice: «*Orice amărăciune, orice iuțime, orice minie, orice strigare, orice clevetire și orice fel de răutate să piară din mijlocul vostru. Să fiți buni unii cu alții, miloși, iertîndu-vă unul pe altul, cum v-a iertat și Dumnezeu pe voi în Hristos*» (Efes. 4, 31—32). Numai așa putem îndrăzni să credem că rugăciunea noastră va fi ascultată de Tatăl nostru cel din ceruri, numai așa vom lua «*iertare de greșalele noastre*», dacă la rîndul nostru vom ierta greșalele greșiților noștri (Matei 6, 9 și 12). Amin.

Preot CONST. CORNIȚESCU

— CUVINTE DE ÎNVĂȚĂTURĂ —

TAINILE DE ÎNIȚIERE ÎN BISERICA ORTODOXĂ (II)

IV. TAINA SFINTEI MĂRTURISIRI SAU SPOVEDANIA

1. (*Pregătirea apercetivă — introducerea*). Cînd am vorbit despre Taina Sfintei Împărtășanii sau Cuminecături am spus că noul botezat, născut la viața cea nouă în Iisus Hristos, din apă și din Duh, după ce a fost întărit prin pecetluirea darului Sfintului Duh cu Sfîntul Mir ca fiu al Sfintei Biserici, i s-a dat ca hrană a creșterii și a desăvîrșirii sufletești sub chipul pîinii și al vinului însuși Trupul și Sîngele Mîntuitorului Iisus Hristos, spre iertare de păcate și viața de veci. În cursul vieții creștine ulterioare, Sfînta Taină a Împărtășaniei urmează însă de obicei după Taina Mărturisirii, fiindcă nu există om care să nu greșească. Prin botez, omul se spală de păcatul strămoșesc sau originar, ca și de orice păcat ar fi săvîrșit înainte de primirea acestei Sfinte Taiine, dar urmările păcatului originar rămîn și după aceea și omul poate iar să păcătuiască. Pentru curățirea de păcatele săvîrșite după botez, Mîntuitorul, în nemărginita Sa dragoste față de om, ca să rămînă în comuniune în continuu cu El, a rînduit Sfînta Taină a Mărturisirii sau a Spovedaniei.

2. (*Anunțarea temei*). Despre această a patra Taină a Sfintei Biserici, *Taina Sfintei Mărturisiri* sau *Spovedania*, vă voi vorbi în continuare.

3. (*Tratarea sau expunerea temei*). Taina Sfintei Mărturisiri sau Spovedanii este Sfînta Taină în care creștinul, cîndu-se sincer de păcatele sale și mărturisindu-le înaintea duhovnicului, dobîndește de la Dumnezeu iertarea păcatelor sale și se face din nou, curat și drept, cum a fost cînd a ieșit din apa Sfintului Botez.

Această Sfîntă Taină se numește *mărturisire* (ἔξομολόγησις) sau *spovedanie* (slav. ispovedanije), întrucît creștinul își mărturisește păcatele sale în fața preotului duhovnic; se numește și *pocăință* (μετάνοια) pentru că exprimă părerea de rău pentru păcatele săvîrșite (Ev. 12, 17), ca și hotărîrea de îndreptare (Luca 3, 8; 5, 32; Rom. 2, 4; Ev. 6, 1); se mai numește și *al doilea botez*, fiindcă prin ea se spală păcatele întocmai ca prin Taina Botezului; se numește și *iertare, dezlegare*, pentru că prin ea se dezleagă păcătosul de legătura păcatelor sale; se numește *împăcare*, pentru că ne împacă cu Dumnezeu.

Avînd în vedere că cel nou-botezat poate cădea din Harul dumnezeiesc săvîrșind păcate grele, Mîntuitorul a întemeiat o Taină specială, care să spele păcatul ca și Botezul și să aducă pe păcătos din nou în legătură cu Dumnezeu.

Însuși Mîntuitorul a săvîrșit această Taină, cînd a iertat păcatele celor care mărturiseau credința în El și cereau ajutorul Lui. Slăbănogului din Capernaum, Mîntuitorul îi spune: «*Îndrăznește, fiule! Iertate sînt păcatele tale*». Iar cărturarilor cîrțitori le răspunde: «*Dar ca să știți că putere are Fiul Omului pe pămînt a ierta păcatele, a zis slăbănogului: Scoală-te, ia-ți patul și mergi la casa ta*» (Matei 9, 2, 6; Luca 5, 20, 24). Această putere de a ierta păcatele oamenilor, adică această Sfîntă Taină, Mîntuitorul a făgăduit-o și Sfinților Apostoli, cînd le-a spus:

«*Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în cer și oricâte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer*» (Matei 18, 18 ; 16, 19).

El a instituit-o apoi după Sfânta Sa înviere din morți, când S-a arătat apostolilor și le-a spus : «*Pace vouă ! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicînd aceasta, a suflat asupra lor și le-a zis : Luați Duh Sfînt ; căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate și căroră le veți ține, vor fi ținute*» (Ioan 20, 21—23).

Mîntuitorul a dat această putere apostolilor și prin aceștia episcopilor și preoților.

Sfîntul Ioan Gură de Aur spune : «*Preoții locuiesc pe pământ, dar dispun de cer, căci au primit o putere pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor, căci n-a zis acestora : «Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în cer și ori cîte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer... căci ceea ce hotărîsc preoții aici pe pământ întărește Dumnezeu în cer, Stăpînul primește socotința slugilor sale, căci ce a dat acelora, dacă nu întreagă puterea celor cerești ? Deoarece zice : «Celor ce le veți ierta păcatele, vor fi iertate și celor ce le veți ține, vor fi ținute. Ce putere este mai mare decît aceasta ?» (Tratatul despre preoție, III, 5—6).*

Iertarea de păcate o primește creștinul care se căiește sincer, își recunoaște păcatele săvîrșite și le mărturisește prin viu grai în fața preotului-duhovnic. De aceea, *căința sinceră și mărturisirea* sînt condițiunile necesare pentru iertarea păcatelor. O mărturisire sau înșirare a păcatelor fără căință adevărată și fără hotărîre de îndreptare nu aduce iertarea păcatelor (Luca 13, 5).

Căința sinceră, adică părăirea de rău pentru păcatele săvîrșite, și mărturisirea lor în fața preotului-duhovnic la scaunul de spovedanie trebuie să ducă la hotărîrea credinciosului de îndreptare a vieții lui, făcînd fapte vrednice de pocăință, la o viață nouă cu Iisus Hristos.

De Taina Sfîntei Mărturisiri ne apropiem numai după o pregătire din timp prin post și rugăciune. Rugăciunea înalță sufletul credinciosului către Dumnezeu și-i deschide ușile raiului. Postul smerește trupul și-i dă aripile duhului și mireasma înduhovnicirii.

Mărturisirea păcatelor înaintea duhovnicului trebuie să fie *completă*, să cuprindă adică toate păcatele făcute de la ultima spovedanie, și să nu ascundă nimic din cele făptuite ; să fie *sinceră*, și făcută de bună voie ; să fie *secretă*, adică în taină ; să fie făcută cu *umilință și cu zdrobire de inimă* și cu dorința sinceră de a nu mai săvîrși păcatele mărturisite, căci, așa cum am spus, o simplă mărturisire sau o înșirare a păcatelor fără o pocăință adevărată și fără hotărîrea de îndreptare, nu aduce iertarea păcatelor, așa cum ne spune Mîntuitorul : «*De nu vă veți pocăi, toți așa veți pieri*» (Luca 13, 5).

Datoria noastră creștinească este ca, de la o mărturisire pînă la alta, să ne ostenim ca să ne îndreptăm cit mai mult viața, desăvîrșindu-ne în virtute, cum ne cere Mîntuitorul : «*Fiți, dar, voi desăvîrșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvîrșit este*» (Matei 5, 48).

Nu numai după o vrednică mărturisire a păcatelor ne putem apropia să primim Sfînta Cuminecătură ; după cum ne învață Sfîntul Apostol Pavel : «*Să se cerceteze însă omul pe sine și așa să mănînce din pline și să bea din pahar. Căci cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie, osîndă își mă-*

nîncă și bea, nesocotind trupul Domnului» (I Cor. 11, 28—29). Creștinul poate veni la preotul-duhovnic ori de câte ori simte nevoia de a-și ușura sufletul de povara păcatelor, ca să primească mîngîierea Harului dumnezeiesc.

Cu cît ne putem spovedi mai des, cu atît este mai bine pentru sufletele noastre.

De obicei, spovedania sau mărturisirea este legată de cele patru posturi de peste an: al Paștelui, al Crăciunului, al Sfintei Mării și al Sfinților Apostoli, cum ne cere și porunca a patra a Bisericii: *«Să ne spovedim și să ne cuminecăm în fiecare din cele patru posturi mari de peste an, ori, dacă nu putem, cel puțin o dată pe an, în postul Sfințelor Paști»*.

Un al doilea moment în Taina Sfintei Mărturisiri este *canonul de pocăință* sau *epitimia* (ἐπιτιμία), pe care îl dă preotul-duhovnic înainte de dezlegare celui ce s-a spovedit, care are ca scop vindecarea boalei sufletești de care suferă penitentul cărui i se aplică. Duhovnicul, ca un doctor sufletesc, prescrie ca și doctorul trupesc leacuri care variază după felul și gravitatea boalei ca de pildă: rugăciuni, metanii, participarea la sfintele slujbe și îndeosebi la Sfînta Liturghie din duminici și sărbători, fapte de milostenie, înfrînări de la anumite mîncăruri sau fapte, lecturi din Sfînta Scriptură. Canonul de pocăință nu are ca scop pedepsirea, ci vindecarea penitentului. Sfîntul Apostol Pavel a iertat pe incestuosul din Corint (I Cor. 5, 1—5; II Cor. 2, 7), după ce l-a supus mai întîi unei epitimii, iar Sfîntul Apostol Ioan a adus la pocăință pe un tînăr care devenise căpitan de hoți și săvîrșise tot felul de nelegiuiri.

Încă de timpuriu Biserica a stabilit o vreme de pocăință și fapte bune cu reținerea de la Sfînta Împărtășanie pentru un anumit timp și de vindecare a urmărilor unor păcate grele ca, omuciderea (inclusiv avortul), desfrînarea, adulterul, apostazia și erezia, furtul, înșelarea, exploatarea celor slabi. Duhovnicul nu poate decît dezlega pe penitent, sau constata că încă nu poate fi dezlegat, pînă ce nu se dezleagă și el însuși interior de legăturile păcatului său, ca să se poată uni cu Hristos, pentru care este ajutat cu împlinirea canonului de pocăință care i se dă.

În tradiția Sfintei Biserici nu se cunosc păcate neiertabile dacă penitentul se căiește sincer și-și mărturisește păcatele, cu dorința de a nu le mai săvîrși.

În Sfînta Evanghelie după Matei (12, 31—32) se spune că blasfemia sau păcatul împotriva Duhului Sfînt nu se va ierta niciodată, iar Sfîntul Ioan Evangelistul în Epistola întîi (5, 16) deosebește păcatele care sînt spre moarte veșnică și cele ce nu sînt spre moarte veșnică. Prin păcatele împotriva Duhului Sfînt sau păcatele spre moarte veșnică trebuie să înțelegem învîrtoșarea inimii celor ce nu voiesc să se căiască de păcatele lor, celor ce nu voiesc să-și mărturisească păcatele și să ceară mila și ajutorul Mîntuitorului. Ei sînt, cum spun Sfîntul Apostol Pavel, cei care *«Au călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu»* (Ev. 10, 29). Canonul 5 al Sinodului al VII-lea Ecumenic spune că *«Păcat de moarte este atunci cînd cineva se împotrivește a se căi»*.

În Taina Sfintei Mărturisiri, cum ne spune *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe* (întrebarea 113), trebuie să ținem seama ca cel ce

se pocăiește să fie creștin, de credință ortodoxă și sobornicească, fiindcă pocăința fără credința adevărată nu este pocăință și nici nu e bine primită de Dumnezeu. În al doilea rând, trebuie să cercetăm ca duhovnicul care primește gândurile creștinilor ce se pocăiesc să fie ortodox, fiindcă ereticul și cel ce s-a lepădat de credință nu are nici o putere să dezlege păcatele. De aceea, la Mărturisire nu poate fi primit cineva în afară de Biserică.

După ce preotul-duhovnic ascultă cele mărturisite de creștin, și dacă el constată că vedește căință și hotărîre de îndreptare, îl dezleagă prin cuvintele:

«Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cu harul și cu îndurărilor iubirii Sale de oameni, să te ierte pe tine, fiule (fiică) (numele), și să-ți lase toate păcatele. Și eu, nevrednicul preot și duhovnic, cu puterea ce-mi este dată, te iert și te dezleg de toate păcatele, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin».

Preotul-duhovnic roagă pe Hristos să-l dezlege pe penitent și apoi adaugă și dezlegarea sa. Aceasta arată că cel care iartă de fapt pe penitent este Hristos, dar rugăciunea duhovnicului este aceea care aduce efectiv iertarea din partea lui Hristos, ca reprezentant autorizat al Bisericii și ca organ văzut prin care Hristos săvârșește Taina.

Efectele sau roadele Sfintei Mărturisiri sînt de neprețuit. *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe* ne spune: «Primul folos este că după cum odată cu păcatul pierdem această nevinovăție pe care am cîștigat-o la botez, tot astfel ne apropiem iarăși de ea prin pocăință. Și după cum, prin păcat, sintem lipsiți de harul dumnezeiesc, tot așa, prin pocăință îl dobîndim din nou. Și după cum, prin păcat, mergem către robia diavolului, tot așa, prin pocăință, ne dezberăm de ea. Și după cum, prin păcat, rușinea și teama intră în cugetul nostru, tot așa, prin pocăință se întoarce în noi o pace și o încredere asemenea celei ce au copiii în părinții lor» (Întrebarea 114).

4. *Recapitularea (Fixarea cunoștințelor)*. Din cele ce am expus reținem că *Taina Sfintei Mărturisiri* sau *Spovedanii*, numită și *pocăință*, al doilea botez, iertare, dezlegare sau *împăcare* a credinciosului cu Dumnezeu, este Taina în care Dumnezeu iartă, prin duhovnic, păcatele creștinilor care se căiesc sincer și le mărturisesc la scaunul spovedaniei, în fața preotului, și-și iau hotărîrea de a nu le mai săvîrși.

O mărturisire sau înșirare a păcatelor fără căință adevărată și fără hotărîrea de îndreptare, nu aduce iertarea păcatelor. (Luca 13, 5).

Taina aceasta a fost instituită de Mîntuitorul prin faptul că El însuși a săvîrșit-o, acordînd iertarea păcatelor unor persoane și prin faptul că a dat puterea iertării păcatelor și ucenicilor Săi și prin aceștia, episcopilor și preoților: «*Luaiți Duh Sfînt; cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute*» (Ioan 20, 21—23).

Mărturisirea păcatelor se face de către creștin în fața preotului-duhovnic prin viu grai, cu căință și hotărîre de îndreptare a vieții sale morale. Preotul-duhovnic, după ce dă canonul de pocăință în numele «Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos», îl iartă, rostind rugăciunea de dezlegare. Tradiția Sfintei noastre Biserici nu cunoaște păcate neiertabile. Numai cel ce-și împietrește inima și nu voiește să se

căiască și să-și mărturisească păcatele, rămîne în păcat de moarte veșnică (Luca 13, 5).

Mărturisirea păcatelor trebuie să fie *completă, sinceră, secretă, cu umilință și zdrobire de inimă*. Mărturisirea nu este legată de termene sau soroace anuale. Putem veni, după ce ne pregătim cu trupul și cu sufletul prin post și rugăciune, la duhovnic să ne mărturisim oricînd simțim nevoia de a ne ușura sufletul de povara păcatului. De obicei, mărturisirea este legată de cele patru posturi ale anului bisericesc, și Sfintele Paști nu poate trece pentru nici un credincios ca să nu se mărturisească și să nu se împărtășească. Toți creștinii trebuie să ne mărturisim, cum ne învață Sfîntul Ioan Evanghelistul: «*De vom zice că păcat nu avem, pe noi înșine ne înșelăm și adevărul nu este întru noi. De vom mărturisi păcatele noastre, credincios este și drept ca să ne ierte nouă păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea*» (I Ioan 1, 8—9).

Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Să nu ne rușinăm de a ne mărturisi păcatele, căci mare este puterea mărturisirii și mult poate ea.» (în *Omilia despre cruce și tîlhar*). Numai copiii pînă la 7 ani se împărtășesc fără spovedanie.

5. (*Aprețierea*). În legătură cu Taina Sfintei Mărturisiri va trebui să ne oprim și asupra unui text scripturistic, care induce în eroare pe unii și-l interpretează greșit. Sfîntul Apostol Iacov spune: «*Mărturisiți-vă, deci unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul, ca să vă vindecați, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului*» (Iacov 5, 16).

Ar rezulta de aici să nu mergem la preotul-duhovnic pentru mărturisire, ci să ne mărturisim «unul altuia păcatele». Pînă la sfîrșitul secolului al IV-lea, pe timpul patriarhului din Constantinopol Nectarie, succesorul Sfîntului Grigore Teologul, mărturisirea creștinilor se făcea înaintea bisericii ca comunitate creștină, adică în public, de fiecare credincios. Dezlegarea păcatelor o dădea însă preotul-duhovnic fiecărui credincios. Din timpul patriarhului Nectarie s-a luat măsura, datorită atînci în urma mărturisirii unui păcat scandalos al unei femei, de a se desființa acest fel de mărturisire publică și s-a trecut la mărturisirea intimă încredințată preotului-duhovnic care primește mărturisirea individuală a credinciosului în biserică, și nu o poate destăinui sau divulga nimănui. Cei bolnavi sau cei care nu pot veni la biserică pot fi spovediți acasă la ei. Taina Sfintei Mărturisiri este astfel o Taină a comuniunii cu preotul-duhovnic, și prin el, între Hristos și penitentul credincios.

6. (*Asocierea*). Părerea de rău pentru păcatele sau greșelile săvîrșite, unită și cu hotărîrea de a nu mai greși, adică dovezi de pocăință, găsim și în afară de creștinism, în Vechiul Testament, unde ni se vorbește despre pocăința regelui-psalmist David, despre pocăința ninivitenilor care au scăpat de pedeapsa dumnezeiască, anunțată lor de prorocul Ionă și alte exemple. Prorocul Ezechiel cheamă poporul prin cuvintele: «*Întoarceți-vă și vă pocăiți de toate nedreptățile voastre și nedreptatea nu vă va duce la pieire*» (8, 30). Sfîntul Ioan Botezătorul boteza în pustia Iordanului «*propovăduind botezul pocăinței întru iertarea păcatelor*» (Marcu 1, 4).

Practicarea pocăinței în afară de creștinism a avut ca roade iertarea păcatelor, dar ea nu este însă Taină, ci numai o virtute morală, care împodobește sufletul omenesc. La treapta de Sfîntă Taină, adică de mij-

loc prin care se comunică Harul dumnezeiesc, pocăința a fost ridicată numai de Mîntuitorul. Ea a fost instituită de El ca Sfîntă Taină în ziua slăvitei Sale Învieri, cînd a intrat la Sfinții Apostoli prin ușile încuiate și le-a spus : «*Luați Duh Sfînt, cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute*» (Ioan 20, 22—23).

7. (*Generalizarea*). Taina Mărturisirii, a Spovedaniei sau a Pocăinței este Taina în care Dumnezeu iartă, prin duhovnic, păcatele creștinilor care se căiesc sincer și le mărturisesc la scaunul spovedaniei, în fața preotului sau episcopului.

8. (*Aplicarea «încheierea»*). În scaunul de spovedanie se află de față însuși Mîntuitorul Hristos, care ne așteaptă să ne ierte păcatele și să ne spele pînza sufletului nostru primită la Sfîntul Botez, prin rugăciunea de dezlegare a preotului-duhovnic. Acesta este scaunul îndurării, al iubirii și milostivirii lui Dumnezeu, înainte de scaunul dreptei și înfricoșatei Sale judecăți cea de apoi. Dacă la acest scaun venim cu căință, cu părere de rău pentru tot ceea ce am greșit semenilor noștri, lui Dumnezeu și cu nouă înșine și ne hotărîm să rămînem în comuniune cu Dumnezeu și cu Sfînta Lui Biserică, împărtaşindu-ne cu Sfînt Trupul și Singele Mîntuitorului, găsim deschise brațele Tatălui Ceresc ce-și îmbrățișează fiul risipitor și-l primește în casă, întru bucuria Sa veșnică.

Pentru toate acestea, «*Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Cela ce pentru păcatele mele ai primit ocară pe cruce și chemi pe cei păcătoși la Tine, zicînd : «Pe cel ce vine la Mine nu-l voi scoate afară», primește-mă și pe mine, nevrednicul. Iartă-mi toate păcatele mele și-mi dă harul Tău și binecuvîntarea Ta, pentru mila Ta cea mare și nemăsurată ; cu rugăciunile Precuratei Maicii Tale și ale tuturor sfinților Tăi. Amin*» (Rugăciunea înainte de spovedanie).

V. SFINTA TAINĂ A HIROTONIEI SAU PREOȚIA

1. «*Pregătirea aperceptivă — introducerea*». Mîntuitorul Iisus Hristos a împlinit lucrarea mîntuirii neamului omenesc prin întretaia Sa slujire sau chemare : ca *Învățător* al Evangheliei sau *Prooroc* (Mat. 8, 19 ; 23, 8 ; Ioan 3, 2 ; 6, 14 ; 7, 40), ca *Mare Preot*, *Arhiereu* sau *Miel* care s-a jertfit pentru noi (Ioan 1, 29 ; Apoc. 5, 6, 12 ; 1 Petru 1, 19 ; Evr. 4, 14—15 ; 5, 6 ; 6, 20 ; 7, 1—21), și ca *Împărat* sau *Domn* și *Stăpîn* atotputernic în cer și pe pămînt (Mat. 27, 37 ; 28, 18 ; Luca 1, 33 ; 19, 38).

Prin puterea de *Împărat* sau *Domn*, Mîntuitorul a săvîrșit în lume minunile Sale și a întemeiat Biserica — împărăția lui Dumnezeu pe pămînt — și împlinește făgăduințele Sfinței Evanghelii, care sînt : mîntuirea sufletelor, învierea cea de obște și viața veșnică.

Ca *Mare Preot* sau *Arhiereu*, Mîntuitorul a adus de bună voie jertfa Sa de pe cruce și a răscumpărat prin ea pe tot omul de vina și urmările păcatului originar, împăcîndu-l cu Dumnezeu și făcîndu-l din nou părtaș al harului dumnezeiesc.

Această întreită slujire sau chemare, Mîntuitorul a dat-o și Sfinților Apostoli, pe care *i-a ales* din lume (Luca 6, 12—16) și *le-a dat puterea iertării și dezlegării păcatelor* (Mat. 16, 19 ; 18, 18 ; Luca 9, 1—2), cum am vorbit în cateheza anterioară, despre *Taina Sfinței Mărturisiri* sau *Spovedanii*. Pe Sfinții Apostoli, pentru împlinirea întreitei slujiri sau che-

mări, Mîntuitorul i-a trimis în lume, spunîndu-le : «*Precum M-a trimis pe Mine Tatăl și Eu vă trimit pe voi*» (Îoan 20, 21—23). La rîndul lor, Sfinții Apostoli au trimis în lume pentru împlinirea întregii slujiri sau chemări a Mîntuitorului pe episcopi și preoți, prin lucrarea *Sfintei Hirotonii* sau *Preoții*.

2. «*Anunțarea temei*». Despre *Taina Sfintei Hirotonii* sau *Preoții*, ca a cincea Taină a Sfinției noastre Biserici, vă voi vorbi astăzi.

3. «*Tratarea sau expunerea temei*». Sfînta Taină a Bisericii, în care, prin punerea mîinilor și rugăciunea arhierelui, se împărtășește unor bărbați, ce s-au pregătit pentru aceasta, harul dumnezeiesc, care le dă puterea de a învăța și propovădui cuvîntul lui Dumnezeu, de a săvîrși Sfințele Taine și slujbele bisericesti, și de a conduce pe cei credincioși pe calea mîntuirii, se numește *Taina Sfintei Hirotonii* sau *Preoții*.

Această Sfîntă Taină se numește *Hirotonie* de la cuvîntul grecesc *χειροτονία* care însemnează punerea mîinilor, fiindcă Sfinții Apostoli au săvîrșit Sfînta Taină a Preoției prin punerea mîinilor pe capetele celor ce-i sfințeau ca diaconi, preoți și episcopi. În Faptele Sfinților Apostoli aflăm despre sfințirea sau hirotonia celor dintii șapte diaconi, pentru servirea meselor comune : «*Au fost înfățișați înaintea Apostolilor, și ei, rugîndu-se, și-au pus mîinile peste ei*» (6,6). Despre preoți sau presviteri, se spune mai departe, că Sfinții Pavel și Barnaba, propovăduind Evanghelia în Listra, Derbe și Antiohia «*le-au hirotonit preoți în fiecare biserică*» (Fapte 14, 23). Despre episcopi, Sfîntul Apostol Pavel îi scrie ucenicului său Timotei, pe care îl hirotonise episcop în Efes : «*Nu fi nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mîinilor mai-marilor preoților*» (I Tim. 4, 14) sau : «*Din această pricină, îți amintesc să aprinzi și mai mult din nou harul lui Dumnezeu, care este în tine prin punerea mîinilor mele*» (II Tim. 1, 6).

Cum vedem, Sfîntă Taină a Hirotoniei sau a Preoției are trei trepte : *diaconia* (Fapte 6, 6), *preoția* (Fapte 14, 20—23) și *arhieria* (I Tim. 4, 14; II Tim. 1, 6). Sfințirea pentru aceste trepte se face cu rugăciuni de chemare a Sfîntului Duh, prin punerea mîinilor arhieresti sau *hirotonie*, în cadrul Sfintei Liturghii. Hirotonia diaconului se săvîrșește după pfa-cerea Sfintelor Daruri, hirotonia preotului după intrarea cu Sfințele Daruri, iar arhierul este hirotonit după cîntarea trisaghionului. După *tradiția Sfintei Biserici*, nu pot fi hirotoniți decît membri de sex bărbătesc ai Bisericii, care mărturisesc credința ei și vor să-și îndeplinească față de Biserică îndatoririle ce sînt de treapta ierarhică în care ei sînt introduși. Pentru acest scop Biserică a cerut ca ei să fie întregi la minte și la trup și să aibă o pregătire teologică corespunzătoare și un nume necompromis. La treapta episcopală nu pot ajunge, după hotărîrea Sinodului V—VI ecumenic, decît cei neînșurați sau văduvi prin decesul soției deveniți ieromonahi. Pentru preoți și diaconi nunta este oprită după hirotonie. Biserică Romano-Catolică impune tuturor candidaților la preotie să fie necăsătoriți (celibatari), obicei care nu are însă temei în Sfînta Scriptură.

Membrii ierarhiei nu pot fi decît bărbați, pentru că ei sînt chemați să fie organele văzute ale lui Hristos, unicul săvîrșitor nevăzut al Sfințelor Taine, iar Hristos a fost bărbat. Femeile nu pot intra în cler. Sfîntul Apostol Pavel spune : «*Femeile să tacă în biserică*» (I Cor. 14, 34).

Femeile au rolul lor sfânt de a naște copii pe care îi pot crește pentru preoție, asemenea Maicii Domnului. Ele sînt mamele preoților și episcopilor, și prin ele Dumnezeu exercită cea mai mare autoritate spirituală asupra lor. Să ne gîndim numai la mama Sfîntului Vasile cel Mare, Emilia, care a crescut 10 copii, dintre care 3 au ajuns episcopi (Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nissa și Petru de Sevasta), cinci au fost monahi și șase au ajuns sfinți în calendarul Bisericii Ortodoxe. Mama Sfîntului Grigore de Nazianz, Nona, este cea care a îndrumat pașii copilului ei pe calea spre Dumnezeu. Mama Sfîntului Ioan Gură de Aur, Antusa, rămasă văduvă la 20 de ani, nu se mai recăsătorește și-și dedică viața educației fiului său. Monica, mama Fericitului Augustin, timp de aproape 30 de ani se roagă lui Dumnezeu pentru convertirea fiului său. Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan este incredințat de Mîntuitorul, Sfinței Sale Mame, ca mama lui — «*Femeie, iată fiul tău*». De aceea, în preoția bărbatului e implicat un suport feminin, o mamă în rugăciune. Harisma femeii este cea a maternității, care interiorizează focul dragostei de mamă și ține aprins elanul sfînt al iubirii în inima copilului, călăuzit spre iubirea de Dumnezeu, de părinți, de țară, de oameni și de tot ce este frumos și sfînt în lume. Icoana femeii creștine se acoperă în icoana Maicii Domnului, pururea rugătoare pentru noi toți.

Harul Sfinței Hirotonii se transmite prin punerea mîinilor arhieresti, dar el nu-și are izvorul în cel ce pune mîinile, ci în Dumnezeu, cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur: «Se pune mîna peste om, dar toate le face Dumnezeu și mîna Lui se atinge de capul celui ce se hirotonește, dacă hirotonia se face cum se cuvine» (*Omilia XIV la Faptele Apostolilor*). Arhieriei văzuți sînt urmașii direcți prin Sfinții Apostoli ai Arhierelui nevăzut, care este Mîntuitorul, trimis la început în lume ca Arhieru. Însuși Mîntuitorul a instituit Sfînta Taină a Hirotoniei sau Preoția prin alegerea celor 12 Sf. Apostoli, pe care i-a deosebit de mulțimea credincioșilor și pe care i-a învățat prin toate cîte a făcut între oameni, cele despre împărăția lui Dumnezeu, și apoi i-a investit cu cinstea și cu puterea de a propovădui Sfînta Evanghelie, a săvîrși minuni, a sfinți și a conduce pe credincioșii la mîntuire. În ziua slăvitei Sale Învierii din morți, intrînd prin ușile încuiate în casa în care ucenicii stau ascunși de frica iudeilor, Mîntuitorul le-a zis: «*Pace vouă! Precum M-a trimis pe mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicînd acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh Sfînt; căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate și căroră le veți ține, vor fi ținute*» (Ioan, 20, 21—23). Suflarea asupra Sfinților Apostoli este semnul văzut prin care li s-a comunicat Sfîntul Duh și puterea de a ierta păcatele, pe care ei au înlocuît-o prin punerea mîinilor. Cu puțin înainte de înălțarea Sa la ceruri, Mîntuitorul a trimis pe ucenicii Săi la propovăduire: «*Drept aceea, mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului. Amin.*» (Mat. 28, 19—20).

Puterea învățătoarească, adică de a propovădui cuvîntul lui Dumnezeu, puterea sfințitoare și cea pastorală, Mîntuitorul a dat-o Sfinților Apostoli și, prin ei, episcopilor și preoților, incredințîndu-i: «*Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului*».

Pe lângă cei doisprezece Sfinți Apostoli, Mântuitorul a mai ales încă alți șaptezeci și doi de ucenici, pe care, de asemenea, i-a trimis la predică cu aproape aceleași puteri ca ale Sfinților Apostoli : *«Iar după acestea, Domnul a ales alți șaptezeci (și doi), și i-a trimis câte doi, înaintea feței Sale, în fiecare cetate și loc, unde Însuși avea să vină... Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă, și cel ce se leapădă de voi se leapădă de Mine, iar cel ce se leapădă de Mine se leapădă de Cel ce M-a trimis pe Mine»* (Luca, 10, 1, 16). Cei doisprezece Sfinți Apostoli și cei șaptezeci și doi de ucenici ai Mântuitorului aleși de El au fost locțiitorii Săi, cum rezultă din cuvintele Sale privitoare la răsplata pe care vor primi-o cei ce îi vor primi și-i vor asculta în numele Său. Urmașii Sfinților Apostoli sînt episcopii și urmașii celor 72 de ucenici sînt preoții.

Astfel, Taina Sfintei Hirotonii sau Preoția este harul și puterea lui Dumnezeu și ea a fost instituită de Mântuitorul. El a lăsat pe Sfinții Apostoli și pe urmașii lor ca arhierii văzuți, organe ale Lui. Prin ei sînt permise celelalte Sfinte Taine de credincioși. Preotul și episcopul sînt organele Bisericii ca comunitate văzută. Hirotonia este Sfînta Taină care îl face pe cel ce o primește reprezentant al Bisericii și săvîrșitor al Sfintelor Taine, și pe Iisus Hristos trăit ca subiect prin preoți.

Taina Sfintei Hirotonii sau Preoția o săvîrșește numai episcopul și de partea ei văzută ține rugăciunea pe care el o rosteste, la timpul potrivit în cadrul Sfintei liturghii. Hirotonia diaconului se face, cum am spus, după sfințirea Darurilor, după ce arhierul zice ecfonisul : *«Și să fie milele marelui Dumnezeu...»*. Hirotonia preotului se face înainte de sfințirea Darurilor (după Heruvic), iar hirotonia episcopului se face după cîntarea *«Sfinte Dumnezeule»*. Nu se pot hirotoni mai multe persoane pentru aceeași treaptă la o sfîntă liturghie. Hirotonia preotului și a arhierului se săvîrșește numai la liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur sau la cea a Sfîntului Vasile ; hirotonia diaconului se poate face și la Liturghia Darurilor mai înainte sfințite.

Rugăciunea de hirotonie, rostită de episcopul hirotonisitor, în timp ce își pune mîinile pe capul celui ce se hirotonește, prin care el cheamă harul Sfîntului Duh să se pogoare asupra candidatului îngenuncheat în fața Sfintei Mese, în timp ce clericii împreună-liturghisitori cîntă încet *«Doamne miluiește»*, este următoarea : *«Dumnezeiescul har, care pe cele neputincioase le vîndecă și pe cele ce lipsesc le împlinește, hirotonește pe cucernicul ipodiacon (numele) în diacon (sau diacon în preot, ori preot în arhieru). Să ne rugăm dar pentru el, ca să vină asupra-i harul Sfîntului Duh»*. După aceasta, arhierul, în fața ușilor împărătești, dă celui hirotonit vestimintele treptei pentru care a primit hirotonia, arătîndu-le pe rînd poporului și zicînd : *«Vrednic este !»* la care se răspunde : *«Vrednic este !»*.

Prin Sfînta Taină a Hirotoniei se așează în Biserică cele trei trepte sau stări ale preoției, adică (începînd de jos în sus) : *diaconia, preoția și arhieria*. La treptele de sus se ajunge numai trecînd prin cele de jos ; cel ce se hirotonește preot trebuie să fie mai întîi hirotonit diacon și apoi preot, iar cel ce se hirotonește episcop trebuie să fi fost hirotonit diacon și apoi preot.

Cel care este hirotonit diacon trebuie să treacă la rîndul său mai întîi prin alte două trepte și anume : slujba de citeț și de ipodiacon. Ele

se dau prin *hirotesia*, care înseamnă tot punerea mâinilor episcopului, dar ea nu este totuna cu hirotonia, care este Sfântă Taină. *Hirotesia* înseamnă acordarea unei slujbe bisericesti inferioare sau a unor grade și ranguri onorifice în ierarhia bisericească administrativă de către episcop cu binecuvântarea și punerea mâinilor.

Cel care este hirotonit diacon este făcut mai întâi, deci, citeț și apoi ipodiacon, în mijlocul bisericii.

Cele trei trepte ale Tainei Hirotonei: *diaconia*, *preoția* și *arhieria* sînt adevărate, cum am arătat, în Sfînta Scriptură și de Sfînta Tradiție și durează din vremea Sfîntilor Apostoli. Sfîntii părinți, la rîndul lor, ne dau mărturie netăgăduite despre cele trei trepte ale Tainei Sfîntei Preoții. Sfîntul Ignatie Teoforul ne spune: «Supuneți-vă toți episcopului precum Iisus Hristos Tatălui, și preoților ca apostolilor, cinstiți pe diaconi ca pe legea lui Dumnezeu».

Fără episcop nimeni să nu facă ceva din cele ce aparțin Bisericii. (*Epistola către smirneni*, VIII, 1—2).

Sfîntul Ciprian afirmă: «Trebuie să știi că episcopul este în Biserică și Biserica în episcop și dacă cineva nu este cu episcopul, nu este în Biserică» (*Epistola 66*).

La primirea Tainei Sfîntei Preoții nu poate păși oricine, ci numai cel ce este găsit vrednic de primirea ei, după o pregătire teologică (în seminarii teologice sau institute teologice), și după cercetarea lui de către duhovnic prin Taina Sfîntei Spovedanii. Harul Sfîntei Taine odată împărțit prin hirotonie nu se mai pierde niciodată. Cel hirotonit poate fi doar oprit, pentru pricini de abateri de la buna purtare preotească, de la săvîrșirea celor sfînte. Ca și Taina Botezului, Taina Sfîntei Hirotonii sau Preoții nu se mai repetă. Canonul 68 Apostolic prevede: «Dacă vreun episcop, preot sau diacon va fi primit hirotonia a doua oară, să fie exclus din sfînta tagmă atît el cît și cel ce l-a hirotonit».

Potrivit rînduieiilor bisericești, primitorii Tainei Sfîntei Hirotonii sau Preoții au puterea de a săvîrși cele sfînte legate strîns de treapta preoției lor. Astfel *episcopul* are puterea să săvîrșescă toate Sfîntele Taine și toate slujbele bisericești, îndeosebi de a hirotoni întru diacon, preot și, împreună cu încă doi arhieri, întru arhieriu, de a sfînti Antimisul de pe sfînta masă, și de a sfînti într-un sobor de arhieriu Sfîntul Mir. Treapta arhieriească, venind direct de la Sfîntii Apostoli, prin succesiune apostolică sau episcopală, deține plînatatea celor trei trepte: *de a învăța, de a săvîrși toate Sfîntele Taine și de a conduce Biserica*.

Preotul primește de la arhieriu, prin hirotonie, darul și puterea celor trei slujitori: *învățătoarească, slințitoare și de conducere* a credincioșilor unei parohii spre mîntuirea sufletească. El nu are dreptul și puterea de a hirotoni și de a sfînti Sfîntul Mir și Antimisul. Preotul este trimisul sau delegatul episcopului în parohie.

Diaconul este ajutător al preotului și al episcopului, în întreita lor activitate, spre mîntuirea credincioșilor, neputînd săvîrși nici o Taină și nici o Ierurgie.

Autorității episcopului dintr-o eparhie îi este supus atît clerul cît și turma dreptcredincioșilor. El deține puterea cheilor, adică dreptul de a judeca în ultima instanță și a lega și dezlega păcatele. Sinodul episcopilor din fiecare țară este autoritatea supremă pentru Biserica acelei

țări, iar Sinodul ecumenic este autoritatea supremă pentru întreaga Biserică și conducătorul ei văzut, înzestrat cu puterea de infailibilitate prin asistența Sfântului Duh.

4. «*Recapitularea — fixarea cunoștințelor*». Din cele expuse am reținut că Hirotonia sau Preoția este a cincea Sfință Taină a Bisericii, în care, prin punerea mâinilor și prin rugăciunea arhierelui, se împărtășește unor bărbați, ce s-au pregătit pentru aceasta, harul lui Dumnezeu, care le dă puterea și împuternicirea de a învăța cuvîntul lui Dumnezeu, de a săvîrși Sfintele Taine și slujbele bisericești, și de a conduce pe cei credincioși la mîntuire, în măsura în care le dă dreptul treapta ierarhică ce li se conferă prin hirotonie.

Această Sfință Taină a fost instituită de Mîntuitorul însuși prin alegerea celor 12 Sfinți Apostoli și prin cei șaptezeci și doi de ucenici. Lor le-a dat puterea *învățătorească*, puterea *sfințitoare* și puterea de *conducere duhovnicească*, încredințîndu-i: «*Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă, și cel ce se leapădă de voi se leapădă de Mine; iar cel ce se leapădă de Mine se leapădă de Cel ce M-a trimis pe Mine*» (Luca 10, 16).

Sfînta Taină a Hirotoniei sau a Preoției are trei trepte: *diaconia*, *preoția* și *arhieria* și sînt din timpul Sfinților Apostoli, care au hirotonit *diaconi* (Fapte 6, 6), *preoți* (Fapte 14, 20—23) și *episcopi* (I Tim. 4, 14; II Tim. 1, 6).

Sfîntirea pentru aceste trepte se face cu rugăciuni de chemare a Sfîntului Duh, prin punerea mâinilor arhieresti sau hirotonie, în cadrul Sfîntei Liturghii, în mod văzut, iar în mod nevăzut ea are izvorul în Dumnezeu.

Efectele Sfîntei Taine a Hirotoniei sînt împărtășirea harului dumnezeiesc, ca primitorul ei să poată îndeplini toate atribuțiunile treptei ierarhice în care se hirotonește. Sfînta Taină a Hirotoniei nu se mai repetă și harul preoției nu i se mai poate lua celui hirotonit.

Plenitudinea harului Sfîntei Hirotonii o are episcopul, care poate săvîrși toate Sfintele Taine și el deține treapta cea mai înaltă a ierarhiei bisericești de drept divin.

5. «*Aprecierea*». În afară de preoția care se dă prin hirotonie, adică prin punerea mâinilor și prin rugăciunile episcopului, mai este și o altă preoție pe care o primește fiecare creștin odată cu Botezul. Cea dintîi este *preoția propriu-zisă*, de care am vorbit, iar cea de a doua este o *preoție lăuntrică*, duhovnicească sau obștească.

Despre această a doua preoție, Sfîntul Apostol Petru, adresîndu-se tuturor creștinilor spune: «*Voi sînteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată*» (I Petru 2, 9). Vedem că Sfîntul Apostol Petru nu spune că «*voi sînteți preoți*», ci «*preoție împărătească*», adică fiecare creștin este chemat să răspîndească în lume cuvîntul despre învățătura și faptele minunate ale Mîntuitorului și să strălucească cu faptele bune printre cei de altă credință, cum strălucește lumina în întuneric. În rugăciunea dinaintea de Taina Mirungerii, preotul se roagă ca, cel ce se va mirui «*să placă lui Dumnezeu în tot lucrul și cuvîntul*», și să-i fie păzit sufletul «*întru curăție și dreptate*». Aceasta înseamnă «*consacrarea întregii lui vieți slujirii preoției împărătești*».

Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe (Întrebarea 108) ne învață că «Preoția este de două feluri : una duhovnicească și alta dobândită prin Taină. La preoția duhovnicească sînt părtași toți creștinii ortodocși, după cum învață Sfîntul Apostol Petru, (așa cum am amintit) (I Petru 2, 9). Și, potrivit cu o atare preoție, se aduc și prinoase de acest fel, cum sînt : rugăciuni, mulțumiri, chinuri aduse trupului, aducerea pe sine la mucenicie pentru Hristos, și altele asemenea. Îndemnînd la acestea, Apostoful Petru spune : «Și voi înșivă, ca pietre vii, zidiți-vă drept casă duhovnicească, preoție sfîntă, ca să aduceți jertfe duhovnicești, bineplăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos» (I Petru 2, 5). Iar Sfîntul Apostol Pavel spune : *Vă îndemn, deci, fraților, pentru îndurările lui Dumnezeu, să înfățișați trupurile voastre ca pe o jertfă vie, sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu, ca închinarea voastră cea duhovnicească*» (Rom. 12, 1). Pentru noi, creștinii ortodocși, învățătura despre preoția duhovnicească, preoția sfîntă sau obștească este aducerea de jertfe duhovnicești de către toți creștinii, bineplăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, fiecare după putința lui, adică o dedicare a creștinilor lui Dumnezeu, în mod duhovnicesc, spre lauda lui Dumnezeu prin cuvinte și prin fapte.

Din neînțelegerea textului din intia Epistolă a Sfîntului Apostol Petru, cap. 2, vers. 9, unde ni se vorbește de «preoție împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu», care sînt creștinii, spre deosebire de iudei și de păgîni, Protestanții, și cu ei toate sectele lor, au ajuns să nege Preoția ca Sfîntă Taină și să admit numai preoția lăuntrică, universală sau obștească, iar pastorii lor sînt simpli slujbași aleși de popor și însărcinați cu săvîrșirea serviciilor religioase și cu propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu.

Iată, cită importanță are pentru noi cunoașterea adevăratei și drepte credințe a Bisericii noastre ortodoxe despre taina Sfintei Preoții.

6. «Asocierea». Vom aminti și de o altă preoție, preoția din Legea Vechiului Testament, rînduită de Dumnezeu, o preoție specială luată din seminția lui Levi, prin alegerea și sfințirea lui Aaron, fratele lui Moise, amîndoi din neamul lui Levi (Ieșire 2, 1, 10). Vrednicia de arhieru a fost dată lui Aaron, iar după dînsul întiiului-născut al său și urmașilor acestuia, iar fiilor săi și urmașilor lor li s-a rînduit să fie preoți la templu, pentru slujbele și jertfele Legii Vechi și a încetat odată cu Legea Veche. Preoția Vechiului Testament nu este decît o pregătire, o anticipare a ceea ce avea să însemneze Preoția Noului Testament, instituită de Mîntuitorul ca Sfîntă Taină. Prin alegerea și trimiterea celor 12 Sfinți Apostoli și sfințirea lor la Cincizecime, a fost instituită Taina Hirotoniei. Trimițîndu-i la învățătură și la săvîrșirea Tainelor, Mîntuitorul i-a asigurat că va fi cu ei, și prin ei cu urmașii lor, episcopii și preoții, pînă la sfîrșitul veacului (Mat. 28, 19). Prin acestea Mîntuitorul a arătat că ei sînt subiectele prin care El însuși, ca subiect-izvor, își comunică mai departe învățătura Sa și harurile Sale în Taine. El însuși este *Arhierul, Învățătorul și Păstorul* în ei.

7. «Generalizarea». Din cele expuse înțelegem că *Hirotonia* sau *Preoția* este Sfînta Taină a Bisericii, în care, prin punerea mîinilor și rugăciunea arhierului, se împărtășește unor bărbați, ce s-au pregătit pentru aceasta, harul dumnezeiesc, care le dă puterea de a propovădui

cuvîntul lui Dumnezeu, de a săvîrși Sfintele Taine și slujbele bisericesti, și de a conduce pe cei credincioși la mîntuire.

8. «*Aplicarea — încheierea*». Cit de importantă și la cită cinste a ridicat Dumnezeu Sfînta Taină a Preoției, ne-o spune Sfîntul Ioan Gură de Aur : «Preoția se săvîrșește pe pămînt, dar ea are rînduiala cetelor cerești. Și pe foarte bună dreptate, căci slujba aceasta n-a rînduit-o un om sau înger sau un arhanghel sau altă putere creată de Dumnezeu, ci Însuși Mîngîietorul. Sfîntul Duh a rînduit ca preoții, încă pe cînd sînt în trup, să aducă lui Dumnezeu aceeași slujbă pe care o aduc îngerii în ceruri. Pentru aceasta preotul trebuie să fie atît de curat ca și cum ar sta chiar în cer printre puterile cele îngeresti...

Preoții sînt aceia cărora li s-a încredințat zămislirea noastră cea duhovnicească ; ei sînt aceia cărora li s-a dat să ne nască prin Botez. Prin preoți ne îmbrăcăm în Hristos (Gal. 3, 27) ; prin preoți sîntem îngropați împreună cu Fiul lui Dumnezeu (Rom. 6, 4 ; Col. 2, 12) ; prin preoți ajungem mădularele fericitului trup, al lui Hristos (Col. 1, 18). Prin urmare este drept ca preoții să fie pentru noi... mai cinstiți și mai iubiți decît părinții. Părinții ne-au născut din sînge și din voința trupului (Ioan 1, 13) ; preoții însă ne sînt pricinuitoarii nașterii noastre din Dumnezeu, ai acelei fericite nașteri din nou, ai libertății celei adevărate și ai înfierii după har» (*Despre Preoție*).

Din aceste înalte considerente duhovnicești, porunca a treia bisericască ne cere «*Să cinstim fețele bisericesti*». În Vechiul Testament, prin cuvintele înțeleptului Sirah (7, 31) se spune : «*Teme-te de Domnul și dă cinste preotului*». Cinstind fețele bisericesti, prin ele cinstim pe Iisus Hristos și lucrarea Sa mîntuitoare în lume, căruia fie slava, în veci. Amin.

VI. SFINTA ȚAINĂ A NUNȚII SAU CUNUNIA

«1. *Introducere*». În cartea Facerii ni se spune că «a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el, bărbat și femeie i-a făcut pe ei» (Gen. 1, 27). Vorbînd de doi, Dumnezeu vorbește de unul singur. Omul este o unitate completă, chip al lui Dumnezeu, pentru că unitatea sa de om se realizează în dualitatea personală neuniformă, complementară de bărbat și femeie. Numai bărbatul și femeia sînt omul deplin. Nici Dumnezeu nu este o singură persoană, fiindcă în acest caz nu ar mai fi iubire, ori «Dumnezeu este iubire», ne spune Sfîntul Ioan Eyanghelistul (I Ioan 4, 8). Nici omul nu ar mai fi atunci chipul lui Dumnezeu dacă ar fi numai o singură persoană. Existența lui ar fi fost un chin, nu bucuria lui Dumnezeu. Cartea Facerii ne spune că Dumnezeu a făcut pe Eva din Adam pentru că a văzut că «nu este bine să fie omul singur» (2, 18), adică l-a ferit de suferința singurătății. Astfel, bărbatul și femeia se completează reciproc și ei formează omul deplin. Omul este deci o unitate completă, după chipul lui Dumnezeu. Această unitate umană diferențiată și complementară este o unitate conjugală. Perechea umană din rai este o pereche conjugală. Aceasta a fost căsătoria paradisiacă, ce-și are baza în natura umană duală, prin harul iubirii lui Dumnezeu.

Căsătoria a avut de la început atributele unității și indisolubilității. Bărbatul a avut în mod deplin în unirea desăvârșită cu o femeie tot ce-l completa esențial și femeia la fel. Unirea deplină între bărbat și femeie corespunde unei iubiri desăvârșite și netrecătoare, după chipul iubirii lui Dumnezeu.

Vorbind despre această unire deplină dintre bărbat și femeie în iubire desăvârșită, Sfântul Apostol Pavel ne spune: «*De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va alipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup. Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică*» (Ef. 5, 31—32).

«2. *Anunțarea temei*». Despre această sfântă mare Taină a Nunții, în Hristos și în Biserică, voi căuta să vă vorbesc.

«3. *Tratarea sau expunerea temei*». Sfânta Taină a Nunții, a șasea Taină a Bisericii, este un act sfânt, de origine dumnezeiască prin care, după făgăduința mirelui și a miresei, dată în mod liber în fața preotului, li se împărtășește acestora harul lui Dumnezeu, care sfințește însoțirea lor după fire, prefăcînd-o într-o legătură duhovnicească desăvârșită și curată, într-o unire a lor pe viață, înălțînd-o la demnitatea reprezentării unirii duhovnicești dintre Hristos și Biserică.

Taina Nunții se mai numește și *Cununie*, fiindcă atunci cînd este săvîrșită se pun cununii pe capul mirelui și miresei, sau *Căsătorie*, fiindcă soții își dau consimțămîntul între ei în fața autorităților civile de a trăi împreună și a forma un cămin, o casă, o căsnicie. Această instituție naturală și socială, deosebit de importantă pentru societate, devine și Taină cînd primește binecuvîntarea Bisericii.

Cum am spus, *Căsătoria* a fost rinduită de Însuși Dumnezeu încă în Vechiul Testament: «*Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el*» (Fac. 2, 18). Dumnezeu a binecuvîntat însoțirea bărbatului cu femeia, zicînd: «*Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l stăpîniți*» (Fac. 1, 28).

Nașterea și creșterea copiilor și cu aceasta perpetuarea neamului omenesc este primul scop al Căsătoriei, iar aceasta se realizează prin dragoste și ajutor reciproc necondiționat dintre bărbat și femeie. Pentru aceasta li s-a dat lor harul dumnezeiesc. Păcatul originar a stricat armonia dintre trupul și sufletul omului și a dat friu liber patimilor. Căsătoria ca legătură naturală a fost slăbită și desfigurată în multe forme după cădere, prin egoismul declanșat de ea. Ea a pierdut harul lui Dumnezeu legat de starea primordială, însă nu a fost desființată în esență, căci nici natura umană nu a fost distrusă.

În curgerea vremii se uitase adevăratul scop și adevărata formă a căsătoriei la toate popoarele, la păgîni ca și la evrei, pentru că, afară de libertinaj și de poligamie, divorțul amenința existența acestei instituții, care este celula vieții sociale.

Mîntuitorul a dat căsătoriei din nou cinstea cuvenită și a ridicat-o din ordinea naturii la treapta de sfîntă Taină, în ordinea harului dîvin, imprimîndu-i caracterul de indisolubilitate. Cînd a luat parte la Nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1—11), Mîntuitorul a cinstit Nunta, în ambianța harică ce iradia din Persoana Sa. Săvîrșind acolo cea dintîi minune, prin puterea Sa mai presus de fire, și dînd perechii ce se căsă-

torea să bea din vinul iubirii entuziaste turnate de El prin harul Său, El a voit să arate că începe înălțarea vieții omenești iar în ordinea harului de la întărirea și înălțarea căsătoriei (Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, p. 183). Mîntuitorul a afirmat direct trebuința revenirii la unitatea și indisolubilitatea ei de la început, atunci cînd a răspuns la întrebarea fariseilor de ce Moise a permis părăsirea femeii: «*Pentru învîrtoșarea inimii voastre, v-a dat voie Moise să lăsați pe femeile voastre, dar din început nu a fost așa. Iar Eu zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrînare, și se va însura cu alta, săvîrșește adulter; și cine s-a înșurat cu cea lăsată săvîrșește adulter*» (Mat. 19, 8—9).

Mîntuitorul consideră adulter pe cel ce-și lasă femeia sa și ia pe alta, sau pe cel ce o ia pe cea părăsită, fiindcă socotește că legătura căsătoriei nu s-a desființat între cel ce și-a lăsat soția sa, prin faptul că a părăsit-o. Dumnezeu a făcut pe om ca bărbat și ca femeie și deci cel ce se unește cu o femeie se completează în mod total cu ea, încît ei alcătuiesc o unitate. Nemairespectîndu-se unul pe altul ca persoană, ci tratîndu-se ca obiecte de plăcere, aceștia cad din demnitatea de om, din demnitatea harică pe care au primit-o la creație.

Răspunzîndu-le fariseilor, Mîntuitorul le-a spus: «*N-ați citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie? Și a zis: Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amîndoi un trup. Așa încît nu mai sînt doi, ci un trup. Deci, ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă*» (Mt. 19, 4—6).

Unitatea aceasta indisolubilă alcătuită între bărbat și femeie, fiind o unitate în planul uman, ea nu este atît o unitate organică, fiziologică, ci o unitate sufletească prin iubire. Ea se bazează pe iubirea între două existențe umane ce se completează nu numai pe planul trupesc, ci și pe cel spiritual. Pentru aceasta ea primește în Biserică har de Taină, și așa cum ne spune Sfîntul Apostol Pavel: «*Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică*» (Ef. 5, 32).

Credincios și următor învățaturii Mîntuitorului, Sfîntul Apostol Pavel îndeamnă pe soți să-și iubească soțiile, precum Hristos a iubit Biserica, iar pe soții să fie supuse bărbaților lor ca Domnului, «*pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este capul Bisericii*» (Ef. 5, 23).

Astfel, această taină a unirii indisolubile între un bărbat și o femeie, ca unire care se spiritualizează în această adîncă comuniune, este Taină în Hristos, încît unirea lor în Hristos este o parte a Bisericii sau o mică Biserică, sau cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur: «*Căsătoria este un chip tainic al Bisericii*», care reflectă unirea dintre Hristos și Biserică.

Un mijloc important care ajută pe cei doi soți să înainteze spre o unire sufletească tot mai adîncă este nașterea și creșterea de prunci. Cînd nașterea de copii este evitată cu voia soților, legătura între ei cade atunci într-un simplu prilej de satisfacere a poftei trupesti, ce decade la acte păcătoase egoiste. Prin copii soții depășesc acest stadiu de egoism și se deschid spre alții, spre societate în general. Numai familia promovează coeziunea socială, bisericească, și nu indivizii. Ce-

lula familiei trebuie să fie într-o comunicare cu celelalte celule prin singele comun: al lor, prin copii. Nașterea și creșterea de prunci, ca înfrinare a egoismului în doi, înseamnă desigur și o cruce, o jertfă în slujirea Bisericii și a societății. De aceea se cîntă la slujba cununiei un imn închinat mucenicilor: «Sfinților mucenici care bine v-ați nevoit și v-ați încununat, rugați-vă Domnului să ne miluiască sufletele noastre».

Cum se spune, o căsătorie care nu-și răstignește statornic lăcomia și autosuficiența proprie și nu se depășește pe sine prin această năzuință, nu este familie creștină. După învățătura creștină, păcatul propriu al familiei de astăzi este această autoadorare a familiei, refuzul de a vedea căsătoria ca, orientată spre Împărăția lui Dumnezeu; ea a început să nu mai fie o intrare sacramentală în prezența Lui. Nu lipsa de sfială sfintă față de familie face ca divorțul să facă ravagii, ci această auto-idolatrizare a familiei face ca familia modernă să se sfărîme așa de ușor; este acea identificare a familiei cu refuzul de a purta crucea jertfei căsniciei. O căsătorie creștină se încheie între două persoane, iar fidelitatea comună a celor doi față de al treilea — Dumnezeu — îi păstrează pe aceștia într-o adevărată unitate între ei și cu Dumnezeu. În realitate Hristos este cel care săvîrșește Taina Căsătoriei, dar o săvîrșește unindu-i pe cei doi în Sine și ca atare El rămîne permanent ca mijloc de unire între ei. Dacă ei se despart de El, se slăbește și unitatea între ei și căsnicia se destramă. Înfrinarea acestui egoism între doi include și înfrinarea de a folosi legătura căsătoriei pentru o simplă plăcere, cu evitarea nașterii de prunci. În felul acesta, unirea trupească dintre bărbat și femeie devine, dintr-un act de concupiscentă păcătoasă, cum este în afară de căsătorie, un act voit de Dumnezeu și binecuvîntat de El, o Taină, o mare Taină «în Hristos și în Biserică», «un chip țăinic al Bisericii» (La Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 193—195).

Scopurile căsătoriei creștine se arată în însăși săvîrșirea Tainei prin care harul lui Dumnezeu se împărtășește celor ce se căsătoresc.

Săvîrșitorul Tainei este episcopul sau preotul care administrează harul dumnezeiesc în mod văzut, iar în mod nevăzut este Însuși Hristos, Care pecetluiește legătura naturală pe care ei o realizează prin consimțămîntul lor liber, și care îi menține pe aceștia uniți cu El.

Primitorii Sfintei Taine sînt credincioșii creștini, bărbați și femei, care au vîrsta îngăduită de legile țării, au încheiat căsătoria civilă, nu au între ei rudenie de sînge mai apropiată de gradul cinci, nu au rudenie spirituală (nași, fini), ori prin încuscrire, și nici unul din ei nu a fost căsătorit bisericește mai mult de trei ori. Căsătoriile mixte între ortodocși și eterodocși sînt permise cu condiția ca pruncii să fie crescuți în credința ortodoxă, iar Taina să se săvîrșească ortodox. Căsătoria nu este admisă după hirotonie diaconilor și preoților, iar la treapta arhieriei nu este admis cel ce a fost căsătorit vreodată, afară de cazul cînd soția a murit, sau s-a retras în monahism.

Soții uniți prin Taina Nuntii sînt îndatorați să păstreze dragoste curată unul față de altul, pat neîntinat, să nască și să crească copii în cunoașterea și cinstirea lui Dumnezeu, în cinstirea Sfintei Biserici și iubirea Patriei în care viețuiesc.

Asemenea celorlalte Sfinte Taine, și Taina Nunții se săvârșește în biserică, mai potrivit în zi de duminică, după Sfinta Liturghie, când și obștea credincioșilor se află de față.

Potrivit poruncii a noua a Bisericii, nu se fac nunți în următoarele zile și răstimpuri din cursul anului :

a) *În cele patru posturi de peste an*, ca și în toate zilele de post din cursul anului: *Miercurea, Vinerea, Ziua Crucii* (14 septembrie), *Tăierea Capului Sfintului Ioan Botezătorul* (29 august). Aceasta, fiindcă bucuria și petrecerile ce însoțesc de obicei nunta nu se potrivesc cu pocăința și vremea postului.

b) *În săptămîna brînzei* (sau săptămîna albă), socotită ca vreme de pregătire pentru post ;

c) *În săptămîna luminată* (dintre Duminica Paștilor și Duminica Tomii), în *Duminica Rusaliilor*, în *răstimpul dintre Crăciun și Bobotează*, precum și în *ajunul tuturor praznicelor împărătești*, pentru ca veselia nunții să nu întunece sau să ne facă să uităm bucuria marilor sărbători creștine.

Săvîrșirea Tainei Nunții începe cu *logodna* (cuvînt slavon care însemnează a face făgăduință de căsătorie), ca o introducere a ei. Logodna este făgăduința ce și-o dau viitorii soți de a se uni în căsătorie, care este și ea binecuvîntată de preot sau de episcop. Partea cea mai de seamă a slujbei logodnei este punerea inelelor în degetele logodnicilor de către preot cu binecuvîntare și apoi schimbarea acestor inele de către nași. Slujba logodnei, de cele mai multe ori, se face împreună cu slujba cununiei, imediat înaintea acesteia (se poate face și aparte, cu mult mai înainte).

Atît la logodnă cît și la Cununie, mirii sînt întovărășiți de nași (nuni), și rolul lor este acela ca și la botez, de a fi martori înaintea lui Dumnezeu și chezași ai făgăduințelor făcute de viitorii soți unul față de altul, ai trăinicieii legăturii lor pentru toată viața lor. De aceea și pun mîna pe cununii, atît atunci cînd sînt puse pe capul mirilor cît și atunci cînd sînt luate. De regulă ei sînt aceiași de la botez, sau urmașii lor, și trebuie să fie ortodocși, cununați religios, și cu bună viețuire creștinească și să se poarte față de miri ca părinți spirituali. În timpul slujbei nașii țin în mînă făclii aprinse, simbol al curăției mirilor și al lumînii și darului lui Hristos.

Dacă logodna a început-o preotul cu «Binecuvîntat este Dumnezeuul nostru...», ca pe o ierurgie, cununia o începe cu «Binecuvîntată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfintului Duh», ca la orice Taină prin care se dă harul lui Dumnezeu, și cei doi miri se încadrează ca o unitate a iubirii în Împărăția lui Dumnezeu sau în Biserică. După ectenia mare, preotul citește apoi trei rugăciuni.

În prima rugăciune preotul cere Mintuitorului ca El însuși să vină de față ca la nunta din Cana Galileii și să dea celor ce se cunună «viață pașnică, lungime de zile, înțelepciune, dragoste unuia față de altul întru statornicirea păcii (pe pămînt), dar de prunci, cununa cea neveștejită a măririi... să păzească patul lor neispitit», belșug din roadele pămîntului «ca să dea și celor lipsiți». Se cer lui Dumnezeu toate darurile de care are nevoie căsnicia celor doi miri, dar mai presus de toate se cere

dragoste desăvirșită între ei și ferirea de ispita infidelității. Li se amintește să fie milostivi și darnici și față de cei lipsiți. Căsătoria creștină este o dăruire de milostenie și facere de bine.

În a doua rugăciune, după ce se amintește că Dumnezeu a creat pe om ca «împărat al zidirii», socotind că nu este bine să fie singur, i-a dat femeia ca să fie un trup nedespărțit cu ea, preotul se roagă lui Dumnezeu ca mirii care se cunună să fie feriți și păziți de tot felul de primejdii, cum a fost păzit Noe în corabie, Iona în pîntecele chitului, cei trei tineri de foc, trimițindu-le rouă din cer, și să fie acoperiți de bucuria pe care a avut-o fericita Elena, cînd a aflat cinstita Cruce.

În rugăciunea a treia, preotul cere ca Însuși Dumnezeu să-i unească pe cei doi miri într-unirea gîndului, să-i încununeze într-un trup, să le dăruiască lor roadă pîntecelui, cîștigare de prunci buni. În felul acesta, unirea liber voită dintre un bărbat și o femeie a devenit un act voit și de Dumnezeu și binecuvîntat de El.

După a treia rugăciune, preotul așează cununa pe capul bărbatului, după ce a atins cu ea fruntea fiecăruia și a făcut semnul crucii pe fața bărbatului, rostind cuvintele : «Cunună-se robul lui Dumnezeu (N) cu roaba lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh. Amin». Apoi așează în același fel cununa și pe capul miresei. Acesta este actul central al Tainei și prin care ea se realizează ca Taină.

Atingînd cu fiecare cunună fruntea fiecăruia din cei doi miři și numind pe amîndoi la așezarea cununii fiecăruia, se arată că cununa fiecăruia este într-un fel și cununa celuilalt ; fiecare își poartă cununa sa, dar și pe a celuilalt. În iubirea dintre ei stă cununa și mărirea fiecăruia : «Doamne, Dumnezeul nostru, cu mărirea și cu cinste încununează-i pe dinșii», o spune preotul îndată după încununare.

Cununa este semnul că omul a fost adus la existență de Dumnezeu ca «împărat al creațiunii», și el își realizează această demnitate în mod special și concret prin asumarea responsabilităților legate de viața de familie, în care el se realizează deplin ca om, purtînd responsabilități și față de viața socială și pentru viața lumii în general.

După punerea cununilor urmează citirea *Apostolului* (de la Efeseni cap. 5, vers. 20—33), în care nunta este asemănată cu legătura sfîntă dintre Hristos și Biserică și mirii sînt îndemnați să se iubească unul pe altul după chipul cum iubește Hristos Biserica. Se citește apoi *Evanghelia*, în care se istorisește minunea săvîrșită de Mîntuitorul la nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1—11), prin care Nunta a fost cinstită și ridicată la înălțimea harului divin prin prezența Sa.

Urmează o ectenie, după care preotul binecuvîntează *paharul de obște* (comun), un pahar cu vin din care se dă mirilor să guste pe rînd, în timp ce se cîntă : «*Paharul mîntuirii voi lua și numele Domnului voi chema*» (Ps. 115, 4), și care însemnează alături de bucuria și veselia nunții, cît și unirea într-un singur cuget a viitorilor soți, avînd parte de aceleași bucurii și necazuri în viață.

După aceasta se face înconjurarea de trei ori a mesei de către alaiul de nuntă format din slujitori, miri și nași, care închipuiește bucuria prilejuită de nuntă. Și cum nunta se face în scopul nașterii de prunci, Bi-

serica ne duce cu gândul la nașterea minunată a Pruncului Sfânt din Fecioară, naștere pe care a prezis-o în Vechiul Testament proorocul Isaia (7, 7, 13) : «*Isaia dăntuiește... Fecioara a avut în pîntece...*». Se cîntă de asemenea și celelalte două cîntări de la slujba hirotoniei sau preoției : «*Sfinților Mucenici...*» și «*Slavă Ție, Hristoase Dumnezeule...*», care înseamnă ca mirii să se facă părtași ai lui Hristos și ai sfinților Lui prin viața lor curată pe care o vor duce în căsnicia lor.

Preotul și nunii iau apoi cununile de pe capul mirilor pe rînd, și ei plecîndu-și capetele pun mîinile pe Sfînta Evanghelie, care înseamnă jurămîntul lor de credință și de fidelitate reciprocă. Preotul vorbește din nou de mărirea lor, ca unii ce vor purta în chip nevăzut toată viața cununile lor de vor trăi în iubire adevărată, în curăția fidelității și respectul reciproc. Cu aceste cununi primite ei vor merge și în împărăția cerurilor : «*Doamne, Dumnezeul nostru... primește cununile lor întru împărăția Ta, păzindu-i curați, fără prihană și neispitiți, în vecii vecilor*».

În otpustul rînduiei Nuntii sînt pomeniți împărații Constantin și Elena, mucenicul Procopie și toți sfinții. Cei cununați sînt ridicați la o cinste împărătească și la conlucrare pentru credință asemenea împăraților Constantin și Elena și la răbdarea greutăților asemenea mucenicilor, ca să facă roditoare iubirea lor în Hristos. Pentru toate se roagă și ei și rudeniile lor și nuntașii împreună cu preotul în timpul slujbei:

Cununia se încheie pentru întreaga viață a celor ce o primesc și nu o poate desface decît numai moartea (Matei 19, 6 ; 1 Cor. 7, 10). Necredințioșia unuia din soți față de celălalt o poate și ea desface, căci însemnează nimicirea sau moartea iubirii curate dintre soți. Soțul nevinovat poate încheia o nouă căsătorie după desfacerea celei dintii, așa cum poate face și soțul rămas văduv prin deces, cu aprobarea episcopului.

Bazată pe învățătura Mîntuitorului, Biserica ortodoxă nu consideră ca divorțați pe cei căsătorii decît în cazul cînd unul din ei a rupt unitatea dintre ei prin adulter. Dar nu cunună pe cineva, care s-a recăsătorit civil, mai mult de trei ori și slujba se săvîrșește într-un cadru mai puțin sărbătorec. Pentru a doua căsătorie impune o pocăință și o oprire de la Sfînta Împărtășanie pe timp de doi ani, iar pentru a treia pe timp de cinci ani. Atît cununia a doua, cît și cununia a treia, care sînt un pogorămînt, preotul nu le poate săvîrși decît numai cu aprobarea chiriarhului locului. Cei căsătorii a doua oară nu pot fi clerici.

«4. *Recapitularea — fixarea cunoștințelor*». Din cele ce am ascultat reținem că Taina Nuntii este un act dumnezeiesc și el își are originea în rai, cînd Dumnezeu a creat pe Adam și Eva și i-a binecuvîntat : «*Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l stăpîniți*» (Fac. 1, 28). Prin păcatul originar armonia și unirea căsătoriei a fost slăbită și desfigurată, ajungîndu-se la poligamie și desfriu. Mîntuitorul venind a ridicat din nou căsătoria din ordinea naturii la treapta de Sfîntă Taină în ordinea harului divin, imprimîndu-i caracterul ei de indisolubilitate, devenind cum ne spune Sfîntul Apostol Pavel : «*Taina aceasta mare este ; iar eu zic în Hristos și în Biserică*» (Ef. 5, 31—32).

Însuși Hristos este cel ce săvîrșește prin rugăciunile preotului sau episcopului în biserică Sfînta Taină a Nuntii. El rămîne permanent ca

mijloc de unire și iubire între soți și căsnicia lor cu binecuvîntarea Bisericii rămîne nezdruncinată, atîta timp cîl Hristos este în viața și casa lor, în iubirea lor reciprocă, în înțelegerea, în înțajutorarea lor și în dragostea de a naște și crește copii în frica de Dumnezeu și dragostea de țară. Așa cum ne învață Sfîntul Apostol Pavel : «*Cinstită să fie nunta întru toate și patul nespurcat*» (Evr. 13, 4).

«5. *Aprecierea*». Ca o abatere de la dreapta învățătură despre Sfînta Taină a Nunții, romano-catolicii învață că săvîrșitorii căsătoriei sînt înșiși mirele și mireasa, pe cînd preotul sau episcopul, care dă binecuvîntarea, este numai un martor, fără a cărui prezență căsătoria nu este valabilă din punct de vedere bisericesc. Această greșită învățătură duce însă la ștergerea caracterului căsătoriei de Sfîntă Taină.

În ceea ce privește pe protestanți și toate denomiuațiunile lor, care nu mai au taina preoției, nu mai au nici Nunta ca Taină și o socotesc ca un simplu contract între soț și soție.

«6. *Asocierea*». În duhul învățurii creștine ortodoxe, Taina Nunții, mai mult decît un contract social, un act civil, este o legătură sfîntă, un act dumnezeiesc, prin care se întemeiază o nouă familie binecuvîntată de Dumnezeu prin rugăciunile preotului sau episcopului, în care să sălășluiască iubirea curată și să odrăslească copii, ca fii ai Bisericii și ai Țării în care trăiesc.

«7. *Generalizarea*». Taina Nunții este însăși taina iubirii lui Dumnezeu, în care, prin preot, se împărtășește harul Sfîntului Duh unui bărbat și unei femei ce se unesc liber în căsătorie, care sfințește și înalță legătura naturală a căsătoriei la înălțimea reprezentării unirii și iubirii duhovnicești dintre Hristos și Biserică.

«8. *Aplicarea — încheierea*». Roadele sau foloasele acestei Sfînte Taine care le dobîndim ni le arată Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe : «*Întii că omul, odată cu nunta, se îndepărtează de la orice primejdie de deșfrinare, fiindcă cinstita nuntă de aceea a fost orînduită, ca să stingă pofa trupească, precum grăiește Pavel : «Dar din cauza deșfrînării, fiecare să-și aibă femeia sa și fiecare femeie să-și aibă bărbatul său» (I Cor. 7, 2). În al doilea rînd, fiindcă se dă cîinste facerii de copii, prin naștere cinstită. În al treilea rînd, cînd se întîmplă vreo boală sau altă primejdie, bărbatul se dăruiește soției sale ca tovarăș credincios, și soția bărbatului, pentru dragostea cea mare și legătura de prietenie care se naște între ei. Pentru aceasta Scriptura dă mărturie, cînd spune : «De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amîndoi un trup. Așa încît nu mai sînt doi, ci un trup. Deci, ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă» (Mat. 19, 5-6).*

Pentru aceste scumpe roade, Taina Nunții este mare, cum ne spune Sfîntul Apostol Pavel. Să-i cinstim și să-i prețuim marea ei «*în Hristos și în Biserică*». Amin !

VII. TAINA SFÎNTULUI MASLU

«1. *Pregătirea aperceptivă — introducerea*». Cînd am vorbit despre Taina Sfîntei Mărturisiri sau Spovedanii, numită și *pocăință*, al doilea botez, iertare, dezlegare sau *împăcare* a credinciosului cu Dumnezeu, am ascultat că este Taina în care Dumnezeu iartă, prin duhovnic, toate pă-

catele creștinilor care se căiesc sincer și le mărturisesc la scaunul spovedaniei, în fața preotului duhovnic, și-și iau hotărîrea de a nu le mai săvîrși.

Dumnezeu, în nemărginita Sa bunătate și iubire de oameni, a dat Bisericii Sale și un mijloc prin care să se vindece și suferințele trupești odată cu cele sufletești. Acest mijloc este Sfîntul Maslu.

«2. *Anunțarea teimei*». Despre această a șaptea Taină a Sfintei Biserici, Taina Sfîntului Maslu, vă voi vorbi astăzi.

«3. *Tratarea sau expunerea teimei*». Sfîntul Maslu este Taina în care se împărtășește credinciosului bolnav în chip nevăzut harul tămăduirii sau ușurarea durerii trupești, al întăririi sufletești și al iertării de păcatele rămase după mărturisire, prin ungera cu untdelemn sfințit a părților însemnate ale trupului, însoțită de rugăciunile preoților. Această Sfîntă Taină mai poartă numirea și de *oleu sfințit, stințire prin untdelemn, ungeră cu untdelemn sfințit* și altele.

Taina Sfîntului Maslu a fost instituită de Mintuitorul. Din Sfînta Evanghelie de la Marcu știm că Sfinții Apostoli trimiși la predicare de Mintuitorul «*scoteau mulți demoni și ungeau cu untdelemn pe mulți bolnavi și-i vindecau*» (Marcu 6, 13). Sfîntul Apostol Iacob ne vorbește despre Taina Sfîntului Maslu în mod clar, cînd scrie: «*Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn, în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate se vor ierta lui*» (Iacob 5, 14—15).

Urmînd Sfinților Apostoli, episcopii și preoții au săvîrșit și săvîrșesc și ei această Sfîntă Taină, de regulă la patul bolnavului, iar în restul cazurilor în biserică, pentru care se numește și *Maslul de obște*. Nu sînt zile sau timpuri anumite pentru săvîrșirea Maslului. El se face oricînd este nevoie. În popor se obișnuiește a se face mai ales în zile de post.

În săptămîna Patimilor se obișnuiește Miercuri, Joi și Vineri, dar mai ales în Sfînta și Marea Miercuri, înaintea Ceasurilor, în amintirea ungerii Mintuitorului cu mir, de către femeia cea păcătoasă (Luca 7, 37—38).

Din Sfînta Tradiție a Bisericii, slujba Sfîntului Maslu o săvîrșesc șapte preoți, închipuind cele șapte daruri ale Sfîntului Duh, numărate de proorocul Isăia (11, 2—3), care ne amintesc de mila și de îndurarea lui Dumnezeu. Șapte au fost preoții care au sunat de șapte ori în trîmbițe cînd a fost înconjurată și cucerită cetatea Ierihonului (Iosua 6, 13—16). De șapte ori s-a rugat proorocul Ilie pe muntele Carmilului pînă s-a îndurat Dumnezeu să trimită ploaie pe pămîntul ars de secetă (III Regi 18, 42—45). De șapte ori s-a aplecat proorocul Elisei peste un copil mort pe care l-a înviat (IV Regi 4, 32—35).

La nevoie pot sluji Sfîntul Maslu și trei preoți (după numărul persoanelor Sfintei Treimi) și chiar doi. Unul nu se cuvine a-l sluji, fiindcă Sfîntul Apostol Iacob ne spune să chemăm «*preoții Bisericii*» (Iacob, 3, 14), nu preotul Bisericii. Înainte de Sfîntul Maslu bolnavii se mărturisesc și se împărtășesc, ca iertarea și curățirea lor să fie deplină.

Sfântul Maslu poate fi primit nu numai o singură dată, ci de mai multe ori, și nici numai de cel care se află pe patul morții, ci ori de câte ori credinciosul se simte îngreuiat din pricina bolilor sau păcatelor sale, după cum îndeamnă Sfântul Simeon al Tesalonicului pe fiecare creștin (*Despre Sfântul Maslu*, cap. 291).

Pentru slujba Sfântului Maslu este nevoie de o masă pe care se pune Sfânta Evanghelie, luminări (de regulă șapte), un vas cu grâu sau cu făină și un val de untdelemn, precum și șapte bețișoare de busuioc înfășurate cu vată, cu care preoții vor unge pe cel bolnav.

Părțile cele mai de seamă văzute ale slujbei Sfântului Maslu sînt următoarele: Mai întîi rugăciunea pentru sfințirea untdelemnului pe care o rostesc preoții de rînd pînă se împlinește de șapte ori: *Doamne, care cu mila și cu îndurărilor Tale tîmăduiești zdrobirile sufletelor și ale trupurilor noastre, însuți Stăpîne, sfințește untdelemnul acesta (se binecuvintează untdelemnul de către toți preoții), ca să fie celor ce se vor unge dintr-însul, spre tîmăduire și spre schimbarea a toată patima și întinăciunea trupului și a sufletului și a toată răutatea, ca și întru aceasta să se preamărească prea sfînt numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!*

În al doilea rînd sînt cele șapte *Apostole și Evanghelii*, urmate fiecare de ectenia întreită și de cîte o rugăciune pentru sfințirea untdelemnului și pentru tîmăduirea bolnavului. În al treilea rînd este ungera de șapte ori în semnul sfintei cruci a părților însemnate ale trupului celui bolnav, cu untdelemn sfințit rostindu-se de fiecare dată rugăciunea: *Părinte sfinte, doctorul sufletelor și al trupurilor, tîmăduiește și pe robul Tău acesta (numele) de neputința trupească și sufletească ce l-a cuprins pe el...*

Untdelemnul folosit la Sfântul Maslu fiind binecuvîntat de preoți cu chemarea lui Dumnezeu este sfințit și plin de darul dumnezeiesc al Duhului Sfînt, Duhul Sfînt fiind închipuit și comunicat prin untdelemnul sfințit ca și în apa Botezului. El are puterea să sfințească sufletul și să tîmăduiască trupul, să izgonească boalele, să vindece rănile, să curețească întinăciunea păcatului și să împărtășească mila și ajutorul lui Dumnezeu.

Pentru aceasta, untdelemnul rămas de la maslu ca și făina binecuvîntată atunci, trebuie păstrate cu cînstă în loc ales. El poate fi folosit numai în scopuri curate și evlavioase. Se obișnuiește ca din făina și untdelemnul de la maslu să se facă o turtișoară din care să dă bolnavului să mînce. În unele părți, din această făină se fac prescuri pentru Sfînta Liturghie, iar untdelemnul e folosit și în candelă să ardă, fie în casă, fie în biserică.

Lucrarea Sfîntului Duh în om, care este cerută și acordată prin Taina Sfîntului Maslu, nu s-ar putea efectua fără credința și cîința bolnavului, fără această deschidere a sufletului său către lumina darului lui Dumnezeu. De aceea, el se mărturisește înainte de primirea Tainei Sfîntului Maslu.

Întemeiați pe credința și cîința bolnavului, preoții slujitori cer în rugăciuni harul tîmăduitor și curățitor de la Dumnezeu. În rugăciunea după a doua Sfîntă Evanghelie se spune: «Căci el și-a cunoscut păca-

tele și a venit cu credință la Tine. Deci primindu-l cu iubirea Ta de oameni, ori de a greșit cu cuvântul sau cu gândul, iertindu-l, șterge-l și curățește-l pe el de tot păcatul și petrecînd pururea împreună cu el, păzește-l în ceilalți ani ai vieții lui, ca umblînd întru îndreptările Tale, să nu mai fie o batjocură a diavolului, ca și în dînsul să se mărească prea sfînt numele Tău».

Dar Sfîntul Maslu se face de obicei și cu participarea mai multor credincioși, care se roagă și ei în același timp cu bolnavul și cu preoții. Din această comuniune, semn al dragostei pe care i-l dau mai mulți semeni în starea lui de boală și de neputință, bolnavul prinde putere de refacere trupească și sufletească. Cuvîntul unui învățat creștin (Homiakov) spune : «Nimeni nu se mîntuiește singur, ci se mîntuiește prin rugăciunile Bisericii, ale sfinților, ale Maicii Domnului».

Mai ales în boală simte omul trebuința de dragostea și comuniunea semenilor săi. Însăși săvîrșirea Sfîntului Maslu de către mai mulți preoți (de șapte, de trei sau măcar de doi) arată voința Bisericii de a spori forțele ei prin comuniunea în rugăciune și în dragoste, unirea și pornirea mai multora de a scăpa un membru al ei din neputința și durerea în care se află.

Această comuniune îi dă puteri bolnavului nu numai prin ceea ce are omenesc în ea, prin simpatie și compasiune, ci în primul rînd prin faptul că toți cei ce vin și intră într-o comuniune cu semenul lor bolnav, vin cu credința în Hristos, Care a vindecat toată boala și toată neputința, a biruit moartea, a vindecat pe unii oameni pentru rugăciunile altora și a spus că unde sînt doi sau trei adunați în numele Lui, adică în credința în El și în dragostea între ei, este și El în mijlocul lor. El îl ajută pe cel bolnav numai pentru că fac transparentă și lucrătoare, prin credința și rugăciunea lor, prezența și puterea lui Hristos, numai pentru că întîlnesc comuniunea bolnavului cu Hristos prin credința lui, întărită și de credința lor. Ca în toate Tainele, tot așa și în această Sfîntă Taină, comuniunea cu preotul și cu alți semeni ne ajută să intrăm în comuniune cu Hristos.

Credinciosul bolnav, ca fiu al Bisericii, trebuie ajutat în mod stăruitor prin puterea lui Hristos să se facă sănătos trupește și sufletește, sau măcar sufletește, dacă sfîrșitul lui se va dovedi apropiat.

Întrucît mîntuirea consta în comuniunea cu Hristos, «doctorul și ajutătorul celor ce sînt în durere», care însuși a luat trup omenesc și îl ține în veci, împărtășindu-ne viața dumnezeiască, iar bolnavul credincios s-ar putea ca din boala sa să treacă în moarte, lipsit, din pricina patimilor sale, de capacitatea pentru această comuniune, întrucît n-a înaintat prin celelalte Taine și prin conlucrarea sa în ea, Biserica face acum un efort maxim de a-l pregăti pentru această comuniune cu Hristos și să-l deschidă comuniunii cu semenii săi, adică un efort maxim pentru mîntuirea lui prin mai mulți preoți, prin mai multe rugăciuni, prin mai mulți credincioși, care se roagă împreună, deschiși comuniunii cu Hristos și dornici să întărească comuniunea cu cel bolnav (Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, București, 1978, vol. 3, p. 207—208).

«4. *Recapitularea — fixarea cunoștințelor*». Din cele ce am ascultat reținem învățătura că Sfântul Maslu este Sfânta Taină a Bisericii în care, prin rugăciunile preoților și prin ungerea cu untdelemnul sfințit a părților trupului mai însemnate, se dobândește iertarea păcatelor și vindecarea de bolile trupești și sufletești.

Instituirea. Taina Sfântului Maslu a fost instituită de Mintuitorul. Sfinții Apostoli au practicat Taina Sfântului Maslu chiar de la prima lor propovăduire: «*Și scoteau mulți demoni și ungeau cu untdelemn pe mulți bolnavi și-i vindecau*» (Marcu 6, 13). Sfântul Apostol Iacov ne spune: «*Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii și ei să se roage pentru el, unguindu-l cu untdelemn, în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate se vor ierta lui*» (Iacob, 5, 14—15).

Săvîrșitorii. Urmînd Sfinților Apostoli, episcopii și preoții au săvîrsit și săvîrșesc și ei această Sfîntă Taină.

Partea văzută constă din rugăciunea rostită de șapte ori de preoți pentru vindecarea bolnavului, din rugăciunile care se rostesc, din cele șapte Apostole și Sfînte Evanghelii și din ungerea de către preoții slujitori cu untdelemn sfințit a trupului bolnavului.

Urmările Sfântului Maslu, așa cum ne spune *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe* sînt: iertarea păcatelor, mîntuirea sufletului, apoi sănătatea trupului. Și chiar dacă lecuirea trupului nu se petrece întotdeauna, iertarea păcatelor sufletului urmează pururea pentru cel care s-a pocăit. (*Întrebarea 119*).

«5. *Aprecierea*». Din acest punct de vedere, Taina Sfântului Maslu este o completare a Tainei Sfîntei Mărturisiri sau Spovedanii. Am învățat că Taina prin care creștinul dobîndește iertarea păcatelor sale este Sfînta Mărturisire sau Spovedania. Am ascultat însă că Sfîntul Apostol Iacob făgăduiește iertarea păcatelor și prin această Sfîntă Taină: «*...și de va fi făcut păcate se vor ierta lui*». Pe de altă parte Biserica ne învață că cel ce voiește să primească Sfîntul Maslu trebuie să-și curățească mai întîi sufletul prin Taina Sfîntei Mărturisiri. Ce păcate se mai iartă atunci prin Taina Sfântului Maslu? Trebuie să spunem că din cauza gravității boalei sau a venirii ei pe neașteptate, bolnavul să nu se fi putut și să nu se mai poată mărturisi. Sau, chiar dacă s-a mărturisit în timpul boalei, bolnavul să nu fi putut să-și facă mărturisirea completă a păcatelor sale, sau să nu fi putut simți căința sinceră cerută și să nu fi putut să-și îndeplinească epitimia dată lui de duhovnic pentru iertarea păcatelor. Toate aceste feluri de păcate și altele, știute și neștiute, se iartă prin Taina Sfântului Maslu, dacă și bolnavul simte în sufletul lui părerea de rău pentru păcatele săvîrșite și cere îndurarea lui Dumnezeu. De aceea, Sfîntul Maslu poate fi primit nu numai o singură dată și nici numai de cel care se află pe patul morții, ci ori de cîte ori credinciosul se află îngreuiat din pricina bolilor sau păcatelor sale.

Amintim că romano-catolicii administrează această Sfîntă Taină numai celor ce sînt pe patul de moarte, iar nu oricărui bolnav, și o consideră ca cel din urmă ajutor pe care Biserica îl dă omului în viață, ca o pregătire pentru călătoria de veci, pentru care o numesc și «un-

gerea din urmă — *extrema unctio*». Această practică adoptată de ei poate prin secolul al XII-lea, ca un *viaticum mortis* care pecetluiește viața de aici și tămăduiește sufletul de păcat în momentul cînd intră în corturile veșnice, se împotrivesc obiceiului vechi, cînd se făceau, după învățătura Sfintei Scripturi, pentru orice boală, așa cum se săvîrșește și acum în Biserica Ortodoxă. Sfîntul Simeon al Tesalonicului spune: «O ce nebunie! Fratele Dômnului, Sfîntul Apostol Iacob, zice: *«Rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și-l va ridica pe el Dômnul»*, iar ei zic «să moară, să nu se mai scoale» ...Ei învață împotriva Mîntuitorului și a Apostolilor Lui, căci ei zic că Sfîntul Maslu să se facă celor ce mor, iar nu celor ce se scoală». (*Tratat asupra tuturor dogmelor credinței*, cap. 40).

Protestanții și toate denomi-națiunile lor au ajuns că nu mai recunosc Sfîntul Maslu ca Sfîntă Taină.

«6. *Asocierea*». Despre folosirea untdelemnului am învățat că se folosește ca materie văzută și în Taina Ungerii cu Sfîntul Mir — Mirungerea, prin care se împărtășesc noului botezat darurile Sfîntului Duh, ca să crească și să se întărească în viața religioasă și morală. Sfîntul Mir se prepară însă din untdelemn, vin și 38 de diferite arome, care simbolizează mulțimea și felurimea darurilor și a puterilor Sfîntului Duh de care se împărtășesc primitorii acestei Sfinte Taine, și se sfințește însă numai de către Patriarhul Bisericii în mare sobor de arhieriei și preoți în Joia Patimilor, pe cînd în Taina Sfîntului Maslu, untdelemnul se sfințește și de către preoți, ca și apa botezului, și cu el se ung părțile mai importante ale trupului celui bolnav spre vindecarea bolilor trupești și sufletești.

Și în Vechiul Testament se folosea ungera cu untdelemn, cum a fost uns Saul, David, Solomon și, în general, toți regii, ca și preoții și arhieriei. Dar acest untdelemn era untdelemn cu binecuvîntare, ca semn al alegerii și binecuvîntării lui Dumnezeu. Și la noi în Biserică avem untdelemnul binecuvîntat în candelă, cu care se miruiesc creștinii la sfîrșitul slujbei Sfintei Liturghii de către preoți. În Taina Sfîntului Maslu e coborît însă Duhul Sfînt și comunicat prin untdelemnul sfințit de către preoți cu care se unge bolnavul. Am spus acestea, ca să înțelegem mai bine *asomănările și deosebirile* despre untdelemnul folosit în cultul creștin ortodox și ce rol are untdelemnul sfințit în Taina Sfîntului Maslu.

«7. *Generalizare*». Sfîntul Maslu este a șaptea Taină a Bisericii în care, prin rugăciunile preoților și ungera cu untdelemn a părților mai însemnate ale trupului, credincioșii dobîndesc vindecarea de bolile lor trupești și sufletești.

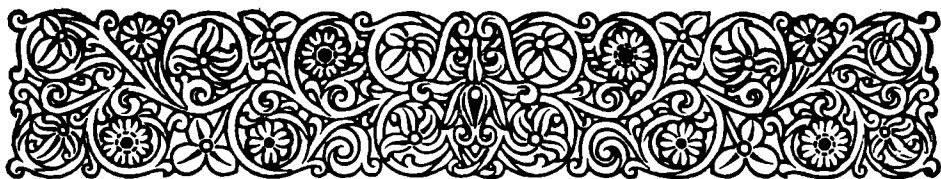
«8. *Aplicarea — încheierea*». Taina Sfîntului Maslu poate fi socotită, din cele ce am ascultat, prin excelență, Taină a trupului, sau Sfînta Taină rinduită de Mîntuitorul pentru însănătoșirea trupului. Prin ea se arată cită valoare acordă Dumnezeu trupului omenesc, ca Unul care El Însuși a luat trup și îl ține în veci de-a dreapta lui Dumnezeu, prin care ne mîntuiește și pe noi, împărtășindu-ne cu Sfîntul său Trup și Singe. În rugăciunile Sfîntului Maslu, în care se cere tămăduirea trupu-

lui, iertarea de păcate și tămăduirea de patimi, eliberarea simțurilor trupului de influențele cele rele și alungarea vrăjmașului diavol, toate se cer pentru ca bolnavul să devină sănătos trupește și sufletește, să fie redat familiei, societății și Bisericii, ca să poată trăi o viață curată, închinată slujirii lui Dumnezeu și semenilor săi.

Se cuvine ca atunci când sîntem în boli grele, în suferințe trupești și sufletești să alergăm la mila lui Dumnezeu, care ne-o revarsă prin Taina Sfintului Maslu.

«Stăpîne Doamne Dumnezeul nostru, doctorul sufletelor și al trupurilor, acela ce vindeci patimile ce vin asupra oamenilor, care tămăduiești toată neputința și toată boala întru popor ; cel ce voiești să se mîntuiască toți oamenii și să vină la cunoștința adevărului ; carele nu voiești moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu, ... că n-ai zidit pe om spre pieire, ci spre paza poruncilor Tale și spre moștenirea vieții celei nestricăcioase. Și Ție mărime înălțăm, împreună și Părintelui Tău celui fără de început, și prea sfîntului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin». (Din a 7-a rugăciune rostită de preot la Sfîntul Maslu).

Pr. I. IONESCU

ÎN APARAREA PĂCII

EUROPA ÎN «ETAPA STOCKHOLM» 1984

Mult așteptata Conferință pentru măsuri de încredere, securitate și dezarmare și-a deschis din nou porțile în capitala Suediei — Stockholm.

De aceea, în contextul internațional și deosebita tensiune politică în care se află astăzi omenirea, popoarele iubitoare de pace împreună cu toți oamenii cinstiti din lume, privesc cu optimism și cu nădejde la desfășurarea acestor lucrări, pentru realizarea unei păci juste, pentru colaborare și dezarmare în Europa și, în primul rînd, pentru dezarmarea nucleară.

Considerată ca un eveniment politic de cea mai mare însemnătate pentru procesul de întărire a securității, pentru încetarea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, ea constituie o garanție a păcii și colaborării între popoare.

Cu participarea reprezentanților celor 35 de state semnatare ale actului final de la Helsinki, ea urmează să dezbată și să stabilească măsuri tinzînd să întărească siguranța vieții în Europa și să deschidă drumul, într-o etapă, ulterioară, care să examineze și să adopte măsuri concrete de dezarmare militară pe continentul nostru.

Țara noastră dă o mare însemnătate acestei Conferințe, considerînd că ea poate și trebuie să exercite o influență puternică în direcția stabilirii dialogului de înlăturare a amenințărilor la adresa păcii, găsind o soluție pentru eliminarea primejdiei conflictelor militare.

Ea participă la conferință cu hotărîrea fermă de a-și da tot concursul și toată contribuția la această acțiune de importanță istorică, pentru realizarea tuturor dezideratelor de pace și dezarmare.

În optica patriei noastre, bazată pe concepțiile și considerentele Președintelui țării, — Domnul Nicolae Ceaușescu — se prevăd măsuri care să acorde încredere pentru dezarmarea Europei și încetarea cursei înarmărilor, Conferința trebuind să profite de toate posibilitățile de care poate dispune, adoptînd măsurile cele mai eficace pentru ca să deschidă calea dezarmării și în primul rînd, a celei nucleare. În același timp, să se treacă la reducerea armelor clasice și a cheltuielilor militare, — într-o

primă etapă cu 10/15% — la crearea unor zone denuclearizate, în Balcani, în Nordul Europei și în alte zone ale continentului. De asemenea, Conferința trebuie să conducă la eliminarea surselor de naștere a neîncrederii, a tensiunii și a confruntărilor și pentru a se putea relua politica de dialog între state și negocierii diferite.

Pentru aceasta țara noastră a supus dezbaterilor cincisprezece propuneri care privesc eliminarea pericolului unui nou război și pentru efectuarea dezarmării, începând cu arma nucleară.

Pentru importanța lor și pentru caracterul lor just și plin de umanitate, vom reda mai jos spiciuri dintre aceste propuneri :

1. Să se renunțe la manevrele militare multinaționale de-a lungul frontierelor dintre state.

2. Să se creeze de-a lungul frontierelor dintre state zone de la 50 la 100 km lărgime, în care să nu mai fie manevre, deplasări și concentrări de armate și armament, în care armele și soldații să fie la un număr limitat, ca un pas spre crearea zonelor demilitarizate.

3. Să se creeze de-a lungul frontierelor între țările membre ale NATO și cele ale tratatului de la Varșovia, un coridor liber de arme nucleare și alte arme de distrugere în masă și să se elibereze de orice alte efective militare, în afară de cele de paza ordinii și a frontierelor.

4. Să se interzică manevrele sau deplasările de vapoare sau avioane, având la bord arme nucleare, de-a lungul frontierelor terestre sau maritime cu alte state, pe un coridor de 50—100 km.

5. Să se limiteze efectivele forțelor armate care iau parte la manevrele militare.

6. Să se notifice, de mai înainte, felul obligator al manevrelor și activitățile militare de anvergură, ale armatelor terestre, aeriene și navale.

7. Să se notifice, în mod obligatoriu, punerea în stare de alertă a efectivelor armatelor naționale sau străine aflate pe teritoriul unor state.

8. Să se instituie un sistem de informare reciprocă și consultări sistematice în problemele ce privesc siguranța statelor din Europa.

9. Să se ia măsuri pentru prevenirea unui conflict nuclear, declanșat din eroare sau accident.

10. Să se încheie un tratat general european privind nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forță, care să conțină dispozițiuni ce mențin respectul și securitatea integrității teritoriale, independenței și suveranității naționale a fiecărui stat semnatar.

11. Să se interzică instalarea de noi trupe sau baze militare pe teritoriile altor state din Europa și să se oprească dezvoltarea sau modernizarea celor existente.

12. Să se înghețe bugetele militare ale statelor participante la Conferința de la Stockholm, la nivelul anului 1984, pînă la înfăptuirea unui acord care să permită reducerea acestor bugete.

13. Să se încurajeze și să se sprijine eforturile care privesc colaborarea pacifică și de vecinătate în zonele ce se vor crea.

14. Să se interzică propaganda de război și să se încurajeze, prin intervenția mediatorilor, încrederea între state, și exercițiul dreptului la pace, la viață, la libertate și independență.

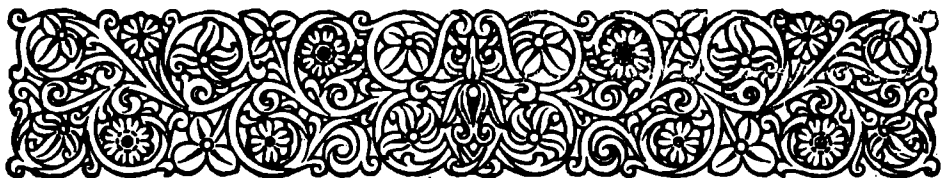
15. La capătul fiecăreia din aceste faze, Conferința va trebui să informeze opinia publică, de progresele înregistrate în negocieri, vizînd creșterea încrederii și securității în Europa.

Arătînd poziția sănătoasă a patriei noastre și a întregului nostru popor, în frunte cu Președintele ei — Domnul Nicolae Ceaușescu —, prin ideile pline de prețuire și respect pentru toate popoarele, s-a considerat că aceste probleme ce privesc însăși viața și existența omenirii, trebuie să se rezolve de toți participanții, reprezentanți ai țărilor mici și mari în mod democratic, de la egal la egal, lucrînd într-un spirit de prietenie și colaborare, cu conștiința clară că progresul și reușita acestei Conferințe constă în clarviziunea tuturor celor care iubesc civilizația, pacea și însăși viața.

REDACTIA

ȘTIRI ECUMENICE

— Mitropolitul ortodox Hrisostom de Myra a fost ales vicepreședinte al «Consiliului Ecumenic al Bisericilor». Mitropolitul Hrisostom a fost profesor de teologie dogmatică la fostul Institut teologic ortodox din Chalki (Turcia) (Ökumenische Information, 41/83).

— Biserica Ortodoxă Sirbă a hotărât înființarea unei dieceze pentru sîrbii aflați în Canada. Pînă acum Biserica Ortodoxă din Serbia are episcopi la Budapesta, (vicariat), Europa Apuseană, Australia — Noua Zeelandă și în S.U.A. la Alhambra, Chicago și Cleveland. Biserica Ortodoxă din Macedonia, care în 1967 s-a declarat autocefală, cu aprobarea autorităților civile, nu-i recunoscută însă de Patriarhia Ortodoxă din Belgrad (Ökumenische Information, 24/83).

— Mitropolitul ortodox grec pentru Elveția, prof. Damaschinos Papandreou, conferințind despre Martin Luther subliniază că în lucrările luterane se observă o accentuare a continuității Bisericii, păstrată aceasta cel mai bine în Biserica Ortodoxă. Baza teologiei lui Luther afirmă Mitropolitul, este vechea dogmă creștină, prezentată de primele patru sinoade ecumenice. Mitropolitul Damaschin regretă că Luther nu prea apreciază pe unii dascăli ecumenici ca Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, ș.a. (Ökumenische Information, 34/83).

— Arhiepiscopia ortodoxă din Atena a înființat cursuri serale bisericești gratuite pentru tineretul angajat permanent în diferite lucrări (Ökumenische Information, 41/83).

— Pe cînd Bisericile Ortodoxe trăiesc conștient din învățătura Sf. Părinți bisericești și se ocupă mereu de probleme centrale ale credinței și teologiei, în Bisericile Apusului interesul pentru însemnătatea doctrinară a Sf. Părinți cam scade și sporește interesul pentru probleme de altă natură decît religioase, — astfel și sciziunea între Biserică se adîncește și apar noi probleme de credință în litigiu. *Învățătura Sf. Părinți bisericești oferă însă Bisericilor creștine o bază trainică pentru o viață ecumenică între ele.* În acest scop servesc multe publicații, îndeosebi două volume ale istoricului H. Campenhausen : primul despre «Părinții bisericești greci», al doilea despre «Părinții bisericești latini» (Ökumenische Information 42/83).

— «Diversitatea împăcată» este o problemă fundamentală a «ecumenismului» azi și în viitor. Biserica trebuie să fie una în diversitatea ei. Dar se pune întrebarea : cîtă și ce fel de «diversitate religioasă» se poate împăca ? Problema nu poate fi rezolvată numai de teologi, ci este necesară și contribuția autorităților bisericești și a «popoului credincios». Dar deocamdată trebuie să continue dialogul dintre Biserici (Ökumenische Information, 26/83).

— La Darmstadt (R. F. Germania) s-a ținut primul Congres internațional de editarea Scripturii pentru nevăzători. Au participat 50 de specialiști din 17 țări. Pînă acum părți biblice sînt tipărite pentru văzători în 1763 de limbi și în tipar reliefat

pentru nevăzători numai în 61 de limbi. În lume ar fi la 42 milioane de nevăzători, majoritatea în Asia, Africa și America Latină (Ökumenische Rundschau, 35/83).

— În ultimul secol s-au publicat o serie de date privind localizarea biblicului «Munte Sinai». Acesta, după unii cercetători s-ar afla în masivul muntos din sudul peninsulei Sinai, unde din veacul 5 se află monumentală Mănăstire «Sf. Ecaterina»; după alții s-ar afla în oaza bogată în apă, «Feira» din vecinătate și după alții undeva în pustiiul Negev din Palestina sau lângă localitatea Eliat de la malul Mării Roșii sau în partea nordică a Arabiei-Saudite...

O nouă variantă prezintă în prezent arheologul E. Anati. Acesta crede că a descoperit «Muntele Sinai» cu multă probabilitate în «Har Karkam», munte înalt de 847 m., aflat în sudul pustului Negev. La piciorul acestui munte a descoperit Anati un altar înconjurat de 12 blocuri de piatră, care ar fi cel menționat în Vechiul Testament, la Exod XXIV, 4: «A zidit (Moisi) altar sub munte și a pus 12 stâlpi după cele 12 seminții ale lui Israil». Dar... dar se obiectează și împotriva acestei teze, mai ales cu afirmația că muntele din timpul Exodului din Biblie (1300—1200 î. d. Hr.), după toate probabilitățile, nu era locuit. (Begegnung, 10/83).

— La Amsterdam (Olanda) s-a ținut primul Congres internațional al «Predicatorilor călători». Au participat 3500 predicatori din 140 națiuni. Tema: «Schimb de păreri asupra metodelor și conținutului predicilor pentru rezultate bune». Participanții și-au luat angajamentul de a propovădui pretutindeni «Cuvîntul infailibil al lui Dumnezeu» (Evangelische Kommentare, 9/83).

— Musulmanii din Maroco, Surinam și Pakistan aflați în Olanda (peste 300.000) au înființat la Almelo un «centru islamic», pentru trebuințele lor religioase asemenea și o fundație pentru femei (Ökumenische Information, 26/83).

— «Clasicii Teologiei» este titlul unei lucrări, în două volume, publicată de teologii germani H. Fries și G. Kretschmar și prezentînd biografiile unei serii de teologi însemnați din timpul Bisericii Vechi și pînă în timpul actual. Primul volum cuprinde un timp de aproape 1500 ani: începe cu Irineu († pe la 200 d. Hr.), teolog, care intervine îndeeosebi pentru pace în Biserică, și încheie cu Petru Movilă (1596—1646). Mai sînt prezenți în vol. I: Origen, Grigore de Nyssa și Grigore Nazianz, Bonaventura, Thoma de Aquin, Grigorie Palama, Martin Luther, Philipp Melancton ș.a. Volumul doi privește timpul 1712—1968, prezentînd lucrări care se ocupă mai ales de relațiile dintre teologie și științele naturii, de teologiile religiilor mondiale, în strădania lor pentru restabilirea unității Bisericilor. Aici sînt prezentați: Friedrich Schleiermacher, Johann Adam Möhler, Ignaz von Döllinger, Soren Kierkegaard, Bulgakov ș.a. Opera menționată, evident, este o bună contribuție la teologia mișcării ecumenice, — de o parte prin faptul că sînt prezentați Părinții bisericești și teologi cu importanță pentru Ortodoxie, iar de altă parte, fiindcă pe lângă teologi romano-catolici și protestanți sînt prezentați și teologii altor religii.

Menționat trebuie însă și faptul că în opera menționată lipsesc unii teologi importanți, d.p. Tertulian, Ciprian din Cartagina, Albertus Magnus, Ioan Damaschinul, Vasile cel Mare, și însemnați teologi ortodocși actuali (Ökumenische Information, 24/1983).

— După statistica publicată de Consiliul Național al Bisericilor din S.U.A. (1983) sporește acum mereu numărul americanilor participanți la serviciile divine din Biserici (Ökumenische Information, 30/1983).

— Guvernul din Singapur (Asia) a decis ca învățămîntul religios să fie obligatoriu în școlile superioare. Motivul? Educația religioasă este mijlocul cel mai potrivit împotriva hoțiilor. Creștinilor, buddhiștilor, hindușilor, moslemilor li se predă religia

lor, cei de altă religie sau fără religie vor fi inițiați în general în religie (Gewissen und Freiheit 19/82).

— Credința în Hristos deschide credinciosului calea spre o viață în iubire, spre o activitate ce ține seama de viața altora. Iubirea nu anulează rațiunea, ci ea este adevărul rațiunii. Ea face rațiunea «rațională» (Evangelische Kommentare, 12/83).

— Un grup de creștini și musulmani au hotărât într-o conferință de la Colombo (Rep. Shri Lanka) înființarea unui comitet mixt permanent, sub patronajul «Consiliului Ecumenic al Bisericilor» de la Geneva și al Congresului Lumii Islamice de la Karatschi, pentru «Promovarea dialogului și al conlucrării între religii». Primele teme puse în cercetare: «Drepturile omului și drepturile vieții»; «Drepturile religiei și drepturile omului» (Gewissen und Freiheit, 19/82).

— Robert Runcie, Arhiepiscop de Canterbury, clericul suprem al Bisericii Anglicane, a vizitat, cu ocazia prăznuirii a 500 ani de la nașterea lui Martin Luther, Bisericile protestante din Lipsca (R. D. Germană) și Eisleben (R. F. Germania) (Lutherische Monatshefte, 11/83).

— Biserica Evanghelică din R. F. Germania a înființat funcția de referent pentru relațiile cu Bisericile Ortodoxe (în prezent: Patriarhia Ecumenică, Bisericile Ortodoxe Rusă și cea Română) (Lutherische Monatshefte, 11/83).

— De ce a creat Dumnezeu un «unic» om? Pentru ca nimeni să nu se mîndrească, cu descendența sa față de semeni, afirmînd că el este mai nobil (mai bun) decît celălalt (Gewissen und Freiheit, 20/83).

— După al doilea război mondial creștinătatea se ocupă tot mai mult de război și pace. Prima adunare generală (1948) a Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Amsterdam afirmă că după voia lui Dumnezeu nu trebuie să fie război, «căci războiul este păcat împotriva lui Dumnezeu și umilire a omului... Biserica creștină are să păstreze, să promoveze și să înnoiască pacea» (Pastoralblaitter, 2/984).

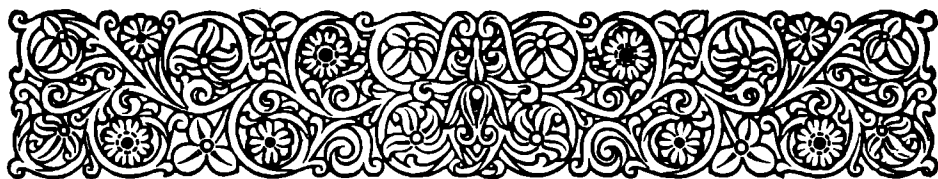
— Edmund Schlink. Ökumenische Dogmatik, p. 828 + 21. Göttingen — Zürich. În lucrarea aceasta autorul nu stăruie asupra elementelor doctrinare deosebitoare între Bisericile creștine, ci expune sistematic și subliniat doctrinele lor comune, voind să micșoreze cît mai mult caracterul lor confesional și să le apropie. Lucrarea este rodul unui intensiv studiu de multe decenii al învățăturii Bisericilor — membre ale «Consiliului Ecumenic al Bisericilor».

— La împlinirea a 500 ani (1983) de la nașterea lui Martin Luther, revistele religioase protestante au publicat o bogată serie de studii, analizînd reforma religioasă a lui Martin Luther sub diferite aspecte.

— «Societas Ethica» este o asociere interconfesională de reprezentanți ai eticii filozofice și teologice, aproape din toate țările Europei. Primul ei congres s-a ținut în septembrie 1982 la Dubrovnik (Iugoslavia) cu tema: «Imaginea omului în etică este element ce desparte sau aliază?». Primul referat l-a ținut Prof. univ. Ivan Supek, pledînd pentru umanismul moral. La adevărul moral — subliniază profesorul — participă «omul întreg», rațiunea și inima sa, și de aci se desprind normele de conduită. Conferențiarul pledează apoi împotriva militarismului și pentru dezarmare și conlucrare internațională, căci principiile umaniste pretind armonie între trebuințele colective și demnitatea umană, prezentînd adevărata imagine umană, — element de unire socială (Zeitschrift für Evangelische Ethik, 1/83).

— La Heidelberg (R. F. Germania) s-a înființat institutul «Diaconica» pentru cercetarea și prezentarea științifică a «misiunii interne», a «Diaconiei», și de dimensiunea socială a responsabilității bisericești (Vorschau, 984).

Diac. Prof. O BUCEVSCHI

STUDII ȘI ARTICOLE

ACTUALITATEA ÎNVĂȚĂTURII SFINȚILOR TREI IERARHI VASILE, GRIGORE ȘI IOAN

Transformările totale prin care trece omenirea în timpul nostru reprezintă o mare răspîntie istorică. Este timpul de prefacere generală și profundă, prin care se caută ieșire din trecut, din stări și din condițiuni ce nu mai pot păstra formele și puterea, este îndrumarea bruscă spre o nouă rînduială pe pămînt. Se trece nu doar de la un an la altul sau de la un secol la altul ; se trece de la o lume la alta și de la o viață la alta.

Ca orice schimbare radicală, revoluția lumii de azi pune în discuție ideile și valorile de pînă acum ale omenirii. Asistăm la contestații de noțiuni și de forme sociale, morale, culturale, la confruntări de concepții, la afirmații contradictorii pasionate, la o luptă între tradiție și schimbare, între vechi și nou, de o intensitate necunoscută pînă acum.

Această răsturnare de stări și de valori trecute, caracteristică timpului nostru, care este de fapt o revizuire și o verificare a ceea ce s-a crezut și făcut pînă acum, ne interesează pe toți în cel mai înalt grad ; ne interesează și pe noi, oamenii și slujitorii Bisericii, în chip deosebit, nu doar cu traiul, cu liniștea și cu bună-starea noastră, ci cu misiunea și cu răspunderea ce purtăm înaintea lui Dumnezeu și a lumii. În mod direct sau indirect, ni se pun întrebări și se scrie în fața noastră cu litere mari, care dogoresc ca focul : ce avem de făcut în lumea ce se naște pentru a justifica și a face simțită prezența și funcțiunea social-morală a credinței creștine și a Bisericii ? Care sint perspectivele misiunii noastre în condițiile societății noi ? Ce sintem și ce însemnăm în noua configurație sufletească a neamului omenesc și îndeosebi a patriei noastre ?

Din cele ce ne învață pe plan spiritual și moral, în contrast cu trecutul, schimbările vremii noastre, trebuie să știm a cunoaște și a aprecia, cît ne privește ca slujitori ai lui Iisus Hristos și ai Bisericii Sale, ca fii devotați ai Patriei noastre, rolul și necesitatea preoției, în lumina noilor forme, stări și trebuințe sufletești ale societății.

Raporturile dintre Biserică și Stat s-au schimbat. Statul recunoaște, prin lege, libertatea cultului și lasă Bisericii dreptul de a se organiza și a exercita funcțiunea ei religios-morală între credincioșii ei, cu respectarea legilor, și a ordinii publice.

Pe lângă ceea ce știm și învățăm din cărțile noastre teologice și bisericești, din practica preoțească de pînă acum, din noțiunea consacrată și tradițională a preoției, avem a învăța acum să cunoaștem și să trăim mai bine frământările sufletului omenesc, în noile forme sociale și morale ale vieții popoarelor. Și pentru că aceleași idei și trebuințe sufletești sînt simțite și răspindite peste tot, și pentru că situația creștinismului este oarecum asemănătoare pretutindeni, este bine a ști întii că poziția Bisericii și condițiunile lucrării preoțești sînt deosebite azi peste tot de cele din trecut. Preocupările teologiei și ale preoției de azi nu mai pot avea drept notă specifică numai ritualismul și verticalitatea speculației teologico-filosofice, ci, paralel cu aspectul teologic, tradițional, ritual, ele se cade să fie ancorate în același timp în viața socială a oamenilor, după modelul Evangheliei și al Sfinților Părinți și după acel «apostolat social», al Întii Stătătorului Bisericii Noastre — Prea Fericitul Părinte Patriarh IUSTIN.

Preotul de astăzi trebuie să fie un teolog documentat și un misionar plin de zel apostolic, în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor. El se cade să-și dea seama că în prezent toate sînt în mișcare și în progres în jurul nostru. Știința face pași mari, cultura pătrunde peste tot, tehnica schimbă viața lumii, ideile se manifestă dinamic și cuceritor. De aceea religia nu se poate menține în rutină și în formațiune statică, indiferentă, absentă sau timidă în fața problemelor sufletești ale omenirii. Ea este din contra, chemată și stimulată de însuși progresul cultural și material al lumii să îndeplinească funcțiunea sa spirituală de ridicare a nivelului moral, de servire a intereselor și cerințelor sufletești ale omului, să facă adică ceea ce îndeletnicirile naturale ale omului laic nu pot face pentru sufletul omenesc, pentru spirit, pentru moral. Lucrarea preoțească trebuie adaptată la aceste stări și cerințe, trebuie să devină activă și dinamică. Cu aceeași Evanghelie — mai bine citită și înțeleasă — cu aceeași doctrină și credință creștină — mai puternică și mai vie — cu același cult — mai bine săvișit și tilcuit — cu aceeași haină preoțească — demn purtată cu aceleași principii morale și pastorale consecvent aplicate — trebuie făcut lucru nou, lucrat ogor nou, scoasă roadă nouă, formată o creștinătate nouă.

Pînă nu de mult, se trăia religioș și moral din tradiție, ca dintr-o avere mare și fără de sfîrșit, ca dintr-o moștenire, care se risipea pe neobservate. Se lucra numai cu molitfelnicul, care este bogat în credință și evlavie, adînc și frumos și mîngietor, dar care nu este cartea unică și atotcuprinzătoare a misiunii preoțești. Se făcea uneori cu sufletul poporului, ceea ce s-a făcut în trecut cu pămîntul țării : se lucra adică rudimentar, «cum s-a pomenit» și cu rezultate mici. Se închidea creștinismul în evhologion și se neglija Evanghelia. Ritul concentra toată atenția preotului și a credincioșilor ; ierurgia ținea și locul învățaturii. Urmarea faptului a fost că alții au deschis poporului Scriptura, ca pe o carte necunoscută și minunată și l-au interesat, în parte în chip greșit, sub pretext de «evanghelizare» la idei străine de viața și spiritul poporului român. Așa au apărut tot felul de secte religioase care au încercat și încearcă să înstrăineze poporul de la sinul Bisericii și al Patriei noastre.

Preoțimea de azi este ajutată să revină pe deplin la adevărata și la întreaga slujire preoțească, la cea misionară, la apostolat, la evangheliizare, la catehizare și la o atitudine cu totul potrivit ei.

Modelele adevăratei preoții — pe lângă Marele Preot Iisus Hristos — sînt Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ai Bisericii. Ei au ridicat Preoția pe înaltele culmi ale slujirii lui Dumnezeu și oamenilor, ei au creat prin teologia și viața lor epoca de aur a Bisericii creștine, sacrificîndu-și întreaga energie pentru iubirea de oameni; iar prin dinamismul învățăturii lor și prin slujirea exemplară a preoției au rămas modele de urmat pentru toți preoții și credincioșii creștini din toate timpurile.

Alături de alți mari teologi și Părinți ai Bisericii, Sfinții Trei Ierarhi, au trăit toți în secolul al IV-lea al erei creștine și toți trei sînt socotiți mari dascăli și păstori ai Bisericii din acea epocă de glorie din istoria creștinismului. Trăind în epoca în care noua învățătură abia scăpată de persecuțiile seculare ale lumii de atunci, era amenințată de marea primejdie a rătăcirii de la adevărata credință, din cauza multor învățături greșite ce apăreau peste tot, Sfîntul Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur au depus osteneli multiple și neîntrerupte pentru apărarea Ortodoxiei. Multa lor învățătură, adinca lor înțelepciune și, îndeosebi, neclintita lor dragoste pentru Iisus Hristos și pentru oameni le-au ajutat să înfrîngă toate încercările ereticilor de a abate Biserica de pe drumul cel adevărat deschis de Mîntuitorul Iisus Hristos și urmat de Apostolii Săi.

II. — Viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi au notele unei slujiri integrale pentru Biserică și societatea umană. Prin tot ce au învățat, au scris și au realizat ei, au contribuit la înălțarea plenitudinii Bisericii lui Hristos și la modul cel mai înalt de slujire a omului.

Sfîntul Grigore Teologul este simbolul științei teologice și al contemplației înalte, Sfîntul Vasile cel Mare, este simbolul energiei și al acțiunii puse în slujba oamenilor, iar Sfîntul Ioan Hrisostom este simbol al zelului apostolic prin cuvînt și faptă, pentru îndreptarea vieții credincioșilor și orientarea tuturor oamenilor după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. Mai concis spus: unul ar reprezenta, în același trup, mintea care gîndește, altul gura care învață și al treilea mîna care activează, desi fiecare a avut și minte și gură și mîna care lucrau într-o desăvîrșită armonie și unitate. Fiecare dintre ei erau deopotrivă neîntrețuți păstori sufletești, mari dascăli ai lumii, învățători și apărători ai dreptei credințe. De aceea, Biserica în tot trecutul istoriei le-a dat o cinstire și preuire deosebită, ca de altfel și celorlalți mari Părinți din epoca patristică.

A încerca să infălișăm cîteva învățăminte din activitatea misionară a Sfinților trei Ierarhi pentru problemele actuale ale Bisericii, despre care am amintit în cele prezentate pînă acum, ni se pare a fi un lucru folositor. Dar, înainte de aceasta, se cuvine să arătăm ce înțelegem prin actualitatea unor idei, a unor probleme sau persoane? Ce înțelegem prin a fi în actualitate, sau a fi în contemporaneitate, cum sîntem obișnuiți să ne exprimăm curent?

Trăirea în actualitate înseamnă, înainte de orice cunoașterea realității în mijlocul căreia trăim, a problemelor, realizărilor și năzuințelor

oamenilor din timpul în care trăim. Aceasta însă nu este suficient. A trăi în actualitate înseamnă a contribui la realizarea, la împlinirea năzuințelor și idealurilor din epoca în care te afli. Istoria ne arată că fiecare epocă are problemele ei specifice, pe lângă, cele universal valabile pentru toate timpurile.

Din punct de vedere teologic-creștin, a trăi în actualitate, înseamnă a cunoaște problemele religioase și sociale ale vremii tale, a da răspuns năzuinței fundamentale după mîntuire a oamenilor credincioși în lumina Evangheliei Mîntuitorului, și a sluji societatea cu devotament și spirit de sacrificiu.

Cînd vorbim despre problemele actuale ale Bisericii, înțelegem care sînt datoriile principale ale ei, care este menirea ei într-o societate și ce poate da Biserica omului de azi.

Se înțelege că, vorbind despre îndrumarea pe care ne-o pot da viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi în problemele actuale ale Bisericii, nu ne gîndim să ne întoarcem neapărat la epoca lor, și să o luăm de model, să o imităm așdoma, să o copiem, nici la aceea ca în opera lor să aflăm răspunsul ultim și calea unică pe care se cade să o acceptăm și să o urmeze Biserica și preotul în zilele noastre.

În istorie sînt situații și fapte ireversibile, fapte la care nu se pot repeta anumite soluții. Totuși, din fiecare epocă se transmite posterității ceva care poate fi transformat în mijloc de dinamizare a prezentului și de perspectivă pentru viitor. Actualitatea Sfinților Trei Ierarhi stă tocmai în felul în care au știut să dăruiască epocii lor mesajul creator al Evangheliei, în modul în care au știut să înțeleagă năzuințele oamenilor din vremea lor și în spiritul de dăruire din vremea lor și în spiritul de dăruire pentru binele cotidian și permanent al semenilor.

Deci, umanismul lor, filantropia și sacrificiul pentru semeni, traduse în viață în numele lui Dumnezeu și al Bisericii sînt virtuți esențiale ale creștinilor și ele rămîn mereu actuale în viața oamenilor.

În prefața studiului său intitulat «*Essai sur la philosophie religieuse de Grégoire de Nysse*», Paris, 1962, p. VIII renumitul teolog occidental Hans Urs von Balthasar scria acum cîțiva ani: «...Un templu grec, o biserică romană, o catedrală gotică merită admirația noastră, pentru că ele sînt mărturii ale unei frumuseți intrupate. Însă a le reproduce întocmai la ora actuală este un anacronism».

Atunci cum putem actualiza aceste monumente ale culturii din trecut? Să luăm spiritul care le-a născut și să creăm cu el ceea ce este necesar în timpul nostru.

Să împrumutăm de la Sfinții Trei Ierarhi credința vie și dinamică, dragostea de Dumnezeu și de oameni, adevărul și lumina Harului cu care s-au îmbrăcat ei, ca să facem viu și luminos mesajul Evangheliei în vremea noastră. Să-i luăm ca model în felul în care au știut ei să îmbine *ortodoxia*, adică învățătura cea dreaptă, cu *ortopraxia*, adică trăirea cea adevărată și dinamică a credinței.

Să actualizăm aspectul în care ei au păstrat plenitudinea Bisericii, plenitudinea trăirii cu Hristos și în Hristos, înțelepciunea și curajul cu care au apărat dreapta credință și unitatea Bisericii. Să-i avem drept

călăuze în spiritul apostolatului social și pe drumul pe care ne aflăm azi, slujind lui Dumnezeu și oamenilor.

Problema refacerii unității Bisericii lui Hristos și problema sprijinirii năzuințelor și idealului umanitar al omenirii din zilele noastre sînt întrebări actuale ale Religiei creștine și ele reprezentau preocupările de prim ordin și în epoca patristică.

1. — Problema refacerii unității Bisericii, a unității în mărturisirea credinței a tuturor creștinilor, este preocuparea permanentă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. După multe secole în care diferitele ramuri ale creștinismului s-au privit cu ostilitate și s-au aflat într-o luptă antagonică, privindu-se mai mult la elementele deosebitoare dintre ele, în zilele noastre se manifestă tot mai mult interesul de a se arăta ceea ce este comun în toate confesiunile creștine și se caută în mod sincer și cu eforturi susținute calea sau căile pentru refacerea unității pierdute. La aceste eforturi de unitate și colaborare este membră activă și Biserica Ortodoxă Română.

Ceea ce am vrea să arătăm este sprijinul pe care ni-l pot da Sfinții Trei Ierarhi în această problemă actuală a Bisericii Ecumenice din zilele noastre.

Care sînt învățămintele ce se desprind din sfera și activitatea lor pentru unitatea Bisericii? Care au fost elementele care au stat la baza unității Bisericii din vremea lor și care au ferit-o de dezbinare în mijlocul atîtor curente și erezii centrifuge? Elementele care au format cheagul unității din Biserica primelor secole, care au susținut-o, au apărat-o, se cade a fi cunoscute și puse în valoare și în timpul nostru de către cei ce militează sincer pentru dobîndirea unității Bisericii. Cu toate tendințele centrifuge care au existat în sinul creștinismului din sec. al IV-lea, erezii, schisme, curente gnostice și altele, care încercau să distrugă unitatea Bisericii, această unitate nu a putut fi fărîmată. Ea forma dovada principală a caracterului revelat al învățăturii, al teologiei creștine, și a puterii ei de mîntuire. Părinții Bisericii noastre, Sfinții Trei Ierarhi — Vasile, Grigore și Ioan, Sinoadele din Niceea, și Calcedon, precum și celelalte sinoade locale au avut ca obiectiv principal formarea și păstrarea adevăratei înțelegeri și trăiri, în Biserică și societate, a învățăturii Domnului Iisus Hristos.

S-ar putea enumera cîteva elemente care constituiau și afirmau unitatea Bisericii în epoca de aur a Sfinților Părinți.

1) Se cade să amintim că îndată ce Biserica a trecut peste perioada persecuțiilor și-a formulat regula unitară de credință, a fixat canonul Sfintei Scripturi și din simboalele de credință locale s-a formulat Simbolul de credință niceo-constantinopolitan.

Astfel a apărut pentru întreaga Biserică drept îndrumare «lex orandi» și «lex credendi». Formulele deosebitoare care au fost în celelalte simboluri sau mărturisiri de credință au trecut pe planul al doilea și astfel Biserica s-a afirmat în toată măreția ei, păstrătoare a adevărului dumnezeiesc neschimbat și nepărțit.

Sfinții Trei Ierarhi, prin teologia și viața lor, au ferit Biserica de interpretarea unilaterală și simplistă a Sfintei Scripturi, de amestecul

gnozei păgine în lucrarea de taină a Duhului Sfânt și au împreunat adevărata pietate cu trăirea completă a credinței.

2. Un alt element al unității Bisericii pe care îl întâlnim la Sfinții Părinți sărbătorii astăzi, îl constituie structura unitară a cultului bisericesc. Istoricii Bisericii universale fac amintire, inițial, de multe rugăciuni deosebitoare în Biserică. Meritul mare al Sfântului Ioan Gură de Aur și al Sfântului Vasile cel Mare este că în această diversitate a rugăciunilor euharistice au dat cea mai completă cunună de rugăciuni cu care Biserica a încoronat Sfintele Sacramente, adică jertfa cea de taină a Domnului nostru Iisus Hristos. Astfel, Liturghia acestor Părinți ai Bisericii constituie o adevărată coloană vertebrală a unității Bisericii din acel timp și din prezent pentru Ortodoxie.

Desigur că în încercarea de refacere a unității Bisericii din zilele noastre nu se poate să nu se țină seama de elementele genuine ale unității ei, exprimată în Sfânta Liturghie, chiar din partea cultelor eterodoxe.

3. Al treilea element care menținea unitatea Bisericii din epoca Sfinților Trei Ierarhi este iubirea creștină care circula ca sîngele într-un organism, în tot Trupul tainic al lui Iisus Hristos. Sfinții Trei Ierarhi, și îndeosebi Sfântul Ioan Hrisostom, au arătat în diferite împrejurări importanța acestui element: unitatea lumii prin Biserică. Biserica este și trebuie să fie una, fiindcă ea este icoana Sfintei Treimi și circulă între membrii ei iubirea și unitatea Sfintei Treimi.

Biserica nu poate fi decît una, zice Sfântul Ioan Gură de Aur, fiindcă unul este întemeietorul ei. Capul ei (Hristos) și toți creștinii (botezați) sînt mădulare ale aceluiași Trup tainic al Mîntuitorului Iisus Hristos. Această unitate se menține prin păstrarea adevărului și prin trăirea în dragoste. Dar ea se manifestă în chip deplin și armonios prin împărțirea tuturor cu trupul și sîngele Domnului Iisus Hristos.

În acest fel se realizează testamentul Domnului «Ca toți să fie una», în dragoste și în sfințenie (Ioan XVII, 17). În acest fel noi, creștinii, avem «un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Părinte al tuturor, care este peste toate și prin toate și întru toți» (Efes. IV, 3—6).

«Nu vă uitați la eresuri și dezbinări, spune același Părinte Ioan Hrisostom, că nimeni nu poate pune altă temelie decît cea pusă o dată care este Hristos» (I Cor. III, 11).

Iată deci, cum, în prezent, pentru ca să se poată ajunge din nou la «unirea tuturor» este necesar, din punct de vedere teologic să se reafirme acele principii, același spirit, aceeași dragoste care a existat între creștini, atunci cînd Biserica era una, căci Hristos și atunci ca și în prezent recapitula și recapitulează pe toți în Sine, în mod virtual..., prin Har și prin Biserica Sa.

II. — Dar, în viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi găsim învățăminte și referitor la raportul dintre Biserică și lume. Ei sînt actuali și modele despre felul în care Biserica își poate da contribuția în slujba oamenilor. Lor le revine meritul de a fi ferit teologia creștină de doctrinele eterodoxe, închise și străine de viața oamenilor. În opoziție cu doctrina maniheilor care socoteau lumea ca pe o operă a unui spirit rău (Demiurg), Sfinții Trei Ierarhi au învățat că lumea este opera lui Dumnezeu, că El este cauza și creatorul cosmosului material și spiritual. Lu-

mea nu este un «loc de pierzare» ci o arenă, un cadru în care omul prin muncă și cu ajutorul unui har revărsat din energiile divine necreate, poate deveni stăpîn peste lume și își poate dobîndi fericirea și mîntuirea. Cuvintele biblice : «creșteți și vă înmulțiți, umpleți pămîntul și-l stăpîniți...» (Fac. I, 28), sînt doar unul din numeroasele argumente teologice cu privire la înalta concepție despre om și despre lume.

Pentru sfințirea și stăpînirea împărăției naturale a cosmosului, Dumnezeu a întemeiat, prin Iisus Hristos, împărăția harului, Sfînta Biserică, care, deși nu este din lume, ea se află în lume și are chemarea să slujească lumii.

La tot pasul întîlnim în teologia Sfinților Părinți învățătura despre dragostea lui Dumnezeu și pentru oameni. Însăși preoția este o misiune înaltă de slujire lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor. Sfinții Trei Ierarhi vedeau în fiecare om pe Hristos întrupat. Ei au fost supranumiți «ambasadorii săracilor». Ei descriu în culori triste (sumbre) mizeria și suferințele celor mulți din epoca respectivă, dîndu-ne în același timp imaginea nedreptăților sociale, cauzate de răutate, lăcomie, exploatare — cu un cuvînt de lipsa de dragoste a celor bogați (Sf. Ioan Hrisostom, Omilia 11 la Epistola către Romani V, 6).

Dragostea de om și slujirea lui la Sfinții Trei Ierarhi o întîlnim nu numai în cuvintele de mustrare a bogaților și la îndemnurile de milostenie pentru cei săraci, ci și în fapte concrete, de ajutorare, de îngrijire, asistență și ocrotire a celor bolnavi, bătrîni sau aflați în mizerie.

Biserica noastră folosește amintirea și activitatea Sfinților Trei Ierarhi ca pildă a slujirii ei în lume pentru binele material și spiritual al oamenilor credincioși și arată că adevărata teologhisire nu se poate despărți de slujirea omului prin «apostolatul social». Biserica Ortodoxă Română îndrumă slujitorii altarelor la o cît mai înaltă și curată teologie, conjugată cu o slujire pînă la sacrificiu pentru binele credincioșilor noștri și al Patriei, pentru binele și pacea întregii lumi.

Arhim. Dr. CHESARIE GHEORGHESCU

EPIGRAFIA GREACĂ IZVOR PENTRU ISTORIA BIZANȚULUI ÎN SECOLELE IV-IX

De mai bine de un secol și jumătate de când au început să se publice și studieze inscripțiile grecești și latine, *epigrafia* ca știință, care le este dedicată, a apărut ca o disciplină necesară istoriei. O vreme ea a reprezentat doar o disciplină auxiliară în facultățile de istorie și filologie clasică mai importante, dar astăzi, prin progresele pe care le-a înregistrat, tinde să se impună ca o știință aparte, de sine stătătoare și indispensabilă cercetării istorice. Epigrafistul nu se mai consideră astăzi un simplu tehnician, un auxiliar, care posedă doar «tehnică» descifrării inscripției și pe care apoi s-o pună la dispoziția istoricului, singurul în stare să-i releve valoarea sa documentară. El însuși este un *istoric*, adică capabil să citească inscripțiile, să le interpreteze critic și sigur, să le publice în ediții critice (*corpora* sau *culegeri*) și astfel să le valorifice datele lor¹.

Prospețimea și valoarea documentară a inscripțiilor în comparație cu a altor documente a fost relevată de multe ori. Theodor Mommsen, de pildă, considerat părintele epigrafiei latine, a spus: «Inscripțiile aparțin vieții, nu literaturii», iar Louis Robert, maestrul contemporan și recunoscut al epigrafiei grecești, precizează că spre deosebire de operele istorice, care ne-au fost transmise din antichitate prin intermediul copiștilor și în felul acesta pasibile de modificări și deformări, inscripțiile ne apar exact în forma în care au fost puse în vechime, au fost văzute și citite de antici².

Se știe că izvoarele literare nu ne oferă totdeauna posibilitatea să cunoaștem întreaga varietate de aspecte ale vieții politice, economice, religioase și culturale și că din cauza aceasta se întâmplă ca momente importante din istoria omenirii să rămână în umbră. Golul documentării noastre nu poate fi umplut decât cu datele arheologiei, numismaticei, papirologiei etc., dar mai ales cu cele ale epigrafiei.

---

1. Aceste probleme au fost abordate de mai multe ori de L. Robert: *L'épigraphie grecque au Collège de France (Letronne, Foucart, Holleaux)*, Leçon d'ouverture, avec un Appendice: Bibliographie de P. Foucart, Paris, 1939, dar mai cu seamă cu prilejul Celui de al doilea Congres internațional de epigrafie greacă și latină, Paris, 1952: *Communication Inaugurale in Actes du deuxième Congres international d'épigraphie grecque et latine*, Paris, 1952 (apărut 1953), p. 8—11 și *passim* (și extras, *ibidem*); idem, *Épigraphie in L'histoire et ses méthodes, Encyclopédie de la Pléiade*, vol. publié sous la direction de Charles Saraman, de l'Institut, Paris, 1961, p. 452—497 și extras; vezi și versiunea germană tradusă de H. Engelmann, *Die Epigraphik der klassischen Welt*, Habelt, Bonn, 1970; indicații asupra metodelor de editare și interpretare a inscripțiilor, vezi rubrica *Méthodes in Bulletin épigraphique* par J. et L. Robert; L. Robert, *Hellénica. Recueil d'épigraphie et de numismatique et d'antiquités grecques*, vol. XIII, Paris, 1965, *passim*.

2. Idem, *Épigraphie*, p. 10 din extras: «L'inscription est presque toujours un document primaire et un témoin direct, que ce soit un épitaphe ou une «pièce d'archives», à la différence des oeuvres historiques de l'Antiquité transmises par des manuscrits récopiés les uns sur les autres pendant des siècles»; p. 12—13: «Ainsi l'épigraphie apporte à l'histoire ancienne une fraîcheur toujours renouvelée; elle lutte contre la sécheresse des discussions sans fin sur des textes malaxés depuis quatre siècles. Elle tranche de vieilles controverses. Elle est l'eau de Jouvence de nos études. Elle maintient toujours grand ouvert le domaine de la découverte et de sa joie. Un perpétuel apport vivifie l'histoire de l'Antiquité dans ses parties les plus variées».

Istoria Bizanțului în secolele IV—IX nu beneficiază de o documentare literară bogată. Există lungi perioade de timp sau momente cruciale din această istorie asupra cărora știrile sînt foarte sărace. Dacă n-am recurge la inscripții, n-am ști nimic despre evenimente și fapte dintre cele mai de seamă.

Majoritatea inscripțiilor descoperite pe teritoriul imperiului bizantin sînt scrise în grecește, deoarece limba și cultura greacă au predominat în aproape toate regiunile și toate timpurile. Utilizarea lor se impune deci ca indispensabilă; în același timp e necesară cunoașterea și mînuirea unor norme fără de care utilizarea se poate face defectuos. Unele norme sînt comune cu cele ale epigrafiei clasice greco-romane, altele specifice celei bizantine. Din păcate pînă astăzi nu există un *Tratat de epigrafie bizantină*, care să expună metodele specifice acestei științe. În ciuda numeroaselor deziderate exprimate în acest sens *Tratatul* n-a putut fi încă realizat³. O situație încă precară persistă și în ce privește adunarea și publicarea în corpora sau culegeri critice a inscripțiilor creștine și bizantine. Totuși epigrafia greacă și cea bizantină au făcut progrese mari în ultimii 40 de ani. Fără a subestima eforturile depuse de înaintași și contemporani în cei peste 150 ani de cînd se publică mai mult sau mai puțin sistematic inscripții grecești, totuși nu putem să nu relevăm rolul covîrșitor pe care l-a avut în progresul epigrafiei grecești savantul Louis Robert. Prin vasta sa activitate de publicare și interpretare a inscripțiilor grecești și prin metodele aplicate în studierea lor el a ridicat epigrafia greacă la o adevărată știință demnă de respectul tuturor timpurilor. Deși o pondere mai mare în activitatea sa au avut-o inscripțiile grecești din epoca greco-romană, totuși numeroase contribuții se înscriu și pe linia epigrafiei creștine și bizantine⁴. Inscripțiile creștine și bizantine au fost luate în cercetare de multe ori și ele nu lipsesc nici din cronică descoperirilor și publicațiilor ținută la curent cu atîta regularitate în *Bulletin épigraphique* (redactat împreună cu Jeanne Robert), adevărat caleidoscop al activității epigrafice din întreaga lume.

Deși nu există deosebiri fundamentale între inscripțiile creștine (paleocreștine) și cele bizantine, s-a obișnuit să se aplice primul termen acelor documente din perioada romană tîrzie (Spätantike, Bas-Empire), considerată de unii o prelungire a epocii imperiale romane, iar cel de al doilea, inscripțiilor datate începînd cu secolul al VII-lea înainte. Noi vom folosi pentru toate termenul de *inscripții bizantine*, deoarece considerăm că imperiul, de la care își trag numele, își are începutul în primele decenii ale secolului al IV-lea.

În ce privește *metodele de lucru* la inscripțiile bizantine, acestea nu sînt, așa cum am spus, mult diferite față de cele care se aplică inscripțiilor anterioare. Există principii comune aplicabile tuturor do-

3. Vezi și indicațiile bibliografice din Apendicele de la sfîrșitul acestui studiu. Bull. ép., 1939, 513: «L'épigraphiste «Classique» qui lit ces textes en voit tout l'intérêt, rêve d'avoir un traité d'épigraphie byzantine. Qui nous le donne? Henri Grégoire y songe-t-il?»

4. Este greu de dat o listă a lucrărilor, care tratează inscripțiile creștine și bizantine. Ne mulțumim a trimite la următoarele volume: *Hellénica I* (1940), cap. IV, V; III (1946), cap. XI, XII; întreg volumul al IV-lea (1948), care se ocupă de *Epigrammes du Bas Empire*; XI—XII (1960), cap. III: *Epitaphes et acclamations byzantines à Corinthe*; vol. XIII, (1965), p. 76—77, 156—163, 167—171; vezi mai departe nota 131.

cumentelor epigrafice. Fără îndoială inscripțiile bizantine se deosebesc de cele din epoca greco-romană prin *număr, conținut, mod de exprimare, varietatea categoriilor, prin instituțiile sau persoanele emittente* și alte elemente, dar au și lucruri comune. Înainte de toate inscripțiile sînt *documente istorice* și de aceea studierea lor trebuie să se facă în concordanță cu principiile care s-au impus în istorie și epigrafie. Munca și țelul epigrafistului constau înainte de toate în *înțelegerea inscripției și în interpretarea ei completă*⁵. Cum însă conținutul lor este foarte variat se cer cunoștințe diverse din domeniul istoriei politice, economice, cultural-religioase, al onomastice, prosopografiei, filologiei, dreptului, paleografiei etc. Epigrafistul trebuie să știe să utilizeze toate documentele, să fie capabil întocmai ca un om din orchestră să cînte la orice instrument disponibil și să scoată din toate o simfonie⁶. Este nevoie deci de o pregătire solidă, care se dobîndește prin multă muncă. Un «Tratat de epigrafie» poate să-i fie util epigrafistului, dar acesta nu este totul. «Tratatul» nu constituie o formulă magică cu care cineva dezleagă toate tainele inscripțiilor. Trebuie citite cu creionul în mînă lucrările marilor specialiști, ediții de corpora și culegeri, documente și comentarii din alte domenii, căci cu cît se vîd mai multe texte, cu atît sporesc șansele de a se înțelege mai bine situația concretă în care cineva se află⁷. Marii epigrafiști atrag mereu atenția că un text epigrafic nu poate fi înțeles, întregit sau interpretat decît dacă este încadrat în serii de documente asemănătoare, pe cît posibil din același loc și din aceeași epocă. O inscripție izolată nu ne oferă decît o parte din semnificația ei. Acesta este de fapt un lucru esențial tuturor documentelor arheologice: «Cine a văzut un monument, n-a văzut nici unul, cine a văzut o mie, a văzut unul singur»⁸.

Iată cîteva principii generale ale epigrafiei valabile și pentru istoricul perioadei bizantine. Acestea și alte norme ale tehnicii epigrafice sînt menite să-l pregătească pe cercetător să știe cum să se apropie

5. L. Robert, *Communication inaugurale*, (Paris, 1952), p. 9: «Le travail essentiel de l'épigraphiste consistera toujours à comprendre une inscription, à l'interpréter de façon complète. Le *voûc* y tient plus de place que la technique».

6. Idem, *Epigraphie*, p. 25: «On ne peut concevoir raisonnablement un «épigraphiste» qui n'étudierait que les inscriptions et ne tirerait l'histoire que d'elles, et on peut douter qu'il en ait jamais existé de quelque part. L'épigraphie ne s'aurait s'isoler de l'histoire faite avec les autres documents, de la linguistique et de la philologie, de papyrologie, et de la paléographie, de la numismatique. L'historien est un homme-orchestre qui sait jouer de chaque instrument disponible et de tirer de tout une symphonie. Il est selon les moments, linguiste ou numismate; il est épigraphiste s'il s'est rendu capable d'utiliser les inscriptions directement et avec critique, de les interpréter et de les lier aux autres documents».

7. Idem, *Communication inaugurale*, p. 9—10: «Les publications et les interprétations d'inscriptions ne s'improvisent pas. Il faut s'y être préparé de loin par un travail acharné, étendu, qui consiste à lire et à relire, la plume à la main, les inscriptions et les autres documents, les éditions et les commentaires, et à renouveler entre tous ces documents des comparaisons sans cesse répétées et variées. Il faut s'en être rendu le trésor toujours présent à la mémoire».

8. Idem, *Epigraphie*, p. 23: «C'est en effet un principe essentiel que celui de la série. Une inscription isolée ne livre qu'une partie de son enseignement; elle ne prend son vrai sens qu'au sein d'une série; plus la série est abondante et variée, plus l'inscription devient intéressante. C'est la règle d'or exprimée pour tous les monuments archéologiques par Eduard Gerhard: «Qui a vu un monument n'en a vu aucun; qui en a vu mille en a vu un». L'inscription doit être mise à la fois dans les séries des inscriptions du même lieu, de la même époque et du même sujet».

de acest gen de documente, nu să-l sperie și să le evite. Manifestînd îndrăzneală, ponderată de prudență, bun simț și spirit critic, cerințe necesare oricărui istoric, el va avea baza necesară pentru a atinge țelul istoricului-epigrafist: «înțelegerea inscripției și interpretarea ei completă».

Principiile generale ale epigrafiei amintite mai sus pe scurt, vizează în primul rînd pe istoricii-epigrafiști, adică pe cei care tind și sînt capabili nu numai să folosească datele inscripțiilor, dar să și pregătească editarea lor științifică în corpora sau culegeri. Istoricii care nu au ca preocupare principală epigrafia, dar apreciază așa cum se cuvine informațiile inscripțiilor și doresc să le utilizeze, trebuie să aibă o inițiere generală, care să le permită cunoașterea și consultarea lucrărilor de specialitate. Există azi o pleiadă de «epigrafiști», pe care întimplarea i-a pus în fața unei inscripții, iar pasiunea i-a îndemnat s-o publice. Evident că aceștia nu sînt capabili să redea toată valoarea unui document epigrafic, de aceea trebuie recurs la lucrările epigrafiștilor consacrați. Înainte de toate trebuie avută în vedere consultarea regulată a *Bulletin épigraphique*, redactat de J. et L. Robert, în care se prezintă anual cronică descoperirilor și a publicațiilor epigrafice cu aprecierile de rigoare asupra valorii lor⁹. De asemenea, pentru informare pot fi consultate rubricile epigrafice din capitolele de bibliografie din unele reviste de specialitate, mai cu seamă cea de la *Byzantinische Zeitschrift*.

Istoricul perioadei bizantine va constata că inscripțiile pe care le poate consulta se deosebesc de cele ale perioadei anterioare, greco-romane, în primul rînd prin *număr*. Acest număr este sensibil mai mic, iar în cadrul lui nu se întînesc toate categoriile de inscripții în aceeași proporție ca în trecut. De pildă, decretetele onorifice, atît de caracteristice perioadei anterioare, lipsesc acum cu totul sau sînt foarte rare. Diminuarea numărului inscripțiilor are mai multe cauze, dar printre cele mai de seamă poate fi considerată schimbarea condițiilor politice, economice și sociale, în care au trăit orașele, principalele centre de emiteră a documentelor epigrafice. Se știe, că în perioada bizantină orașul a suferit schimbări în structura sa internă, în stabilitatea și libertatea sa politică și economică. Organele și instituțiile municipale din perioada autonomiei (de pildă Sfatul — ΒΟΥΛΗ și Adunarea Poporului — ΔΗΜΟΣ — și altele) dispar sau își schimbă caracterul. În locul lor vom întîlni doar grupuri restrinse de oameni de frunte (οι πρωτεύοντες) care, împreună cu episcopul, rezolvă problemele curente. Noile organe conducătoare sînt acum foarte dependente de autoritățile imperiale, centrale și provinciale, a căror imixtiune în viața orașelor va crește cu

9. *Bulletin épigraphique* apare în cadrul revistei *Revue des Etudes Grecques* începînd cu anul 1938 și este redactat de Jeanne et Louis Robert, cu excepția anilor 1939 și 1940, cînd a colaborat și R. Flacelière. El a fost reeditat de *Belles Lettres* separat în 8 volume pînă acum și pentru utilizarea lui a fost alcătuit de către colaboratorii Institutului Fernand Courby din Lyon un indice în trei volume: I. *Les mots grecs*, *Belles Lettres*, Paris, 1972; II. *Les publications*, Paris, 1974; III. *Les mots français*, Paris, 1975; de curînd toate aceste volume au fost grupate într-unul singur: *Index du Bulletin épigraphique 1966—1973. Mots grecs, Publications, Mots français*, par J. Marcillet-Jaubert et Anne Marie Vérillac, Paris, 1979.

timpul ajungând punctul culminant în perioada existenței themelor. Orașele vor fi impuse să plătească autorităților imperiale sume mari de bani, menite să scoată imperiul din diversele dificultăți și nu vor mai putea decide în nici o problemă de politică externă¹⁰.

Diminuarea numărului inscripțiilor nu este aceeași în toate etapele perioadei istorice, pe care o avem în vedere în acest studiu (secolele IV—IX), și nici în toate regiunile imperiului. De pildă, secolele IV—VI sînt mult mai bogate în inscripții decît secolele VII—IX. Lipsa aceasta de inscripții începînd cu secolul al VII-lea (mai precis din perioada posteroară domniei lui Heraclius, după a lui de la 650) trebuie explicată prin criza generală, prin care a trecut imperiul în mai toate domeniile, și care pe plan literar-artistic a fost denumită de Karl Krumbacher «Bruch mit der Vergangenheit», «die dunkeln Jahrhunderte 650—850»¹¹, iar de D. A. Zakythinos: «La grande brèche dans la tradition historique de l'Hellénisme du septième au neuvième siècle»¹².

Dacă luăm în considerare numărul inscripțiilor din diverse regiuni ale imperiului bizantin, constatăm o sărăcie mai mare în părțile orientale (Palestina, Siria, Egiptul), căzute sub autoritate arabă, și în Peninsula Balcanică, unde anumite regiuni au fost devastate și ocupate de populațiile slave, avare și bulgare¹³. Se poate deci considera că numărul inscripțiilor grecești este în directă legătură cu existența orașelor și cu menținerea în ele a autorității bizantine. Dacă acest considerent explică în mare măsură raritatea documentelor epigrafice în secolele VII—IX, el nu este probabil singurul. O analiză mai atentă va constata poate că s-a schimbat întrucîtva mentalitatea clasică, care crease o adevărată «civilizație epigrafică», apoi că a avut loc o evoluție a scri-

10. Despre situația orașului în perioada bizantină, vezi: G. I. Brătianu, *Privileges et franchises municipales dans l'Empire byzantin*, Bucarest-Paris, 1936; A. H. M. Jones, *The Greek City from Alexander to Justinian*, Oxford, 1940; Franz Dölger, *Die frühbyzantinische und byzantinische beeinflusste Stadt*, în *Atti del 3° Congresso internazionale di studi sull' Alto Medioevo*, Benevento-Montevergine-Salerno-Amalfi 14—18 ottobre 1956, Spoleto, 1959, p. 66—100; Ernst Kirsten, *Die byzantinische Stadt*, Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongress, München, 1958, V, 3; D. A. Zakythinos și Paul Lemerle, *Diskussion-Beiträge zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongress*, München, 1958 (apărut 1961), p. 75 și urm.; G. Ostrogorsky, *Byzantine Cities in the Early Middle Ages*, *Dumbarton Oaks Papers*, 13, 1959, p. 45—79 (= *Zur byzantinischen Geschichte. Ausgewählte Kleine Schriften*, Darmstadt, 1973, p. 99—118); *Actes du XII-e Congrès des études byzantines*, I, Ochrid, 10—16 sept. 1961, p. 1—66, A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire*, Oxford, 1964, II, p. 712—766; V. Besevliev, *Les cités antiques en Mésie et en Thrace et leur sort à l'époque du Haut-Moyen-Âge*, *Études balkaniques*, 5, 1966, p. 207—220; Dietrich Claude, *Die byzantinische Stadt im VI. Jh.*, (*Byzantinisches Archiv*, 13), München, 1969; Em. Popescu, *Zur Geschichte der Stadt in Kleinskythien in der Spätantike. Ein epigraphischer Beitrag*, în *Dacia N.S.*, 1975, p. 173—182; V. Velkov, *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity (Studies and Materials)*, Amsterdam, Hakkert, 1977.

11. K. Krumbacher, *Die griechische Literatur des Mittelalters: Die Kultur der Gegenwart*, I, VII, 1912, p. 350 și urm.

12. D. A. Zakythinos, *La grande brèche dans la tradition historique de l'hellénisme du septième au neuvième siècle*, în *Χαριστήριο εις Άναστάσιον Κ. Όρλάνδον*, Τόμος III, Athena, 1966, p. 300—327; vezi și studiul lui G. Ostrogorsky, *The Byzantine Empire in the World of the seventh Century*, în *Dumbarton Oaks Papers*, 13, 1959, p. 1 și urm. (= *Zur byzantinischen Geschichte...*, p. 80—98).

13. Cu toate acestea următoarele aprecieri ale lui Zakythinos, *ibid.*, p. 300, ni se par puțin exagerate: depuis le milieu du septième siècle jusqu'au milieu du neuvième l'histoire de la Grèce présente une période de décadence; les témoignages des sources sur cette terre classique aux souvenirs glorieux deviennent rares et impré-

sului spre scrierea cursivă, oncială și, în sfârșit, spre minusculă și au început să se folosească pe scară mai largă alte materiale de scris (în special pergamentul)¹⁴. Într-o oarecare măsură lipsa inscripțiilor poate fi datorată puținătății cercetărilor arheologice pentru această perioadă «decadentă» sau unui anumit dispreț și neglijență față de documentele bizantine¹⁵.

Un alt element care deosebește inscripțiile perioadei bizantine de cele anterioare, este *conținutul*, dominat acum de *creștinism*. În aproape toate categoriile de inscripții este prezentă credința creștină, fie că este vorba de cele oficiale, fie de cele particulare. În felul acesta inscripțiile devin surse deosebit de importante pentru istoria creștinismului și pentru modul cum el a pătruns și a dominat conștiința celor mai diferite categorii sociale.

Realitățile noi politice, economice, sociale și spirituale, în care avea să trăiască lumea bizantină și în primul rînd orașul ca centru de activitate epigrafică, au avut consecințe nu numai asupra conținutului inscripțiilor, dar și asupra modului lui de *exprimare* (formulare)¹⁶. Vom întîlni acum alte instituții sau persoane emitente, care se vor exprima într-un limbaj diferit. Desigur acest limbaj propriu inscripțiilor bizantine (creștine) n-a fost creat de la început, ci cu timpul. De aceea, în cele mai vechi inscripții creștine vom găsi formule și expresii caracteristice perioadei anterioare, păgine. Limbajul corespunde în acest fel unei mentalități tradiționale, de care lumea creștină nu s-a putut dez-băra dintr-o dată.

În cele ce urmează vom expune cîteva categorii de inscripții, care pot constitui mostre despre varietatea conținutului lor și despre importanța pe care o au pentru cunoașterea diferitelor aspecte ale vieții bizantine.

Pe linia persistenței unor elemente mai vechi, întîlnim la începutul perioadei creștine inscripții în care se menționează existența în viața orașului a Sfatului (BOYAH) și Adunării Poporului (ΔΗΜΟΣ). Deși a-

cis; aucun manuscrit littéraire ne provient de cette région où l'écriture a fixé les oeuvres les plus subtiles de la pensée humaine; peu nombreux et fort discutables sont les monuments et les vestiges archéologiques; peu d'inscriptions datées, quelques humbles graffiti, ont été conservés; les monnaies et les sceaux y sont rares»; *ibid.* p. 303: «Ces simples graffiti tracés sur les monuments les plus vénérables de l'Antiquité sont les seuls écrits datés qui aient été conservés sur pierre dans tout le pays hellénique depuis la fin du septième jusqu'au milieu du neuvième siècle».

14. Alphonse Dain, *Paléographie grecque, in L'histoire et ses méthodes. Encyclopédie de la Pléiade*, Paris, 1961, p. 537—547; și vol. *La Paléographie grecque et byzantine*, Paris 21—25 octombrie 1974 (Colloques internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique, No. 559), Paris, 1977.

15. D. A. Zakythinos, *op. cit.*, p. 301: «En effet, depuis quelque temps, les historiens de la Grèce médiévale se sont servis de données archéologiques pour compléter, confirmer ou contester les renseignements des sources. Permettez-moi de dire toute de suite qu'on ne regrettera pas assez les principes avec lesquels les fouilles des grands centres de la culture grecque ont été menées par la vieille génération des chercheurs. Des archéologues férus d'Hellénisme, méprisant tout ce qui n'était pas classique, ont négligé et laissé périr des monuments et des vestiges postérieures, témoins de la décadence et de la barbarie».

16. Aceste probleme sînt relevate în tratatele de epigrafie creștină, dar mai ales în introducerile și comentariile de la diferitele *corpora* și culegeri de inscripții creștine. Vezi apendicele bibliografic de la sfîrșitul acestui studiu. Pentru Asia Mică l-a făcut Fr. Cumont, *Les inscriptions chrétiennes de l'Asie Mineure*, în *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, XV, 1895, p. 245—299.

ceste două organe de conducere nu mai au același rol ca în perioada autonomiei, prezența lor în inscripții ne arată că dispariția nu s-a făcut decît treptat. Această realitate este de altfel valabilă și altor instituții, titluri și funcții, păstrate încă o vreme, mai cu seamă în secolul al IV-lea. Spre ilustrarea celor de mai sus mă limitez a cita cîteva inscripții din diverse părți ale imperiului : o inscripție de la Callatis (Scythia Minor) din perioada tetrarhiei sau a lui Constantin cel Mare și Licinius, păstrează Βουλὴ καὶ Δῆμος, care apar alături de κύριοι κοζμοκράτορες¹⁷ ; o alta de la Tomis, în care Dioclețian este cinstit de Sfatul și Adunarea Poporului¹⁸ ; o inscripție de la Augusta Traiana (Stara Zagora în Bulgaria) arată că a fost pusă între anii 323—337 în onoarea lui Constantin cel Mare de Βουλὴ καὶ Δῆμος¹⁹ ; în fine o inscripție de la Aphrodisias din secolele IV—V menționează că guvernatorul Constantius este onorat de Βουλὴ καὶ Δῆμος²⁰.

În alte inscripții din aceeași perioadă întîlnim formulări tipice inscripțiilor păgîne, chiar dacă ele nu mai au totdeauna aceeași semnificație. Așa este cazul cu cuvintele ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ, atît de frecvente la începutul textului unor categorii de inscripții. O dedicație în onoarea împăratului Valentinian pusă de orașul Aphrodisias din Asia Mică²¹, o inscripție creștină din Bulgaria datată în secolul al IV-lea²² și o alta din timpul lui Iustinian, descoperită la Hieronda-Didyma²³ stau mărturie în acest sens. Semnificativ este faptul că în ultima inscripție, care cinsteste pe Iustinian, cuvintele ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ sînt precedate de o cruce.

Desigur aceste elemente tradiționale își au interesul lor pentru istoricul perioadei de început a Bizanțului, dar nu sînt esențiale pentru epigrafia bizantină²⁴.

Semnificative sînt numeroasele documente epigrafice, care ne dau amănunte asupra activității împăraților, a diferitelor categorii de demnitari laici și eclesiastici, asupra anumitor evenimente, aspecte ale vieții și mentalității oamenilor.

Deși în perioada de început a Bizanțului, mai precis pînă prin vremea lui Iustinian, numeroase inscripții oficiale sînt redactate în zonele cu populație romanică (vestul și nordul Peninsulei Balcanice) în limba latină, există totuși destul de multe în grecește, care ne fac cunoscută activitatea împăraților și uneori modul cum erau priviți de popor.

17. Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, nr. 85 (mai departe prescurtat : IGLR).

18. Idem, *ibidem*, nr. 1.

19. V. Beševliev, *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien*, Berlin, 1964 (mai departe prescurtat : Beševliev, *Spätinschriften*), nr. 190.

20. H. Grégoire, *Recueil d'inscriptions grecques-chrétiennes d'Asie Mineure*, fasc. I, Paris, 1922 (retipărit la Hakkert, Amsterdam, 1968) (prescurtat mai departe, Grégoire, *Recueil*), nr. 270 ; cf. Em. Popescu, *Zur Geschichte der Stadt...*, p. 176 ; vezi și mai departe nota 65.

21. Grégoire, *Recueil*, nr. 276.

22. G. Michailov, *Izvest. Mus. Bourgas*, 2, 1965, p. 150—155, nr. 3.

23. Grégoire, *Recueil*, nr. 226. Exemplele sînt numeroase ; cf. de pildă, inscripția din anii 351—354 în MAMA, VIII, nr. 426, cu observațiile lui L. Robert, *Hellénica*, XIII, p. 158—166.

24. Există și alte formule moștenite din păgînism : urarea la sfîrșitul inscripției : χαῖρε παροδεῖτα, denumirea mormîntului σῆμα, πνῆμα sau μνημεῖον, μείριον, τύμβος, στήλη, τάφος, ὑπόμνημα, θῆκη și altele ; vezi Fr. Cumont, *op. cit.*, p. 259—260 ; Beševliev, *Spätinschriften*, nr. 209.

Constantin cel Mare este cinstit de orașul Augusta Traiana ca «luptător pentru pace» (*pacificus*) (τὸν εἰρήνης πρόμαχον), ca cel ce aduce întreaga fericire (ἀπάσης εὐδαιμονίας χορηγόν) și toldeaua victorios atît în occident cît și în orient (τὸν τὰς ὀλ[ας?] ἀναιμωτὶ νείκας ἀπ[ὸ τῆς] ἐσπέρας μέχρι τῆς ἑ[ω] ἀν[αιρ]ησάμενον)²⁵, Arcadius și Valentinian apar și ei în inscripții de la Aphrodisias ca «stăpîni peste întreg pămîntul de sub soare și ca cei ce au obținut numeroase victorii (τὸν τῆς ὕφ' ἡλίω γῆς αὐτοκράτορα καὶ τροπεῦχον δεσπότην... καὶ αἰόνιον Αὐγουστον)²⁶.

Mențiunile acestea vagi despre faptele de arme și victoriile împăraților ciștigă uneori în precizie atunci cînd se indică titlurile triumfale derivate de la popoarele învinse (ca în inscripțiile mai vechi) și care ne ajută să cunoaștem raporturile cu unele popoare barbare. Iustinian poartă, de exemplu, într-o inscripție din Efes din anii 535—536 titlurile onorifice de *Alamanicus*, *Goticus*, *Germanicus* și *Vandalicus*²⁷, care sînt în legătură cu victoriile acestuia împotriva popoarelor dușmane. Dacă această titlatură în care se reflectă faptele de arme ale împăraților își găsește corespondență în inscripțiile din perioada păgînă, există totuși elemente deosebite. Împărații sînt acum creștini și ei domnesc în numele lui Iisus Hristos, sînt pioși și cu frica lui Dumnezeu. De aceea, expresii ca ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότη τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ sau ἐν Χριστῷ βασιλεύς (αὐτοκράτωρ) Ῥομεῶν, εὐσεβέστατος καὶ θεοφιλέστατος βασιλεύς le întîlnim frecvent în inscripții²⁸.

Uneori inscripțiile privitoare la împărați sînt precedate de invocarea lui Dumnezeu, de mărturisiri dogmatice sau de versete din Biblie. Milesienii cinstesc pe Iustinian și Theodora punînd în fruntea inscripției Trisaghionul († Ἄγιος [ὁ θ]εός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθ[ά]νατος ἐλέησον ἡμᾶς)²⁹, iar locuitorii binecredincioși ai Eladei în frunte cu Victorinus un pasagi din Simbolul credinței: «Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat...»³⁰. Alți împărați cer ajutorul sfinților, cum face

25. Beševliev, *op. cit.*, nr. 190.

26. Grégoire, *op. cit.*, nr. 275; cf. 124, 276; 124 ter: [Τὸν γῆς καὶ θαλάσσης καὶ παντὸς] ἀνθρώπων ἔθνους καὶ γένους δεσπότην [Φλ.] Ἀρχάδιον ἢ Κολονηῶν πόλις. Aceste formulări sînt asemănătoare cu ale împăraților din secolul al III-lea, din timpul Severilor; cf. o inscripție de la Histria din timpul lui Caracalla: Ἀγαθῆ Τύχη. [Τ]ὸν γῆς καὶ θαλάσσης δεσπότην Αὐτοκράτορα [Κ]αίσαρα Μ[άρκον] Αὐρήλιον Ἀντωνείνου εὐσεβῆ Σεβ[αστῆν] Ἀρσινχ[όν]... vezi *Histria. Monographic archaeological*, I, București, 1954, p. 530—533, nr. 16.

27. Grégoire, *op. cit.*, nr. 107. O titlatură mai completă a aceluiași împărat se întîlnește în *Corpus inscriptionum graecarum* (abreviat mai departe CIG), IV, nr. 8636, o inscripție din Trapezunt: Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότη τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν αὐτοκράτωρ Καίσαρ Φλ[άουιος] Ἰουστινιανός, Φρανγικός, Γερμανικός, Ἀντικός, Ἀλανικός, Οὐανδαλικός, Ἀφρικός, εὐσεβῆς, εὐτυχῆς, ἔνδοξος, νικητής, τροπευχός, αἰσεβαστος Αὐγουστος ἀνεγένεωσεν φιλοτιμία τὰ ἠρμοσία κτίσματα τῆς πόλεως σπουδῆ καὶ ἐπιμελία Οὐρανίου τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου...

28. Grégoire, *op. cit.*, nr. 69, 107, 219, 281; Beševliev, *op. cit.*, nr. 157; *Inscriptiones graecae* (abreviat mai departe IG), X, 2 1, nr. 24.

29. Grégoire, *op. cit.*, nr. 219.

30. Dittenberger, *Sylloge inscriptionum graecarum*³ (abrev. mai departe *Syll.*³), nr. 910 A; N. Bees, *Corpus... Isthmos-Korinthos*, 1; *Corinth*, VIII, 3, 508: + Φῶς ἐκ φωτός, Θεός ἀληθινός ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φυλάξῃ τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ δοῦλον Βικτωρίνον ἅμα τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Ἐλλάδι τοὺς κ(α)τ(ά) Θεῶν ζῶντας +. Dittenberger, *Syll.*³, 910 B; N. Bees, *op. cit.*, 2; D. Feissel, BCH, 101, 1977, p. 220—224; + Ἀγ(ια) Μαρία, θεοτόκε, φύλαξον τὴν βασιλείαν τοῦ φιλοχρίστου Ἰουστινιανοῦ καὶ τὸν γνησίως δουλεύοντα αὐτῷ Βικτωρίνον + σὺν τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Κορίνθῳ κ(ατά) Θεῶν ζῶντας. +

Iustinian al II-lea, care se roagă sfintului Dumitru să-i ajute să învingă pe dușmani și să-i supună picioarelor lui: Ὁ μεγαλομάρτυρ Δημήτριε, μεσίτευσον πρὸς τὸν θεὸν ἵνα τῷ πιστῷ σου δοῦλῳ τῷ ἐπιγεῖω βασιλεῖ Ῥωμαίων Ἰουστινιανῷ δοίῃ μου νικῆσαι τοὺς ἐχθροὺς μου καὶ τούτους ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας μου³¹.

Exemple de genul acesta se găsesc frecvent în inscripții. Interesant de subliniat ni se pare însă și faptul că împărații sînt arătați nu numai ca *credincioși* lui Dumnezeu, ci și ca *drept credincioși, ortodoxi*, apărători ai dreptei credințe³². Unele aclamații din inscripții din timpul lui Phokas se referă, după cit se pare, la atitudinea acestuia de drept-credincios, în comparație cu a predecesorului său Mauricius, acuzat de marcionism³³. Dacă unele realizări în domeniul religios se aseamănă cu ale lui Constantin cel Mare, privit de mulți împărați ca un ideal, atunci ei își iau titlul de «Noul Constantin». Așa se intitulează Heraclius și fiul său Constantin Heraclius într-o inscripție³⁴, în care, de bună seamă, se reflectă victoriile lui Heraclius din anii 628—629 împotriva perșilor, care au avut ca rezultat readucerea crucii lui Iisus Hristos și instalarea ei la Ierusalim în 21 martie 630.

Cele mai frecvente inscripții care pomenesc pe împărați sînt în legătură cu activitatea lor constructivă (edilitară) făcută în numele și din ordinul lor, cu sprijinul sau numai în timpul lor. Inscripțiile ne fac astfel cunoscute o serie de fapte care, în cea mai mare măsură nu ne sînt cunoscute din alte izvoare. Nici un autor bizantin nu menționează, de exemplu, vasta activitate de refacere a cetăților din Scythia Minor depusă de împăratul Anastasius I (491—519) și care a avut consecințe deosebit de favorabile pentru viața provinciei. Inscripțiile pe cărămizi descoperite la Histria, Dinogetia, Altinum și Sacidava și care poartă numele ștampilat al împăratului arată însă cu prisosință acest lucru³⁵. Anastasius a depus o activitate intensă în acest domeniu și în alte

31. CIG, IV, 8642.

32. Foarte semnificativă în această privință este o inscripție pusă de Iustinian la Constantinopol (CIG, IV, 8643), în care înțilnim nu numai pietatea, dar și credința ortodoxă a împăratului și a soției sale Theodora: «Ale Tale dintru ale Tale, Ție îți aduc Hristoase robii Tăi Iustinian și Theodora, pe care bine le primește, Fiule al lui Dumnezeu, Cel ce Te-ai intrupat și răstignit pentru noi, și păzește-ne în credința ortodoxă, iar împărăția pe care ne-ai incredințat-o preamărește-o întru slava Ta și apără-o prin mijlocirea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria» Τὰ σὰ ἐκ τῶν ὧν σοι προσφέρομεν οἱ δοῦλοί σου, Χριστέ, Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα, ἃ εὐμενῶς πρόσδεσαι, οὐὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ ὁ σαρκῶθεις καὶ σταυρωθεις ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ πίστει σου διατήρησον καὶ τὴν πολ[ι]τείαν, ἣν ἡμῖν ἐ[π]ίσταυσας, εἰς τὴν ἰδίαν σου δόξαν αὐξησον καὶ φύλαξον πρεσβείαις τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀει παρθένου Μαρίας.

33. Grégoire, *Recueil*, 113 bis, 113 ter, 114 bis, 114 ter, 114 quater, 114⁵.

34. *Idem*, *op. cit.*, 79, 80; 113 + Ἡρακλίου καὶ Ἡρακλίου τῶν νέων Κωνσταντίνων τῶν θεοφιλεστάτων ἡμῶν δεσπότην.

35. Em. Popescu, IGLR, 112, 113; 246; C. Scorpan, în *Pontica*, XI, 1978, p. 165—166; I. Barnea, *Contributions to Dobrudja History under Anastasius I*, în *Dacia N.S.* 4, 1960, p. 363—375.

părți ale imperiului. La Euchaita, de exemplu, el refăce orașul, zidul său de apărare, îi dă statutul de polis, instituind aici și primul episcop³⁶.

Și alți împărați înainte sau după el au realizări în acest domeniu. Aelia Flavia Faccila, prima soție a lui Theodosie I (între anii 379—386) și, poate, Honorius (în 388—392) au refăcut termele orașului Aphrodisias³⁷, Theodosius I, Arcadius și Honorius reconstruiesc zidul de apărare al Thessalonicului³⁸, iar Arcadius și Honorius întăresc puterea defensivă a Peninsulei Balcanice atât la nord (la Geranea)³⁹, cât și în sudul ei⁴⁰. În ultimul caz ei se îngrijesc de refacerea drumului dintre Athena — Eleusis-Patras. Chiar și exilată în Palestina la locurile sfinte împărăteasa Eudochia — soția lui Theodosie al II-lea, se interesează de refaceri de clădiri laice sau religioase⁴¹.

Dar rolul primordial în acest domeniu l-a avut în perioada protobizantină Iustinian. El este, de altfel, numit de inscripții din Callatis⁴², Messembria, Constantinopol⁴³ și din alte părți «iubitul de construcții» (φιλοκτίστης). În unele cazuri inscripțiile confirmă activitatea edilitară depusă de acest împărat și pe care ne-o face cunoscută mai ales Procopius din Caesarea în lucrarea sa *De aedificiis*. De pildă, reclădirea după un plan mai măreț a Bisericii Sf. Ioan din Efes, amintită de Procopius în *De aedif.*, V, 1 și *Hist. arc.* 3, este confirmată de descoperiri epigrafice⁴⁴.

36. C. Mango — J. Sevckenko, *Three inscriptions of the reign of Anastasius I and Constantin V*, in BZ, 65, 1972, p. 379—383 (cf. *Bull. ép.* 1973, 31): 'Ο ψήφῳ Θεοῦ τῶν ὄλων κρατῶν Ἀναστάσιος εὐσεβῆς αὐτοκράτωρ τόνδε τὸν ἱερὸν χώρον πολιίζει (πολιίζει) καὶ τὸν κάλλιον ἐκνευσεῖς παρὰ τοῦ μάρτυρος ἐγείρει τῷ πολιίματι τείχος, ἄσυλον μὲν ἐπὶ πᾶσιν ἦν πρῶτος αὐτὸν εἰδρυσεν ἀρχιερατικῶν καθέβραν τηρῶν, ἄξιον δὲ δῶρον Θεοῦ προσενέγκας καὶ μάρτυρας τῆς εὐσεβίας τοὺς εὐ παθόντας πτωχοὺς. Τούτον φυλάττοι Τριάς ὁμοούσιος ἐν τοῖς σκήπτροις νικητὴν ἀναδικύσα. Despre activitatea edilitară a lui Anastasius în Imperiul bizantin, v. și monografia lui Carmelo Capizi, S. J., *L'imperatore Anastasio I (491—518)*. Studio sulla sua vita, opera e la sua personalità, Roma, 1969, p. 183—206.

37. Grégoire, *op. cit.*, 280, 281.

38. IG, X, 2, 1, 44.

39. Beševliev, *op. cit.*, 86: ✠ Τῶν δεσπότην ἡμῶν Ἀρχαδίου καὶ Ὀνορίου

Ἀγούστου. O inscripție publicată de Ana Balkanska (în *Arheologia*, Sofia, 1974, p. 66—71) din secolul al IV-lea (probabil Constantius al II-lea) arată că s-a refăcut fortăreața de la Caliacra (Iirisa).

40. G. Molisani, *Un miliare di Arcadio e Onorio nel Museo Epigrafico di Atene*, în *Studi class. e orient.* (Pisa), 26, 1977, p. 307—312.

41. Γιάννη Μειμάρης, Δύο ἐπιγράφες τῆς Ἀγούστου Εὐδοκίας (423—460 μ.Χ.) ἀπὸ τὰ Γάβρα καὶ Ἱεροσόλυμα, în *Communications présentées au VIII-e Congrès international d'épigraphie grecque et latine*, Athènes, 1982, p. 102 (rezumat).

42. Em. Popescu, IGLR, nr. 87.

43. Beševliev, *op. cit.*, 153; L. Ognenova-Marinova, *Les briques à estampilles de Nessebre*, în *Nessebre I*, Acad. Bulg. Sc., Inst. Arch., Sofia, 1969, p. 109—120; cf. *Bull. ép.*, 1951, 141, 236 a; 1955, 235; 1961, 783, 835; 1962, 227.

44. Grégoire, *op. cit.*, 100 bis, 100 ter, 107. La Thessalonic Iustinian refăce Biserica Sf. Dumitru (IG, X, 2, 1, 3, 23; Spiesser, *Inventaire*, I, p. 153—154, nr. 4). Zidul care închidea Istmul de Corinth împotriva atacurilor dinspre nord este refăcut de Iustinian prin grija lui Victorinus (probabil guvernator) prin 539—540, pentru a face față atacurilor hunice, sau după anul 551, în urma cutremurului, care a avut loc în acel an; v. inscripțiile citate la nota 30. De altfel vasta activitate constructivă a lui Iustinian este reflectată în numeroase inscripții. Este suficient să amintim că Mănăstirea Sinai a fost construită de Iustinian și că nume-

Activitatea aceasta n-a încetat cu totul nici în perioada posteroară lui Iustinian, când evenimentele istorice au fost atât de grele și n-au putut-o favoriza. Interesant este faptul că inscripțiile ne dau amănunte asupra realizărilor în acest domeniu a unor împărați, despre care nu știm nimic din alte izvoare. De pildă, dacă n-am avea o inscripție descoperită în Bulgaria, n-am ști că în vremea tulbure a domniei lui Iustin II s-au executat în provincia Thracia lucrări importante de construcție⁴⁵; la fel, n-am cunoaște că sub același împărat s-a refăcut zidul de apărare al Constantinopolului⁴⁶, construit în prima jumătate a secolului al V-lea de împăratul Theodosie al II-lea. În chip asemănător, fără alte descoperiri epigrafice, n-am ști despre activitatea edilitară desfășurată sub împărații Heraclius⁴⁷, Iustinian al II-lea, Leon al III-lea și Constantin al V-lea Copronimul, Mihail al II-lea, Theofil I, Mihail al III-lea, Vasile I Macedoneanul, Leon al VI-lea Filozoful și Alexandru, fratele său, în Peninsula Balcanică, Constantinopol și Asia Mică. Aflăm astfel că Iustinian al II-lea⁴⁸, Mihail al II-lea⁴⁹, Theofil I⁵⁰, Mihail III⁵¹, Vasile I⁵², Leon și Alexandru⁵³ au reparat zidul de apărare al capitalei imperiului și au făcut și alte lucrări (o inscripție spune despre Theofil

roase inscripții de acolo, pe lemn sau piatră, îl menționează ca ctitor; cf. de pildă, CIG, IV, 8634. Clădirile publice din Trapezunt (CIG, IV, 8636: ἀνανέωσεν φιλοτιμίᾳ τὰ δημόσια κτίσματα τῆς πόλεως) au fost refăcute tot în timpul acestui împărat, iar la Bostra (Arabia) a fost construit oratoriul dedicat Sf. Iacob (CIG, IV, 8638). În insula Samothrace au fost refăcute în timpul lui termele (Catherine Asdracha, *L'apport du témoignage épigraphique à l'histoire médiévale de la Thrace*, în *Byzantinobulgarica*, 7, 1981, p. 449).

45. Beševliev, *Spätinschriften*, 193: [Φλ(αούου) Ἰουστίνου] αἰωνίο[σ]του καὶ Αὐτοκράτορος ἔτους ἐνδεκάτου καὶ Φλαβίου Τιβερίου Κωνσταντίνου τοῦ εὐτυχιστάτου ἡμῶν Καίσερος ἔτους δευτέρου ἰνδ(ικτιώνος) θ' ἐπὶ Ἀρμάτου βικαρίου Θράκης διὰ Χρυσαφίου ἐργολάβου (anii 575—576).

46. J. Sevcenko, *The inscription of Justin II's time on the Mevlevihane (Rhesion) gate at Istanbul*, în *Recueil des travaux de l'Institut d'Études byzantines*, 12, Belgrad, 1970, p. 1—8 (cf. *Bull. ép.* 1971, 420): Ἀνανεώθη τὸ προτείχισμα τοῦ Θεοδοσιακοῦ τείχος ἐπὶ Ἰουστίνου καὶ Σοφίας τῶν εὐσεβεστάτων ἡμῶν δεσποτῶν δητὰ Ναρσοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου σπαθαρήου καὶ σακκαλαρήου καὶ Στεφάνου ἐπιστήχοντος εἰς ὑπουργίαν δοῦλων (= δοῦλων) τῶν εὐσεβεστάτων δεσποτῶν. Restaurarea ar fi avut loc după cutremurul din 14 dec. 557. În Egipt (la Philae) este restaurat zidul de incintă (CIG, IV, 8646).

47. CIG, IV, 8658 (Cipru); Spiesser, *Inventaire*. I. p. 135—156, nr. 6, 7.

48. A. M. Schneider, *Die πόλις τοῦ Καλάγρου der Landmauer von Konstantinopel*, BZ, 38, 1938, p. 408; O. Davies, JRS, 36, 1946, 223 și C. Mango, *The Byzantine Inscriptions of Constantinople. A bibliographical Survey*, AJA, 55, 1951, p. 53.

49. Idem, *op. cit.*, p. 57, nr. 1 (împreună cu Theofil), 8—24 (împreună sau fără Theofil).

50. Idem, *op. cit.*, p. 55, nr. 2, 5, 9 (probabil cu Mihail); p. 56, nr. 17, 18, 19, 25, 26 (probabil cu Mihail), 28, 29, 30—34 (cu Mihail). 36; CIG, IV, 8672—8680 (ultima inscripție vorbește despre construirea unui arsenal (ἀρσηνάλειον).

51. În afară de inscripțiile menționate în nota precedentă, în care apare împreună cu tatăl său Theofil, sînt altele care-l pomenesc singur sau cu cezarul Bardas, unchiul său; v. CIG, IV, 8692; C. Mango, *op. cit.*, p. 56, nr. 27.

52. C. Mango, *op. cit.*, p. 55, nr. 4 (BZ, 21, 1912, 470); p. 56, nr. 16; CIG, IV, 8687, 8688.

53. C. Mango, *op. cit.*, p. 55, nr. 8; p. 56, nr. 20; p. 57, nr. 7; v. și R. Meyer-Plath und A. M. Schneider, *Die Landmauer von Constantinopel*, II. Teil (Denkmäler antiker Architektur, Bd. 8), Berlin, 1943, p. 123—144, 148—150.

că ar fi refăcut întreg orașul)⁵⁴, că Constantin al V-lea și fiii săi au reparat un pod pe drumul militar spre Bulgaria⁵⁵, că Mihail al III-lea a refăcut porțiuni mai mari sau mai mici din zidurile de apărare ale cetăților Niceea, Ancyra, Smirna și Selymbria⁵⁶, că Vasile I a rezidit cetatea Mesembria⁵⁷, care fusese distrusă de bulgarii lui Krum în anii 812—813 și fortăreața de la Aetos⁵⁸. Alte inscripții arată că împărații au refăcut biserici⁵⁹ și alte construcții.

Dar activitatea edilitară a împăraților nu este singura pe care ne-o fac cunoscută inscripțiile. Ele ne stau mărturie și pentru contextul religios, politic, economic sau cultural al timpului. *Edictum de pretiis rerum venalium* al lui Dioclețian este o mărturie dintre cele mai grăitoare asupra stării economice și sociale a imperiului la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea, prin aceea că ne dă amănunte cu privire la alimente, la prețul lor, la existența unor meserii și categorii sociale, pe care nu le cunoaștem din altă parte⁶⁰. Un edict al împăraților Valentinian, Valens și Gratian din anul 372 conține dispoziții cu privire la organizarea jocurilor celebrate la fiecare cinci ani în cele patru metropole ale provinciei Asia cu prilejul acelor *conventus publici*⁶¹, iar într-un edict din 1 iunie 527 adresat prefecturii orientului de Iustin I și Iustinian dispun cum să fie protejate și apărate bunurile oratorului Sfântului Ioan din Efes⁶².

O bază de statuie cu inscripție de la Corinth, pusă în onoarea împăratului Constans al II-lea, amintește de campania victorioasă întreprinsă de acesta împotriva bulgarilor în anul 660⁶³. De asemenea, un eveniment istoric important și anume intrarea triumfală a împăratului Iustinian al II-lea în Thessalonic în anul 688, după victoria re purtată

54. C. Mango, *op. cit.*, p. 57, nr. 35; CIG, IV, 8679; A. van Millingen, *Byzantine Constantinople: The Walls of the City and the Adjoining Historical Sites*, London, 1899, p. 184.

55. C. Mango—J. Sevckenko, *Inscription concerning the repair of a bridge under Constantine V and his sons*, BZ, 65, 1972, p. 383—393: 'Ἐπὶ Κωνσταντ(ίνου) καὶ Λέοντος αἰωνίων Ἀδελφούτων κοσμοσυστάτων δεσπ(οτῶν) καὶ θ(ε)ωκυβεριν[ήτ(ων)] μεγάλων Βασιλέων ἡμῶν καὶ Χριστοφόρου καὶ Νι[χ]ηφόρου τῶν εὐτυχασ[τ]άτ(ων) εἰς αἰόνια ἔτη Καὶσ[άρ(ων)] σὺν Νιχ[ή]τα τῷ ἐπιφανεσ[τ]άτῳ νοβελήσιμῳ καὶ Ἀνθ[ί]μῳ τῷ.... Inscriptia a fost datată între 2 aprilie 769 și august 775.

56. CIG, IV, 8669, 8670, 8671, 8683; Grégoire, *Recueil*, 82 bis; Idem, *Inscriptions historiques byzantines*, Byzantion, 4, 1927—1928, p. 437—468; S. Şahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia)* (Deutsch-türkisch), Teil I, Bonn, 1979, nr. 460—467. Niceea a fost refăcută și sub Leon al III-lea și Constantin al V-lea, după ce fusese prădată de arabi; CIG, IV, 8664.

57. Beševliev, *Spätinschriften*, 157, 158.

58. Idem, *op. cit.*, 184 b.

59. V. mai sus notele 41, 44; H. Grégoire, *Le fragment de Manganes*, Byzantion, 32, 1962, p. 45—52; Spiesser, *Inventaire*, I, p. 159, nr. 9 (Sf. Sofia din Thessalonic de către Irina și Constantin al VI-lea); 162—163, nr. 12 (Leon al VI-lea și Alexandru).

60. V. edițiile mai noi, în care au fost incluse și fragmentele descoperite în anii din urmă, publicate de S. Lauffer, *Diokletians Preisedikti* (Texte und Kommentare, 5), Berlin, 1971; Marta Giacchero, *Edictum Diocletiani et collegarum de pretiis rerum venalium in integrum fere restitutum e latinis graecisque fragmentis*, Genova, 1974.

61. Grégoire, *Recueil*, 100.

62. Idem, *op. cit.*, 314.

63. J. H. Kent, *A Byzantine statue-base at Corinth*, in *Speculum. A Journal of medieval Studies*, 25, 1950, p. 544—546; *Corinth*, VIII, 3, 510.

împotriva sclavinilor (sclaviniiilor), este pomenită de o inscripție din Thessalonic. Este vorba de faimosul decret dat de împăratul victorios, prin care acesta, după ce mulțumește lui Dumnezeu și sfântului Dumitru pentru că l-au ajutat să înfrângă pe dușmani, arată importanțele danii făcute bisericii Sfântul Dumitru: i se dă acesteia o salină, pe care s-o exploateze, iar venitul să fie folosit pentru iluminatul bisericii, plata clerului slujitor și a cheltuielilor legate de cult, precum și pentru reparații la biserică. Salina nu este supusă nici unei autorități, nici chiar comandantului militar al orașului, ci rămâne scutită de orice dare către stat ⁶⁴.

După exemplul împăraților, *înălții demnitari laici și personalul eclesiastic* inițiază, patronează sau duc la îndeplinire acțiuni diverse din domeniul lor specific. Îi vom întâlni astfel refăcând cetăți, edificii publice, laice și religioase, reglementind probleme economice, religioase sau administrative. Inscripțiile care menționează aceste personalități sînt destul de numeroase și ele constituie de multe ori singurele noastre surse asupra persoanelor și activității lor. Ele devin în acelaș timp izvoare de preț pentru cunoașterea prosopografiei bizantine.

De pildă, aflăm despre Flavius Hermogene, proconsul de Achaia, că a restaurat între anii 353—358 portul Corinthului de la Lechaion ⁶⁵, despre vicarul Thraciei Armatos, care, pe vremea cînd la cîrma imperiului se afla Iustin al II-lea în calitate de Augustus și Tiberius II Constantinus ca Caesar, a întreprins importante lucrări constructive în dioceza sa ⁶⁶. În chip asemănător procedează demnitari din alte părți ale imperiului. Guvernatorul Flavius Constantius reface în secolele IV—V zidul de apărare al cetății Aphrodisias ⁶⁷, iar proconsulul Anatolius, în timpul lui Arcadius pe cel al cetății Smirna ⁶⁸. Două apeducte au fost refăcute din temelii la Cezareea Palestinei prin grija proconsulului Fl. Florentius în anul 385 ⁶⁹. O poartă a cetății Milet este reparată în vremea lui Iustinian prin grija lui Ioan de Cappadocia, *praefectus praetorio*, a consulului Nonnus și chiar a arhiepiscopului Iachint ⁷⁰. În Creta se repară în secolul al VI-lea, în timpul lui Iustinian zidul de apărare al cetății Gortyna, prin grija arhiepiscopului Theodor, a proconsulului Helios și a consulului Flavius Apion ⁷¹, iar la Cezareea Palestinei în aceeași

64. A. A. Vasiliev, *An Edict of the Emperor Justinian II, September 688*, in *Speculum*, 18, 1943, p. 1—13; H. Grégoire, *Un édit de l'empereur Justinien II daté de septembre 688*, in *Byzantion*, 17, 1945, p. 119—124; J. et L. Robert, *Bull. ép.* 1948, 103; IG X, 2, 1, 24; Spiesser, *Inventaire*, I, p. 156—159, nr. 8.

65. *Corinth*, VIII, 3, 503: Φλάβιον Ἐρμ[ο]γένην τὸν λαμ(πρότατον) ἀνθύπατον ἡ Βουλῆ καὶ ὁ ἄσμος Κορινθίων τὸν εὐεργέτην καὶ κτίστην τοῦ λι[μένος] ἀνέθηκαν.

66. Beševliev, *Spätinschriften*, 198.

67. Grégoire, *Recueil*, 270.

68. Idem, *op. cit.*, 65.

69. H. Hamburger, *A new inscription from Caesarea aqueduct*, *Israel Expl. Journal*, 9, 1959, p. 188—190: Ἐπὶ Φλ(αουίου) Φλωρεντίου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου ἀνθυπάτου τὰ δύο ὕδραγωγεῖς ἐκ θεμελίων ἀνενεώθη.

70. Grégoire, *op. cit.*, 219.

71. Anastasius C. Bandy (ΜΠΕΝΤΗΣ), *The Greek Christian Inscriptions of Crete*, vol. X, Part I: IV—IX A. D., Athens, 1970, 31.

vreme se ridică din temelii o fortăreață (burgus) prin grija lui Flavius Procopius Constantinus Severus ⁷².

Dar acești demnitari intervin și în alte domenii decât acela al construcțiilor. Un praefectus praetorio din vremea lui Zenon (cam prin anii 480—484) ia măsuri împotriva abuzurilor pe care le făceau funcționarii însărcinați cu strângerea impozitelor (ὕποδέκται)⁷³.

Activitatea *episcopilor și a altor membri ai clerului* este menționată frecvent în toate părțile imperiului, ea cuprinzând fie zidirea sau refacerea întregului edificiu de cult, fie numai o parte din el. La Mylasa, de exemplu, în secolul al VI-lea episcopul Basilius a ridicat din temelii, a împodobit și înzestrat biserica cu tot ce este de trebuință ⁷⁴ (Βασίλειος ὁ ὁσιώτατος) ἡμῶν ἐπίσκοπος) ἐκ θεμελιῶν ἔκτισε καὶ διεκόσμησεν (καὶ) ἐπληρώθη τὸ ἔργον...) iar la Tyr ⁷⁵ și Apamea ⁷⁶ arhiepiscopii însoțiți de ceilalți membri ai clerului (chorepiscopul, episcopul sau preotul periodeut, preoți și diaconi) refac numai podeaua cu mozaic a bisericilor. Printre ctitori și binefăcători se numără nu numai membri ai clerului superior sau inferior, ci și laicii și chiar întreg poporul ⁷⁷. Este lesne de înțeles că aceste inscripții ne dau informații interesante și cu privire la organizarea eclesiastică, la cultura și religiozitatea acelor vremi. De pildă, cele două inscripții de la Tyr și Apamea, la care ne-am referit, ne fac cunoscute nume neștiute de arhiepiscopi din secolul al V-lea (Longinus în 477 la Tyr, și Photius în 483 la Apamea), ne vorbesc apoi de chorepiscopi, periodeuți, preoți și diaconi, care au contribuit la refacerea locașurilor de cult din acele locuri. Două inscripții din Thessalonic ⁷⁸ și una de la Hagioi Deka (Creta) ⁷⁹, menționează arhiepiscopi, iar una de la Ierusalim pe patriarhul

72. B. Lifshitz, *Inscriptions grecques de Césarée en Palestine*, Revue Biblique, 68, 1961, 115 și urm.; nr. 16: 'Ἐπὶ Φλ. Προκοπίου Κωνσταντίνου Σευήρου Ἀλεξάνδρου τοῦ περιβλέπτου κόμητος) ἀπὸ ἡγεμόνων) καὶ ὑπατιτοῦ ὁ βουργος ἐκ θεμελιῶν ἐγένετο.

În timpul domniei împăratului Vasile I Macedoneanul mai mulți înalți demnitari construiesc biserici; de pildă una la Orchomenos (în Beoția) cu hramul Sfintii Petru și Pavel (CIG, IV, 8685) și alta la Theba (Beoția) cu hramul Sf. Grigorie Theologul (CIG, IV, 8686).

73. Grégoire, *op. cit.*, 240.

74. *Idem*, *op. cit.*, 239.

75. M. Avi-Yonah, *An addendum to the episcopal list of Tyr*, în Israel Expl. Journal, 16, 1966, 209—210: [Ἐ]πι τοῦ ἁγιοτάτου καὶ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπίσκοπου) ἡμῶν Δουγίνου καὶ τοῦ θεοσεβ(εστάτου) χωρεπισκόπου) Πολυχροῦ καὶ τῶν ἐ[ὐ]λ[α]β(εστάτων) περιοδε(υτῶν) Γαειανοῦ καὶ Δωροθέου καὶ Βάσσου ἐτελιώθη ἡ ψήφ(ωσις) ἐμ μη(νι) Δύστρου λ' τοῦ γλ' ἔτους.

76. P. Canivet *Un nouveau nom sur la liste épiscopale d'Apamée: l'archevêque Photius en 485*, în *Travaux et Mémoires du Centre de Recherches d'hist. et civilisation de Byzance*, 5, 1973, p. 243—258: 'Ἐπὶ τοῦ ὁσιώτατου ἀρχιεπισκόπου) ἡμῶν Φωτίου καὶ Δωροθέου περιοδε(υτοῦ) καὶ Στεφάνου πρεσβ(υτέρου) καὶ Ἰακώβου καὶ Συμεωνίου διακ(όνων), ἐτελιώθη ἡ ψήφ(ωσις) τῆς ἁγίας τοῦ [Θε]οῦ ἐκκλησίας, μηνὸς Ξανθικοῦ κ' τοῦ δ' 4' ψ' ἔτους, ἰνδικτιῶνος ἔκτης.

77. Grégoire, *op. cit.*, 144.

78. IG X, 2, 1, 24, 46; Spiesser, *Inventaire I*, p. 154, nr. 5; p. 156—159.

79. An. C. Bandy, *op. cit.*, 31.

Petrus (cel mai vechi patriarh pomenit de inscripții), care a construit din temelii o biserică cu hramul Sfintul Toma ⁸⁰.

O grupă importantă, poate cea mai numeroasă în cadrul inscripțiilor bizantine, o formează cele funerare. Acestea conțin, pe de o parte, formule stereotipe (Aici odihnește, acesta este mormintul..., numele, data morții), pe de altă, indicații cu privire la funcțiile îndeplinite de defuncți, la poziția lor socială, la anumite fapte săvârșite, care prezintă un deosebit interes istoric. În unele se exprimă gânduri despre lume și viață.

Din inscripția funerară a lui Solomon, descoperită în Bulgaria (Hissar), aflăm că acesta a fost *comes domesticorum* și *vicar al Thraciei* și că a murit în primul an de domnie al împăratului Mauricius (582) ⁸¹. Într-o altă inscripție funerară, descoperită la Kamara Dere (Poyraz Liman) (regiunea Perinth-Heraclea), ni se spune despre Sisinius că a îndeplinit funcția de curator pe domeniile imperiale (*βασιλικὸς κούρατωρ*) din regiunea Tzurulon și că a refăcut minăstirea cu hramul Maica Domnului (Hagia Theotokos); el a murit la 7 decembrie 813, ca urmare, probabil, a atacurilor bulgare în regiune conduse de Krum ⁸².

Membrii ierarhiei bisericești: arhiepiscopi, episcopi, preoți, diaconi, hypodiacoani, citeți (*ἀναγνώσται*), economi, chartularioi, cateheți (didaskaloi), cântăreți (psalți) și alții apar frecvent pomeniți de inscripții ⁸³. Funcțiile îndeplinite de o categorie sau alta a acestei ierarhii ne ajută să cunoaștem organizarea eclesiastică dintr-un anumit loc și timp. Uneori acestea sînt menite să schimbe radical cunoștințele noastre în acest domeniu.

De pildă, descoperirea de la Callatis (Mangalia, în Dobrogea) a unei inscripții, în care este pomenit episcopul defunct Stefanus ⁸⁴, a contribuit la schimbarea imaginii noastre despre organizarea eclesiastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV—VI. Pînă la acea descoperire se credea că întreaga provincie a avut doar un singur episcopat cu sediul la Tomis (Constanța). Era concluzia la care părea că duc unele izvoare scrise (Sozomenus, *Hist. eccl.* ⁸⁵, *Acta conciliorum* ⁸⁶, o lege a împăratului Zenon ⁸⁷, *Notitia episcopatum a lui Epiphanius* ⁸⁸ și altele),

80. M. Avi-Yonah, în *Quarterly Dept. Antiqu. Palestine*, X, 1942, p. 161—165. Petrus a păstorit în perioada 524—552. O inscripție din Sergiopolis (Siria) pomenește pe episcopul Abramios ca fondator al bisericii «Sf. Cruce». Același episcop a fost prezent la Sinodul al V-lea ecumenic de la Constantinopol (553).

81. Beșevliev, *Spätinschriften*, 227.

82. J. Sevcenko, *Inscription commemorating Sissinius, curator of Tzurulon* (A.D. 813), *Byzantion*, 35, 1965, p. 564—574.

83. Fr. Cumont, *Inscr. chrét. d'Asie Mineure*, p. 260—264; Grégoire, *Recueil, passim*; Beșevliev, *op. cit.*, 189; Em. Popescu, *IGLR*, p. 31; An. C. Bandy, *op. cit.*, *passim* și alte corpora sau culegeri de inscripții.

84. Em. Popescu, *IGLR*, nr. 91.

85. Sozomenus, *Kirchengeschichte*, herausg. von Joseph Bidez und Günther Christian Hansen, Berlin, 1960, VI, 21, 3—4; VII, 19—32.

86. Raymund Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, Bukarest, 1918, p. 26—28.

87. *Codex, Just. I*, 3, 35 (36).

88. Heinrich Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum*, *Ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen und Verwaltungsgeschichte*, Abh. d. I. Cl. kaiserl. Akad. Wiss., XXI. Bd., III. Abt., München, 1901, p. 535.

dar inscripția analizată în conexiune cu datele *Notitiae-i episcopatum* a lui Carl de Boor⁸⁹, cu descoperirile arheologice și cu alte izvoare scrise a putut demonstra că Scythia Minor a avut în secolul al VI-lea nu un singur episcopat, ci 15 în frunte cu Tomis, care avea rang de mitropolie⁹⁰. Descoperirii epigrafice de la Callatis i s-au adăugat altele din Grecia care, sprijinite de documentele arheologice și de alte știri, au putut duce la schițarea unei alte imagini asupra organizării și vieții religioase în Peninsula Balcanică în secolele V—VI. Ea ne apare astăzi mult mai complexă, adică așa cum ne-o prezintă *Notitia episcopatum* a lui Carl de Boor, document a cărui autenticitate a fost contestată tocmai din cauza «pretinsei» situații eclesiastice din Scythia Minor și Grecia.

Un rol important în cunoașterea organizării eclesiastice, dedusă din stabilirea ierarhiei superioare, îl au pentru anumite regiuni ale imperiului, *listele de ierarhi defuncți*. Zgîriate sau scrise cu cerneală sau vopsea roșie (*graffiti, dipinti*), acestea se află în altă parte decât mormîntul. Pentru Grecia sînt de menționat numeroșii *graffiti* de pe coloanele Parthenonului, care ne dau numele unor ierarhi athenieni din secolele VI—XV⁹¹. Uneori între aceste nume se află și membri ai clerului inferior sau chiar demnitari laici, cum este cazul lui Leon, katepan și strateg al Elladei, mort în anul 848⁹².

În altă parte a imperiului bizantin și anume în *Nubia* ierarhia locală în secolele VII—XII a putut fi reconstituită cu ajutorul listelor de episcopi scrise cu cerneală (sau vopsea) pe pereții catedralei din Pachoras⁹³.

Inscripțiile funerare, dar și alte categorii ne aduc informații importante cu privire la *martiri* și sfinți. Aceștia apar menționați atunci cînd se vorbește despre moartea și mormîntul lor, cînd sînt invocați spre ajutor sau cînd li se dedică edificii de cult. Mențiunile din inscripții sînt menite uneori nu numai să confirme datele din martirologii, dar să le

89. *Nachträge zu den Notitiae episcopatum*, II, III, in *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 12, 1891, p. 531—532, nr. 690—694; IV, 1894, p. 593—599.

90. Em. Popescu, în *Dacia N.S.*, 13, 1969, p. 403—415; 19, 1975, p. 181—182; idem, în *Epigraphica*. Travaux dédiés au VII-e Congrès international d'epigraphie grecque et latine, Bucarest, 1977, p. 274—283; idem, în *Studii teologice*, Ser. II-a, 32, 7—10, 1980, p. 590—605.

91. A. K. Orlandos—L. Vranoussis, *Les graffiti du Parthénon à l'époque paléochrétienne et byzantine* (în neogreacă): Τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος, ἤτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν κίονων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους, Ἀθήναι, 1973.

92. Idem, *op. cit.*, nr. 164. Alți *graffiti* din Grecia: M. Getakos, Ἀνεκδότοι ἐπιγραφαὶ καὶ χαράγματα ἐκ βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι, 1957.

93. Togo Mina, *Inscriptions coptes et grecques de Nubie* (Public. Soc. Arch. Copte), Le Caire, 1942; S. Jakobielski, *La liste des évêques de Pachoras, in Etudes et Travaux*, Centre d'Arch. Méditerran. Acad. Polonaise, 3, 1956, p. 151—170; M. G. Tibiletti Bruno, *Iscrizione Nubiane*, extras Rendiconti Ist. Lombardo, Class. Lett., 97, 1963 (apărut 1964), p. 491 și urm.; K. Michalowski, *Faras. Die Kathedrale aus dem Wüstenland*, Einsiedeln, 1967; Jadwiga Kubińska, *Faras IV. Inscriptions grecques chrétiennes*, Univ. Varsovie, 1974; S. Donadoni, *Les graffiti de l'église de Sonqi Tino in Nubia. Récentes recherches*, Actes Coll. Nubiologique Intern. Musée Nat. Varsovie, 19—22 juin, 1972 sous la réd. de K. Michalowski, Varsovie, 1975, p. 31—39.

și corecteze. Ele devin astfel dovezi de seamă în favoarea autenticității actelor martirice⁹⁴.

Un caz probant în această privință îl constituie descoperirile epigrafice din Scythia Minor, de la Axiopolis și Niculițel (Noviodunum). La Axiopolis s-a găsit o inscripție care menționează martirii Chiril, Chindaias și Taseios (Dasius), morți probabil în vremea lui Dioclețian. Aceiași martiri sînt pomeniți de martyrologii (Hieronymianum, Syriacum și Cassinense), dar uneori, cu numele stîlcite, alteori, cu indicații contradictorii privind locul martiriului. Unele copii al martyrologiului Hieronymian ne spun, de pildă, că Dasius ar fi pătimit la Durostorum, nu la Axiopolis. Inscripția de la Axiopolis vine însă să înlătore orice îndoială în această privință⁹⁵.

Mai revelatoare pentru preciziunile pe care le aduc inscripțiile privitoare la martiri sînt descoperirile de la Niculițel (nord-vestul Dobrogei). În cripta unei bazilici din secolele IV—V au fost găsite inscripții cu numele martirilor: Zotikos, Attalos, Kamasis și Philippos. Alături, în aceeași criptă, au fost găsite și trupurile lor într-un coșciug de lemn⁹⁶. Numele acestora și locul lor de pătimitură erau greu de recunoscut în martyrologii, din cauza formei stîlcite în care apăreau. De aceea ei n-au fost citați cu numele corecte și nici n-au fost legați de Noviodunum, locul pătimirii lor din Scythia Minor, ci de alte localități din Africa, Moesia Superior, Thracia, Cilicia și chiar Ninive. Evident că după descoperirea de la Niculițel-Noviodunum lucrurile s-au clarificat.

Inscripțiile funerare sînt interesante și pentru cunoașterea mentalității, a gândurilor despre lume și viață. Există o varietate mare de simboluri așezate pe pietrele funerare (crucea, porumbelul, ancora, păunul, literele A și Ω cuvintele Φῶς-Zωή, etc.) și de moduri de exprimare, care toate duc spre aceeași credință generală: Iisus Hristos a biruit moartea prin cruce și înviere, el a pregătit tuturor viața de dincolo, care este cea adevărată, o odihnă, o fericire veșnică. De aceea referiri ca acestea: *in morte resurrectio*⁹⁷, *crux mortis et resurrectionis*⁹⁸, «odihnește Doamne cu dreptii pe roaba ta⁹⁹, «am murit întru nădejdea învierii și gustării vieții veșnice»¹⁰⁰, «Doamne, atotputernice, odihnește sufletul roabei tale cu sfinții tăi»¹⁰¹, «Doamne, Dumnezeule, odihnește sufletul robului tău în sinul lui Avraam, Isaac și Iacov, căci acolo odihnesc dreptii tăi»¹⁰² și altele sînt numai cîteva din gândurile exprimate pe pietrele de mormînt. Un preot care a fost în același timp și medic, de la Philippi cere ajutorul lui Dumnezeu, cel care «a adus lumea din neființă

94. François Halkin, *Etudes d'épigraphie grecque et d'hagiographie byzantine*, London, 1973 (Variorum Reprints); idem, *Martyrs grecs. IIe—VIIIe siècle*, London, 1974 (Variorum Reprints).

95. Em. Popescu, IGLR, 194.

96. Idem, *op. cit.*, 267; I. Barnea, *op. cit.*, p. 468—470.

97. Em. Popescu, *op. cit.*, 94.

98. Idem, *op. cit.*, 173: + Σταυρὸς [θανάτου καὶ] ἀναστά[σεως] +

99. Idem, *op. cit.*, 44.

100. Idem, *op. cit.*, 92.

101. Inscripție din Panopolis, Egipt, cf. *Bull. ép.*, 1974, 697.

102. Togo Miina, *op. cit.*, nr. 153; cf. *Bull. ép.*, 1946—1947, 251.

în ființă», să nu-i țină păcatele la judecată¹⁰³. O diaconiță se roagă lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor, arătând că toată viața a dus-o în feciorie, cu zel față de Dumnezeu și păzind asceza¹⁰⁴. Castitatea, sîrguința, dreapta credință, apartenența la Biserica ortodoxă sînt amintite și de doi episcopi pe epitafurile lor, sperînd că prin acestea să dobîndească iertarea păcatelor și viața de veci¹⁰⁵.

Există încă și alte categorii de inscripții împărțite după conținut, după felul în care au fost redactate (în versuri sau proză), după materialul pe care se află sau după modul cum au fost realizate («săpate», «gravate» în piatră, metal sau lemn, graffiti ori dipinti). Este greu de găsit criterii unice de categorisire pentru toate acestea. De fapt, nu este nici țelul nostru aici. Mai important pentru istorie este conținutul lor. Informațiile pot fi scoase din orice categorie de inscripții, fie că este vorba de versuri, amulete, cărămizi, țigle, inele, oglinzi, balanțe, greutateți (ponduri) etc. Nici o categorie nu trebuie neglijată, căci deosebite ca tip inscripțiile pot conține date, care se completează reciproc.

De pildă, trei inscripții din Dobrogea, una pe o balanță¹⁰⁶, alta pe un pond (deneral de sticlă)¹⁰⁷ și a treia pe un bloc de marmură¹⁰⁸ ne dau toate informații utile cu privire la viața economică a provinciei în secolele V—VI. Inscripția de pe blocul de marmură și deneralul de sticlă arată măsurile luate de autorități pentru garantarea greutății monedelor de aur, iar cea de pe balanță, preocuparea pentru asigurarea unui comerț echitabil, atît pentru populația romană, cît și pentru cea din afara imperiului. Numirea în inscripția de pe balanță a prefectului cetății Constantinopolului Gerontius și în cea de pe blocul de marmură a guvernatorului Flavius Servandus arată că de aceste probleme se preocupau înalte personalități ale imperiului.

Contribuții utile pentru cunoașterea vieții economice pot aduce inscripțiile de pe vase, în special de pe amfore (graffiti ori dipinti)¹⁰⁹.

103. St. Pelekanides, Arch. Ephem., 1955 (1961), p. 162: Κοιμητήριον Παύλου πρεσβ(υτέρου) και ιατρού Φιλιππησίωv. Κ(ύριε) Ἰ(ησοῦ) Χ(ριστ)ἔ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας ἀπὸ τῶν μὴ ὄντων εἶ[ς] εἶναι, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆ[ς] χρίσεως μὴ μνησθῆς τῶν ἁμαρτιῶν μου ἔλεησόν με. Nu este vorba de un singur caz, căci din Asia Mică cunoaștem un diacon, care era în același timp medic; v. Gilbert Dagron — Jean Marcillet-Jaubert, *Inscriptions de Cilicie et d'Isaurie*, Belleten (Ankara), 42, 42, 1978, p. 395.

104. F. Mastrokostas. In Athens Anals Arch., 4 1971, p. 188: + Ἐνθάδε κείτα: ἡ δούλη τοῦ Κ(ορίου) Θεοπρέπια, ἀειπάρθενος καὶ διακ(όνισσα) τοῦ Χ(ριστο)ῦ, ἀσκητικὴν, θεόζηλον, πανσμενόν τε ἐν Κυρίῳ Θεῷ διανήσασα βίον. O inscripție funerară din Asia Mică (Yonuslar) ne vorbește despre o fecioară, Anastasia, care și-a trăit viața sa de 60 de ani în feciorie; cf. L. Robert, *Hellénica*, XIII, p. 76—77.

105. E. Mastrokostas, *op. cit.*, p. 189: + Ἐνθάδε κίτε εἰρεὺς θ(εο)ῦ θεῖος, δίκαιον, ἀσκητῆς, ὀρθόδοξος, ἀποστολικὸς... ἐπίσκοπος. Bull. ép., 1939, 421: episcopul Heortasius este numit: φίλος ἀνδρῶν, τίμιος εὐνοῦχος, ἀεὶ θεὸν λιτανεύων, ὅς νέος ὢν ἔθανεν ἀκήδεα πάντα προλιψας στέμματά τε λιτουργῶν καὶ ἐκκλησίας πολύτιμον. Un citeț (lector, anagnostes) de la Athena slăvește pe epitaful său pe Dumnezeu, care singur cunoaște taina vieții și a morții; D. Feissel, in BCH, 105, 1981, p. 483—484: [+Δόξ]α σοι Κύριε [ὁ τὸ μ]υστήριον [τῆς ζ]ωῆς καὶ τοῦ [θανά]του αὐτὸς [μόνος] ἐπιστά[μ]ενος. [Κοιμητή]ριον Ἰουλιανοῦ [ἀνα]γνωστοῦ.

106. Em. Popescu, IGLR, 247. 107. Idem, *op. cit.*, 179. 108. Idem, *op. cit.*, 86.

109. Idem, *op. cit.*, 66, 140, 141; Mabel Lang, *Graffiti and dipinti* (The Athenian Agora, 21), Princeton N. J. Amer. School Class. Stud. Athens, 1976.

Din păcate, această categorie a scăpat, în cea mai mare parte, atenției cercetătorilor; mai mult chiar, amforele cu asemenea inscripții au fost uneori aruncate. Multe inscripții conțin indicații cu privire la conținutul sau cantitatea vasului, la proprietar sau negustor, la centrul de producție ori de livrare. Se pot stabili pe baza lor legături și drumuri comerciale, care au avut și consecințe pe plan religios și cultural. De pildă, un mare număr de amfore descoperite în Dobrogea și Oltenia provin din centre egeene sau din Asia Mică, iar unele din acestea poartă formule religioase ca ΧΜΓ, Χριστός ὁ Παντοκράτωρ, Θεοῦ Λόγος, Θεοῦ Χάρις, Θεοῦ Φῶς¹¹⁰, etc; nu este exclus ca măcar câteva din acestea să fie în legătură cu marile probleme dogmatice discutate la sinoadele timpului și care au frământat mult lumea bizantină. Ele vin să completeze știrile din alte inscripții, unde se mărturisește credința în Iisus Hristos privit, de pildă, ca «consubstanțial cu Tatăl» (ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ)¹¹¹, «lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat»¹¹², în «Sfinta Treime, cea de o ființă»¹¹³, în învățăturile Evangheliei, în «Biserica sfințită și ortodoxă (catholică)»¹¹⁴, în hotărârile sinoadelor ecumenice. Această credință se manifestă în diverse împrejurări și în chip diferit. Frecvent întâlnim citate din Psalmi sau din Evanghelie, mărturisiri formulate mai mult sau mai puțin liber pe baza Bibliei ori a tradiției Bisericii: «Domnul este lumina mea și Mîntuitorul meu, de cine mă voi teme?» (Ps. 26, 1)¹¹⁵; «Emmanuel, cu noi este Dumnezeu, de cine mă voi înfricoșa?» (Ps. 117, 6; Is. 7, 14; Mat. 1, 23)¹¹⁶; «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa» (Ps. 117, 24)¹¹⁷; «Aceasta este poarta Domnului, dreptii vor intra într-însa» (Ps. 117, 20)¹¹⁸; «Cel ce locuiește în ajutorul Celui prea înalt, întru acoperămintul Dumnezeului cerului se va sălăslui» (Ps. 90, 1—2)¹¹⁹; «Veniți la mine toți cei osteniți și împovărați și eu vă voi odihni pe voi» (Mat. 11, 28)¹²⁰; «Cel ce crede în Mine va avea viață veșnică și la judecată nu va veni» (Ioan 5, 24)¹²¹; Formule luate din Evanghelia lui Ioan ca aceasta: «Eu sînt lumina și viața, alfa și omega»¹²² sau pasagii din epistolele pauline, de pildă: «Voiești să nu ai frică de stăpînire? Fă binele și vei avea laudă de la ea» (Rom. 13, 3)¹²³.

110. Em. Popescu, IGLR, p. 31.

111. Beșevliev, *op. cit.*, 35.

112. Bees, *op. cit.*, 1; Corinth, VIII, 3, 508; Dittenberger, *Syll.*³, 910 A; SEG II, 337.

113. Fr. Cumont, *op. cit.*, p. 265; v. mai sus nota 36: Τριὰς ὁμοούσιος.

114. Em. Popescu, *op. cit.*, 45: ἡ ἀγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία; cf. *Bull. ép.* 1960, 364; 1963, 140; Paul Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine. Recherches d'histoire et d'archéologie*, Paris, 1945, p. 94—101; St. Pelekanides, *Studien zur Frühchristlichen und byzantinischen Archäologie*, Thessaloniki, 1977, p. 381, nr. 2.

115. Em. Popescu, *op. cit.*, 60, 118.

116. *Idem*, *op. cit.*, 16, 140; *Bull. ép.*, 1962, 362; 1973, 489.

117. *Bull. ép.*, 1972, 615.

118. *Idem*, 1950, 215.

119. Grégoire, *Recueil*; 165.

120. B. Lifshitz, *Revue Biblique*, 1970, p. 77—79, nr. 15.

121. *Idem*, *ibidem*, nr. 16.

122. *Idem*, *ibidem*, nr. 17; D. Feissel, *Inscriptions byzantines de Ténos*, BCH, 104, 1980, p. 504; Ioan, 8, 12: Φῶς ζωῆς.

123. B. Lifshitz, în ZPE, 7, 1971, p. 163, nr. 22.

Uneori citatele sînt luate din literatura clasică greacă. Întîlnim astfel fragmente din Eschil, *Prometeu* (Înlănțuit), 981 și *Eumenidele*, 286; din Sofocle, *Ajax*, 646 și Euripide, *Feniceenele*, 402 și fr. 1040¹²⁴.

Alte inscripții ne arată modul plăcut de viață, pe care căutau să-l ducă oamenii. Unii mai importanți, angajau artiști care să-i distreze, cum a procedat de pildă un *dux ripae* din orient¹²⁵, alții mai săraci se mulțumeau cumpărînd porumbei sau alte păsări preferate¹²⁶ sau jucînd șotron¹²⁷. Sînt amănunte interesante, care ne introduc în aspecte ale vieții, greu de aflat din alte surse.

Și pasiunea ori rivalitatea dintre diferite grupuri sociale, politice sau sportive își fac ecoul în inscripții. Verzii și Albaștri pun inscripții în capitală sau în alte orașe din imperiu, în care își urează să aibă succes împotriva adversarilor¹²⁸. Chiar și celibatarii, care la Didyma formau o grupare bine constituită, pun o inscripție în care își urează: «să trăiască»¹²⁹.

O categorie destul de importantă o formează *inscripțiile care delimitează*: proprietăți ale satelor, ale bisericilor sau ale particularilor¹³⁰. De asemenea, în numeroase inscripții întîlnim indicații asupra diferitelor *meserii* indeplinite de laici sau de oamenii bisericii. Aflăm astfel despre juriști, profesori, caligrafi, medici, arhitecți, antreprenori, tîmplari, muzicanți, aurari, argintari, vopsitori de lînă, fabricanți sau vînzători de săpun, vînzători de zarzavaturi, ceramiști (olari), negustori de

124. Alan Cameron, *Greek Tragedy in sixth — Century Epirus*, *Class. Review*, 1967, 134; cf. *Bull. ép.*, 1969, 352.

125. Doura Europos. *The Excavations at Doura Europos. Preliminary Report of the ninth Season of Work 1935—1936*, Part III, *The Palaeo of the Dux Ripae and the Dolicheneum*, New Haven, 1952, p. 31, nr. 945: Μνησθη, Ἐπιειθής ὁ βουζάντιος τραφῆς ὁ Δομιτίου [Πο]μπητιανῶς τοῦ ἀγνοῦ καὶ δικαίου δοῦκος τῆς ρείπης; cf. *Bull. ép.*, 1953, 205.

126. L. Robert, *Les colombes d'Anastase et autres volatiles*, *Journal des Savants*, 1971, p. 81—105; idem, in *Annuaire du Collège de France*, 71e Année, *Résumé des cours de 1970—1971*, p. 453—454.

127. J. Coupry. *Un joueur de marelle au marché de Philippes*, *BCH*. 1946, p. 102—105.

128. Grégoire, *op. cit.*, 114, 114 bis, 114 ter, 114 quater, 114⁵; An. K. Orlandos, *Ergon Arch. Etair.*, 1969 (1970), 16: Νικᾶ ἡ τύχη Πρασίμων.

129. L. Robert, *Hellénica*, XI—XII, p. 494—495: Νικᾶ ἡ τύχη τῶν ἀγάμων.

130. Grégoire, *op. cit.*, 27, 86, 87, 88, 333 ter, 333 quater, 334; Beševliev, *op. cit.*, 26, 39, 40, 100, 101, 102, 185, 203 a, b, 205, 222 a, b; Sencer Sahin, *Die Orte Strobilos und Pylai beim heutigen Yalova. Überlegungen zur Topographie der Südküste des Golfes von Nikomedeia-Izmit*, in *Bithynische Studien*, Habelt, Bonn, 1978, p. 29—48 (v. *Bull. ép.*, 1979, 548) reproduce o inscripție din Muzeul de la Brussa (*BCH*, 1909, 345) din epoca romană tîrzie: + Ὅροι διορίζοντες τὰ δίκαια Χασίου ἤτοι Στροβίλου κ(αι) Καλάθου ἀπὸ τοῦ μακροῦ ἀυχένος ἐπ'εὐθείας ἕως τῆς βαθίας κύλαδος (= κοιλάδος) κακείθεν ἐπὶ τὸ [Τ?]ριχαλοῦν ρεῦμα καὶ ἕως τοῦ ἐ[σ]χάτου.... O alta a fost descoperită la Yalova: Ὅρος τοῦ ξενοδοχίου Πυλῶν τὰ δευτέρ(α) δωρεᾶ παρὰ Κωνσταντίνου δεσπότητος καὶ Εἰρήνης Αὐγούστης τῆς Θεοσεπέτου μ(η)τρ(ός) αὐτοῦ. Din regiunea Mopsuestiei: ὅροι Λωανίου + ὅροι Κιρκωτέω, la Dagron și J. Marcillet-Jaubert, *op. cit.*, p. 378—379, nr. 2.

diverse categorii (de lână, ulei etc.), grădinari, brutari, măcelari etc.¹³¹, apoi în cadrul bisericii : administratori, citeți, cîntăreți, etc.¹³².

Armata imperială, diferitele unități, subdiviziuni, grade, precum și indicații asupra prezenței lor într-o anumită regiune le cunoaștem din inscripții : *Gibastes, dux et comes provinciae Scythiae* sau *comes foederatorum* este atestat la Axiopolis¹³³, *Alexandros, fiul lui Paulus, strateg (magister militum)* în armata lui Belisarie este pomenit în Asia (Behram)¹³⁴, un hun *Atala*, a făcut parte din unitatea de *sagittarii de la Tomis*¹³⁵, *numerus lanciarium iuniorum* este pomenit la Laodicea (Lycaonia)¹³⁶, *numerus Ascarorum iuniorum* la Thessalonic¹³⁷, un centurion, la Philippi¹³⁸, un simplu soldat (στρατιώτης) la Thessalonic¹³⁹, iar *ballistarii* la Cherson (Crimeea), unde refac zidul cetății în timpul împăratului Zenon¹⁴⁰.

Un aspect deloc neglijabil este acela al *popoarelor străine*, cu care imperiul a avut contacte și care își fac ecoul în inscripții. Luptele lui Iustinian cu perșii conduși de Chosroe I Anuchirvan și tratatul de pace încheiat de împărat cu acesta sint reflectate într-o inscripție pe un bloc de piatră, scrisă pe patru fețe. Cunoaștem numele unor diplomați, care au mediat pacea, și unele condiții ale ei¹⁴¹.

Altădată se vorbește de dușmanul avar, care reprezenta un pericol pentru Thessalonic¹⁴² sau regiunile din Moesia Superior (Sirmium)¹⁴³, de goți sau huni încadrați în armată și pe această cale creștinați¹⁴⁴.

131. L. Robert, *Noms de métiers dans des documents byzantins*, în *Χαριστήριον εις Α.Κ.* 'Ορλάνδου I, 1964, p. 324—347; Constantinos P. Mentzou, *Συμβολαί εις τήν μελέτην τοῦ οικονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῆς πρώιμου βυζαντινῆς περιόδου* ('Η προσφορά τῶν ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ Συρίας ἐπιγραφῶν καὶ ἀγιολογικῶν χειρῶν'), Ἀθήναι, 1975.

132. An. Christophilopoulos, *Θέματα βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου*, Athena, 1957; v. mai sus nota 103 : un preot din Philippi, care este în acelaș timp și medic.

133. Em. Popescu, IGLR, 195.

134. Grégoire, *op. cit.*, 43.

135. Em. Popescu, IGLR, 41 : 'Ἐνθα χίτε Ἀταλα υἱὸς Τζειουχ ζήσας ἔτη κε' ἀπὸ σαγιταρίων...

136. MAMA, I, 167.

137. IG X, 2, 1, 359; D. Feissel, în *Travaux et Mémoires*, 7, p. 325, nr. 17.

138. Lemerle, *Philippes*, p. 102, nr. 2.

139. IG X, 2, 1, 336. Un simplu soldat (στρατιώτης) Vitalian (Βιταλιανός) este menționat la Latopiers (Egipt), venit probabil din regiunile dunărene; v. J. Gascou, *Militaires étrangers en Egypte*, Bull. Inst. Caire, 75, 1975, p. 203—206; cf. *Bull. ép.*, 1977, 571.

140. CIG, IV, 8621.

141. P. Roussel, *Un monument d'Hierapolis-Bambyke et la paix «perpetuelle» de 532 ap. J. Chr.*, în *Mélanges Dussaud*, p. 367—372; cf. *Bull. ép.*, 1939, 468.

142. IG X, 2, 1, 46.

143. Eranos Vindobonensis, Wien, 1893, p. 331—333; V. Hoffiller, *Prolegomena zu Ausgrabungen in Sirmium*, Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie, 1939, Berlin, 1940, p. 519, pl. 59; Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, Berlin, 1958, I, p. 303; Arnulf Kolhauf, *Die «Inscritio de Avaris von Sirmium» als Dokument einer byzantinischen Gebetsanrufung*, în *Studia in honorem Veselini Beševliev*, Sofia, 1978, p. 534—562; D. A. Zakynthinos, *Byzantinische Geschichte 324—1071*, Böhlhaus Nachf., Wien-Graz, 1979, p. 52—53 : Χ[ριστέ] Κ[ύριε] βοήθει τῆς πόλεως, κ' ἐρῦσον (κὲ ἐρῦσον) τὸν Ἀβαριν, κὲ πύλασον (= φύλασον) τὴν Ῥωμανίαν κὲ τὸν γράψαντα. Ἀμήν.

144. Em. Popescu, IGLR, 30, 41.

În unele regiuni unde goții au fost în număr mai mare, aceștia aveau bisericile lor și cimitire proprii ca la Constantinopol ¹⁴⁶.

O problemă specială a epigrafiei bizantine o formează *inscripțiile greco-iudaice*. Mai numeroase în părțile orientale ale imperiului (Syria și Palestina), ele se găsesc totuși și în alte regiuni unde au fost puse de iudeii din diaspora ¹⁴⁶. Cu ajutorul acestor documente putem cunoaște aspecte ale vieții economice, sociale și religioase ale iudeilor, regiunile unde s-au răspândit și modul de organizare, precum și procesul de grezizare și chiar creștinare a lor. Inscripțiile greco-iudaice pot fi recunoscute după numele proprii menționate în ele sau după alte elemente caracteristice tradițiilor ebraice ¹⁴⁷.

O altă problemă specială a epigrafiei bizantine o constituie *inscripțiile protobulgare* ¹⁴⁸. Este vorba de inscripții redactate în alfabet grecesc, în limba greacă, în limba bulgară sau într-o limbă amestecată, greco-bulgară. Ele au fost puse de bulgari în secolele VII—X și redactate cu ajutorul grecilor captivi sau fugari în mediul lor sau chiar de bulgari cunoscători ai limbii grecești. Majoritatea inscripțiilor protobulgare se găsesc în regiunea de nord-est a Bulgariei, adică acolo unde au fost primele capitale, dar și în alte părți, dincolo de granițele actuale ale statului bulgar (Thessalonic, Kavala, Albania).

Inscripțiile prezintă interes pentru legăturile imperiului bizantin cu bulgarii și pentru amănuntele care ni le dau cu privire la viața internă a poporului bulgar. Categoriile mai importante pe care le întâlnim sînt: tratate de pace, delimitări de granițe, inscripții pomenind lucrări de construcție sau victorii în războaie, inscripții cu caracter militar, religios sau funerar și altele.

Din ele aflăm, de pildă, despre campaniile și victoriile lui Krum împotriva împăratului Nichifor I, despre tratatele de pace dintre bizantini și bulgari din anii 681, 705/706, 712, 717 etc., despre lucrările de construcție întreprinse de Omurtag și alți demnitari, despre creștinarea țarului Boris și despre schimbarea numelui său în Mihail etc.

Inscripțiile protobulgare sînt interesante și pentru limba populară, în care sînt scrise, marcînd un stadiu de seamă în procesul de trecere de la vechea *κοινή* la neogreacă.

De altfel, toate inscripțiile grecești din perioada bizantină prezintă interes pentru evoluția limbii grecești, deoarece ele sînt redactate în

145. Otto Fiebiger — Ludwig Schmidt, *Inschriftensammlung zur Geschichte der Ostgermanen* (Kais. Akad. d. Wiss. in Wien, Philos.-hist. Kl., Denkschriften, 60., 3. Abt.), Wien, 1917; A. M. Schneider, *Gotengrabsteine aus Constantinopel*, Germania, 21, 1937, 175—177; Otto Fiebiger, *Inschriftensammlung zur Geschichte der Ostgermanen. Neue Folge* (Akad. d. Wiss. in Wien, Philos.-hist. Kl., Denkschriften, 70. Bd., 3. Abt.), 1939; C. Mango, — I. Sevčenko, *Some recently acquired Byzantine Inscriptions at the Istanbul Archeological Museum*, *Dumbarton Oaks Papers* 32, 1978, p. 1—27, nr. 3, 6, 25.

146. J. B. Frey, *Corpus inscriptionum iudaicarum*, Citta del Vaticano, Roma, I, 1936; II, 1952; B. Lifshitz, *Donateurs et fondateurs dans les synagogues juives. Répertoire des dédicaces relatives à la construction et à la réfection des synagogues* (Cahiers de la Revue Biblique, 7), Paris, Gabalda, 1967.

147. V. de ex. L. Robert, *Hellénica*, I, Paris, 1940, p. 25—29.

148. V. Beševliev, *Die protobulgarischen Inschriften*, Berlin, 1963; Idem, *Purvo-bulgarski nadpisi*, Sofia, 1979.

graiul zilnic și putem surprinde forme interesante de fonetică, morfologie și sintaxă, mai greu de găsit în lucrările scriitorilor, cu un stil mai căutat. Inscricțiunile în versuri ne oferă posibilitatea să apreciem gradul artistic, pină la care puteau ajunge poeții populari. Totodată limba greacă a inscripțiilor reflectă influențele externe exercitate de latină, ebraică, gotică, slavă sau alte limbi, vorbite în cadrul sau la marginile imperiului bizantin.

Profesor Dr. EMILIAN POPESCU

I. ABREVIERI

AJA — American Journal of Archaeology

Anal. Boll. — Analecta Bollandiana.

Barnea, *Epigraphie chrétienne* — I. Barnea, *L'épigraphie chrétienne de l'Illyricum Oriental*, în *Rapports présentés au X-e Congrès intern. d'archéol. chrét.*, 28 sept. — 4 oct. Thessalonique, 1980, p. 447—495.

BCH — Bulletin de Correspondence Hellénique

Bees, *Corpus Isthmos-Korinthos* — N. A. Bees, *Die griechisch-christlichen Inschriften des Pelopones*, 1. Isthmos-Korinthos (*Corpus d. griech. christl. Inschriften von Hellas*, 1), Athen, 1941.

Beșevliev, *Spätinschriften* — V. Beșevliev, *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien*, Berlin, 1964.

Bull. ép. — *Bulletin épigraphique* par Jeanne et Louis Robert, apare aproape anual în REG.

BZ — Byzantinische Zeitschrift.

CIG — *Corpus inscriptionum graecarum*.

Corinth VIII, 3 — *Corinth VIII Part 3. The Inscriptions 1926—1950*, by John Harwey Kent, Princeton N. J., 1966.

Dittenberger, *Syll.*³ — W. Dittenberger, *Sylloge inscriptionum graecarum I—IV*, 3. Aufl., Leipzig, 1915—1924.

DOP — *Dumbarton Oaks Papers*.

Grégoire, *Recueil* — H. Grégoire, *Recueil d'inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure*, fasc. 1, Paris, 1922.

IG — *Inscriptiones Graecae*.

JRS — *Journal of Roman Studies*.

MAMA — W. M. Calder et alii, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, vol. I—VIII, Manchester, 1928—1962.

Em. Popescu, IGLR — Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976.

REG — *Revue des Etudes Grecques*.

Robert, *Hellénica* — L. Robert, *Hellénica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, Paris, vol. I—XIII.

SEG — *Supplementum epigraphicum graecum*.

Spiesser, *Inventaire I* — J. M. Spiesser, *Inventaire en vue d'un recueil des inscriptions historiques de Byzance*, I. *Les inscriptions de Thessalonique*, în *Travaux et Mémoires*, 5, Paris, 1973, p. 145—180.

TAM — *Tituli Asiae Minoris*, edd. E. Kalinka, R. Heberdey, F. C. Dörner und Maria Barbara von Stritzky (Kais. Akd. d. Wien), Bd. I—IV cu jmai multe părți (fascicule), Wien, 1910—1978.

ZPE — *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Köln.

II. BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

1. *Tratate și lucrări generale ca introduceri în epigrafia creștină și bizantină* (în ordine cronologică).

Solomon Reinach, *Traité d'épigraphie grecque*, Paris, 1885.

O. Maruchi, *Epigrafia cristiana*, Milano — Napoli, 1910.

Albert Rehm, *Die griechischen und italischen Inschriften* (revăzut de G. Klaffenbach) în *Handbuch der Archäologie. Allgemeine Grundlage der Archäologie*. Begriff, Methode, Geschichte, Probleme der Form, Schriftzeugnisse, în cadrul lucrării *Handbuch der Altertumswissenschaft*, herausgegeben von Ulrich Hausmann, München, 1969, p. 331—393.

Grossi Gondi, *Tratatto di epigrafia cristiana latina e greca del mondo romano occidentale*, Roma, 1920.

P. Testini, *Archeologia cristiana*, Roma, 1958, I, p. 327—543; ed. II-a, 1980

Margherita Guarducci, *Epigrafia greca*, Roma, 1978, IV, p. 301—556: *Epigrafii cristiane*.

L. Robert, *Epigrafie*, în *L'histoire et ses méthodes*, în *Encyclopédie de la Pléiade*, Paris, 1961, p. 453—497 (și extras); versiunea germană: H. Engelmann, *Die Epigraphik der klassischen Welt*, Bonn, 1970.

2. Lucrări speciale

Prosopografie

E. Groag, *Die Reichsbeamten von Achaia in spätrömischer Zeit* (Diss. Pann. I. 14), Budapest, 1946.

The Prosopography of the Later Roman Empire by A. H. M. Jones, J. R. Martindale, J. Morris, vol. I. A. D. 260—395, Cambridge, 1971; vol. II. by J. R. Martindale A. D. 395—527, Cambridge, 1980.

Cronologie

V. Grumel, *La chronologie* (Traité d'études byzantines, I), Paris, 1958.

A. E. Samuel, *Greek and Roman Chronology. Calendars and Years in Classical Antiquity* (Handbuch der Altertumswissenschaft, I, 7), München, 1972.

Metrologie

Erich Schilbach, *Byzantinische Metrologie* (Handbuch der Altertumswissenschaft, XII, 4), München, 1970.

Onomastică

Fr. Preisigke, *Namenbuch enthaltend alle griechischen, lateinischen, ägyptischen, hebräischen, arabischen und sonstigen semitischen Personennamen soweit sie in griechischen Urkunden (Papyri, Ostraka, Inschriften, Mumieninschriften usw.) Ägyptens sich vorfinden*, Heidelberg, 1922; D. Foraboschi, *Onomasticon alterum papyrologium*, Supplemento al Namenbuch di Preisigke, fasc. I, II, II, Milano.

Heinz Wuthnow, *Die semitischen Personennamen in griechischen Inschriften und Papyri des Vorderen Orients*, Leipzig, 1930.

L. Robert, *Noms indigènes dans l'Asie Mineure gréco-romaine*, I, Paris, 1963.

Iiro Kajanto, *Onomastic Studies in the Early Christian Inscriptions of Rome and Carthage* (Acta Instituti Finlandiae, II, 1), Helsinki, Helsingfors, 1963.

L. Zgusta, *Kleinasiatische Personennamen*, Prag, 1967.

Idem, *Neue Beiträge zur kleinasiatischen Anthroponymie*, Prag, 1970.

H. Solin, *Beiträge zur Kenntnis der griechischen Personennamen in Rom*, Helsinki-Helsingfors, 1971.

V. Beševliev, *Untersuchungen über die Personennamen bei den Thrakern*, Amsterdam 1970.

Abrevieri epigrafice

M. Avi-Yonach, *Abbreviations in Greek Inscriptions* (200 B.C. — A.D. 1100) (The Quarterly of the Department of Antiquities in Palestina, Suppl. to vol. IX), Jerusalem-London, 1940.

3. Proiecte de editare de corpora sau de culegeri de inscripții creștine sau bizantine

Spyros Lambros, *Byzantinische Desiderata*, în BZ, 1, 1892, p. 191—192.

Franz Cumont, *Les inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure*, în *Mélanges d'arch. et d'histoire*, XV, 1895, p. 245—248.

Th. Homolle, *Le corpus inscriptionum graecarum christianarum*, în BCH, 22, 1898, p. 410—415.

Gabriel Millet, *Corpus inscriptionum graecarum christianarum*, în BZ, 15, 1906, p. 496—507.

Gustave Lefebvre, *Recueil d'inscriptions grecques chrétiennes d'Égypte*, Le Caire, 1907.

H. Grégoire, *Recueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure*, fasc. 1, Paris, 1922, p. 1—3.

Luigi Cantarelli, *Proposta di un Corpus inscriptionum byzantinorum*, în *Deuxième Congrès intern. des études byzantines*, Belgrade, 1927. *Compte-rendu* par D. Anastasijević, Belgrade, 1929, p. 173—175.

G. de Jerphanion, *Projet de publication d'un choix d'inscriptions grecques chrétiennes*, în *Actes du IV-e Congrès intern. d'études byzantines I*, Sofia, 1935, p. 129—136.

N. A. Bees, *Corpus Isthmos-Corinthos*, p. VII—IX.

L. Robert, *Inscriptions chrétiennes et byzantines*, în *Actes du II-e Congrès intern. d'épigraphie grecque et latine*, Paris, 1952, p. 273—276.

Joh. Irmscher, *Bemerkungen zur byzantinischen Epigraphik*, în *Acta of the Fifth intern. Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Cambridge, 1967, p. 461—468.

Helène Ahrweiler, *Les inscriptions historiques de Byzance*, în *Akten des VI. intern. Kongresses für Griechische und Lateinische Epigraphik*, München, 1972, p. 515—518.

Ihor Sevcenko, *The Corpus of Dated Byzantine Inscriptions (312—1453)*, *ibidem*, p. 526.

V. Beševliev, *Über das Corpus der byzantinischen Inschriften*, *Byzantina*, 5, 1973, p. 307—311.

Idem, *Probleme der byzantinischen Epigraphik. Das Korpus der byzant.-christlichen Schriftsteller*, Berlin, Akademie-Verlag, 1977, p. 179—182.

4. Corpora și Culegeri de inscripții cuprinzând regiuni întinse

Corpus inscriptionum graecarum, vol. IV, pars XL. *Inscriptiones christianae*, edd. E. Curtius et Ad. Kirchhoff, Berlin, 1877.

Corpus inscriptionum iudaicarum. Recueil des inscriptions juives qui vont du III-e siècle av. J. Chr. au VII-e siècle de notre ère par J. B. Frey, vol. I *Europe*, Rome-Paris, 1936; vol. II *Asie-Afrique*, par G. Kittel — G. Spadafora, Roma, 1952.

B. Lifshitz, *Donateurs et fondateurs dans les synagogues juives. Répertoire des dédicaces relatives à la construction et à la réfection des synagogues* (Cahiers de la Revue Biblique, 7), Paris, Gabalda, 1967.

5. Corpora și Culegeri de inscripții locale

Constantinopol

Cyril A. Mango, *The Byzantine Inscriptions of Constantinople. A bibliographical Survey*, A. J. A., 55, 1951, p. 52—66.

Cyril A. Mango, Jhor Sevcenko, *Some recently acquired Byzantine Inscriptions of the Istanbul Archaeological Museum*, DOP, 32, 1978, p. 1—28.

E. Mamboury, *Une nouvelle lecture raisonnée des inscriptions de briques byzantines et l'emploi de ces dernières dans la datation des monuments du V-e et VI-e siècle*, *Byzantion*, 19, 1949, p. 113—125.

Cyril Mango, *Byzantine Brick Stamps*, A. J. A., 54, 1950, p. 19—27.

Thessalonie

Inscriptiones Graecae (IG) X, pars II, fasc. 1. *Inscriptiones Thessalonicae et viciniae*, ed. Carolus Edson, Berlin, 1972.

J. M. Spiesser, *Inventaire I*.

D. Feissel — J. M. Spiesser, *Inventaire en vue d'un recueil des inscriptions historiques de Byzance, II. Les inscriptions de Thessalonique. Supplement*, în *Travaux et Mémoires*, 7, 1979, p. 303—348.

Euth. Tsigaridas — Katia Loverdou Tsigaridas, *Κατάλογος χριστιανῶν ἐπιγραφῶν στὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης (Μακεδονικὴ Βιβλ., 52)*, Θεσσαλονίκη, 1979.

Macedonia

Paul Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine. Recherches d'histoire et d'archéologie*, Paris, 1945, p. 91—103.

D. Feissel, *Recueil des inscriptions chrétiennes de Macédoine du III-e au VI-e siècle*, Paris, 1983.

Attica și Athena

Ch. Bayet, *De titulis Atticae christianis antiquissimis. Commentatio historica et epigraphica*, Paris, 1878.

J. S. Creaghan — A. E. Raubitschek, *Early christian epitaphs from Athens*, în *Hesperia*, 16, 1947, p. 1—54.

D. W. Bradeen, *The Athenian Agora*. (Results of Excavations conducted by the American School of classical Studies in Athens), vol. XVII. *Inscriptions. The Itinerary Monuments*, Princeton, N. J., 1974, p. 18—194.

A. K. Orlandos — L. Vranoussis, *Τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος ἤτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους*, Ἀθῆναι, 1973.

Mabel Lang, *Graffiti and dipinti* (The Athenian Agora. Results of Excavations..., vol. XXI), Princeton, N. J., 1976.

Corinth

N. A. Bees, *Corpus Isthmos-Korinthos*.

Corinth vol. VIII, part. 1. *Greek Inscriptions 1890—1927* (Results of Excavations conducted by the American School of classical Studies at Athens), edited by B. D. Meritt, Cambridge (Mas.), 1931, p. 119 și urm.

Corinth vol. VIII, part. 3. *The Inscriptions 1926—1950*, by John Harwey Kent, Princeton N. J., 1966, p. 162—213.

Grecia și Peninsula Balcanică (în general)

M. Ch. Getakos, *Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ καὶ χαράγματα ἐκ βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι, 1957.

Jean Pierre Sodini, *Mosaïques paléochrétiennes de Grèce*, in BCH, 94, 1970, p. 699—753; 95, 1971, p. 581—584.

Stylianos Pelekanides — Panayota Atzaca, *Corpus mosaicorum christianorum pavimentorum vetustiorum I. Graecia Insularis* (Byzantina, Monumenta Byzantina I), Thessalonica, 1974.

Joannis El. Volanakis, *Τὰ παλαιοχριστιανικὰ βαπτιστήρια τῆς Ἑλλάδος* (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρ. 84), Ἀθῆναι, 1976.

D. Pallas, *Les monuments paléochrétiens de Grèce découverts de 1958 à 1973* (Pontif. Acad. di Archeol. crist. V), Città del Vaticano, 1977.

I. Barnea, *L'épigraphie chrétienne de l'Illyricum oriental*, in *Rapports du X-e Congrès international d'archéol. chrétienne*, Thessalonique, 28 sept. — 4 oct. 1980 (Εἰσηγήσεις τοῦ δεκάτου διεθνoῦς συνεδρίου χριστ. ἀρχαιολογίας) p. 447—495.

Insulele

Creta

Anastasius C. Bandy (Μπέντης), *The Greek Christian Inscriptions of Crete*, vol. X, part. 1: IV—IX, A. D., Athens, 1970.

Tenos

Dénis Feissel, *Inscriptions byzantines de Ténos*, in BCH, 104, 1980, p. 447—518.

Bulgaria

V. Beševliev, *Die protobulgarischen Inschriften*, Berlin, 1963.

Idem, *Spätinschriften*.

România

Em. Popescu, IGLR.

I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977.

Cipru

T. B. Mitford, *The Status of Cypriot Epigraphy*, in *Actes du IIe Congrès intern. d'épigraphie*, Paris, 1952, p. 173—175.

T. B. Mitford—Ino K. Nikolaou, *The Greek and Latin Inscriptions from Salamis*, Nikosia, 1974.

Asia Mică

Fr. Cumont, *Les inscriptions grecques chrétiennes de l'Asie Mineure*, in *Mél. d'arch. et d'hist.* XV, 1895, p. 245—299.

J. G. C. Anderson, Fr. Cumont, H. Grégoire, *Studia Pontica III. Recueil des inscriptions grecques et latines du Pont et de l'Arménie*, fasc. I, Bruxelles, 1910; cf. T. Mitford, *Studia Pontica III, fasc. 2. Sixty Years of progress*, in *Acta of the Fifth Epigraphic Congress*, Cambridge, 1967, Oxford, 1971, p. 377—380.

Grégoire, *Recueil...*; de folosit împreună cu E. Hanton, *Lexique explicatif du Recueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure*, in *Byzantion*, 4, 1927—1928, p. 53—136.

MAMA, TAM (v. despre ele *Actes du II-e Congrès intern. d'épigraphie*, Paris, 1952 și *Bull. ép.*).

Forschungen in Ephesos, veröff. vom Oesterr. Arch. Inst. I, II, IV 1, 2, 3, V, Wien, 1906—1953.

Die Inschriften von Ephesos, Teil 1 a, nr. 1—47 (Texte), hrsg. von H. Wankel (Inschriften griech. Städte aus Kleinasien, 11, 1), Bonn, Habelt, 1979; Teil 2, nr. 10—599 *Repertorium*, hrsg. von Ch. Börker und R. Merkelbach mit Hilfe von H. Engelmann und D. Knibbe (Inscr. griech. Städte aus Kleinasien, 12), Bonn, Habelt, 1979.

Thomas Drew-Bear, *Nouvelles inscriptions de Phrygie* (Studia Amstelodamensia ad epigraphicam, ius antiquum et papyrologicam pertinentia XVI), Zutphen, Holland, 1978, p. 106—111.

Gilbert Dagron—Jean Marillet-Jaubert, *Inscriptions de Cilicie et d'Isaurie*, in *Belleten*, 42, 1978, p. 373—420 (Türk Tarih Kurumu Basimer, Ankara).

S. Sahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik* (Nikaia) Iznik müzesi antik yazitlar Katalogu (Deutsch-türkisch), Teil I, nr. 1—633 (Stadtgebiet und die nächste Umgebung der Stadt) (Komm. archäol. Erforsch. Kleinasien Osterr. Ak. Wiss.-Inst. Altertumskunde Univ. Köln, Inschriften griech. Städte aus Kleinasien, 9), Bonn, Habelt, 1979.

R. Merkelbach, F. K. Dörner, S. Sahin, *Die Inschriften von Kalchedon* (Inschriften griech. Städte aus Kleinasien, 20), Bonn, Habelt, 1980.

Siria

Inscriptions grecques et latines de la Syrie, vol. I—IV, Paris, 1929—1935 par L. Jalabert et R. Mouterde, V (1959), par Cl. Mondésert, VI, VII (1967, 1976), par J. P. Rey-Coquais.

W. van Rengen, *L'épigraphie grecque et latine de Syrie. Bilan d'un quart de siècle de recherches épigraphiques*, in *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, 2, 8 *Prinzipat*, Berlin, 1977, p. 35—53.

J. P. Rey-Coquais, *Inscriptions grecques et latines découvertes dans les Fouilles de Tyr* (1963—1974) I. *Inscriptions de la nécropole*, Bull. Musée de Beyrouth, 29, Paris, 1977.

Pierre Canivet, *Nouvelles inscriptions grecques chrétiennes à Huarte d'Apamée* (Syrie), in *Travaux et Mémoires*, 7, 1979, p. 349—362.

Palestina

Moshe Schwabe and Michael Avi-Yonach, *Greek and latin Epigraphy in Palestine*, in *Actes du II-e Congrès d'épigr.*, Paris, 1952, p. 178—179.

Y. H. Landau, *Unpublished Inscriptions from Israel*, in *Acta of the Fifth Epigraphic Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Cambridge 1967, Oxford, 1971, p. 387—390.

Moab

Reginetta Canova, *Iscrizioni e monumenti protocristiani del paese di Moab*, Città del Vaticano, 1954.

Arabia

Joël Beaucamp et Christian Robin, *Le chrintianisme dans la Péninsule Arabique d'après l'épigraphie et archéologie*. in *Travaux et Mémoires*, 8, *Hommage à M. Paul Lemerle*, Paris, 1981, p. 45—61.

Egipt

Gustave Lefebvre, *Recueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Égypte*, Le Caire, 1907.

D. M. Lewis, *The jewish Inscriptions of Egypt*, in *Corpus Papyrorum Judaicarum*, III, Cambridge (Mass.), 1964, p. 138—196.

Nubia

V. nota 93 din acest studiu.

Africa

The inscriptions of Roman Tripolitania, edited by J. M. Reynolds and J. B. Ward Perkins et alii, British School at Rome, 1952.

Joyce Reynolds, *Apollonia the Port of Cyrene*, Excavations by the Univ. of Michigan, 1965—1967, II. *The Inscriptions of Apollonia* (Suppl. to *Libya Antiqua*, 4), Tripolis, 1976, p. 293—333.

Sicilia

S. L. Agnello, *Sylloge di iscrizioni paleocristiane della Sicilia*, Roma, 1953.

III. PERIODICE

BCH

Bull. épigraphique in REG

Byzantion

Byzantina

Byzantinoslavica

BZ

Chiron. Mitteil. der. Kommiss. f. Alte Gesch. u. Epigraphik, München

Dumbarton Oaks Papers, Washington

Epigraphica. Riv. ital. di epigrafia, Milano

Epigraphische Studien, Beihefte Bonner Jahrbücher

Greek and Roman Byzantine Studies, Duke Univ. Durham, North Carolina

Rivista di Archeologia Cristiana, Roma

Supplementum epigraphicum graecum

Travaux et Mémoires. Centre de Recherche d'hist. et civilis. de Byzance, Paris

ZPE

MAICA DOMNULUI ȘI SFINȚII ÎNGERI ÎN CORAN

Efortul pe care îl depun toate popoarele lumii pentru colaborare, deplină înțelegere și pace are un răsunet deosebit și pe plan religios în contextul problemelor internaționale ale epocii actuale. Acesta se concretizează nu numai prin dialogurile teologice dintre Bisericile și confesiunile creștine, ci mai ales prin dialoguri interreligioase inițiate între creștini și reprezentanții marilor religii ale lumii. Între acestea dialogul creștino-islamic ocupă un loc de frunte, fiindcă islamismul prezintă aspecte tipice care îl deosebesc de toate religiile anterioare, pune un mare număr de probleme spirituale și are, ca nici o altă religie, multe puncte de contact cu creștinismul¹.

Întrucît, așa cum este îndeobște cunoscut, Mahomed întemeietorul islamului, fiind influențat atât de evrei cît și de creștini în cartea sa ce-și arogă titlul de inspirat², Coranul, va aminti de multe persoane și evenimente, atât din Vechiul Testament, precum și din Noul Testament. Vorbește despre Dumnezeu, dar islamul este străin de misterul trinitar³, vorbește despre profeti ce au rolul de a-i lumina și a-i îndrepta pe oameni spre cele bune, despre profetul Iisus care a adus în lume Evanghelia.

Coranul considerat de musulmani «ultima și cea mai desăvirșită revelație a lui Dumnezeu, dictată Profetului cuvînt cu cuvînt»⁴ amintește despre un «stat» de îngeri care înconjoară pe Alah, despre Fecioara Maria, care L-a născut pe Iisus în mod supranatural, despre Sfinții Apostoli și alte învățături specifice creștine, fapt care arată că «islamismul

---

1. Leon Cateani, *Studi di Storia orientale*, vol. I, Milano, 1911, p. 3.

2. Drd. Remus Rus, *Scrierile sacre ale marilor religii*, în «Ortodoxia», XXV (1973), nr. 1, p. 70.

3. Diac. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor*, ed. a II-a, București, 1982, p. 176.

4. Arhim. Antim Nioa, *Misionarismul creștin între mahomedani în Orientul Apropiat*, Bălți, 1939, p. 141.

este un sincretism»⁵, că doctrina și tradiția musulmană «este pătrunsă de iudeo-creștinism»⁶.

De aceea considerăm actuală analiza concepției coranice despre Maica Domnului și despre Sfinții Îngeri. Aceasta întrucît, atît Biblia creștinilor cît și Coranul islamului vorbind despre dinșii, poate fi un punct comun pentru abordarea unor eforturi de convergență și apropiere în cadrul dialogului interreligios creștino-islamic. Căci «trebuie întii să găsim punctele de contact și înțelegere între aceste două mari religii și apoi să pornim la desfășurarea vestirii noastre în chip pozitiv și împăciuitoar»⁷.

I — MAICA DOMNULUI ÎN CORĂN

În Coran este menționată nașterea lui Iisus din Fecioara Maria, care L-a zămislit în chip minunat prin «Duhul» lui Alah. După părerea celor mai mulți cercetători, Mohamed n-a cunoscut nici Vechiul Testament, nici Noul Testament prin lectură personală, ci mai mult din povestirile iudeilor și ale creștinilor, prezenți în Peninsula arabică, cît și de la alții cu care a intrat în contact în călătoriile sale negustorești⁸. De aceea este explicabil de ce sînt unele deosebiri între prezentarea Sfintei Fecioare Maria și a Sf. Îngeri în Sf. Scriptură a Noului Testament și Coran. Mohamed este mai mult inspirat din literatura creștină apocrifă, precum și din învățătura unor eretici, în special gnosticii. De aceea trebuie accentuat faptul că prezentarea coranică a Fecioarei Maria și a Sf. Îngeri, în cele mai multe cazuri, este foarte apropiată de cea din scrierile apocrife⁹, cum vom căuta să arătăm în cursul expunerii.

1. Nașterea Fecioarei Maria

Ca dovadă elocventă a celor afirmate mai sus este și faptul că în Coran este prezentată nașterea Sf. Fecioare Maria, ceea ce în Noul Testament lipsește.

«A zis soția lui Imrân : «Doamne, îți juruiesc rodul pîntecului meu, primește-l de la mine ; Tu doar auzi, știi. Și după ce născu, ea zise : «Doamne, eu am născut o copilă — Dumnezeu doar știa ce a născut ea, și un băiat nu e întocmai cu o copilă ! — «Eu am numit-o Maria și o pun pe ea și sămînța ei sub scutul Tău față de Satan cel bătut cu pietre». Domnul ei o primi cu primire bună și o lăsă să crească cu creștere bună și Zaharia se îngriji de ea. De cîte ori venea Zaharia în cămara ei, află de la ea mîncare. El zise : «O, Maria, de unde ai aceasta ?» Ea zise : «Aceasta este de la Dumnezeu, căci Dumnezeu îl îngrijește pe cine voiește, fără să facă socoteală» (Sura 3, 31—32).

O prezentare asemănătoare despre nașterea Sf. Fecioare Maria se găsește atît în unele scrieri apocrife cît și în tradiția bisericească măr-turisită și azi în Minei la 21 noiembrie, pe care, după cum putem constata, Mahomed a preluat-o prin viu grai. De exemplu, nașterea sa și hrînirea sa de către înger se găsește în Protoevanghelia lui Iacob,

5. Maurice Gaudfroy — Demonbynes, *Les institutions musulmanes*, ed. a III-a, Paris, 1958, p. 14 (BA). 6. *Ibidem*. 7. A:him. Antim Nica, *op. cit.*, p. 144.

8. Dr. Silvestru Isopescu, *Coranul*, (în traducere românească după originalul arabic însoțit de o introducere), Cernăuți, 1912, p. 28.

9. Henri Michaud, *Jesus selon le Coran*, Cahiers théologiques, 46, Neuchâtel, 1960, p. 14..

cap. 5, 2 și 8, 1, precum și la Pseudo-Matei, cap. 4 și 6, 3. În plus în textele apocrife creștine apare și numele mamei Sfintei Fecioare, Ana, iar tatăl Ioachim¹⁰, spre deosebire de Coran unde se numește Imrân. Se pare că aici Mohamed a greșit confundând pe Fecioara Maria cu Miriam, sora lui Moise și Aaron, al căror tată era Avraam (cf. I Paralipomena 5, 29 și Ieșirea 15, 20).

2. Fecioara Maria — mamă a lui Iisus ; aspecte din viața ei.

În Coran nu se distinge clar, așa ca în Sf. Scriptură, în Noul Testament bunăvestire a zămislirii¹¹, ci par a se confunda : «Deci am trimis la ea Duhul nostru (Gavriil) și îi apărui ei ca un om deplin. Ea zise : «Caut scăpare la Cel îndurat înaintea ta, dacă ești temător de Dumnezeu». El zise : «Eu sînt un trimis al Domnului tău, ca să-ți dau un fecior curat». Ea zise : «De unde să-mi fie fecior dacă nu m-a atins bărbat și nu sînt desfrîmată ?» El zise : «Așa e — a zis Domnul tău» : «Aceasta îmi este ușor ; și noi voiam să-i facem un semn pentru oameni și o îndurare de la Noi. Și acesta este un lucru hotărît» (Sura 3, 17—29 ; vezi și Sura 19, 16—20).

Neclaritatea apare din faptul că îngerul Gavriil care vestește aceasta, în Coran se confundă cu Duhul Sfînt care s-a coborît asupra Fecioarei de a zămislit pe Iisus. Faptul acesta a determinat pe unii cercetători să spună că, în lumina Coranului, îngerul Gavriil ar fi tatăl lui Iisus¹². Această bănuială însă se depășește, analizînd un alt text în care se vorbește numai despre zămislire, arătîndu-se că Alah trimite o parte din Duhul său, deosebit de «Duhul Sfînt» (îngerul Gavriil) : «Și în aceea care a păstrat mitrasul ei întru feciorie, Noi am suflat în ea din Duhul nostru și am făcut-o pe ea și pe fiul ei semn pentru lume» (Sura 21, 91).

În ce privește locul și împrejurările în care Fecioara Maria l-a născut pe Iisus, se pare că Mohamed este influențat atît de deosebirea nașterii lui Ismael de către roaba Agar în pustie (Facerea 21, 14—21), cît și de literatura creștină apocrifă, care relatează că la fuga în Egipt palmierii și pomii cu fructe se aplecau înaintea pruncului Iisus, iar de la rădăcina unuia a izvorît un izvor de apă.

«Și ea îl zămisli și se retrase cu el într-un loc ascuns. Și o apucară durerile la trunchiul unui fenic. Ea zise : «O, de-aș fi murit înainte de aceasta și aș fi fost cu totul uitată». Și o chema cineva de dedesubtul ei și-i zise : «Nu te scribi, Domnul tău a pus sub tine un pîriu. Și scutură spre tine trunchiul fenicului care va arunca asupra ta curmale coapte. Deci mîncă și bea și fii fără frică și cînd vei vedea vreun om spune : «Eu am jurat Celui îndurat un post, de aceea nu vorbim azi cu nimeni» (Sura 3, 22—27). Dimitrie Cantemir vorbind de tradiția islamică spune că unii afirmă că Fecioara Maria a născut sub un palmier umbros, iar alții sub un smochin¹³.

10. Apud Henri Michaud, *op. cit.*, p. 17.

11. Denise Masson, *Le Coran et la révélation judeo-chrétienne*, Paris, 1958, p. 233.

12. G. F. Gerack, *Versuch einer Darstellung der Christologie des Coran*, Hamburg și Gotha, 1839, p. 78.

13. Dimitrie Cantemir, *Despre Coran*, în rom. de I. Georgescu, Cernăuți, 1927, p. 45.

Evenimentele legate de Fecioara Maria după nașterea lui Iisus sînt, cu mici modificări, aproape identice cu cele descrise în apocrife. Astfel, în Tetraevanghelia lui Iacob, cap. 13, se amintește despre reproșurile de infidelitate pe care i le face Iosif Mariei cînd vede pe pruncul Iisus, iar într-o evangheliie apocrifă a Copilăriei lui Iisus, scrisă în limba arabă, se spune că Iisus vorbea de la naștere¹⁴.

Toate acestea sînt și în Coran cu excepția că reproșurile sînt făcute de către iudei și nu de către Iosif : «Și ea îl aduce pe el (Iisus) la poporul ei, purtîndu-L. Ei ziseră : «O, Maria, ai făcut un lucru ciudat. O, soră a lui Aron, tatăl tău n-a fost făcător de rele și mama ta n-a fost desfrînată». Și ea arată spre el (Iisus). Ei ziseră : «Cum să vorbim cu el care este copil în leagăn?» El (Iisus) zise : «Eu sînt slujitorul lui Dumnezeu, El mi-a dat Scriptura și m-a făcut profet și mi-a poruncit rugăciune și milostenie și dragoste față de născătoarea mea» (Sura 19, 28—33).

În Coran, ca în Biblia și teologia creștinilor, Fecioara Maria e numită «născătoare» a lui Iisus (Sura 5, 109 și Sura 19, 33), e numită muiere (femeie) (Sura 5, 79) ca la Matei 2, 4 și Ioan 19, 26, avîndu-se în vedere starea de gen.

Se arată că avea cu Iisus o «locuință statornică și un izvor pe o colină» (Sura 23, 52) și mîncă bucate de rînd, adică avea aceleași trebuințe ca și oamenii de rînd (Sura 5, 79).

Ca virtuți avea : postirea, tăcerea, discreția, fecioria. Coranul amintește de credința și ascultarea ei deosebită : «Noi am suflat în ea din Duhul nostru și ea a crezut în cuvintele Domnului ei și în scripturile sale și a fost ascultătoare» (Sura 66, 12).

În aceste afirmații s-a inspirat cu siguranță din tradiția autentic creștină care mărturisește că Maica Domnului prin virtuțile sale, mai ales prin credința ei a deschis «calea transpunerii dumnezeirii — ca să zicem așa — în centrele metrice ale organismului omenesc»¹⁵.

II — SFINȚII ÎNGERI ÎN CORAN

1. Existența și necesitatea lumii îngeresti

În Coran se spune că Domnul este înconjurat de un stat de îngeri, ființe active în lumea creată și sprijinitori ai providenței lui Dumnezeu, pe care îl laudă și sînt totdeauna gata să-l servească (Sura 13, 14) și să transmită oamenilor poruncile și revelația Sa.

Înger, în concepția coranică, înseamnă mesager, sol, trimis (Sura 2, 92). Îngerii vestesc voința divină și, ca unii ce stau pururea în jurul lui Dumnezeu, confirmă existența lui Dumnezeu : «Îngerii stau vestind cu dreptate că nu este Dumnezeu afară de El» (Sura 3, 16). Ei sînt slujitori, vestiitori, apologeți ai adevărurilor dumnezeiești (Sura 16, 2).

Nu numai iudaismul și creștinismul au angelologii complete, ci și conceptul lor derivat sincretistic, Islamul¹⁶. Coranul ca și Biblia creștinilor mărturisește adevărul existenței îngerilor și tratează anghelofaniile

14. Henri Michaud, *op. cit.*, p. 27.

15. Pr. Conf. Ilie Moldovan, *Invățătura Sf. Scripturi despre Prea Curata Fecioară Maria și implicațiile ei religios-morale*, în «Ortodoxia», XXII (1980), nr. 3, p. 481.

16. *The New International Dictionary of the Christian Church*, General Editor J. D. Douglas, Trowbridge and Esher, 1978, p. 41.

ca pe niște fapte istorice de o importanță capitală în realizarea planului lui Alah cu lumea.

Îngerii vin la Fecioara Maria și o îndeamnă să se închine înaintea lui Dumnezeu (Sura 3, 38); prin îngeri se face cunoscută Mariei măreția divină a lui Mesia — Cuvîntul întrupat (Sura 3, 40). Pe cel ce caută altă lege decît islamul pe lîngă blestemul lui Dumnezeu îl atinge și «blestemul ingerilor» (Sura 3, 81).

Îngerii sînt martori în fața lui Dumnezeu pentru cele petrecute aici (Sura 4, 164) și se roagă de iertare pentru cei de pe pămînt (Sura 42, 3). «Îngerii uciseră pe cei ce păcătuiseră în sufletele lor» (Sura 4, 99 și Sura 16, 30).

În Sura 79, 1—5 e vorba de felurite clase de îngeri :

- 1) îngeri care smulg cu putere sufletele celor păcătoși ;
- 2) îngeri care iau lin sufletele dreptilor ;
- 3) îngeri care grăbesc înaintarea dreptilor la rai.

Îngerii sînt mulți. În Coran se vorbește despre «oștirile cerurilor» (Sura 48, 7), despre «cete de îngeri» (Sura 53, 16). Între ei sînt patru arhangheli cu misiuni speciale: *Gavriil* e trimis «să adeverească cele dinainte spre îndreptare și veste bună pentru cei credincioși» (Sura 2, 91).

Michael, este îngerul păzitor al evreilor ;

Rafael (Israfil) va suna din trîmbiță la învierea morților și la judecata de apoi (Sura 54, 6) și

Asraël este îngerul morții cu 4000 de aripi (Sura 8, 52). Asupra iadului domnește îngerul *Mâlik*, iar portarul raiului este îngerul *Ridvân*.

Doi îngeri stau de-a dreapta și de-a stînga oricărui om (Sura 13, 12) și însemnează într-o carte faptele sale. «Foarte importantă în teologia mahomedană, eshatologia este vag expusă în Coran și plină de elemente iudaice și creștine. Tradiția a completat însă mai tîrziu dogma islamică despre viața viitoare»¹⁷, despre rolul eshatologic al îngerilor.

În sura 7, 35 se vorbește despre «îngerii morții» care iau sufletele, iar în Sura 8, 52 se arată că ei aplică pedepsele de după moarte celor păcătoși, «îi bat pe față și pe spate și le zic: «Gustați pedeapsa arderii!»». Celor buni le zic cînd mor: «Pace vouă ! intrați în grădină pentru faptele voastre!» (Sura 16, 34).

Despre existența îngerilor se vorbește și în surele în care se arată rolul lor de martori ai judecării particulare. Ei sînt numiți «cei ce poartă socoteala» (Sura 23, 115), care «vor sta la rînd» (Sura 78, 38) alături de Alah prezidînd judecata de apoi. «După moarte sufletele merg la un fel de judecată particulară în fața îngerilor *Nakir* și *Munkar*, celor buni arătîndu-li-se raiul și celor răi iadul. După aceea sufletele rămîn în mormînt într-un fel de beție sau somn al morții pînă în ziua judecării de apoi»¹⁸.

2. Originea, natura și menirea îngerilor

După Coran, îngerii au fost creați înainte de lumea văzută și în legătură cu ea, înainte de a-l zidi pe om. Căci după crearea omului «a

17. Diac. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 163.

18. *Ibidem*.

zis Domnul: «Eu îl fac pe om din lut, din tină plăsmuită și după ce l-am făcut și i-am suflat din Duhul meu, cădeți înaintea lui închinându-vă» (Sura 15, 28—29). Deci, îngerii care primesc această poruncă de a se prosterna în fața primului om, erau deja creați mai înainte.

Îngerii sînt, după concepția islamică, creați de Dumnezeu din lumină, pe cînd în concepția creștină îngerii sînt creați de Dumnezeu din nimic, nu din ceva preexistent și nici din Sine¹⁹.

Îngerii au fost creați de Dumnezeu: «Mărire lui Dumnezeu, făcătorul cerurilor și al pămîntului, care pe îngeri i-a făcut» (Sura 35, 1).

Cît privește timpul creării îngerilor, Coranul menționează indirect că, aceștia au fost creați înainte de lumea văzută. Dumnezeu este numit «Domnul cerurilor și al pămîntului și al celor ce sînt în ele» (Sura 37, 5) și imediat pomenește de «căpeteniile preainalte» (Sura 37, 8). De aici reiese că, dacă cerurile au fost create înainte de pămînt înseamnă că și locuitorii cerurilor au fost creați înainte de cei ce viețuiesc pe pămînt.

Intrucît îngerii au misiunea să laude pe Dumnezeu și să ducă oamenilor poruncile Lui, ei trebuie să existe cînd apare omul și lumea sensibilă de care este legat omul, concepție care este identică cu cea creștină.

Îngerii n-au trebuite trupești, sînt fără de păcat, sînt ființe puternice (Sura 37, 11) «cu aripi cu pereche sau cu cîte 3 și cîte 4» (Sura 35, 1), sînt mărginiți în libertate și cunoaștere pentru că sînt creați. Sînt la dispoziția lui Dumnezeu și «mijlocirea lor e posibilă cu îngăduința lui Dumnezeu» (Sura 53, 26—27), sînt fideli și ascultători, cu vază în fața Domnului, cum este Gabriel (Sura 81, 20—21) ca unii ce stau aproape de Creatorul și Stăpînul lor (Sura 83, 21).

Dacă creștinismul afirmă superioritatea îngerilor asupra oamenilor²⁰, intrucît prin ei se completează ierarhia creaturilor, în concepția islamică Dumnezeu îl ridică pe om la rangul de «vicerege» și cere îngerilor să-i recunoască această poziție superioară, superioritatea cognitivă a omului. Îngerii se prosternă în fața lui Adam, la porunca lui Dumnezeu, cu excepția lui Iblis, care, din mîndrie refuză, devenind îngerul căzut, ca Lucifer. Cu el o ceată întregă a mers în iad (Sura 15, 30—31; Sura 2, 32; Sura 7, 36)²¹.

Psalmul 8, 5 afirmă superioritatea omului spunînd: «Micșoratu-l-ai cu puțin față de îngeri, cu slavă și cu cinste l-ai încununat pe el», dar totuși în ierarhia creaturilor, locul îngerilor este superior și e firesc, avînd în vedere misiunea acestora.

Cît privește rolul lor în viața oamenilor, Coranul arată că îngerii se află în solidaritate cu oamenii și cu lumea sensibilă, «ii ajută pe credincioși să sporească în credință» (Sura 74, 31), se roagă pentru oameni (Sura 42, 3), îi îndreaptă spre cele bune (Sura 2, 91), execută poruncile lui Dumnezeu în vederea fericirii celor credincioși.

Iar la capătul eshatologic al istoriei ei vor avea un rol deosebit, căci, la înfricoșata judecată, Alah se va coborî înconjurat de îngeri, iar

19. *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. I, București, 1958, p. 482.

20. *Ibidem*.

21. Asist. Rus Remus, *Concepția despre om în marile religii*, teză de doctorat, București, 1978, p. 42.

omenirea va fi adunată în fața lui și a îngerilor săi (Sura 2, 106), adevăr preluat din Noul Testament unde citim: «Secerișul este sfârșitul lumii, iar secerătorii sînt îngerii» (Matei 13, 39, 49).

Concluzii

Învățătura despre Maica Domnului și despre îngerii este tratată cu atît de puțină artă, încît stilul nici nu este vrednic de conținutul dumnezeiesc. Uneori, învățătura despre îngerii este scrisă în proză rimată.

Multe din referirile coranice la Maica Domnului și la Sfinții îngerii sînt lipsite de agerime și claritate, chiar plictisitoare, pe cînd în creștinism, o vezi pe Maica Domnului împodobită cu aureola purității și fierbinte mediatoare între cer și pămînt, iar pe Sf. Îngerii îi vezi ușori, arzători, calzi, străbătători și prompti în devotamentul și slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor.

În Coran se găsesc unele anacronisme cu privire la subiectul tratat, cum ar fi expresia: «(Fecioara) Maria, sora lui Aron (Sura 19, 29), text pe care interpretii îl sucesc în tot felul, ca să acopere cumva «ignoranta cea monstruoasă a lui Mohamed»²².

Afirmația coranică că «asupra îngerilor și a duhurilor stau oamenii, cea mai înaltă clasă de ființe (Sura 15, 28—29) o acceptăm numai dacă ne gîndim la calitatea omului de stăpînitor asupra ordinii materiale, calitate prin care este mai mult decît îngerul, cum spune Sf. Grigorie Palama. Îngerul e numai slujitor, slujitor al lui Dumnezeu și al omului, pe cînd omul e și stăpînitor (ἀρχων). În timp ce îngerii rinduiți să slujească după puterea lor Creatorului — afirmă Sf. Grigorie Palama — au o destinație unică, aflîndu-se sub stăpînire, dar nu li s-a dat să stăpînească peste cei ce stau mai jos ca ei decît dacă sînt trimiși la aceasta de Cel ce susține toate, omul a fost destinat nu numai să fie sub stăpînire, ci și ca să stăpînească peste cele ce se află pe pămînt»²³.

Deși concepția Coranului despre Sf. Fecioară Maria și despre Sfinții Îngerii se deosebește mult de cea a Noului Testament, totuși, prin faptul că în ambele «cărți sacre» se găsesc învățături despre ei, constituie o bază reală pentru posibilitatea unui dialog interreligios cu succese, în-deosebi astăzi cînd trebuie să înfățișăm creștinismul nu atît ca dogmă ci mai ales ca o cale de viață, ca o adevărată atitudine față de viață²⁴.

Cu toate că unele relatări la Sf. Fecioară Maria și la Sf. Îngerii sînt simplă fantezie a lui Mahomed sau o influență total străină creștinismului, totuși, în cea mai mare parte, evenimentele din viața lor sînt o redare aproape fidelă a apocrifelor și a literaturii creștinilor eretici.

Un studiu aprofundat între apocrife și Coran ar elucida unele probleme.

Avînd în vedere faptul că și în islam, Maica Domnului se bucură de o cinstire deosebită²⁵, iar «credința în îngerii este foarte importantă,

22. *Coranul...*, p. 286 (nota 3).

23. Sf. Grigorie Palama, *Cap. 44*, P.G. 150, Col. 1152 C.

24. Arhim. Antim Nica, *op. cit.*, p. 144.

25. Harry Myriam, *Cultul Sf. Fecioare Maria la musulmani*, trad. din lb. franceză de V. Dudu, Iași, 1940, p. 4.

esențială, în islamism»²⁶, ar duce spre anumite puncte de convergență, în dialogul creștino-islamic. Aceasta ar contribui implicit la înnoirea societății umane când bine știm că musulmanii arătând astăzi deschidere și receptivitate pentru nou «aspiră după progresele culturii și ale civilizației moderne»²⁷.

Universitățile apusene și cele transatlantice și-au făcut titlu de glorie prin înființarea de catedre ale dialogului cu musulmanii, precum și universitățile din Cairo, Bagdad, Damasc și Alger. Acest lucru l-au făcut cu conștiința vie că în conjunctura actuală a inițierii dialogului cu celelalte religii, cunoașterea islamului este o necesitate ecumenică.

Deja creștinii au intrat în dialog tematic cu musulmanii, și mahomeदानii au teme de conferințe și organizații interconfesionale cu creștinismul, șintoismul și budismul.

În cadrul acestor conferințe promotorii curentelor înnoitoare în islamismul contemporan militează prin învățătura lor «pentru unirea tuturor popoarelor, pentru desființarea deosebirilor rasiale, pentru egalitatea tuturor oamenilor în mare familie a omenirii, pentru pace și prietenie»²⁸.

În cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în grupa I-a de lucru, «Misiune și evanghelizare», există o secție «Dialog cu religiile necreștine» ca și în grupa «Educație și reinnoire».

În acest fel slujitorii diferitelor religii își unesc eforturile pentru a trezi în sufletele oamenilor de pretutindeni conștiința responsabilității lor față de viața în lume.

Ierom. Drd. IRINEU POP

RUGĂCIUNILE PENTRU CEI ADORMIȚI ÎN EXPUNERE CATEHETICĂ *

— cu un plan de necrolog —

I. PRELIMINARII

1. Comuniunea cu cei adormiți, prin iubire

Rugăciunile pentru semenii noștri adormiți sînt un rod al iubirii noastre pentru ei, pe care mormîntul nu o poate opri. Rugăciune și iubire: două daruri sublime primite de noi de la Dumnezeu. Când Apostolul Neamurilor, Marele Pavel, inspirat de Duhul Sfînt a scris că «dragostea nu cade niciodată» (I Cor. XIII, 8), a dat mărturie

26. Diac. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 162.

27. Arhim. Antim Nioa, *op. cit.*, p. 145.

28. Vezi J. Esselmont, *Baha Ullah și era nouă*, trad. de M. Miller — Verghe, București, 1934, p. 150—160.

* Lucrare de seminar, alcătuită și susținută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în teologie, sub îndrumarea P.C. Pr. Prof. Constantin Galeriu, oare a dat și avizul pentru publicare.

despre un veșnic adevăr. «Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 8), avea să scrie un alt Mare Apostol, Sfântul Evanghelist Ioan.

Și iată de ce iubirea nu cade: este numele lui Dumnezeu. Prin iubire intrăm în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii noștri. Moartea unuia din ei nu înseamnă, pentru noi creștinii, ruperea acestei comuniuni. Iubirea nu cade nici în fața morții. «Căci iubirea ca moartea-i de tare» (Cântarea Cântărilor VIII, 6) și chiar mai tare decât ea, căci ea naște viața și o salvează, o mintuiește¹. În lupta dintre iubire și moarte învinge totdeauna cea dintii. Iisus Hristos, prin jertfa Sa a învins-o pentru totdeauna².

Dacă pînă la «plinirea vremii» moartea era într-adevăr o rupere a iubirii și comuniunii, de la «plinire» înainte moartea a rămas ceea ce va fi pînă la sfîrșitul veacurilor: intrare a trupului în pămîntul din care a fost luat și trecere a sufletului din viața aceasta în viața prin care se poate avea o mai înaltă comuniune cu Cel ce i-a dat ființă. Cînd un semen al nostru, pe care-l iubim și care ne iubește, trece dincolo, închizînd ochii trupești, dar nu și pe cei sufletești, nu întrerupe legătura iubirii și a comuniunii cu noi. Este o închidere care se deschide³. O *închidere* pentru efemer și stricăcios, o *deschidere* pentru eternitate și nestricăciune.

Iubirea deplină, adîncă, adevărată, nu cade niciodată, indiferent de mărimea obstacolului ce i s-a pus în cale. Iar iubirea deplină presupune reciprocitate: îmi iubesc semenul *aici* și îmi răspunde cu iubire. Cînd trece cu sufletul *dincolo* iubirea mea față de el nu încetează. Rămînera în comuniune, unul cu altul, presupune răspuns din partea lui la iubirea mea, reciprocitate adică. Credința și nădejdea îmi spun deci că nici iubirea lui nu încetează. Iubirea, ca bază a comuniunii, nu poate fi lipsită de atributul «reciprocitate». Comuniunea se realizează în Dumnezeu, iar răspunsul celor plecați tot prin El îl avem.

Numai că noi nu putem ști cu deplină certitudine în ce stare se află un suflet cînd trece dincolo. Dacă trece nepregătît, nu mai are putere deplină să iubească. Dacă un om moare cu păcate grele, neiertate, împotriva Sfîntului Duh de pildă (Matei XII, 32), sufletul semenului respectiv pierde puterea de a mai iubi. Dar cea mai mare suferință a iadului, în care intră un astfel de suflet, este aceea de a nu mai putea iubi (Dostoievski).

Din dorința de a păstra comuniunea de dragoste cu cei plecați, ne rugăm lui Dumnezeu să ne dea, nouă și lor, puterea de a iubi. Pentru că iubirea este hrană constitutivă, ființială, atît pentru sufetele de *aici* cît și pentru cele de *acolo*.

Rezumăm prin cuvintele de început: *iubire și rugăciune*.

1. Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Cuvînt pentru rînduieșile celor de pe urmă, de la săvîrșirea credinciosului din această viață*, în «Îndrumător bisericesc, misionar și patristic», Buzău, 1984, p. 34.

2. Pr. Const. Galeriu, *Jertfa și Răscumpărare*, teză de doctorat, în «Glasul Bisericii», 1—2/1973, p. 45 ș.u.

3. Const. Noica, *Vezi amănunte la Gabriel Liiceanu, Jurnalul de la Păltiniș*, București, 1984, o succintă dar utilă introducere în filozofia lui Noica.

2. Comuniunea cu cei adormiți, prin rugăciune.

Sintem profund umani în orice rugăciune sinceră. Credinciosul în rugăciune își petrece viața într-o ambianță duhovnicească harică, regeneratoare pentru el și pentru cei din jur. Posedă ceva care îl face plăcut, atrăgător. Prezența lui respiră un duh odihnitor, de liniște și pace. Pe un astfel de om nu te mai sature să-l privești, să-l asculți, să-l simți alături. Ai merge cu el pînă la capătul pămîntului. Simți că te ocrotește. Simți că te înalță. De fapt nu el, ci Dumnezeu prin el. Pentru că omul rugăciunii poartă harul lui Dumnezeu, harul odihnitor, liniștitor, balsam pentru rănile noastre sufletești.

De altfel, sufletul care se roagă, cel mai adesea, își pleacă genunchii pentru semenii săi. În mărinimia și generozitatea sufletului său, uită de sine. Își pleacă smerit genunchii rugîndu-se lui Dumnezeu pentru sănătatea cuiva bolnav, sau reușita altcuiva într-o încercare și le rosteste numele ca pe cuvinte ce fac parte din rugăciune. În programul său de rugăciune și pomenire, *nu-i uită nici pe cei adormiți*. «Domnul să le ierte păcatele, să-i judece cu milă», rostindu-le iarăși numele: părinți, frați, cunoscuți ș.a. Cum ar putea să-i uite? Nu pierde prilejurile oferite de Sfînta Biserică spre a da pomelnice de vii și adormiți la Sfîntul Altar, pentru ca slujitorii să-i pomenească la slujbele sfinte.

Nu te simți mîngîiat decît atunci cînd știi că te-ai rugat după puterea ta, pentru cei pe care-i porți în suflet, vii și morți. Mai mult, nu ai liniște decît atunci cînd știi că pomelnicul cu aceștia este *slujit* la Sfînta Biserică, după credința străbună.

Mîngîierea ce o simți prin har, cu puterea lui Dumnezeu, o transmii și celor pentru care te rogi, aceștia primind har și putere în urcușul lor duhovnicesc, fie pe pămînt, fie în cer. Mîngîierea aceasta, izvorită din rugăciunea sinceră ne face *umani*, ne face să ne simțim în comuniune cu sufletele celorlalți oameni, ne face să fim subiecții unui adînc de dragoste și omenie. Mîngîiere ce se revarsă asupra celor pentru care ne rugăm, dar care se răsfrînge și asupra noastră, ca o răsplată pentru dragostea ce-o purtăm altora.

În cele ce urmează vom trata numai un aspect al acestei comuniuni și anume aceea ce se realizează prin rugăciunile celor vii pentru cei adormiți.

II. ASPECTE ALE DOCTRINEI ORTODOXE DESPRE STAREA SUFLETELOR DUPĂ MOARTE

La acest punct dorim să evidențiem cîteva învățături care să ne conducă pe drumul cel mai scurt al înțelegerii problemei. În detalii, doctrina despre starea sufletelor după moarte, este expusă în tratatele de specialitate^{3 a}.

Viața ne-a fost dată pentru a o trăi în plinătate, încît, «sfirșitul vieții trebuie înțeles ca o vreme a roadelor» (Ioan XV, 8), astfel, în duhul

3 a. De ex. *Învățătura de credință*, București, 1952; Teologia Dogmatică, Manual pentru Institutele teologice, București, 1958, vol. II; Teologia Dogmatică Ortodoxă, de Pr. Prof. D. Stăniloae, București, 1978, vol. III -- pe care-l putem considera ultimul cuvînt în materie.

Sfintei Evanghelii încheierea vieții de aici nu este un sfârșit, ci o împlinire. Mîntuitorul pe cruce n-a spus: s-a sfârșit ci, «săvîrșitu-s-a!» (Ioan XIX, 30); «s-a împlinit o lucrare, a misiune»⁴.

Moartea, în interpretare creștină, este o despărțire temporară a sufletului de trup⁵. Prin această *despărțire*, sufletul părăsește trupul mergînd «acolo de unde ființă și-a luat», trăind în eternitate, iar trupul se întoarce în pămîntul din care a fost făcut (Facere III, 19; Ecl. XII, 7; vezi și l. paralele). Îndată după această despărțire are loc judecata particulară a sufletului, ceea ce vedem din pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (Luca XVII, 19), după care sufletul primește un loc provizoriu în rai sau în iad, după dreapta apreciere a Judecătorului. Rugăciunile pentru morți vizează tocmai această perioadă de timp dintre judecata particulară și cea obștească sau universală, cînd sufletele vor primi un loc definitiv în rai sau iad⁶.

De ce după judecata particulară locul este provizoriu și de ce au loc două judecăți? Dogmatica ne lămurește că la judecata universală oamenii vor fi judecați nu numai pentru faptele săvîrșite în viață ci și pentru *consecințele faptelor lor, după moarte*, consecințe bune sau rele⁷. Starea provizorie permite schimbarea în bine prin rugăciunile celor vii făcute în Biserică de slujitorii rînduiți pentru aceasta. În sprijinul acestei din urmă credințe aducem o serie de argumente scripturistice, patristice ș.a.

a) În *Sfînta Scriptură* a Vechiului Testament întîlnim Jelierea de 7 zile (Facere L, 10). Cartea Baruh III, 5, notează această smerită formă de rugăciune pentru părinții adormiți: «Nu-ți aduce aminte (Doamne) de nedreptățile părinților noștri». În Noul Testament Iisus îndeamnă: «Cereți și vi se va da!» (Matei VII, 7). Cereți orice adică. Orice duce la mîntuire, bineînțeles. «Vreți mîntuirea sufletelor celor adormiți? Cereți și se va da!». Și iarăși: «...Cine a zis cuvînt împotriva Duhului Sfînt nu va fi iertat nici în veacul de acum, nici în cel ce va să fie» (Matei XII, 32). Deci *alte păcate pot fi iertate*, chiar și în veacul ce va veni⁸. Cu privire la păcatele ce nu se iartă vom reveni⁹. În I Corinteni XV, 29 citim despre practicarea unui botez al celor vii în locul celor morți nebotezați. Evident din credința greșită de a le ușura situația dincolo. Apostolul Neamurilor îndeamnă pe Efeseni să se roage pentru «toți sfinții» (VI, 19). Se știe că antichitatea creștină numea «sfinți» pe creștinii răposați. Tot el sfătuiește pe Timotei să facă «rugăciuni, mijlociri, pentru toți oamenii» (I Tim. II, 1). *Toți oamenii*, deci nu numai cei vii.

4. Pr. Prof. C. Galeriu, *Cuvînt...*, p. 32.

5. Pr. Asist. Nicolae Necula, *Rugăciunile pentru cei adormiți și îolosul lor în perspectiva eshatologică*, ms. dactilografiat, București 1983, p. 1.

6. Pe larg la A. I. Constantinescu, *Rugăciunile pentru cei morți*, în «Glasul Bisericii», 7—8/1975, p. 749—762.

7. Vezi și Pr. Prof. D. Stăniloae, *Starea sufletelor după judecata particulară în învățătura ortodoxă și catolică*, în «Ortodoxia», 4/1953, p. 454 ș.u. De asemenea, pentru relația «Judecată-Iubire», la Pr. Magistrand C. Galeriu, *Iubirea dumnezeiască și judecata din urmă*, «Ortodoxia», 2/1959, p. 179 ș.u.

8. Observația aparține Pr. Prof. Petre Deheleanu, *Sectologia*, Arad, 1948, p. 21.

9. Vezi și studiul Pr. Magistr. I. Chirvase, *Pentru care păcătoși se roagă Biserica*, în «Studii Teologice», 9—10/1958, p. 557 ș.u.

Legat de păcatele care nu se vor ierta, nici aici nici dincolo, (acelea împotriva Sfintului Duh), Sfânta Scriptură ne vorbește limpede. În afară de textul citat mai sus (Matei XII, 32), strins legate în conținut cu acestea sînt și cele de la Tobit IV, 17: «Fii darnic cu pîinea și vinul Tău la mormîntul celor drepti, dar păcătoșilor să nu dai! (subl. n.) și I Ioan V, 16: «...Este însă păcat de moarte nu zic să se roage pentru așa păcat».

Noi nu știm însă cine a trecut cu păcate de moarte și cine nu. Numai Dumnezeu știe. De aceea ne rugăm, pururea, pentru toți.

b. *La Sfinții Părinți* găsim încă din secolul I rugăciuni pentru cei morți. De pildă Liturgia *Sf. Iacob* are o foarte frumoasă rugăciune pentru adormiți: «Doamne, Dumnezeul duhurilor și al trupurilor, adu-Ți aminte de toți dreptii de care ne-am adus aminte, de la Abel pînă în ziua de azi. Dă-le lor odihnă în locașurile cerești, în desfătările raiului, în sînul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov, sfinții noștri părinți, acolo unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, unde strălucește totdeauna lumina feței Tale»^{9 bis}.

Tot din primele secole datează și o interesantă inscripție, găsită pe un mormînt într-o catacombă: «Deus refrigeret spiritum tuum. Refrigerata Deus animam: Quisque de fratribus roget Deum ut sancto et innocente spiritu ad Deum suscipietur»¹⁰.

Tertulian notează că «facem rugăciuni pentru cei morți în fiecare an la ziua morții lor»¹¹, iar *Fericitul Augustin* cheamă peste veacuri la dreaptă cugetare pe cei ce se îndoiesc de eficacitatea rugăciunilor pentru morți: «Nimeni nu trebuie să se îndoiască că rugăciunile bisericii, jertfa cea mîntuitoare și milosteniile făcute pentru sufletul morților, nu ajută foarte mult ca Domnul să fie mai milostiv decît cum meritau ei după păcatele lor»¹².

Cu Sfinții *Ioan Gură de Aur* și *Vasile cel Mare* încep a se formula noi cereri și rugăciuni pentru morți, scrise pentru Sfintele Liturghii ce le aparțin, rugăciuni cu un conținut de înduioșătoare aplecare spre cei adormiți.

Iar într-o omilie, Sfîntul *Ioan Gură de Aur* se exprimă: «Nu în zadar s-a rînduit prin Apostoli ca să se facă înaintea înfricoșătoarelor taine, pomenirea celor morți, ei au știut că de aici izvorăște mare folos, mare binefacere pentru cei morți»¹³.

Referiri la rugăciunile pentru morți face și *Dionisie Areopagitul* în *Ierarhia bisericească*¹⁴. Sfinții *Ioan Damaschin*, *Teodor Studitul*, *Teofan Graptul*, au contribuit la alcătuirea imnelor pentru înmormîntare, imne care prin cuvintele ce le conțin întăresc credința în puterea de mijlocire a viilor pentru cei săvîrșiți din viață¹⁵.

9 bis. Pr. Asist. N. Necula, *op. cit.*, p. 6.

10. La V. Suci, *Dogmatica specială*, Blaj, 1928, vol. II, p. 640.

11. *De coronare militibus*, C. 3, la P. Deheleanu, *op. cit.*, p. 220.

12. «...ut cum eis misericordius agatur a Domine, quam eorum peccata meruerunt». *Seram*. 172, Migne, P.L. XXXVIII, 936.

13. *Omilia a III-a către Filipeni*, Migne, P.G. LXII, 204.

14. Vezi p. 139 și 142, în trad. Pr. C. Iordăchescu, Chișinău, 1932.

15. Amănunte la drd. C. Strugariu, *Grija pentru morți în cultul și spiritualitatea ortodoxă*, în «B.O.R.», 9—10/1983, p. 679—691.

III. COMUNIUNEA ÎNTRE VII ȘI ADORMIȚI

Pentru conștiința ortodoxă nu se mai caută argumente pentru practicarea rugăciunilor și rânduielilor pentru adormiți. Credincioșii care-și irăiesc credința, țin cu sfințenie la toate rânduielele pentru aceștia. Nu întrebă de argumente scripturistice și patristice. Nu pentru că le-au contestat valoarea, dar din moment ce ei *simt* legătura de iubire și rugăciune cu cei plecați, nu mai au pentru ce să ceară argumente. Nimic nu-i poate opri de a-i pomeni, de a le aprinde luminări la sfintele slujbe, de a împărți colivă, haine și alte daruri în numele lor. Cultul pentru morți este pe cât de vechi pe atât de puternic.

Credincioșii noștri vin la Sfântul Altar înmînînd preotului luminări aprinse și pomelnice, cu prescuri ș.a., iar în pomelnice au avut grijă să treacă și pe cei adormiți. Prin unele părți nu se scriu pomelnice¹⁶, ci — cu voce înceată spre a nu tulbura slujba — îi spun preotului la ușa Sfântului Altar: «...luminarea aceasta este pentru morți, Ion, Maria» ...Alții spun simplu: «pentru morții din familie, îi știe Dumnezeu!». De cele mai multe ori în ochii celor care rostesc numele celor dragi adormiți poți vedea licărind lacrimi limpezi și fierbinți. În fața unei astfel de credințe, *trăite*, mai este nevoie de argumente?

Acestea servesc mai mult în discuțiile sau pe masa tratativelor în cadrul întrunirilor ecumenice. De altfel, orice bun preot va ști să-și prevină credincioșii de eventualele influențe nefaste în această privință. Sperăm că nu peste multă vreme problema rugăciunilor pentru morți va figura pe agenda viitoarelor întruniri ecumenice, deoarece găsim o mare lipsă ca unele confesiuni să-și lase pe morții lor nepomeniți, fără slujbe și rugăciuni, care se făceau și la ei pînă într-o anumită vreme, cînd — din alte motive — s-au desprins de la învățătura și practica veche a Bisericii. Documentul «B.E.M.»¹⁷ (Băptême, Eucharistie, Ministerium) pus în discuție la Vancouver în 1983 poate constitui un motiv să credem că dacă protestanții se vor apropia de punctul de vedere ortodox în privința Ministerium-ului, vor da atenție cuvenită și cultului pentru morți, pe care preoții noștri îl practică neîntrerupt de aproape 2000 de ani.

Revenind la aspectul de comuniune sub care trebuie privit cultul morților, ne interesează desigur dacă toți cei plecați pot fi *receptivi* la dragostea celor vii, care-i pomenesc, se roagă pentru ei ș.a. Am anticipat deja că *coi plocați cu păcate de neiertat nu se mai pot bucura de binefacerile rugăciunilor celor vii*. Aceasta din pricină că ei înșiși, în libertatea lor, au refuzat în viață comuniunea de dragoste cu Dumnezeu și cu semenii. Dumnezeu nu mintuiește pe nimeni împotriva voinței proprii. Încă din viață unii ca aceștia s-au arătat nereceptivi la rugăciune, iubire, comuniune. S-au arătat potrivnici loruși, fără să-și dea seama, poate. De altfel, păcatele împotriva Sfântului Duh, care nu se iartă, sînt — după una din tâlcuiri¹⁸ — păcate împotriva noastră înșine. Firea omu-

16. În Muntenia, Plătărești — J. Călărăși de pildă.

17. Vezi Pr. D. Soare și Dr. Cezar Vasiliu, *Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la cea de-a VI-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Vancouver-Canada)*, «B.O.R.», 7—8, p. 460 ș.u.

18. Tîlcuirea aparține Pr. Prof. C. Galeriu, *Curs de omiletică-catehetică*, București, an univ. 1980—1981.

lui e zidită spre comuniune, trăire în Duh, ș.a. Cel ce respinge comuniunea și blasfemiează pe Dumnezeu, păcătuiește și împotriva lui-însuși, împotriva firii proprii. Cînd greșești față de altcineva, îți ceri iertare și poți fi iertat. Cînd greșești față de tine, tu nu te poți ierta, n-ai cum. De aceea astfel de păcate «nu se iartă nici în veacul de acum, nici în cel ce va să fie»¹⁹.

Iată de ce, un suflet plecat dintre noi cu astfel de păcate nu mai poate fi în comuniune cu cei vii, nu mai poate fi *receptiv* la binefacerile rugăciunilor ce se fac pentru el. Căci zice Sfîntul Ioan Damaschin: «Dumnezeu ascultă numai acele rugăciuni care corespund stării de receptivitate a celui adormit față de puterea rugăciunii»²⁰.

Dumnezeu, așa-zicînd, «nu mai ascultă» rugăciuni pentru cei ieșiți din comuniune, pentru că ei înșiși, prin libertatea lor rău întrebuintată, au ieșit de sub ascultarea și ocrotirea Lui.

Ce se întîmplă atunci ca acele rugăciuni înălțate pentru cei cu păcate de neiertat? În gîndirea patristică descoperim că deși nu-și ating scopul propus, se reîntorc cu binefacere asupra celor vii care le-au făcut, drept răsplată pentru dragostea și jertfelnicia lor.

Preotul slujitor se găsește implicat în această comuniune de iubire și aducere aminte pentru cei adormiți. În numele lui Hristos rugăciunile și ofrandele celor vii sînt slujite de preot și preschimbate în jertfă, ca formă supremă a comuniunii cu cei adormiți. Baza acestei comuniuni este Hristos²¹. *Biserica* în care se aduc jertfe și care este *puntea a comuniunii între pămînt și cer*, este Trupul Său. Comuniune a cerului cu pămîntul în Trupul lui Hristos. Altfel spus: Biserica cerească cu cea pămîntească, într-o unire a dragostei și rugăciunii; adică îngerii, dreptii și chiar unii care «n-au pierdut speranța împărăției cerurilor»²² — în comuniune cu cei vii.

Dar după cum nu toți cei adormiți sînt în comuniune cu Hristos și cu cei vii, nici dintre vii nu toți pot fi socoliți în comuniune, ci numai aceia care răspund prin credință și fapte iubirii lui Hristos.

Rugăciunile și darurile pentru cei adormiți sînt de folos dacă cei ce le fac și cei pentru care se fac sînt în comuniune cu Hristos. Se spune adesea în popor: «cutare degeaba dă de pomană, că nu-i este primită din pricină că nu se leapădă de un anumit păcat...». În popor se are conștiința că nu în orice stare morală poți aduce rugăciuni și ofrande. Adică, rupt din comuniune, nu poți aduce daruri.

Chiar și o neîmpăcare cu cineva te poate face inapt spre a-ți aduce darul la altar, indiferent că pentru vii sau morți. Mintuitorul spune limpede: «Dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo înaintea altarului și mergi întîi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău» (Matei V, 23—26).

Mărturia supremă a comuniunii celor vii și adormiți în Hristos, o avem în Sfînta Jertfă. Pe Sfîntul Disc, este așezat în centru Hristos și

19. *Ibidem*.

20. *De iis qui in iide dormierunt*, 3, 8, P.G. XCV, 254.

21. Aspect dezvoltat, cu bibliografie bogată, de drd. C. Strugariu, *op. cit.*, p. 684.

22. Mitrofan de Konewets, *Viața repausărilor noastre*, trad. de Iosif Gheorghian, București, 1899, p. 32.

alături de celelalte părțile rinduite a se așeza, avem miridele pentru vii și adormiți : Hristos s-a jertfit și pentru cei vii și pentru cei săvârșiți din viață și jertfa Sa se va perpetua pînă la sfîrșitul veacurilor. Jertfa Lui și pentru cei adormiți ne este exemplu și sfînt testament ca și noi să aducem jertfe și rugăciuni pentru ei.

IV. RUGĂCIUNI ȘI PRACTICI DE CULT PRIN CARE PĂSTRĂM COMUNIUNEA CU CEI ADORMIȚI

Nu intenționăm o descriere a lor în amănunt. Spațiul lucrării este limitat și recomandat pentru evidențierea cîtorva mai semnificative, care să ne ușureze pătrunderea și înțelegerea aspectului de comuniune al subiectului nostru.

Clopotul prin sunetul lui duios poate fi considerat ca o primă manifestare în cultul pentru cei răposați. El vestește parohiei trecerea unui suflet la cele veșnice. Creștinii, îndeosebi la sate, își descoperă capetele, se închină și cînd află motivul pentru care sună, rostesc, «Dumnezeul să-l (s-o) ierte!». Dangătul clopotului ne aduce aminte tuturor că vom muri, ne strecoară o anumită înduioșare în suflet, ne face să simțim că sîntem în comuniune cu cel plecat. Ca simbol liturgic, clopotul anticipează trîmbița cu care îngerul Domnului va vesti sfîrșitul lumii și sculara din morminte pentru înfricoșata judecată²³.

Luminile (luminările) aprinse la casa mortului sau la slujbele de și după înmormîntare, simbolizează ruga noastră către Dumnezeu ca sufletul celui adormit să intre în viața de lumină a lui Iisus Hristos.

Lumina lui Hristos a biruit întunericul morții. Sens de biruință și răsplată a biruinței are și tilcuirea minunată pe care o face Sfîntul Ioan Gură de Aur : «Spune-mi ce înseamnă luminile cele strălucitoare ? Oare nu ducem cu ele în triumf la locașul de veci pe cei încetați din viață, ca pe niște atleți la locul de încoronare ?»²⁴.

Îmbrăcarea mortului în haine noi (sau cel puțin curate) semnifică, după Sfîntul Ioan Gură de Aur, nesticăciunea : «Noi îmbrăcăm cu veșminte noi pe morții noștri, ca să dovedim cu aceasta nesticăciunea noastră»²⁵. Este o reîmbrăcare a hainei luminate primite la Taina Sfîntului Botez^{25 bis}.

Slujba Panihidei (πᾶς = tot νόξ = noapte ; ᾄδω = cînt ; într-un cuvînt «panihidă» = cîntare de toată noaptea). Astăzi panihida este un rezumat sau anticipare a slujbei înmormîntării, dar în vechime era o priveghere de toată noaptea în ajunul praznicelor sau la morți, din pricina persecuțiilor²⁶.

Să reținem că în afara slujbei panihidei pe care preotul o săvîrșește la căpătiul celui adormit, credincioșii îl *privegheză* în nopțile dinainte de înmormîntare, gest minunat de solidaritate și frățietate cu cel adormit și cu cei îndoliați ai familiei. Nu-l părăsesc pe confratele lor cînd se săvîrșește din această viață, nu rup legătura comuniunii cu el.

23. Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 474.

24. *Omilia a IV-a la Evrei*, la Bădea Cireșeanu, Tezaurul liturgic, București, 1912, Tom. III, p. 370.

25. *Ibidem*.

25. bis. Pr. Prof. C. Galeriu, *Cuvînt...*, p. 32.

26. Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 476.

Lingă sicriu stînd credincioșii înfiripează amintiri din viața repauzatului, găsind aprecieri pentru faptele ce le-a făcut, călăuzindu-se după înțelepciunea moștenită în popor care îndeamnă: «de morți numai de bine!».

Slujba înmormîntării (Prohodul). Istoricul și tipicul rînduielilor de înmormîntare (mireni, prunci, preoți ș.a.) sînt la îndemîna noastră prin lucrări de specialitate²⁷. Noi ne vom opri doar asupra cîtorva cîntări și momente al căror înțeles consonă cu ideea de bază a lucrării noastre.

Trisaghionul, cîntaț pe drumul de la casa mortului spre biserică, este o cîntare de comuniune cu îngerii din cer care o cîntă și ei. Este închinată Sfintei Treimi, Căreia cel adormit i-a slujit. Cîntînd-o ne rugăm Sfintei Treimi ca glasul celui plecat să se armonizeze cu al sfinților din cer spre o împreună slăvire a lui Dumnezeu²⁸.

Rînduiala ca prohodirea să aibă loc în biserică, își are temei în învățătura că omul nu încetează prin moarte a fi mădularul Bisericii, Trupul lui Hristos²⁹.

Cîntările și citirile slujbei se împletesc armonios și împreună glăsuiesc despre deșertăciunea lumii acesteia și frumusețea vieții cerești. Ele preamăresc pe Dumnezeu și-n același timp sînt rugăciuni pentru sufletul plecat: «Oare ce însemnează cîntările de îngropare? — întreabă Sfîntul Ioan Gură de Aur — Oare nu prin aceasta preamărim pe Dumnezeu și-i mulțumim lui pentru că a încununat pe cel ce pleacă din mijlocul nostru?»³⁰.

În cîntări remarcăm, apoi, un fapt deosebit: fiecare răposat este considerat de alcătuitoarii de imne un «ales» dintre oameni de Dumnezeu. Mai multe cîntări conțin fraza: «pe cel pe care l-ai ales, odihnește-l...»³¹.

Scopul principal al cîntărilor și citirilor este cel de rugăciune pentru cel adormit. Dar conținutul lor este plin de învățăminte pentru credincioșii care asistă. Au, așadar, și un scop liturgic-pastoral. Iată cîteva exemple: «Deșertăciuni sînt cele omenești, cîte nu rămîn după moarte; nu merge cu noi bogăția, nu ne însoțește mărirea»³². «Ce este viața noastră? Cu adevărat abur și rouă de dimineață!». Și ascultătorii sînt chemați să verifice, să se convingă: «Veniți să vedem lămurit în morminte!»³³.

Cîntările conțin sfaturi practice pentru pocăință și o viață creștinească aleasă: «Veniți să cădem la Hristos cu lacrimi... Și fugim departe de tot păcatul lumesc, ca să moștenim cele cerești»³⁴.

Prin conținutul ei, slujba ne aduce aminte tuturor că vom muri și că trebuie să ne pregătim pentru aceasta: «Văzînd pe mort zăcînd să ne

27. Pentru istoric vezi Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 488 ș.u., cu trimeri la lucrări ca Simeon al Tesalonicului, *Despre slîrșitul nostru*, Mathaüs Rothenhäuser, *Slujbele de înmormîntare în Biserica Bizantină* ș.a. Pentru tipic, vezi de ex. *Tipic Bisericesc*, București, 1976, p. 262—273. Iar Pr. Dr. I. Zugrav a publicat un document studiu liturgic-pastoral, *Cultul morților*, Cernăuți, 1937, 48 pagini.

28. Simeon al Tesalonicului, *op. cit.*, p. 363, la E. Braniște, *op. cit.*, p. 478.

29. Pr. D. Soare, *La slăbăta morților*, în «Glasul Bisericii», nr. 1—2/1969, 28.

30. *Omilia IV la Evrei*, la Badea Cireșeanu, *op. cit.*, p. 370.

31. De ex. stihira 1 a lui Damaschin, monahul, în Aghiazmatar, București 1976, p. 179.

32. *Aghiazmatarul*, *cit.*, p. 187.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*.

gîndim toți la ceasul din urmă». Cutremurătoare este cîntarea «Adus-mi-am aminte...» care vrea să ne spună tuturor «aduceți-vă aminte de proorocul care strigă : Eu sint pămînt și cenușă»... Iar în slava glasului 6 găsim cuvinte de rugă puse chiar în gura celui adormit : «...Că vă rog pe toți și mă cucernicesc vouă să vă rugați neîncetat lui Hristos Dumnezeu pentru mine, ca să nu fiu rînduit, după păcatele mele, la locul de pedeapsă, ci să mă așeze unde este lumina vieții»³⁵.

Aceste cuvinte pot constitui un mic rezumat al întregii problematice. Care creștin ar putea fi insensibil la o astfel de rugămintă ?

În *Rugăciunile de dezlegare*, găsim reproduse cuvintele Mîntuitorului spuse apostolilor «Oricîte veți lega pe pămînt vor fi legate și în cer și oricîte veți dezlega... vor fi dezlegate...» (Matei XVIII, 18).

Nu se precizează nicăieri că această dezlegare se face numai asupra celor vii. Ceea ce ne întărește credința că apostolii și urmașii lor, preoții de azi, au putere de dezlegare și dincolo de mormînt. Tilcuind porunca Mîntuitorului putem înțelege «Oricîte veți dezlega pe pămînt, asupra celor vii și asupra celor adormiți (n.n.) vor fi dezlegate și în ceruri».

Slujba înmormîntării pruncilor, de la un cap la altul este străbătută de adevărul că pruncii, neavînd păcate, vor fi primiți, fără judecată în «sinurile lui Avraam».

Legat de *slujba înmormîntării preoților*, dorim să evocăm o semnificativă însemnare. În ritualul acesta — al înmormîntării preoților — nu se pîng păcatele ca la ceilalți (laici, n.n.), fiindcă slujitorii celor sfinte *sînt mai drepți* (subl. n.) ; pentru aceea se pînge mai mult pierderea unui păstor vrednic de chemarea sa»³⁵.

Două convingeri mărturisesc aici : că preoții sînt mai drepți (iar dacă nu, trebuie să se străduiască a fi !) și că orice păstor trebuie să fie vrednic de chemarea sa. Convingeri care sună a testament liturgic și ne obligă adînc.

Parastasul (*παράστασις* = a sta înaintea cuiva, a mijloci), este una dintre slujbele pentru adormiți, prin care, în Biserica Ortodoxă se realizează o adîncă relație de comuniune între cei care îl fac și cei pentru care se fac. Termenele (soroacele) la care se fac parastase au adînci explicații simbolice³⁶ :

— La trei zile, în cinstea Sfintei Treimi și învierii Mîntuitorului a treia zi ;

— La nouă zile ne rugăm ca sufletul răposatului să fie invrednicit de partea celor 9 cete îngerești sau 9 cete de sfinți ; amintește-ți de ceasul al 9-lea, cînd Mîntuitorul, înainte de a-și da sufletul pe Cruce, a fîgăduit tilharului raiul ;

— la 40 de zile, în amintirea Înălțării la cer a Mîntuitorului, în a patruzecia zi după înviere ș.a.

— pomenirile anuale se fac după pilda vechilor creștini care prăznuiau ziua morții martirilor prin celebrarea Sfintei Liturghii la mormintele lor Se știe de fapt că printre *primele biserici ale creștinilor sînt cele cimiteriale*³⁷.

35. *Ibidem*, p. 189.

36. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, p. 355.

37. În amănunt la drd. C. Strugariu, *op. cit.*, p. 688.

37. L. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, Paris, 1925, p. 422.

Pomelnicele ce se aduc la biserică de către credincioși sînt un mijloc concret de comuniune a celor vii cu cei adormiți, prin mijlocirea preotului slujitor. Pomenirea este strîns legată de Sfînta Jertfă, ce se aduce prin Sfînta Liturghie. Această practică este veche după cum consemnează Dionisie Areopagitul în *Ierarhia bisericească*: «Cugetă și aceasta cu sfințenie, că după ce se așează pe dumnezeiescul altar darurile cele simbolice, prin care se preinchipuie și se primește Hristos, stă nelipsit de acolo pomelnicul celor sfinți (adormiți n.n.), semnificînd legătura cea nedezlegată a unirii lor celei mai presus de lume și sfînte cu Dînsul»³⁸.

Nu numai cei știuți cu numele sînt pomeniți. Sfînta noastră Biserică se roagă pentru toți, chiar și pentru cei pe care nu-i scrie nimeni pe pomelnice. Această practică o găsim consemnată într-o carte recentă de spiritualitate: «Părintele Cleopa — scrie autorul — zicea la Parastase: «pomenește Doamne și pe cei săraci adormiți în Domnul și care nu au pe nimeni să-i pomenească». Rostind numele tuturor, atît al celor ajunși în viață pe o treaptă ierarhică înaltă, cit și al celor umili, atît de umili că au devenit anonimi... se realizează o comuniune și o egalitate a tuturor în Dumnezeu, o *koinonie* de dragoste și destin»³⁹.

Coliva. Am ales dintre darurile ce însoțesc rugăciunile pentru cei adormiți, pe cel mai reprezentativ, deși nu în toate părțile îl întîlnim⁴⁰.

Symbolismul colivei ni-l dă materia din care se face: grîul. Bobul de grîu este simbol al învierii. Coliva închipuie apoi însuși trupul mortului, căci grîul este hrana principală a trupului omenesc. Dar semnificația cea mai adîncă a colivei este comuniunea celor vii în jurul sufltelor celor morți pentru care se face pomenirea: precum boabele de grîu sînt strînse întregal în coliva ce se ridică la «veșnica pomenire» tot așa sufletele celor vii sînt în comuniune cu cei pentru care s-a adus coliva și pentru care se cîntă veșnica pomenire⁴¹.

«Iar cînd este clătinită lin la căpătiul celui adormit aceasta înseamnă clătinarea pămîntului la învierea Domnului Hristos. Și credincioșii toți, familia, rudeni, prieteni, cunoscuți țîn de colivă, și dacă nu ajung se țîn lanț, legați unul de celălalt, ca semn al *legăturii neîntreprute cu cel adormit* (subl. n.), al iubirii care e legătura desăvîrșirii...»⁴².

De fiecare dată pomenirea se face cu ofrande pentru cel adormit și mai ales cu Sfînta Liturghie, precum învață Sfîntul Ioan Gură de Aur: «Fiecare credincios trebuie să știe că iubind pe ai săi, îi ajută mult săvîrșind pentru dînșii jertfa cea fără de sînge și făcînd milostenie. Iar mirida care se scoate la Liturghie și pomenirea care se face unește pe cel adormit cu Dumnezeu și-l împărtășește tainic cu Dînsul»⁴³.

Necrologul la înmormîntări și un scurt cuvînt la parastase pot trezi în sufletele ascultătorilor simțăminte adînci de comuniune cu sufle-

38. Trad. Pr. C. Iordăchescu, Chișinău, 1932, p. 9—100.

39. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 202.

40. Amănunte legate de obiceiuri, datini etc. la Simion Florea Marian, *Înmormîntarea la români*, studiu etnografic, București, 1892, și drd. C. Strugariu, *op. cit.*, p. 689 ș.u.

41. Pr. Prof. C. Galeriu, *Curs de omiletică-catehetică pentru studenți*, an univ. 1980—1981.

42. *Idem*, *Cuvînt...*, p. 34.

43. *Ibidem*.

tele celor adormiți. Există unanim acord asupra părerii că un astfel de cuvînt este nu numai binevenit, dar absolut necesar.

La înmormîntări și parastase participă credincioși de toate vîrstele și profesiile, dintre care unii vin la biserică, doar în astfel de împrejurări. De aceea aceste ierurgii pot fi socotite pe bună dreptate mijloace și prilejuri de pastorație care trebuie fructificate în consecință⁴⁴.

Timpul dedicat unei astfel de cuvîntări este întotdeauna limitat. În momentul în care slujitorul ia cuvîntul atenția ascultătorilor devine încordată: «Ce va vorbi? Cît timp? Ce va spune despre cel răposat? Altceva ce va mai spune?». Slujitorul, în timp limitat (10—15 minute) va trebui să răspundă cu voce potrivită și conținut adecvat acestor întrebări.

Va vorbi liber sau va citi? Practica dovedește că predica ținută liber are efect net superior față de cea scrisă, deși un bun *Traité moderne de prédication* susține pregătirea în scris a ei: «De tels discours ne s'improvisent jamais. Ils sont totalement écrits et on les lit du haut de la chaire, tout au moins on doit avoir son texte en main»⁴⁵.

Sintem de acord că o astfel de cuvîntare nu se improvizează. Nici o predică nu reușește dacă este improvizată. Dar, recunoscînd că poate avea succes un text bine scris, rămînem la convingerea că un cuvînt liber, bine rostit, va avea un cîștig de cauză mult-mulț mai mare. Cuvîntul liber este transmis de la suflet direct pentru suflet, fără hîrtia de intermediere, fără pauze în care predicatorul să se incurce în observarea frazei ce urmează. Același tratat ne sugerează cîteva idei foarte semnificative pentru reușita unui necrolog:

— a nu se adopta un ton prea solemn de la-nceput pînă la sfîrșit, nici o manieră pompoasă «à la Bossuet».

— alocuțiunea să fie naturală; stilul simplu; cuvintele potrivite la caracterul persoanei decedate. Să nu se cadă în laude excesive sau în sentințe usturătoare. Abținerea de la patetic și de la rezervele reci...

— dacă în viața persoanei respective nu se pot găsi fapte demne de admirație, (vorbitorul) să facă cîteva aluzii nuanțate care conciliind adevărul cu ceea ce ascultătorii așteaptă, să fie acceptat favorabil de toți, în mod sincer și fără reacții de la unii sau alții...»⁴⁶.

Plan de necrolog

Înainte de a consemna cîteva idei de bază ce trebuie dezvoltate la un necrolog, se impun cîteva observații. Este imposibil a se alcătui un plan «tip» pentru toate înmormîntările. Nu mai vorbim că o predică «tip» nu se va potrivi decît foarte rar la două cazuri. Fiecare caz este unic, nici o viață de om nu seamănă întru totul cu alta. Dacă o predică scrisă pentru o duminică sau sărbătoare poate fi prezentată aidoma de la amvon, oricînd, un necrolog nu.

44. Protos Gh. Băbuș, *Ierurgiile ca mijloc și prilej de pastorație*, în «Studii Teologice», 1954, nr. 9—10, p. 537 ș.u.

45. R. P. Rambaud, *Lyon-Paris*, 1941, p. 75: «Astfel de cuvîntări niciodată nu se improvizează. Sînt scrise în întregime și se citesc de la amvon, sau cel puțin trebuie să aibă textul în mînd».

46. *Ibidem*, p. 74—75.

De aceea nu intenționăm să oferim un model «tip», pentru cineva anume, ci să dezvoltăm cu idei planul⁴⁷, luînd ca bază viața de creștin, în general.

Introducere : — În numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh...

Indoliată familie și cucernică asistență ! Din partea noastră se cuvin câteva cuvinte, acum cînd trece la cele veșnice, creștinul nostru...

— Orice despărțire este dureroasă, dar noi creștinii știm că despărțirea de cineva adormit nu este totală. Noi credem că sufletul lui... a trecut la odihnă în împărăția de lumină și bucurie a lui Dumnezeu. Credem că a trecut prin moarte la viață și va învia în ziua cea de apoi, așa cum am ascultat în Sfînta Evanghelie ce s-a citit (Ioan 5, 24—30).

Tratare. a. Prezentarea pe scurt a vieții repauzatului, amintindu-se tot ce este semnificativ spre a fi dat pildă pentru ascultători : viața lui creștinească, frecventarea bisericii, spovedania, împărtășania. Dacă a murit *pregătit* ; dacă nu, să se exprime regretul că n-a fost, dar fără muștrări și imputări tăioase.

— Dacă a trăit cu adevărat viața creștinească, «cu răspunderea întreagă, adică și înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor»⁴⁸, să fie dat exemplul, cu fapte concrete.

b. Adevăruri privind credința noastră legată de viață și moarte.

— viața ca dar al lui Dumnezeu. «Darul trebuie să-și aducă rodul» (Pilda talanților, Matei XXV, 14—30).

— a trăi ca un creștin și a muri ca un creștin : sfîrșitul vieții înțeles ca o vreme a roadelor (Ioan XV, 8). Viața de aici nu este un sfîrșit, ci o împlinire. Mîntuitorul pe cruce n-a spus : s-a sfîrșit, ci «săvirșitu-s-a» ! (Ioan XIX, 30)⁴⁹.

— pregătirea pentru viața viitoare (credință, fapte, ș.a.).

— îngrijirea ca pentru viața de veci să plecăm cu merindea cea trebuincioasă (Sfînta Împărtășanie), «leacul nemuririi».

— credința în înviere (a se reproduce aici cîteva pasaje din Apostolul și Evanghelia ce se citesc la slujba înmormîntării).

— învierea cu trupul, chiar dacă vom putezi mai întii. Exemplul cu bobul de grîu. «Adevăr, adevăr zic vouă : bobul de grîu, cînd cade în pămînt de nu va muri, rămîne singur ; iar dacă va muri multă roadă aduce» (Ioan XII, 24).

— Mormîntul bobului de grîu este brazda. Dar brazda nu este un mormînt, ci mai curînd noaptea lui de «Paști»...»⁵⁰.

— cîteva cuvinte despre judecată. «În ce te vei afla intru aceea te vei judeca» — spune un dumnezeiesc cuvînt⁵¹, sau, cum se spune în popor — «urma alege». Ceea ce înseamnă că la judecată Dumnezeu ține seama de *starea sufletului* în clipa despărțirii de trup. De aici, înțelegm cît de important este să fii *pregătit*.

47. Pr. N. Petrescu, *Omiletica...*, p. 275.

48. Pr. Prof. C. Galeriu, *Cuvînt...*, p. 31.

49. Ne călăuzim de același *Cuvînt...* al Pr. Prof. C. Galeriu, p. 31—34.

50. *Ibidem*, p. 33.

51. *Ibidem*, p. 32.

Încheiere.

— Slujba ce s-a făcut și prezența noastră aici au rost de rugăciune pentru sufletul plecat.

— Toți sintem muritori. Să judecăm faptele repauzatului cu îngăduință, călăuziți de înțelepciunea din popor care îndeamnă «de morți, numai de bine!».

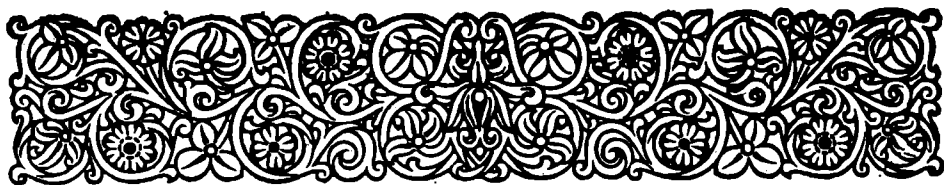
— Veșnica pomenire pe care o facem pentru sufletul lui ...înseamnă veșnica iubire și comuniune cu el, înseamnă că va rămâne veșnic în inima noastră. Mai profund, veșnica pomenire este o rugăciune către Dumnezeu ca să rămână veșnic în pomenirea Lui.

— Dumnezeu să-l ierte și să-i facă partea de lumină în împărăția celor drepți!

Concluzie. A ne ruga pentru cei adormiți înseamnă a păstra comuniunea de iubire cu ei, prin Sfânta Biserică, punte ce leagă cerul cu pământul. A ne ruga pentru ei înseamnă a le transmite binefacerile ce se revarsă din iubire, spre a le ușura sporul în urcușul lor pe scara duhovniciei cerești. În sfârșit, rugăciunile și milosteniile făcute pentru ei, au darul de a se preschimba în bunătăți cerești, folositoare lor, dar totodată, din comuniunea aceasta de iubire cu ei, dobîndim noi înșine spor în viața noastră duhovnicească.

Pr. drd. VASILE GORDON

ANIVERSĂRI

UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE (1859 — 24 ianuarie — 1984)

La 24 ianuarie 1984 se implinesc 125 de ani, de la Unirea celor două principate române, Moldova și Muntenia, într-un singur stat național, ce se va numi «ROMÂNIA», din 1862 înainte, stat cu siguranță mai cuprinzător, mai puternic și deci mai eficient, pentru interesele perene ale tuturor românilor, eveniment de epocală importanță și de majoră semnificație, pentru toți cei ce descind din carnea, singele și sufletul acestei seminții latine, din spațiul Carpato-Danubiano-Pontic, oriunde și-ar desfășura firul existenței lor, astăzi.

Dacă deschidem, cu evlavia cuviincioasă, «Sfinta Carte» a istoriei titanicele lupte și jertfe ale bravului nostru popor, pentru salvagardarea ființei sale etnice, a gliei străbune și a întreg patrimoniului său spiritual, timp de aproape două nesfirșite... milenii, la paginile pe care sînt înscrise toate strădaniile lui, legate de memorabilul eveniment, din 1859, constatăm, și astăzi, după trecerea în oceanul istoriei, a cinci pătrare de veac, cu legitimă satisfacție și mîndrie națională, printre multe altele, mai ales două lucruri de căpetenie :

Mai întii, că acest fundamental eveniment istoric al Unirii celor două provincii românești, care, de altfel, constituie pînă astăzi temelia de granit a vieții, de toate felurile, a României moderne și contemporane, ca și a tuturor realizărilor acesteia, a fost, este și rămîne, de-a pururi, obiectiv vorbind, un act de maturitate de cuget al întregului popor român, cu toate componentele sale sociale, de inițiativă, inventivitate și dinamism, de entuziasm, ținută civică și conștiință națională, de prudență, tact strategic, și abilitate diplomatică, de jertfelnicie, consecvență în binele general, și înțelepciune politică.

Apoi, că această eminentă izbîndă, a mult încercatului nostru popor, de la sfîrșitul decadei a cincea a veacului anterior nouă, conține în sine un valoros, util și netrecător mesaj, către toată suflarea românească, de ieri, de astăzi, și de totdeauna, din lăuntru fruntariilor naționale și de pe alte meridiane, de a cărui primire și transpunere în viață rămîne fiecare cuget direct răspunzător, față de ființa însăși a seminției noastre.

Dar, să trecem, cât mai neîntârziat, la înfățișarea, cu totul succintă, a faptelor istorice, potrivit spațiului de care dispunem, pentru a nu fi învinuiți că am zăbovit, prea îndelung, cu aceste considerații preliminare și cu aceste generalizări introductive.

În urma «războiului Crimeii», izbucnit între ruși și turci, război în care Moldova și Muntenia au avut multe de îndurat, din cauza abuzurilor ocupației ruse, mai întâi (1853—1854) și apoi a armatelor habsburgice (1854—1857), când s-au depus toate silințele, de către ambele puteri, de a se «curăți Principatele de elementele dubioase», ceea ce voia să spună de toți luminații patrioți, ce propovăduiau Unirea, «cauza moldo-vlahilor devine o problemă europeană», cum accentuează, cu dreptate, istoricul american, T. V. Riker (*Cum s-a înfăptuit România*, București, 1940, p. 41).

La Congresul de la Paris, deschis la 28 februarie 1856, cu scopul de a se negocia pacea și a restabili «echilibrul european», se pune, pentru prima oară, de către Walewski (8 martie 1856), ministrul de externe al Franței și președintele Congresului, problema «dacă n-ar fi în interesul Europei și al țărilor în cauză, ca Principatele Române să fie reunite, într-un singur stat».

Lăsînd la o parte răspunsurile negative, evazive, sau numai de circumstanță, se ajunge totuși, în scris, la ideea consultării românilor, printr-un plebiscit.

În tot cazul, prin Tratatul de la Paris, încheiat la 30 martie 1856, Țările române sînt scoase de sub «*protectoratul*» Rusiei țariste, instituiind prin pacea de la Adrianopole (1829), și de sub «*tutela*» Turciei suzerane, și așezate sub «*garanția*», celor șapte puteri semnatare (Franța, Anglia, Rusia, Turcia, Austria, Prusia și Sardinia). Poarta nu mai poate interveni armat, în cele două țări române, fără încuviințarea celorlalte puteri, iar armatele austriece sînt și ele puse în situația de a se retrage, cu toate protestele, de la Viena, ceea ce era totuși foarte important, pentru români.

O serie de articole (XXI—XXVII) ale Tratatului statuau, în esență, alte prevederi: Moldovei îi reveneau cele trei județe din Sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad), cu Delta Dunării și Insula Șerpilor. Se asigurau locuitorilor, din cele două țări, drepturi și imunități speciale de autodeterminare și anumite libertăți, sub suzeranitatea Porții, dar și cu *garanția Puterilor*. Se institua o comisie la București, formată din delegații celor șapte, care să studieze, la fața locului, situația Principatelor, și să propună bazele viitoarei lor organizări, în urma pronunțării Divanurilor ad-hoc, divanuri alcătuite, cât mai reprezentativ cu putință ș.a.

Ideea Unirii, de la marii patrioți români, oamenii Bisericii, presa timpului, trece la masele largi populare, care o îmbrățișează, cu maximum de entuziasm posibil. Zeci de memorii, petiții și înscrisuri sînt adresate capitalelor europene și guvernelor acestora.

Un rol, cu totul esențial, l-au jucat revoluționarii români, alungați din țară, în 1848, de cele trei mari împărății limitrofe, care au oprimat, atît de inuman, poporul român, revoluționari care vor alcătui emigrația românească, mai ales cea de la Paris, care a înțeles, cu atîta luciditate, să acționeze, cu toate forțele sale, pentru buna cunoaștere a autenticelor idealuri ale poporului lor.

Cauza vitală a Unirii Principatelor, ajunge astfel, să fie puternic susținută de ilustre personalități ale Europei, ca: *Jules Michelet, Edgar Quinet, J. Ubicini, Saint Marc-Girardin, Thibault, Lefevre, J. A. Vaillant, Paul Bataillard, Léon Plée, Cernișevski, Dobroliubov, Mac Antonio, Carreini, Vegezzi, Russcalla ș.a.*, ca și de unele ziare franceze, belgiene, britanice, etc. (M. Mușat și I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 273).

Pe plan intern, se alcătuiesc, peste tot, Comitete ale Unirii, în frunte cu cele de la Iași și București. Toată lumea este entuziasmată de «*măreața cauză*», iar unioniștii din Moldova întrețin legături constante, cu cei din țara soră, sprijinindu-se reciproc.

Dar, toate aceste efervescente patriotice, pozitive pentru viitorul românilor au, ca efect, o virulentă reacțiune a celor două puternice imperii, ostile în fond ideii de Unire, Turcia și Austria, care prin toate mijloacele, de care dispun, declanșează forțele separatiste și antiunioniste, de la noi. La adăpostul unei prevederi a Tratatului de la Paris, de a nu se împiedica «*libera rostire a dorințelor țării*», domnitorii Ghica și Știrbei, sînt admiși de Poartă, cu asentimentul Vienei, și înlocuiți cu caimacamii Teodor Balș, pentru Moldova, unul din cei mai mari latifundiaari ai țării, puternic ahtiat și de domnie, șeful separatiștilor, iar pentru Muntenia, cu Alexandru Ghica.

Cele două mari Puteri cad de acord, totodată, să acționeze preferențial, mai ales asupra Moldovei, pentru că ea era mai depărtată de Comisia informativă a celor șapte, de la București, dispunea de mai mulți separatiști, și apoi era perfect suficient ca numai una, din țările respective, să se pronunțe contrar Unirii. Pentru aceea și noi, aici, ne vom ocupa, cu preferință, de Moldova, unde luptele au fost mai grele și mai dramatice, decît în Țara Românească.

Sub Teodor Balș, cu concursul nelipsit al Consulului austriac de la Iași, Gödl, care atinge obrăznicia, la gradul maxim, se alcătuiește un guvern separatist, care desființează libertatea presei, introduce cenzura, persecută, arestează, scoate din funcții și maltratează, fără nici un fel de jenă, pe partizanii Unirii, împotriva prevederilor de la Paris.

Murind, pe neașteptate, Teodor Balș (I.III.1857), este instalat în locul său, Nicolae Vogoride, care făcuse parte din guvernul anterior, și era pe placul Porții și Imperiului habsburgic, deoarece făcea parte din gruparea antiunionistă, prezidată de același consul Gödl, și i se conferise, de către turci, gradul de general de divizie, în armata acestora.

La instalarea noului caimacam se declară, clar și răspicat, că: «*Poarta nu dorește unirea, cu nici un preț*» (Fotiade), iar ministrul de interne, Costin Catargiu, nu-și poate lua postul în primire decît numai cu angajamentul ferm, că «*va slărimi Partidul unionist*».

În continuare, înainte de alcătuirea și măsliuirea continuă a listelor electorale, se încearcă desființarea Comitetelor județene unioniste, și mai cu osebire a legăturilor acestora, cu centrul de la București. Ca prefecti, și în diferite alte funcții, sînt atrași oamenii cei mai corupți și fără scrupule. Mii de decrete de boierie sînt semnate de N. Vogoride. Prefecții se întrec în abuzuri, amenințări și schingiurii. Toate acestea numai cu scopul de a se vota împotriva Unirii.

Din fericire, lucrurile ajung la cunoștința Comisiei de la București, care le transmite Comisiei ambasadurilor de la Constantinopole. În această privință, un însemnat rol îl are cunoscutul consul al Franței, de la Iași, *Victor Place*, cel mai sincer susținător al Unirii, dintre străini, pe care-l vom întâlni și mai departe, și care informează, cu toată probitatea, pe ministrul de externe al Franței, *Walewski*.

Membrii Comisiei de informare iau hotărârea de a se deplasa la Iași. Cu acest prilej, Comisarul Franței face o călătorie de adevărat triumf. La Bacău, «*trăsura lui este deshămată și trasă de mulțimea, care purta steaguri tricolore naționale ale Unirii*». Aceasta în timp ce, Comisarul Austriei era primit strict oficial și rece. Rezultatul concret și imediat al acestor vizite ale Comisarilor a fost demiterea, din guvern, a lui Costin Catargiu.

Fără a intra în detaliile documentelor vremii, de care, din fericire dispunem, publicate, cum se știe, de *D. A. Sturdza*, alegerile se desfășoară la 19 iulie 1857, cu importante vicii de formă și fond. Lupta, din interiorul țării, dintre unioniști și separatiști, se transformă acum pe plan extern, căpătând aspecte severe, între cele șapte Puteri garante. Alături de Poartă, se află Austria și Anglia, potrivnice Unirii. Celelalte patru Puteri declară, la 5 august 1857, rupte relațiile cu Turcia, dacă aceasta nu anulează alegerile. Europa se află astfel iarăși sub amenințarea războiului, de data aceasta, din cauza Principatelor Române.

Războiul este înlăturat prin cunoscutul compromis de la Osborne, dintre Napoleon al III-lea și regina Victoria a Angliei, însoțită de lordul Palmerston, compromis realizat între 6 și 10 august 1857. Aici Franța este nevoită să-și retușeze poziția, renunțând la sprijinirea Unirii, și mulțumindu-se numai cu o unire vamală, militară și judecătorească, iar Anglia promițând, în schimb, obținerea anulării alegerilor, din partea Turciei. Aceasta suprimă alegerile fiind convinsă, ca de altfel și cele mai multe puteri, că Unirea este definitiv compromisă. În realitate, ea trece din nou la latitudinea românilor, care-și focalizează acum toate energiile în vederea Unirii, către procesul evolutiv ineluctabil al dezvoltării logice și naturale, al societății românești, atît de îndelung așteptat, de întreg poporul român.

Noile alegeri care se desfășoară într-o negrăită însuflețire, încep la 20 septembrie 1858. Din 86 de deputați aleși, numai șase erau separatiști. Dar numai doi vor vota contra Unirii, ceea ce nu însemna nimic. Astfel, Adunările ad-hoc, prevăzute de hotărârile Congresului de la Paris, înfățișînd la acea vreme, ca nici un alt organism reprezentativ al vreunui stat, toate clasele societății, inclusiv țărani, își încep activitatea, în fața Europei întregi, votînd cu convingere și responsabilitate deplină: Unirea Principatelor Moldovei și Munteniei, într-un singur stat ROMÂNIA, domn ereditar, autonomia, neutralitatea și inviolabilitatea noului stat, ca și înzestrarea acestuia, cu instituții democratice și moderne, etc.

Culmea este atinsă la 5 ianuarie 1859, cînd Adunarea electivă, de la Iași, proclamă, în unanimitate, ca domn al Moldovei pe Colonelul Alexandru Ion Cuza, unul dintre fruntașii Revoluției de la 1848, care-și dăduse demisia, din funcția de prefect al județului Galați, din cauza abuzurilor antiunioniste din afară, cu reflexul lor din lăuntru, și care în

acele zile eroice, solicitînd împotrivirea armată a poporului său, spunea: «*Cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor nației noastre, vrednic de mărirea strămoșilor noștri*» (C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, București, Ed. Științifică, 1966, p. 89).

Acest însemnat eveniment capătă însă împlinirea majoră maximă și apoteoză, atunci cînd, sub presiunea tuturor straturilor populare, țărani, tîrgoveți, muncitori, comercianți, etc., adunate pe Dealul Mitropoliei, din Capitala de astăzi a țării noastre, Adunarea electivă proclamă și ea, la 24 ianuarie 1859, ca domn al Munteniei, pe același Colonel *Alexandru Ion Cuza*. În felul acesta, elitele noastre spirituale, împreună cu masele norodului, adică poporul, în totalitatea sa, au dat cel mai just, dar și cel mai îndrăzneț răspuns posibil, forțelor oculte ale împotrivirii lăuntrice, ca și unor Puteri europene, care, prin fondarea Statului român unitar își vedeau stînjinite veleitățile și intențiile lor expansioniste, în această parte a continentului.

Un imens ecou suscită evenimentul, în sufletele românilor, din provinciile aflate sub stăpînire străină. Reproducem numai ceea ce a scris ziarul «*Tribuna*», de la Arad, la 50 de ani de la înfăptuirea Unirii (24 ianuarie 1909): «*Unirea fusese cea mai îndrăzneată și cea mai înțeleaptă faptă a națiunii românești. Indrăzneată fiindcă s-a săvîrșit împotriva voinței și dorinței tuturor marilor puteri europene și înțeleaptă pentru că, după veacuri de zbuciumări, părănții patriei, prevăzură, în sfîrșit că numai Unirea poate să fie pîrghia de înălțare a neamului românesc*» (După M. Mușat și I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 289).

Tema abordată aici, și spațiul de care dispunem, nu ne îngăduie a merge mai departe, și a vedea cum de la două adunări, două guverne, două capitale, și celelalte, tot cîte două, impuse nouă după compromisiul de la Osborne, s-a putut ajunge, prin tactul, fermitatea și demnitatea Domnitorului Unirii, și a marilor patrioți, ce l-au secondat, și ajutat, la recunoașterea unui singur stat român și numai cîte un singur organism, din toate cele pomenite. De asemeni, nu vom intra nici în cei șapte ani de domnie ai lui *Al. I. Cuza*, ani ce reprezintă, incontestabil, una din epocile cele mai fecunde, din istoria României moderne, al cărui certificat de naștere nu este altul decît, epocalul act, de la 24 ianuarie 1859.

În schimb, simțim necesar să reproducem aici, două scurte răspunsuri ale lui *Al. I. Cuza*, mai puțin cunoscute, dar constituind memorabile fragmente de autentică antologie românească, către doi demnitari a două mari puteri, care-i atrăgeau atenția, fără menajamente, că trupe străine ar putea intra și ocupa țara, în urma dublei sale alegeri și deci implicit a Unirii.

Primul a fost consulul britanic, *Robert Colquhoun*, de la București, căruia îi dă replica: «*Nu ezit a vă spune că mă voi plasa în fruntea poporului meu, și dacă va trebui să cădem, eu voi fi primul, care-mi voi oferi pieptul, dar va curge sînge !*».

Al doilea răspuns a fost dat consulului rus, de la Iași, *Cotzebue*, care-l amenință că trupele țariste urmăresc să pătrundă în Principate. *Cuza-Vodă* răspunde că demnitatea întregului său popor, în fine, definitiv reunit, sub o singură cîrmă indigenă: «*Teritoriul Principatelor este declarat neutru. Voi acționa potrivit intereselor țării mele și după in-*

dicațiile Tratatului de la Paris. Vom rezista pînă la ultimul om, și dacă vom fi învinși, vom demonstra Europei, că nu ne lipsește conștiința datoriei» (M. Mușat și I. Ardeleanu, op. cit., p. 295).

Aceste riposte antologice, ale Domnitorului Unirii, vrednice de amintirea noastră, a celor de azi, nu mai au nevoie de nici un comentariu întregitor sau relevant. Ele au demnitățile majestății lor! Cert este însă, că n-au mai intrat nici un fel de trupe, nici otomane, nici habsburgice și nici țariste, care adesea o făcuseră, pînă atunci, fără să dea socoteală nimănui, nici în timpul primului domn al României, și nici al urmașului acestuia.

Și acum socotim necesar și util să spunem un scurt cuvînt, despre contribuția Bisericii Ortodoxe Române și a slujitorilor ei, în aceste împrejurări. Acest străvechi și venerabil așezămînt al poporului al cărui singur nume îl poartă, mamă devotată a unicului său fiu, întocmai ca «Steaua Nordului», care nu apune niciodată (Nescit occasum), i-a arătat, cu toată statornicia, de-a lungul veacurilor, de pe firmamentul spiritualității creștine, acest brav popor, punctul cardinal al virtuții, al binelui general, și al unității tuturor, desigur al unității românilor, mai întii și apoi cu ceilalți, în dreaptă conviețuire și pace, Unire pentru care nu numai s-a rugat, dar a și lucrat cu toată sîrguința și sinceritatea.

Slujitorii acestei Biserici naționale, de toate gradele, în frunte cu mitropolitul lor de atunci, *Sofronie Miclescu* (1851—1860), alături de celelalte categorii sociale, de la țărani simpli, pînă la capetele luminate, în fruntea mișcării unioniste, sînt prezenți efectiv în această însemnată revendicare a poporului român, pînă la biruința finală.

Vom pomeni doar cîteva nume și numai din Moldova, unde, cum am mai spus-o, lupta, a fost incomparabil mai grea, datorită concentrării aici, a forțelor contrarii, externe și interne. Pentru restul numelor, ca și pentru Muntenia și acțiunile ei, trimitem la două studii, de specialitate, destul de recente (Pr. Prof. Dr. M. Păcurariu, *Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române, față de actul Unirii Principatelor*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2/1957, p. 73—94 și Pr. Prof. Dr. Al. I. Ciurea, *Acțiuni ale clericilor ortodocși-români din Moldova și Muntenia în favoarea Unirii Principatelor de la 1859*, în rev. CANDELA (Stockholm), Numerele 1/1974, p. 9—13, 2/1974, p. 10—15; 3/1974, p. 10—15; 2/1975, p. 18—27 și 3/1975, p. 29—37).

Așa *Sofronie Miclescu* este amenințat și intimidat, în toate felurile, de T. Balș și urmașul său, N. Vogoride, verbal și în scris. La cele din urmă, răspunde atît de bine, că nu mai primește nici un fel de răspuns. Mai mult, la instigațiile acestora și ale turcilor, i se trimite o scrisoare chiar de către Patriarhul ecumenic, Kiril al VII-lea, prin care-l mustră și amenință cu depunerea. Pentru această imixtiune în treburile Bisericii moldovene, autonome de altfel, scrie învățatul arhimandrit Neofit Scriban, lucrarea: «*Scurtă istorie și hronologie despre Mitropolia Moldovei*», tipărită la Paris, în 1847, dînd pînă în această nu numai răspunsul convenit Patriarhului ecumenic, dar făcînd cunoscut și Europei ingerințele, contrarii Tratatului de la Paris, ale guvernanților de la Iași și Constantinopole.

Au jucat roluri de prim ordin : Frații *Filaret și Neofit Scriban*, frații *Neofit și Vasile Arbore*, care refuză, cu indignare, tentativa de a fi cumpărați, arhimandritul *Melchisedec Ștefănescu*, care ține numeroase cuvinte de îmbărbătare, iconomul *Dimitrie Matcaș*, de la Roman ș.a. Aceștia au alcătuit un fel de stat major al Bisericii moldovene, în jurul mitropolitului lor, în dirza lor luptă pentru Unire. Vin apoi multele zeci de preoți, pe care istoria i-a adus până la noi, și mulți alții, pe care nu-i cunoaștem, dar care simțim că n-au putut lipsi, cu multe și variate acțiuni favorabile marelui act (vezi studiile indicate).

Se cuvine să omagiem aici, memoria marelui bărbat, care a fost consulul francez de la Iași *Victor Place*, un sincer prieten al românilor, și un admirabil luptător, pentru Unire, cu care slujitorii Bisericii ortodoxe moldovene, în frunte cu mitropolitul lor, au stat în permanentă legătură, la care au găsit întotdeauna sfat, încurajare și sprijin, de la care ne provin atâtea prețioase informații documentare, și care s-a legat atât de intim de Moldova, încît s-a căsătorit acolo, și-și doarme somnul veșnic în cimitirul «Eternitatea» din Iași.

Nu putem face abstracție și nu s-ar putea omite, bogata activitate desfășurată, cu atîta zel, de patrioții români, de la Paris, secondăți și de arhimandritul *Iosafat Snagoveanu*, fondatorul Capellei române din Paris, care nu se lasă mai prejos. Aceștia au înțeles, cu toții, că în locul glasurilor patrioților de acasă, sugrumate de baionetele trupelor de ocupație, ale marilor puteri limitrofe, le revenea lor, îndatorirea primordială și misiunea sfîntă, de a face cunoscută, lumii întregi, situația atît de grea, a năpăstuitului lor popor, de veacuri întregi, în pofida eroismului și nobleței sale spirituale.

Comitetul Național Român, din capitala Franței prietene, alcătuit din *N. Bălcescu, D. Brătianu, C. A. Rosetti, V. Malinescu și A. C. Golescu* fondează periodice, scriu articole, alcătuiesc broșuri, redactează memorii, țin legătura cu alte emigrații, obțin audiențe, etc., pledînd, competent și neînfricat, fondul însuși și legitimitatea cauzei românilor, la Paris, dar și la Londra, Viena, Brussa și Constantinopole.

Cinste neapusă, glorie eternă și pomenire veșnică tuturor acestor bravi bărbați, laici sau slujitori ai altarelor străbune, de acasă sau din exilul și diasporaua românească, de atunci, știuți sau neștiuți, menționați aici sau nenumiți, care cu mințile lor clarvăzătoare, dar și cu inimile lor generoase cu idealul și demofile, în pofida tuturor zvîrcolirilor ostile din afară, ca și a tăriilor întunericului lăuntric, călcînd cu toții în picioare egoismele și calculele meschine, veleitățile și rivalitățile lor, efemere și iraționale, au săvîrșit, viribus unitis, un act îndreptățit, natural, meritoriu, ce li se cuvenea de mult și, mult așteptat, de maturitate și înțelepciune, *Unirea* românilor din Moldova și Muntenia, căci muntenii, moldovenii și transilvănenii n-au fost și nu sînt altceva decît români, cu identică structură psiho-fizică, înscriind, cu cinste, numele *României*, printre statele recunoscute ale omenirii, și smulgînd astfel țara lor, din ghearele atît de rapace, asupritoare și tranzacționiste ale împărățiilor! or vecine!

Evenimentul din 1859, este cu atit mai eminent, ca semnificație, extensiune și măreție, cu cît el a conținut în sine, în germene, încă de atunci, determinantele active, care au generat, fără greș, bineînțeles cu lupte și jertfe cutremurătoare, Independența din 1877 și Unirea cea Mare, din 1918, ca și corolarele acestora, Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române (1885) și Patriarhia Română (1925), supremul grad la care poate fi promovată o Biserică Ortodoxă națională.

În aceste condiții s-a înfăptuit Unirea Principatelor Române, cu aceste incontestabile și laudabile implicații, uniri de forțe românești din lăuntru, dar și din afară, și fericite urmări în viața istorică a pașnicului, talentatului, eroicului și înțeleptului nostru popor !

Mesaful luminos și solia netrecătoare, ce izvorăsc neîncetat din memorabila înfăptuire, pentru noi cei de astăzi și cei ce vin după noi, pentru toate mlădițele acestui viguros popor, de acasă, sau de pe diversele meridiane ale lumii, unde se găesc, este că nimic măreț nu se poate obține, sub soare, fără sacrificii, fără renunțări la o gamă întreagă de atitudini personale, începînd cu indiferentismul și culminînd cu egoismul paralizant, idei cărora, din nefericire, și românii, în epocile lor de eclipsă spirituală, le-au adus jertfe, și le-au plătit, un substanțial tribut...

Historia Magistra Vitae! Istoria este profesoara vieții, au zis cei vechi. Aceasta înseamnă că, cei ce nu învață sau nu vor să învețe nimic de la aceasta, nu trebuie nici să-și scrie istoria, căci practic n-au nevoie de ea. Noi românii, nu sintem însă dintre aceștia ! Noi avem o istorie, și ea a fost scrisă cu sîngele strămoșilor noștri, neindiferenți nici la soarta Europei și a lumii, cu jertfe a hecatombe de inși, pentru ca poporul, țara noastră și lumea să-și continue viața.. iar unitatea întreagă să ajungă la cît mai multă omenie...

Există o oră astronomică, o oră biologică, după cum există un ceas al istoriei. Ce s-ar fi întîmplat, oare, dacă românii de pretutindenii, n-ar fi fost cu toții împreună, atunci cînd sunase ceasul istoriei, pentru *Unirea Frincipatelor* ? S-ar mai fi putut oare ele uni vreodată, cînd teoreticienii ai istoriei, cu marele nostru istoric, *A. D. Xenopol*, susțin că în istorie nu există fapte de repetiție, ci numai de succesiune ? Dar ei, cu fierbintele lor patriotism, au fost prezenți și au înfăptuit, exact la momentul indicat de istorie, ceea ce trebuiau să realizeze, așa cum și noi trebuie să fim mereu mobilizați, în apărarea țării și poporului nostru, atunci cînd, *unii pseudoistorici no contostă continuitatea, sau dreptul de proprietate, asupra teritoriului — leagăn al poporului nostru !*

Pentru aceea, mai presus de toate, ni se impune tuturor celor de astăzi, reflexiunea profundă, axioma nezdruncinată și adevărul străvechi, experimentat și actualizat de înaintașii noștri, la 1859, ca de altfel consecvent și mai tîrziu, anume că : *«Unirea face puterea»,* și că *«Pe-al nostru steag e scris unire, unire-n cuget și-n simțiri... și sub mareața lui umbrire, vom înfrunta orice loviri...».*

Să fim deci, vrednici de cei ce-au înfăptuit Unirea Principatelor prin slujirea, cu abnegație și devotament, fără încetare, în unitatea desăvîșită a intereselor permanente ale țării și poporului cărora le aparținem.

În fine, *Unirea* a însemnat, incontestabil, în ordinea *fenomenologică*, a acelor vremi cruciale, pentru insula latină, dintre cele trei mari

imperii, în primul rînd putere, mai multă putere și legalitate. Ea a însemnat, și va semnifica totdeauna, în dimensiunea *numenologică*, pentru români, ca de altfel și pentru Europa, martoră acestei majore înfăptuiri a noastră, prudență, precauție, și mai presus de toate, înțelepciune, categorie ce trebuie să stea întotdeauna, în dosul și la rădăcina tuturor acțiunilor omenești, dacă dorim ca acestea să se găsească, în armonie deplină, cu legea divină, și a omeniei sufletului românesc, de totdeauna.

Pr. Prof. onorar Dr. AL. I. CIUREA

ALEXANDRU I. CUZA, DE-A PURURI ÎN CONȘTIINȚA POPORULUI ROMÂN

Unirea, secularizarea și împrăștierea țăranilor ca și alte fapte săvîrșite de către Domnitorul Al. I. Cuza, l-au înscris pentru totdeauna în conștiința poporului român.

Într-adevăr aceste acte de înaltă conștiință politică și de cald patriotizm, ce aveau să soluționeze măcar în parte, multe probleme ce frământau societatea românească în anii domniei sale, au avut un adînc răsunset în conștiința poporului român, crescînd de la o generație la alta, ca o dovadă de dragoste pentru omul care a știut să fie la înălțimea aspirațiilor sale naționale și să se apropie de sufletul lui.

Unirea Principatelor Române prin dubla sa alegere de la 5 și 24 ianuarie 1859 s-a împlinit prin persoana sa și s-a întărit și permanentizat prin abilitatea sa politică, fiind recunoscută chiar de către dușmanii unirii și punînd astfel temelie statului național român după atîtea secole de luptă, împlinind primul mare vis al Unirii românilor.

El va rămîne pentru totdeauna, Domnul Unirii, ales în unanimitate în ambele țări, prin voința poporului ca «om nou» ce întruchipa destinele neamului.

Actele sale politice și sociale din anii domniei sale aveau de asemenea să-l înscrie în galeria marilor bărbați ai neamului românesc și să-l eternizeze în inima poporului.

Secularizarea averilor mănăstirești și mai ales ale acelor zise închinat, deoarece moșiile lor aparțineau unor beneficiari de peste hotare, ca urmare a evlaviei și bunăvoinței a numeroși domnitori români, avea să pună capăt unor stări de lucruri ce dăunau grav intereselor naționale. Puneau de asemenea capăt abuzurilor călugărilor greci, ce frînau economia țării și jigneau sentimentul demnității naționale.

Totdeauna prin secularizarea averilor mănăstirești, se înlătura exploatarea țăranimii de pe moșiile acestora, arendate de regulă unor oameni străini de neam și de interesele poporului, care se dedau la jafuri, despoind fără teamă și fără mustrare de cuget mănăstirile și pe țăranii (Marin Mihalache, *Cuza Vodă*, București 1967, p. 163).

Tot din această pricină multe moșii rămîneau nemuncite, accentuînd și mai mult starea de sărăcie a țăranimii de pe aceste moșii.

De asemenea arendașii greci, prin jafurile lor ca și prin desele încălcări de hotare, provocau nenumărate și costisitoare procese cu proprietarii vecini, aducând nemulțumirile contra lor și dând naștere, nu de puține ori, la revoltele țăranilor exploatați, așa cum au avut loc în anii: 1814, 1820, 1830, 1836, etc. în satele teleormănene Ciolănești, Merișani și Gălăteni ca și în Gherghița din județul Prahova cu bătaii, foc și altele cum spun documentele acelor vremi. (*Indice Cronologic. Mitropolia Țării Românești*, București, 1961, p. 954, 1164, 1168, 1221, 1225, etc.).

Secularizarea a mai avut și meritul de a fi oprit înstrăinarea unor importante documente și valori artistice, fiind salvate de la înstrăinare și date în păstrare Muzeului Național de Antichități ca și Arhivelor Statului, înființate și ele prin grija Domnitorului Cuza.

A intrat de asemenea în patrimoniul național, cu binefăcătoare urmări social-economice, aproape un sfert din suprafața arabilă a țării ca și întinse păduri. (Marin Mihalache, *Op. cit.*, p. 104).

Punctul culminant al luptei și voinței neînfripte a domnitorului, a fost împroprietărirea țăranilor, care împlinea o veche dorință a poporului ca și a pașoptiștilor, ca țăranii să devină stăpîni pe propriul lor pămînt.

Lucrul nu a fost ușor, deoarece marea moșierime nici nu voia să audă de așa ceva, cum nu voise nici în 1848, punînd interesele lor personale, înaintea celor generale ale țării.

Ar fi preferat să strice Unirea, decît să renunțe la o parte din pămîntul lor și de aceea s-a opus din toate puterile actului de împroprietărire a țăranilor, atît de mult dorit de către Domnitor, sabotînd mereu Legea Rurală, ce urmărea acest lucru.

Domnitorul Cuza ca și sfetnicii săi apropiați, Kogălniceanu și Bolintineanu, nu a ținut însă cont nici de dușmănia lor și nici de pericolele la care își expunea atît domnia cît și viața, și a dus la capăt hotărîrea sa în această problemă atît de vitală pentru viitorul țării, dovădindu-se consecvent atît principiilor Revoluției din 1848, la care participase și pe care o slujise, cît și ale dorinței țăranilor de a se vedea stăpîni pe brazda lor de pămînt.

Pentru reușita acțiunii Domnitorul va recurge la o măsură de forță, singura posibilă ca să se împlinească voința sa și a poporului, dizolvînd corpul legiuitor și promulgînd la 2 Mai 1864, Legea Rurală a împroprietăririi și prin care se decreta: «Pentru totdeauna desființarea clăcii și împroprietărirea țăranimii clăcașe, prin despăgubiri». (M. Mihalache, *Op. cit.*, p. 185).

Legea a fost supusă unui plebiscit în august 1864 și poporul a răspuns cu entuziasm, aprobînd-o cu aproximativ 700.000 mii de voturi, fiind contra doar 1037 voturi, ce reprezentau votul marilor proprietari de moșii, dar care în ciuda minorității lor, stăpîneau totuși peste 85 la sută din suprafața arabilă a țării.

Drept mulțumire, țăranii din toate părțile țării i-au adresat scrisori de mulțumire, în care-și arătau: «desăvîrșita recunoștință și profundul devotament, pentru mărețele fapte naționale și dreptate săvîrșită de Măria Sa, la 2 Mai, care ne-a dat ogoarele noastre... și ne-a scăpat de apăsările ce am suferit în trecut... și pentru care numele Măriei Sale

Voievodul Cuza, va fi pomenit cu respect din neam în neam». (Mircea Gîlcă, *Admirația și Recunoștința față de reformele lui Cuza*. Ziarul «Secera și Ciocanul», Pitești, 20 ianuarie 1984, p. 5).

Improprietărea devenea astfel o realitate, peste 500.000 familii primind pământ și consfințindu-se un act de mare dreptate socială ce avea să înscrie în istoria țării cea mai însemnată reformă socială din România secolului al XIX-lea, fără de care nu se poate concepe mersul ascendent al Țării în anii ce au urmat și care au dus la cucerirea Independenței de Stat și împlinirea la 1 Decembrie 1918 al marelui ideal al Unirii tuturor românilor într-un stat modern (Augustin Z. Pop, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu*, București 1979 p. 209).

Grija Domnitorului Cuza față de țărănime, clasa cea mai numeroasă dar și cea mai neîndreptățită a țării, s-a manifestat de altfel încă de la începutul domniei sale, luîndu-le apărarea și curmînd abuzurile ce se săvîrșeau asupra lor. Voi cita în acest sens din Circulara pe care Domnitorul o adresa încă din anul 1859, Prefecților prin Ministerul de Interne: «Chem osebita luare aminte a dv. asupra locuitorilor săteni, felurite și grele suferințe ce au trecut asupra capului lor, reclamă mai cu deadinsul îngrijirea Guvernului...». Veți căuta cu cea mai mare scumpătate nevoile și trebuințele lor, veți combate și veți stăvili abuzul de deasupra lor, din orice parte ar veni. Veți supune unei adevărate și aspre răspunderi pe funcționarii dv. Într-un cuvînt veți aduce mîngiere și liniște în vetrele locuitorilor pînă ce noile instituțiuni, vor așeza soarta lor pe o cale mai fericită».

De asemenea într-un alt ordin, se arăta: «De acum înainte să aplicați legile fără deosebire de clasă și tratați pe toți locuitorii după calitățile lor morale». (Petre Rășcanu, *Cuza Vodă*, București, 1909, p. 40, 41).

Consecvent acestor ordine, Domnitorul Cuza generalizează impozitele și dispune ca recrutarea locuitorilor țării, să se facă indiferent de clasă socială. A oprit bătaia țăranilor și a desființat pedeapsa aplicării butucilor în închisori. Totodată țăranii erau declarați liberi și fără nici o îndatorire către proprietarii moșiilor, fiind egalii lor în demnitate și drepturi, ca urmare și a desființării titlurilor boierești.

Prin aceste măsuri luate de către Domnitor, se împlinea ceea ce țăranii ceruseră prin gura deputatului Ion Roată din Divanul Ad-Hoc din 1857: dreptate, omenie și pământ pentru ei.

Cu aceeași dragoste și grijă, s-a îngrijit Domnitorul Cuza și de promovarea limbii naționale, dînd aspre și hotărîte dispozițiuni ca numai limba română să se folosească în administrație, biserici și mănăstiri, oprind de a se mai folosi limba greacă acolo unde ea se mai folosea.

În acest sens Domnitorul va da mai ales la începutul anului 1863 dispozițiuni, atît prin organele de stat cit și cele bisericesti. În urma acestor dispozițiuni, de exemplu, Mitropolitul Nifon va trimite circulare către protopopii plășilor, să vegheze la aplicarea ordinelor domnești, ca numai limba română să fie folosită în biserici și mănăstiri și se dă ca ultim termen, duminica Tomii a anului 1863, pînă atunci mai îngăduindu-se și folosirea limbii grecești la slujbe.

Voi cita circulara dată în acest sens și adresată protopopului Districtului Teleorman:

«Dl. Ministru al Culelelor prin adresa nr. 8177 din 19 ale curentei luni, ne arată că prin referatul nr. 7162, supunându-se Consiliului de Miniștri, împrejurările din care limba greacă a urmat a fi limba dominatoare în mai multe lăcașuri Dumnezeiești, ocupînd întîietate în strana dreaptă și lăsînd prin urmare limba națională într-o poziție inferioară, consiliul prin jurnalul încheiat în ședința din 15 tot ale lunii curente, sub preșidenția Înălțimii Sale Domnitorului Stăpînitor, a hotărît ca de astăzi înainte în toate mănăstirile și bisericile statului, cultul celui prea a tot puternic, să se serbeze numai în limba română, care hotărîre s-a și întărit de Înălțimea Sa prin domnească ordonanță nr. 272 și totodată ne invită a da de îndată ordin tuturor Egumenilor mănăstirilor și superiorilor celorlalte biserici din Eparhia noastră ca, cultul Divin să se serbeze numai în limba română». (Nr. 1163/1863. Martie. 22).

La 15 aprilie același an, se revenea printr-o nouă adresă adresată tuturor protopopilor din Eparhie, ca în mod expres să se pună capăt folosirii limbii grecești în mănăstirile : «Zise Închinare», termenul folosirii urmînd a fi : «din ziua duminicii Tomii, cînd trebuie a se săvîrși apoi Dumnezeieștile servicii, numai în limba română», urmînd ca după aceea : «să se facă cercetare la care anume mănăstire nu se păzește Domneasca ordonanță de a se săvîrși adică Cultul Divin, numai în limba română» (Arhivele Statului, Filiala Alexandria. Fond biserică 1863, fila 61, 62).

Realizînd aceste acte de dreptate socială și de mare patriotism cu repercusiuni atît de importante pentru viitorul țării Domnitorul Alexandru I. Cuza, a cîștigat pentru totdeauna inima poporului român și mai ales a țărănimii, întrucît s-a îngrijit în anii Domniei sale de nevoile țărănimii, fiindu-i apărător și sprijinitor totdeauna al multora din nevoile sale.

El împlinea cu fapta ceea ce Mihail Kogălniceanu îi ceruse cu prilejul alegerii sale ca Domn : «Măria Ta, ca Domn fii bun, fii blînd mai ales pentru aceia pentru care mai toți Domnitorii trecuți, au fost nepăsători sau răi».

Vom înțelege dar dragostea țărănimii pentru Domnitorul Unirii, pentru că nimeni pînă la el nu făcuse atît de mult pentru nevoile lor. Prin actele sale Domnitorul le restituise demnitatea omenească, dreptatea și posibilitatea de afirmare în societate, pentru care motiv încă în vremea lui, țărani aveau să-i mărturisească prin nenumărate scrisori : «Numele Măriei Voastre, care a emancipat un întreg popor dîndu-i drepturi politice și făcînd pe foștii clăcași, proprietari, va rămîne neșters din inima și istoria patriei». (Mircea Gilcă, *Op. cit.*, p. 5).

Iată de ce detronarea lui Cuza în februarie 1866 a produs o adîncă tulburare în popor, țărănimea privind detronarea lui, ca un act de răzbunare a moșierimii pentru îndrăzneala faptelor sale puse în slujba intereselor țării.

Ei vor protesta cu toată împotrivirea acestui act și protestul lor se va manifesta în mai multe chipuri.

În primul rînd nu au vrut să recunoască actul detronării și în consecință nu au fost de acord cu alegerea noului Domnitor, Carol I. Manifestările de revoltă s-au întins în toate județele și în toate satele, din

Dolj și pînă la Brăila, țărani declarînd că: «Nu vor să-l recunoască pe Carol I». (*Revista Arhivelor*, nr. 2, 1963, p. 23).

La rîndul lor țărani din Moldova, din aceleași motive și sentimente de revoltă, declarau: «Nu avem nici un temei de nemulțumire împotriva lui Cuza, care ne-a dat pămînt și ne-a scăpat de boieresc». (*Istoria Românilor*, ed. Academiei R.S.R., vol. IV, București 1964, p. 523, 525).

O altă formă de manifestare au făcut-o prin adrese și plîngerii adresate autorităților, prin care protestau împotriva noilor stări de lucruri din țară și a abuzurilor pe care proprietarii de moșii, le făceau împotriva lor.

Fiind în acel an 1866, mare foamete și secetă în țară țărani din toate colțurile pămîntului românesc, chiar din cele supuse străinilor, au văzut în această calamitate, o pedeapsă a lui Dumnezeu, pentru nedreptatea făcută prin detronarea lui Cuza, manifestînd și pe această cale sentimentele lor de dragoste și prețuire față de Domnitor. (Gheorghe Chiban, *Cînta la Stupca o vioară*, București 1962, p. 44).

Nemulțumiri au fost și în rîndul ostașilor țărani, mai ales cei de la granițele țării, care nu de puține ori și-au arătat protestul pentru înlăturarea Domnitorului, fostul lor comandant și acela care le dăduse «puștile și pămîntul» și pentru care motiv nu-l voiau nici ei pe Carol.

Spre cîntea lor, în manifestările de prețuire față de Cuza, alături de popor, au fost și preoții cei mulți și săraci ai satelor și orașelor românești, ce nu pot fi confundați cu călugării greci sau cu unele vîrfuri clericale ce nu se împăcaseră cu reformele lui Cuza. (Pr. Spiru Ion, *Preoții și detronarea lui Cuza*, «Mitropolia Olteniei», nr. 7—8/1966).

Dimpotrivă și ei țărani clăcași, au fost solidari cu țărănimea și alături de ei și-au exprimat protestul împotriva detronării Domnitorului, sprijinind cu fapta și scrisul toate acțiunile țărănimii, atrăgîndu-și asupra lor muștrările superiorilor bisericești ca și ale noii conduceri.

Totdeauna au găsit o cale proprie de protest, nevoind să omită de la slujbele bisericești, numele Domnitorului Cuza și al familiei sale, luni și luni de zile, în ciuda ordinelor primite, pomenindu-l în continuare și refuzînd să-l pomenească pe Carol I.

Nu se poate spune că ei nu cunoșteau schimbările făcute în țară, deoarece încă din ziua de 14 februarie 1866, protopopii fuseseră informați prin telegrame de abdicarea Principelui Cuza I: «urmînd ca la serviciile bisericești să înceteze de a mai pomeni numele fostului Principe și al familiei sale».

În urma acestor telegrame, în zilele următoare făceau cunoscute noile dispozițiuni proiestoșilor din protoierii: «cu strajnică îndatorire ca îndată după primirea acestei, să facă cunoscut tuturor preoților din acea despărțire, ca să înceteze de a mai pomeni numele fostului Principe Alexandru I. Cuza și al familiei sale, iar de întocmai urmare subscrind toți preoții aceasta, să-l înapoieze la protoierie».

Acest ordin proiestoșii l-au îndeplinit punînd pe preoți să-l semneze: «punct cu punct și dîndu-le cuvenitele sfaturi ca să păzească cu sfințenie cele cuprinse într-însele» (Arhivele Statului, Filiala Alexandria Teleorman. Fond protoieria Turnu Măgurele, 1866).

Este dar limpede că preoții, înfruntând ordinele autorităților superioare și în ciuda pedepselor ce le puteau suporta, intenționat au continuat să pomenească la slujbe pe Domnitorul Cuza și familia sa.

Atitudinea aceasta nu putea să rămână necunoscută de autorități, care în consecință, la 24 martie 1866, prin ordinul nr. 58 se adresa protopopilor spre a-i muștra pe ei, pe preoții și învățătorii satelor, pentru atitudinea lor ostilă ordinelor primite de la noua conducere de stat.

Vom cita în acest sens circulara Mitropolitului Nifon cercetată în arhiva fostei protoierii a județului Teleorman :

«Cucernice protopop al Districtului Teleorman»

«De când ținem în mîinile noastre toiaagul arhipăstoririi, nu am lăsat nici o ocazie fără a-ți spune înainte atit verbal cît și prin mulțimea circularurilor ce ți-am adresat datoritele sarcini ce ții asupra-ți. N-am încetat a fi cu priveghere a se păzi pacea, dragostea și înfrățirea, mai cu seamă astăzi cînd poporul nostru pășește către regenerarea și fericirea sa. Preoții, cărora le este incredințată soarta acestui popor blind și iubitor de pace... sînt datori a nu uita legea Domnului... și se așteaptă de la dîșii mîntuirea și fericirea națiunii noastre române. Astfel dar cucernicia ta cît și preoții, neputînd avea alte convicțiuni decît cele expuse și întemeiate pe învățăturile Sfintei noastre Biserici, nu veți lipsi a pune și înaintea poporanilor, aceste învățături, făcîndu-i să înțeleagă că numai prin ele pot ajunge la împlinirea dorinței lor... Nici o dată nu a fost mai multă trebuință decît astăzi a se aduna în inimi mai multă uitare în chestiunea de față, altminteri va fi o mare rătăcire și ar pune în pericol interesele țării și ale națiunii întregi. Nu ne îndoim că, cucernicia ta și preoții pătrunzîndu-vă de toate cele spuse, veți face a se produce rezultatul dorit și așteptat de toți. Aceasta se va citi în toate bisericile din acel District pentru o mai bună publicație». (Arhivele Statului, Filiala Teleorman, Fond protoieriei Turnu Măgurele, 1866).

În ciuda acestor dispozițiuni, preoții vor continua să sprijine moral și material țărănimea revendicativă, pentru care motiv prin ordinul nr. 4978 din 3 iunie 1866, Ministerul Instrucțiunilor și Cultelor, adresîndu-le prefectilor județelor, le cerea să curme aceste abateri atrăgînd totodată atenția preoților asupra îndatoririlor ce le aveau de a se supune noilor realități din țară și să uite pe fostul Domnitor.

Voi cita o parte din acest ordin, pentru interesul pe care îl reprezintă : «În multe sate din România de peste Olt nu se pomenește încă prin biserici suveranul nostru, Principele Carol I. Această știre Domnule Prefect am primit-o cu îndoită părere de rău. Este dureros într-adevăr a afla că Biserica română, care a fost Paladiul limbii și naționalității noastre, să rămînă pe alocuri în latura națiunii, în loc a ridica vocea poporului pînă la ceruri, transformînd-o în rugă și mulțumire către Atotțiitorul; este dureros apoi a primi această știre de la alții, iar nu de la dumneata, care negreșit m-ai fi înștiințat că s-a curmat acea greșală provenită negreșit din neștiința în care au ținut pe preoți, unii din capii lor direcți.

«Această îmi dă dreptul a bănuî că Domnii subprefecți nu știu sau nu vor a ști, că una din cele mai de căpetenii și mai frumoase misiuni

ce au, este de a face prin Proclamațiunile citite duminicile în biserici, prin preoții și învățătorii satelor, ca să cunoască tot ce au fost revoluțiunea de la 11—23 februarie.

Aceasta în sfârșit îmi dă dreptul a mă teme că administrațiunea nici în acest timp nu-și îndeplinește datoria de a se ocupa de biserică, precum nici de școală, că nu s-a pătruns încă și într-una și în alta și ca cei care nu se ocupă de aceste sfinte altare și nu servesc cu credință, sînt în contra lui Dumnezeu, în contra patriei. Sperăm Dl. Prefect că nici unul din dumneavoastră nu va putea presupune un singur moment că circularele ce sînt date astăzi, pot fi uitate miine, că nici unul nu va crede că va fi vreodată putere morală sau materială, care mă vor opri un singur moment de a veghea asupra tuturor agenților direcți sau indirecti ce sînt însărcinați de lege de a mă ajuta, de a ridica biserica și școala la înălțimea la care trebuie să fie astăzi, aceste altare sfinte. . . Pentru acest sfârșit fac cel din urmă apel nu numai la toți funcționarii administrațiunii a-mi da concursul lor cel mai sincer și cel mai activ, dar și la toți cetățenii români, spre a mă ajuta fiecare în cercul său și prin mijloacele sale, pentru a-mi face cunoscut prin epistole, sau mai bine prin foile publice, de orice rău vor cunoaște și ce trebuie a se curma și de orice bine se va face și cui îi datorăm acel bine și mai cu seamă că s-ar putea consolida binele . . .

Atrăgîndu-ți atenția Dl. Prefect și asupra precedentelor mele circulare și declarîndu-ți că aștept mult de la inteligențele și patriotismul dumitale, te rog a primi asigurarea osebitei mele considerațiuni».

Semnează Ministrul C. A. Rosetti și pentru conformitate T. Popescu.

Despre starea de spirit existentă în rîndul preoților și al învățătorilor a fost încunoștințat și Mitropolitul Nifon, deoarece la 25 august 1866, acesta va fi nevoit să se adreseze din nou preoților, muștrîndu-i pentru că erau alături de țărani.

Iată ordinul său înregistrat cu nr. 179 de fosta Protoierie a jud. Teleorman Turnu Măgurele: «Niciodată nu ne-am îndoit că preoții nu știu a-și îndeplini misia și datoriile la care sînt chemați așa cum le prescrie Legea și Canoanele bisericesti, repetate adesea prin circularele ce am dat timp de 16 ani de la sosirea noastră pe Arhipăstorescul scaun al sfintei mitropolii. În această neorînduială, . . . am primit pe neașteptate adresa Dl. Ministru de Culte și Instrucțiunii Publice, prin nr. 8025, urmată după comunicarea ce-au făcut dumnealui Ministrul de Interne, în privința purtării preoților din comunele rurale, care transformîndu-se în avocați, sprijină foarte adesea chiar, cauza nedreaptă a țărănilor cu petiții la acel Minister, susținînd și învățînd pe țărani acele lucruri în contra legii și dreptului, invitîndu-ne totdeodată Domnul Ministru de Culte, ca să luăm dispozițiuni pentru îndreptarea unor asemenea purtări din partea servitorilor altarului, necompatibile cu caracterul sacru al unui preot . . .

Despre încetarea dar a necuviințelor spuse în adresa Dl. Ministru, ordonăm cucerniciei tale să chemi îndată pe toți preoții din Districtul ce-l administrați și punîndu-le în vedere ordinul de față, să le deslușești că datoria ce o au ca păstori bisericesti, îi cheamă a fi mijlocitori ai bunei armonii și înțelegerii ce trebuie să domnească între consătenii

săi, în locul urei și al învrăjbirii, ca astfel să poată pune turma pe calea binelui și a iubirii între dinșii, care este binecuvântarea lui Dumnezeu.

Iar celui ce se va abate din aceste învățături și din datorii sale, va fi pedepsit după asprimea legilor și a se lipsi din cler, ca nedemn de numele lor. De primirea acesteia și urmare întocmai, s-a raportat (Arhiva fostei Protoierii Turnu Măgurele, 1866).

Contrar dar propagandei oficiale care mistificând adevărul declarase că poporul l-ar fi detronat pe Alexandru I. Cuza, rindurile de mai sus sînt o dovadă contrarie că nu poporul, ci o mină de boieri și politicieni, nemulțumiți de mărețele sale fapte, îl detronaseră.

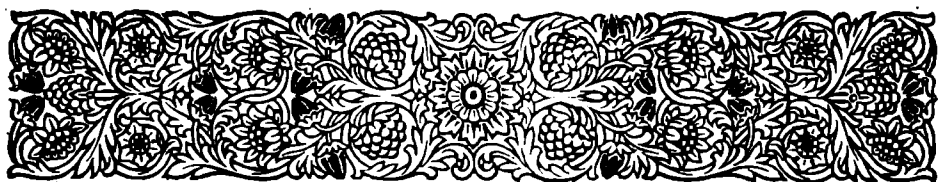
Dimpotrivă poporul l-a iubit pe Cuza, l-a apreciat și a respins cu revoltă răsturnarea din scaun a Domnitorului. Dovadă despre starea de spirit a poporului o mărturisește și atitudinea lui cu prilejul plebiscitului din luna aprilie 1866, cînd și-a manifestat răspicat dragostea și sentimentele sale față de Cuza, declarînd că nu-l dorește pe noul Principe, strigînd nu în puține locuri din țară: «Trăiască Cuza» (Istoria Românilor, *op. cit.*, p. 525).

Cît de adînc a intrat Domnitorul Alexandru I. Cuza în inima poporului, o spune și faptul că el a intrat în legendă și în folclor, bucurîndu-se de una dintre cele mai bogate, mai calde și mai luminoase prezențe în creațiile populare, ca și alți mari bărbați ai neamului românesc.

Și aceasta pentru că poporul nu l-a uitat pe Domnitorul, care făcuse atîtea pentru el, dăruindu-le după atîtea secole de suferință, demnitate, libertate socială și pămînt pentru ei și familiile lor. El va rămîne de-a pururi un simbol și o garanție a viitorului, un viitor luminos, mai bun, mai frumos, așa cum se desăvîrșește astăzi sub ochii noștri.

Preot ION SPIRU
Alexandria

1. Arhivele Statului, Filiala Alexandria, Teleorman, Fond Protoieria Turnu Măgurele, Biserici, 1866.
2. Gilcă Mircea, *Admirație și recunoștință față de Domnitorul Cuza*. Ziar «Secera și Ciocanul», Pitești, 20 ianuarie 1984, p. 5.
3. Ghiban Gheorghe, *Cînta la Stupca o vjoră*, București, 1962.
4. *Indice Cronologic al Mitropoliei Țării Românești*, București, 1961, vol. I, II.
5. *Istoria Românilor, București, 1964*, Editura Acad. R.S.R.
6. Marin Mihalache, *Cuza Vodă*, București, 1967.
7. Pop Z. N. Augustin, *Pe urmele lui Mihail Kogălnicanu*, București, 1979.
8. Rășcanu Petre, *Cuza Vodă*, București, 1903.
9. Revista Arhivelor, București, nr. 2, 1963.
10. Spiru Ioan, *Detronarea lui Cuza și profeții*, «Mitropolia Olteniei», nr. 7--8, 1966.

VIAȚA BISERICESCĂ

SĂRBĂTORIREA SFÎNTULUI GRIGORIE — HRAMUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI, 25 IANUARIE 1984

Este îndeobște cunoscut tuturor slujitorilor Bisericii noastre Ortodoxe, că potrivit datinei strămoșești, în ziua de 25 ianuarie a fiecărui an, se sărbătorește unul din cei trei mari corifei ai Ortodoxiei, Sfântul Grigorie de Nazianz.

Seminarul teologic din București al cărui ocrotitor este Sfântul Grigorie, cinstește în chip cu totul deosebit acest eveniment din viața Bisericii noastre strămoșești.

Totodată, anul acesta, duhovniceasca prăznuire a fost încadrată în chip fericit și de alte două sărbători tot atât de scumpe nouă românilor de totdeauna și de pretutindeni: 24 ianuarie, ziua cînd întregul popor român a cinstit în chip grandios 125 de ani de la Unirea Principatelor Române și 26 ianuarie aniversarea zilei de naștere a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România.

Programul sărbătoririi hramului a început din seara zilei precedente, cînd în paraclisul școlii s-a oficiat Vecernia cu litie de către P.C. Pr. Prof. Dumitru Dima, Directorul Seminarului teologic din București, împreună cu profesorii clerici ai școlii. Dimineața s-a oficiat Liturghia arhierescă, de către Prea Sfințitul Episcop Vasile Țirgovișteanul, vicar patriarhal, înconjurat fiind de P.C. Pr. Octavian Popescu — vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Pr. Ilie Georgescu — consilier cultural al Sfintei Arhiepiscopii, P.C. Pr. Dumitru Dima — directorul Seminarului, profesorii preoți ai școlii și diaconi.

Răspunsurile la strană au fost date de către elevii Seminarului Teologic sub conducerea P.C. Diac. Marin Velea, profesorul de muzică al școlii. Predica zilei a fost rostită de către elevul Păun Constantin din anul V, care a vorbit despre concepția Sfântului Grigorie de Nazianz, cu privire la sarcinile vocației sacerdotale și importanța cunoașterii lor de către elevii seminaristi, ca viitori slujitori ai altarelor bisericesti din țara noastră.

După Sfânta Liturghie, s-a oficiat Polihroniu pentru Prea Fericirea Sa, Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru Conducătorii țării, pentru Prea Sfințitul Episcop Vasile Țirgovișteanul, pentru Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, pentru profesorii, elevii și toți ostenitorii aceluși așezămînt teologic.

După săvârșirea serviciului divin a avut loc tradiționala serbare, al cărei program a fost deschis de către P.C. Pr. Prof. Dumitru Dima, directorul Seminarului, care a arătat — printre altele — că sărbătorirea Sfântului Grigorie de Nazianz — mare dascăl al creștinătății și luptător pentru unitatea Bisericii — este un prețios model vrednic de urmat pentru toți cei care cu dragoste profundă și inimă curată cinstesc pomenirea sa. Totodată, P.C. Sa a exprimat în numele școlii prinos de recunoștință Prea Fericirii Sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin pentru grija părintească pe care o poartă în general întregului învățămînt teologic și în mod cu totul deosebit Seminarului teologic din București, rugînd totodată pe Prea Sfințitul episcop-vicar Vasile Țirgovișteanul, să se facă interpretul profundelor sentimente pe care întregul personal al școlii le poartă Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin.

În continuare Dl. Prof. Mihai Plătică, a vorbit auditoriului despre : «Sfântul Grigorie Teologul — model pentru elevii seminariști». După cuvîntul său plin de învățăminte pentru viitorii slujitori ai Bisericii noastre străbune, corul Seminarului sub conducerea P.C. Diac. Prof. Marin Velea a executat un program artistic alcătuit din : coruri religioase, populare și patriotice și din recitări laice și religioase.

După încheierea programului festiv pregătit în cinstea hramului Seminarului teologic, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop-vicar Vasile Țirgovișteanul, delegat al Prea Fericitului Patriarh Iustin, care în cuvinte alese și-a arătat deplina satisfacție pe care a avut-o, participînd la sărbătorirea Sfântului Grigorie Teologul — ocrotitorul primului așezămînt de învățămînt teologic de grad mediu din Biserica Ortodoxă Română.

Adresîndu-se elevilor, Prea Sfinția Sa le-a urât să aibă drept pildă de urmat întreaga viață și activitate a Sfântului Grigorie Teologul a cărui prăznuire a fost săvârșită astăzi cu toată cinstea cuvenită. Le-a urât de asemenea ca cele două mari sărbători ale poporului român : 125 de ani de la Unirea Principatelor Române și aniversarea zilei de naștere a excelenței sale, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele țării noastre, să fie faruri călăuzitoare în întreaga lor activitate de slujitori ai altarelor străbune și ai Patriei dragi.

În încheierea cuvîntului său, Prea Sfințitul Episcop a transmis arhieresti binecuvîntări elevilor, profesorilor și tuturor celor prezenți, părăsind sala de festivități în acordurile imnului arhieresc, executat de *elevii Seminarului teologic*.

ASISTENT

---

† PREOTUL NIȚȘOR CAZACU

S-a stins din viață, pe neașteptate, în ziua de 20 noiembrie 1983 Preotul Nițșor Cazacu, unul dintre cei mai vrednici preoți ai Bisericii Ortodoxe Române, care, vreme de peste 50 de ani a fost parohul bisericii Batiște din Capitală și colaborator apropiat al celor trei patriarhi ai României : Miron, Nicodim și Iustinian.

Pentru biserica noastră, pentru biserica parohiei Batiște, pentru credincioșii ei și pentru toți cei care l-au cunoscut, plecarea sa constituie o mare pierdere, pe care o înconjurăm cu flori de recunoștință și regrete.

Eram obișnuiți să întâlnim — acum în urmă mai rar —, figura frumoasă și bogat împodobită cu o barbă patriarhală, pe care regretatul părinte octogenar o purta cu demnitate tradițională în mijlocul societății.

În funcțiile administrative importante care i-au fost încredințate în Conducerea superioară a Bisericii și demnitățile pe care le-a avut, vreme de cincizeci de ani, Preotul Nițisor Cazacu s-a arătat plin de înțelegere și de iubire părintească față de toți care urcau Dealul Patriarhiei și solicitau rezolvarea doleanțelor lor sufletești de la Întâistătătorii Bisericii Noastre.

Înzestrat de Dumnezeu, ca puțin alții, cu o inteligență și memorie rară, cu o diplomatie innăscută și de o distincție aleasă în toate manifestările sale, curat și drept în gând și în fapte, Preotul Nițisor Cazacu a cuprins cu personalitatea sa partea administrativă a Palatului Patriarhal ca Director al Cancelariei, vreme de mai mulți ani.

Născut în luna octombrie 1903 — cu puțin în urmă cu o lună a fost sărbătorit pentru vârsta de 80 de ani —, în Comuna Roata, Județul Olt, din părinți agricultori, după ciștigarea cunoștințelor elementare la școala din sat și apoi la Seminarul Nifon din București, pe care îl absolveste în 1924 ca premiant, este trimis ca bursier la Paris la Institutul de Teologie catolică unde rămîne timp de 5 ani ca student și ocupînd și sarcina de cîntăreț la strana bisericii ortodoxe române din capitala Franței.

Întors în țară se căsătorește cu fiica preotului Gheorghe Negulescu, Elena-Georgeta și intră în cler, ca diacon în 1932 și preot în 1934 la biserica parohiei Batiște, pe care o păstorește pînă în ziua tristului său sfîrșit.

Slujba pogribaniei s-a săvîrșit de un sobor distins de preoți în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomîțeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, care au venit să înalțe rugă și să dea ultimul salut regretatului preot dispărut.

În continuare, luînd cuvîntul P.C. Preot Octavian Popescu, vicar administrativ mitropolitan, a ilustrat, ca nimeni altul, chipul și caracteristica preotului Nițisor Cazacu.

Prezentînd regretul și compasiunea instituțiilor superioare bisericesti, al căror competent slujitor a fost, spune, printre altele: «S-a spus, pe drept cuvînt, că suprema dragoste este jertfirea vieții pentru a o păstra pe a celui iubit. Aceasta a fost realizată de Preotul Nițisor Cazacu, care s-a topit ca o făclie pentru cele trei obligații și sarcini ale sale: Patriarhia, parohia și familia. A fost un om ales. Acum merge dincolo, cu agonisita de fapte bune pe care le-a cules cu strădania sa. Această agonisită îl așează în conștiința generațiilor viitoare, confirmînd și consolidînd prețuirea pe care contemporanii o au pentru cei aleși.

În viața și activitatea sa preotul Nițisor Cazacu a pătruns deplin în istoria Bisericii noastre, dar sufletul lui aparține de acum Acelui ce

Singur a putut zice : «Eu sint invierea, viața și odihna, cel ce crede în Mine, are viață veșnică».

De acum el devine rugător pentru familia și credincioșii săi, cu mai mare tărie decât atunci când era în trup. Numele Părintelui Cazacu va rămâne scris adânc în inimile noastre, iar la Sfânta Liturghie va fi pominit printre slujitorii care au cinstit cu dragoste slujba preotească».

În încheiere P.C. Părinte Vicar Octavian Popescu rostește frumoasa rugă cu cuvinte alese din slujba pogribaniei preoților : «Te rugăm Doamne Dumnezeu nostru, robul Tău care a fost slujitor împreună cu noi și a adormit în nădejdea învierii vieții veșnice, fă-i odihna în sînu-rile lui Avraam, Isac și Iacob. Tu ai preamărit viața lui pe pămînt și ieșirea vieții lui fă-o ca o intrare între dreptii Tăi cei sfinți și numără sufletul lui cu dreptii și cu toți care din veac au bineplăcut Ție».

Pr. DAVID POPESCU

VASILE PLĂMĂDEALA (1903—1983)

A fost cîntăreț bisericesc la parohia Militari III din București și a încetat din viață în ziua de duminică, 27 noiembrie, 1983.

Dăruit de către «Vistierul bunătăților și Dătătorul de viață» cu o voce bună și auz muzical, precum și cu însușiri sufletești etice, umane și de credință creștină ortodoxă deosebite, Vasile Plămădeală a făcut parte din elita cîntăreților bisericești, acele podoabe de cinste ale Bisericii Ortodoxe Române la stranele căreia au preamărit pe Dumnezeu, cu cîntări vechi și noi, talente, precum Anton Pann, «cel isteț ca un proverb», elogiât în acest fel de genialul Mihai Eminescu (*Epigonii*), poate și pentru că bunicul său dinspre tată, Vasile Eminovici, a fost cîntăreț bisericesc în satul Călinești lui Cuparencu. Cîntăreț bisericesc a fost și străbunicul lui George Enescu, Enea Galin din Zvoriștea. Din neam de *dieci* — cum li se zice cîntăreților bisericești în Transilvania— se trage unul din cei mai de seamă poeți de astăzi, Ioan Alexandru. Și de bună seamă că au existat și am mar găsi și alte nume de psalți și cîntăreți bisericești. Poetul Octavian Goga, fiu și nepot de preoți, a prețuit pe cîntăreții bisericești. I-a dedicat o frumoasă și personală poezie unuia, «cîntăreț de lege veche, cîntăreț și om de treabă, De troparele-i măiestre / Se-nchina adînc poporul / Și se lumina icoana/ Lui Iisus Mîntuitorul» (*Cantorul Cimpoi*). «Cunoscători ai cititului și cîntărilor, arată într-o carte recentă I.P.S. Mitropolit al Ardealului, ei (cîntăreții bisericești) au avut multă vreme și rol cultural în istoria școlii românești» (*Nume și fapte în istoria culturii românești*, București, 1983, p. 50).

Cîntăreț-dascăl i-a plăcut să fie, a stăruit și s-a învrednicit să fie Vasile Plămădeală. El a împlinit astfel dorința Psalmistului, exprimată și cuprinsă în cuvintele : «Cînta-voi Domnului în viața mea, cînta-voi Dumnezeului cît timp voi fi» (Ps. 103, 34). Tatăl Ceresc i-a binecuvîntat

casa cu dar de copii buni și pe el cu viață lungă (80 de ani) și s-a bucurat de o pogribanie creștinească pe măsura unui slujitor al stranei.

Slujba de înmormântare s-a oficiat în biserica Dudești-Cioplea (București), în ziua de marți, 23 noiembrie, ora 12, de către Prea Sfințitul Roman Ialomițeanul — Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, Gherasim Piteșteanul — Episcop-vicar al Episcopiei Râmnicului și Argeșului, Lucian Făgărășanul — Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului și un impunător sobor de preoți (28 de preoți), format din P.C. Pr. Dumitru Soare — directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, P.C. Pr. Constantin Pârvu, consilier-vicar patriarhal, P.C. Arhim. Irineu Cheorbeja, consilier patriarhal, P.C. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, P.C. Pr. Mihai Marinescu, consilier arhiepiscopesc, București, P.C. Arhid. Gheorghe Papuc, P.C. Pr. Mihai Simarghițan și P.C. Arhid. Gheorghe Dan, consilieri arhiepiscopali — Sibiu, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, fost vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P.C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, P.C. Arhid. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic din Sibiu, P.C. Pr. Prof. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic din Sibiu, P.C. Pr. Prof. Constantin Galeriu, P.C. Pr. Prof. Nicolae Necula, P.C. Diac. Petre David, de la Institutul teologic București, P.C. Arhid. Ioan Galea, secretar arhiepiscopesc, Sibiu, P.C. Pr. Romulus Bar, inspector arhiepiscopesc — Sibiu, P.C. Diac. Nicolae Popa, casier și Dumitru Manuțiu, ecleziarh, Sibiu, P.C. Pr. Prof. Dumitru Luca, fost director la Seminarul din Buzău, P.C. Arhim. Sofian și Paisie de la Mănăstirea Antim, P.C. Pr. Dr. Paul Mihail din Iași și P.C. preoți din Capitală, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Antonie*, al Ardealului, fiul decedatului, a familiei și a unui numeros public. Au dat răspunsurile studenții de la Institutul teologic din București.

Au vorbit: Prea Sfințitul Lucian Făgărășanul, care a arătat însemnătatea funcțiunii cîntăreților bisericești, i-a numit «Lire ale bisericilor». A exemplificat cu dascălul «Bădița Vasile», admirat de Ion Creangă, cîntărețul compozitor Ucenescu și alții.

A urmat P.C. Pr. Vasile Țepordei (de la biserica Mărcuța-București), care l-a cunoscut personal și a prezentat date biografice.

A arătat că Vasile Plămădeală s-a născut în anul 1903 în comuna Dahnovici-Lăpușna. A făcut ucenicia muzicală la compozitorul și dirijorul Mihail Berezovschi, de la care a deprins și măiestria dirijatului coral. A format coruri, toate laureate la diferite concursuri și a făcut parte din Comitetul de conducere al Asociației cîntăreților bisericești. A crescut cinci copii, toți ocupînd poziții sociale potrivite cu pregătirea lor academică.

A încheiat cuvîntările P.C. Pr. Prof. Const. Galeriu, care a încadrat simțirea și viața cîntărețului bisericesc Vasile Plămădeală în citeva texte bine alese și potrivite, precum rugăciunea liturgică: «Sfîrșit creștinesc, fără durere, cinstit și în pace, de la Domnul să cerem».

Înhumarea s-a făcut în cimitirul parohial Dudești-Cioplea. La inter-natul Institutului Teologic s-a servit tradiționala și creștineasca agapă.

(Pr. Gh. C.)

DIN ACTIVITATEA CENTRULUI ARHIEPISCOPAL GALAȚI ianuarie — februarie 1984

1. PRĂZNUIREA SFINTELOR SĂRBĂTORI DE ÎNCEPUT DE AN

a) Anul nou, 1984

Duminică, 1 ianuarie 1984, la sărbătoarea Anului Nou, înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim a săvârșit liturghia arhierască la catedrala arhiepiscopală din Galați, înconjurat de soborul clericilor acestui sfânt așezământ. Cu acest prilej a hirotonit pe diaconul Nichifor Ionel ca preot, pe seama parohiei Băleni, județul Galați.

La sfârșitul slujbei, dpuă obicei, I.P.S. Arhiepiscop a rostit un cuvânt de învățătură în legătură cu întregul praznic al zilei, din care spicuim următoarele:

«Am ajuns în a opta zi de la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, zi în care după rânduiala veche se punea numele pruncului — a spus I.P.S. Sa. Pruncului dumnezeiesc i s-a pun numele de Iisus, care înseamnă Mîntuitor, adică Mîntuitorul lumii. Prea Curata Fecioara Maria l-a pus acest nume așa după cum fusese vestită de ingerul Domnului la Bunavestire, cînd el i-a spus: «Veți naște Fiu și veți chema numele Lui Iisus» (Luca 1, 31). Acesta este un nume mare, puternic, mîntuitor, căruia, după cum spune Sf. Ap. Pavel — «trebuie să i se închine toată făptura, a celor cerești și a celor pămîntești și să mărturisească pe Dumnezeu-Tatăl» (Filip. 2, 11).

În continuare, I.P.S. Sa a vorbit despre a doua sărbătoare a zilei, de Sf. Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezarei Capadociei, trăitor în veacul al IV-lea al erei creștine. «Cu învățăturile sale — a spus I.P.S. Sa — Sfințul Vasile a luminat veacul său și cărările Bisericii pînă în vremea noastră. El a strălucit prin teologia înaltă în apărarea credințioșilor de învățăturile rătăcite ale ereticilor din vremea aceea. De asemenea este vestit prin operele sale de binefacere pentru cei sărmani, orfani și bolnavi, prin care învățătura de credință se arăta unită cu fapta cea bună».

Despre a treia sărbătoare a zilei: Anul Nou 1984, I.P.S. Sa s-a referit mai întii la hotarul pus de israeliți la Mițpa, o piatră mare, ca aducere amînte și mulțumire lui Dumnezeu că i-a ajutat și pe care proorocul Samuil a scris: «Pînă aici ne-a ajutat nouă Domnul!» (1 Sam. 7, 12).

«Și noi — a adăugat I.P.S. Sa — aducîndu-ne amînte de bunățile dăruite de Dumnezeu în anul ce a trecut, de sănătate și de tot felul de bucurii, putem spune astăzi: «Pînă aici ne-a ajutat Domnul!»». Să ne aducem însă amînte și de faptele cele neplăcute lui Dumnezeu pe care le-am săvîrșit și să cerem iertare celor căroră le-am greșit.

Omul care nădăjduiește în Dumnezeu și împlinește poruncile Lui se aseamănă cu pomul sădit lîngă izvoarele apelor, care nu se teme de uscăciune și în fiecare an își dă roada lui. El se aseamănă de asemenea și cu omul care și-a zidit casa pe stîncă. Stîncă aceasta este credința noastră care ne îndeamnă și ne ajută la curăția sufletească și trupească, prin împlinirea binelui. Această credință a dat poporului nostru izvoare de energie și de lumină, care l-au călăuzit pe cărările vieții.

Anul care a trecut a fost bogat în realizări. A fost un an în care s-a manifestat hărmnicia, spiritul de unitate și dragostea de țară. Poporul nostru a prosperat în toate sectoarele de activitate pe drumul vieții noi.

De asemenea și în viața religioasă, slujitorii și credințioșii Bisericii noastre au fost la datorie, și cu sîrguință, îndeplinindu-și sarcinile lor bisericesti și sociale.

Cu aceeași dragoste și încredere să începem și acest an nou și să-l ducem cu vrednicie pe drumul său, ca o nouă afirmare a hotărîrii și responsabilității noastre pentru pace și prosperitatea întregii obști românești, a încheiat I.P.S. Sa.

— În aceeași zi, la orele 17, I.P.S. Sa a primit vizita tradițională a preoților din municipiul Galați și a ostenitorilor de la Centrul parohial. Preotul Codreanu Cezar, de la parohia Sf. Vasile din Galați a rostit un cuvînt ocazional, prezentînd I.P.S. Sale omagiul și felicitările preoților și credințioșilor din eparhie de noul an.

I.P.S. Arhiepiscop, luînd cuvîntul a spus printre altele: «Ne-a ajutat Bunul Dumnezeu să sărbătorim și ziua Anului Nou, 1984. Prin aceasta împlinim o tradiție veche, legată de praznic, ca profețimea să se împlinească cu Ierharul său și să primească înviorări noi pentru anul care a început. În auzul nostru stăruie reverberația colindelor de Crăciun închinat Nașterii Pruncului Iisus, prin care sînt exprimate cele mai alese simțămînte ale sufletului poporului nostru. Prin versul lor inspirat se arată că înain-

tașii noștri se îngrijeau de cele sufletești dar și de cele trebuincioase vieții materiale, adică de cultivarea pământului, de plug, de roade, de animalele din ogradă și de tot ceea ce îl aștepta pe om în cursul unui an pentru existența sa.

La acestea se gândesc și conducătorii noștri, ca să pună la îndemina cetățenilor, cele necesare traiului zilnic și bunăstării lor materiale și spirituale.

Preoțimea noastră care întotdeauna a fost alături și împreună cu poporul, are o răspundere nu numai față de viața spirituală, ci și de cea materială a credincioșilor. De asemenea are o răspundere și față de Dreptul Judecător, care ne va întreba o dată : «Ce fel de brazdă am tras cu plugul ? Ce fel de sămânță am semănat în ogorul Domnului ce ni s-a încredințat?».

Din vechime, în colindele și urările sale la marile praznice, poporul nostru a exprimat de asemenea dorința sa fierbinte după libertate, independență, unitate și prosperitate. Aceste mari daruri ale vieții prospere le-a dobândit în vremea noastră, când a devenit singur stăpîn în țara sa și făuritor al viitorului său.

Astăzi poporul nostru luptă pentru statornicirea păcii pe pămînt, de care sînt legate viața și progresul în întreaga lume. Acest ideal este acum mai actual decît oricînd, deoarece din cauza cursei nesăbuite a înarmărilor nucleare și de distrugere în masă, viața omenirii este în mare primejdie.

Ne-am bucurat că preoțimea din eparhie s-a alăturat operei de susținere a intereselor superioare ale țării. Anul care a trecut a fost plin de eforturi pentru întărirea patriei. În anul acesta vor fi depuse și mai multe eforturi, spre noi împliniri în viața obștească, de întregul popor, la care și preoțimea va fi prezentă.

Ca urmare, va trebui totodată ca preoțimea să dea mai departe exemple vii de demnitate, de conduită și de disciplină bisericească și cetățenească, de care se preocupă și Sfîntul Sinod. Conduita preotului și a familiei sale, are o mare influență asupra vieții morale a credincioșilor și pentru păstrarea lor în jurul Bisericii străbune.

În încheiere, I.P.S. Sa a mulțumit celor de față și le-a împărțășit arhieresti binecuvîntări și toate urările de bine pentru noul an. Aceleași urări le-a făcut tuturor preoților și credincioșilor din eparhie.

Într-o atmosferă înălțătoare de praznic, preoții au cîntat apoi o serie de colinde și cîntări bisericești legate de praznic. Cu aceasta festivitatea a luat sfîrșit.

b) Botezul Domnului

— La 6 ianuarie 1984, praznicul Botezul Domnului, I.P.S. Sa a oficiat sînta liturghie arhierescă în catedrala arhiepiscopală din Galați. În continuare a săvîrșit slujba Agheazmei Mari, în fața catedralei, în prezența unui mare număr de credincioși din oraș.

Sărbătorile Anului Nou și ale Bobotezei, pline de har ceresc, au fost prilejuri de reculegere și innoire spirituală pentru preoții și credincioșii eparhiei. În toate bisericile slujbele tradiționale s-au săvîrșit cu evlavie și cu mulțumire adusă lui Dumnezeu, care a dat oamenilor asemenea daruri de bucurie și de mîntuire.

2. CONFERINȚA PREOȚEASCĂ PE TRIM. I/1984

În ultima decadă a lunii februarie 1984 au avut loc lucrările conferinței preoțești pe trim. I/1984, cu tema : «125 de ani de la formarea Statului național român modern prin unirea Moldovei cu Muntenia».

Conferințele de la protoieriiile Tulcea și Galați, au fost prezidate de I.P.S. Arhiepiscop Antim. Conferințele de la Babadag și Medgidia au fost conduse de P.C. Pr. Lungu Constantin, consilier economic, iar cea de la Tecuci de P.C. Pr. Dumitru Găureanu, inspector bisericesc.

Spicuim din cuvîntarea I.P.S. Arhiepiscop Antim rostită la Conferința de la protoieria Galați, din 28 februarie a.c.

«Mă bucur de a fi în mijlocul preoțimii cu prilejul acestei conferințe, al cărei subiect are un caracter istoric și patriotic. Momentul evocat astăzi este epocal și a fost pregătit de alte evenimente importante de mai înainte.

La rîndul său, 24 ianuarie 1859 a deschis calea altor biruințe din istoria patriei noastre, între care la loc de frunte se află 1 decembrie 1918, cînd s-a desăvîrșit opera de încheiere a procesului de făurire a statului unitar român.

Glasul Bisericii

Cu acest prilej reținem un sentiment de respect și recunoștință pentru înaintașii noștri — a spus I.P.S. Sa — și ne angajăm să ducem mai departe opera lor pentru libertate, unitate și întărirea țării noastre.

Referenții principali care au dezvoltat tema conferinței, dată de Cancelaria Sfintului Sinod au fost: la Galați pr. Stoica Constantin — Galați, la Tecuci pr. Capmare Gheorghe — Tecuci, la Constanța pr. Mitu Constantin — Constanța, la Medgidia, pr. Păun Panait — Valea Seacă, la Tulcea pr. Ispas Mircea — Chilia Veche, iar la Babadag pr. Hiloși Alexandru-Traian.

Referenții s-au achitat conștiincios în tratarea acestei teme, folosind o bogată bibliografie, iar în partea aplicativă au actualizat tema cu problemele zilei de astăzi, când poporul nostru, strâns unit în jurul Conducerii de Stat, își făurește o viață nouă.

Coreferenții și ceilalți preoți, în număr mare, care s-au înscris la cuvânt, au adus prețioase completări și s-au angajat să sprijine cu fermitate opera care se înfăptuiește cu concursul întregii națiuni.

La concluzii, biroul conferinței a evidențiat momentele importante din istoria unirii de la 24 ianuarie 1859 și a precizat sarcinile care revin preoților și credincioșilor în activitatea curentă pentru înflorirea localităților și împlinirea cerințelor obștești.

Prin dezvoltarea largă a temei principale și prin rapoartele de activitate socială prezentate în conferință, au fost abordate probleme deosebit de importante, care servesc preoților în lucrarea lor pastorală și socială din localitățile în care păstoresc.

Conferințele preoților din trimestrul I/1984, s-au desfășurat în bune condițiuni și și-au atins scopul propus.

Arhim. IERONIM MOTOC

ȘTIRILE DIN CUPRINSUL EPARHIEI BUZĂULUI PE IULIE—DECEMBRIE 1983

DIN AGENDA DE LUCRU A P. S. EPISCOPII EPIFANIE PE LUNILE
IULIE—DECEMBRIE 1983

4—5 iulie 1983. A participat la examenul de capacitate preoțească al tinerilor absolvenți de Seminar și Facultate, care a avut loc la Arhiepiscopia Bucureștilor.

17 iulie 1983. A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău.

24 iulie 1983. A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău.

24 iulie—10 august. A participat la cea de a VI-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor care a avut loc la Vancouver (Canada).

17 august 1983. A făcut vizită canonică la biserica filială Căldărușanca ce aparține de parohia Gl. Sărat, prot. Buzău.

19 august 1983. A făcut vizită canonică la M-rea Ciolanu.

21 august 1983. A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău, hirotonind diacon pe candidatul Ene Ionel.

22 august 1983. A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău, hirotonind preot și hirotesind duhovnic pe diaconul Ene Ionel pe seama parohiei «Sf. Voievozi» Focșani. Tot la această Sf. Liturghie a hirotonit diacon pe candidatul Cioarec Ștefan.

23 august 1983. A participat la Tribuna oficială din Buzău, cu prilejul sărbătorii naționale a poporului român.

24 august 1983. A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău, hirotonind preot și hirotesind duhovnic pe diaconul Cioarec Ștefan pentru parohia Garoafa, prot. Panciu. Tot la aceeași slujbă a hirotonit diacon pe candidatul Gherman Ion.

28 august 1983. A oficiat resfințirea bisericii de la M-rea Sihuștru, hirotonind preot și hirotesind duhovnic pe diaconul Gherman Ion pentru parohia Clipicești, prot. Panciu. Tot în aceeași zi a hirotonit diacon pe candidatul Marin Valeriu.

29 august 1983. A oficiat Sf. Liturghie la biserica din Rogoz, hirotonind preot și hirotesind duhovnic pe diaconul Marin Valeriu pentru parohia Ciorăști, prot. Focșani.

30 august 1983. A făcut vizite canonice la fostele schituri Mușnoaiele, Brazi și Trotușanu din județul Vrancea.

- 31 august 1983.** A făcut vizite canonice la parohiile: Bolotești, Vidra, Negrilești, Tulnici, precum și la fostele schituri Lepșa și Valea Neagră din protopopiatul Panciu.
- 1 septembrie 1983.** A făcut vizite canonice la paronile: Vovidenia și Precista, protopopiatul Focșani.
- 3 septembrie 1983.** A făcut vizită canonică la biserica parohială Jariștea și la fostele schituri Buluc și Târnița din județul Vrancea.
- 4 septembrie 1983.** A oficiat Sf. Liturghie la biserica fostului schit Lepșa și a făcut vizite canonice la parohiile: Vidra, Soveja și Străoane de Sus din protopopiatul Panciu, județul Vrancea.
- 5 septembrie 1983.** A făcut vizită canonică la biserica parohială Urechești și filiala Palanca, precum și la fostul schit Vărzărești, din protopopiatul Focșani, județul Vrancea.
- 6 septembrie 1983.** A făcut vizite canonice la parohia Tisăul de Sus, M-rea Ciolanu și M-rea Rătești din județul Buzău.
- 11 septembrie 1983.** A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău.
- 13—14 septembrie 1983.** A participat la consfătuirea cu cadrele didactice care a avut loc la Institutul Teologic București.
- 17—23 septembrie 1983.** A făcut parte din grupul ierarhilor români ce au însoțit pe P. F. Patriarh Dr. Iustin Moiescu care a condus pe Sanctitatea Sa Maxim, Patriarhul Bulgariei și pe ceilalți membri ai Sf. Sinod bulgar, cu prilejul vizitei efectuate Bisericii noastre.
- 24 septembrie 1983.** A luat parte la lucrările Sf. Sinod al B.O.R.
- 25 septembrie 1983.** A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău, hirotonind diacon pe candidatul Crăciun Ion.
- 2 octombrie 1983.** A oficiat slujba resfințirii bisericii parohiale Nișcov din protopopiatul Pătfrlagele hirotonind preot și hirotesind duhovnic pe diaconul Crăciun Ion pentru parohia Căliman, protopopiatul Panciu.
- 8 octombrie 1983.** A făcut vizite de lucru la casa de odihnă Rogoz și metohul Dălhăuți.
- 9 octombrie 1983.** A oficiat slujba resfințirii bisericii din parohia Valea Teancului, protopopiatul Pătfrlagele.
- 11—17 octombrie 1983.** Împreună cu alți ierarhi români a însoțit pe P. F. Patriarh Iustin Moiescu, care a condus delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, cu prilejul vizitei făcute Bisericii Ortodoxe Române.
- 20 octombrie 1983.** A prezidat conferința de orientare a tuturor preoților din județul Vrancea care a avut loc la Focșani.
- 23 octombrie 1983.** A resfințit biserica din parohia Negrilești, prot. Panciu, hirotonind diacon pe candidatul Bercaru Fănică.
- 24 octombrie 1983.** A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală, hirotonind preot pe diaconul Bercaru Fănică pentru parohia Slimnic, prot. Focșani. Tot la această slujbă a hirotonit diacon pe candidatul Antohie Ionel.
- 25 octombrie 1983.** A prezidat conferința de orientare a tuturor preoților din județul Buzău.
- 26 octombrie 1983.** A oficiat Sf. Liturghie la M-rea Rătești cu ocazia hramului, unde a fost hirotonit preot și hirotesit duhovnic diaconul Antohie Ionel pentru parohia Coroteni, protopopiatul Focșani.
- 30 octombrie 1983.** A resfințit biserica din parohia Obrejița, protopopiatul Focșani.
- 1 noiembrie 1983.** A participat la deschiderea festivă a cursurilor elevilor Seminarului Teologic—Buzău, ce a avut loc în paraclisul Sf. Episcopii cu care ocazie a îndrumat pe elevi să fie cât mai silitori la învățătură și cât mai disciplinați.
- 2 noiembrie 1983.** A prezidat conferința de orientare a tuturor preoților din protoieria și județul Brăila.
- 6 noiembrie 1983.** A resfințit biserica din parohia Gologanu, prot. Focșani, hirotonind diacon pe candidatul Cobzaru Ion.
- 8 noiembrie 1983.** A oficiat slujbă misionară la biserica «Sf. Arhangheli» din Brăila, hirotonind preot și hirotesind duhovnic pe diaconul Cobzaru Ion pentru parohia Păulești, protopopiatul Panciu.
- 10 noiembrie 1983.** A prezidat ședința de la Seminarul Teologic unde au participat și salariații Centrului Eparhial, în legătură cu «Apelul pentru dezarmare și pace».

11 noiembrie 1983. A oficiat slujbă misionară la parohia «Sf. Mina» din Focșani.
 13 noiembrie 1983. A oficiat slujba de resfințire a bisericii parohiei Urechești, prot. Focșani și slujba de resfințire a bisericii parohiei Zilișteanca cu Sf. Liturghie, prot. Rimnicu Sărat.

19 noiembrie 1983. A prezidat ședința Consiliului Eparhial.

20 noiembrie 1983. A prezidat lucrările Adunării Eparhiale a Episcopiei Buzăului.

21 noiembrie 1983. A oficiat Sf. Liturghie în catedrala episcopală din Buzău.

24—25 noiembrie 1983. A participat la lucrările conferinței teologice interconfesionale, care a avut loc la Institutul Teologic din Sibiu.

27 noiembrie 1983. A oficiat Sf. Liturghie în Catedrala episcopală din Buzău.

4 decembrie 1983. A resfințit biserica și a oficiat slujbă misionară la parohia Broșteni—Buzău.

6 decembrie 1983. A oficiat slujbă misionară la parohia «Sf. Nicolae» din Brăila.

8 decembrie 1983. A participat la ședința comisiei române de istorie eclesiasitică care a avut loc la Cancelaria Sf. Sinod.

12 decembrie 1983. P. S. Episcop a participat la lucrările Adunării Naționale Bisericești.

13 decembrie 1983. A participat la lucrările Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

14 decembrie 1983. A participat la Consiliul Național al F.D.U.S. și la Ședința Comitetului Central al Organizației Democrației Unității Socialiste în cadrul căreia a luat cuvântul din partea Bisericii Ortodoxe Române.

18 decembrie 1983. A oficiat slujbă misionară la biserica «Sf. Ioan» din Buzău. În cadrul Sf. Liturghii a hirotonit preot pe diaconul Melu Vlad pentru, parohia Reghiu, prot. Focșani, jud. Vrancea și diacon pe candidatul Ștefan Zamfir.

20 decembrie 1983. A făcut vizite canonice la bisericile parohiilor «Gîrlași» și «Sf. Ingeri» din Buzău.

25 decembrie 1983. A oficiat Sf. Liturghie în catedrala episcopală, hirotonind preot pe diaconul Ștefan Zamfir pentru parohia Vîrteșcoi Beciu, prot. Focșani, jud. Vrancea și diacon pe candidatul Adrian Bitere.

26 decembrie 1983. A oficiat slujba resfințirii și Sfînta Liturghie la biserica «Banu» din Buzău, cînd a hirotonit preot pe diaconul Adrian Bitere pentru parohia Dăscălești, prot. Rm. Sărat, jud. Buzău, și diacon pe candidatul Vasile Cătuneanu.

27 decembrie 1983. A oficiat slujbă misionară la parohia Simileasca din Buzău. În cadrul Sf. Liturghii a hirotonit preot pe diac. Vasile Cătuneanu pentru parohia Nișcov, prot. Pătirlagele, jud. Buzău și diacon pe candidatul Alexandru Diaconu.

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI ȘI ADMINISTRATIVE

Conferința preoțească din luna septembrie 1983

Cea de a treia conferință din anul acesta fixată de Sf. Sinod al B.O.R. s-a intitulat: «Promovarea unității întregului popor român, îndatorire patriotică a tuturor liilor țării noastre». La toate cele șase protopopiate conferința s-a desfășurat între 20—22 septembrie a.c., fiind prezidată de delegați ai P. S. Episcop Epifanie după cum urmează: Prot. Panciu și Focșani P. C. Pr. Gheorghe Guță — consilier economic; Prot. Pătirlagele și Brăila, P. C. Pr. Grigore Dionisie — consilier ad-tiv.; Prot. Buzău și Rm. Sărat, P. C. Pr. Popescu Nicolae — inspector bisericesc.

La discuții pe marginea referatelor au luat parte un număr mare de preoți care împreună cu coreferenții, au adus completări prețioase, arătînd că ideea de unitate la toată suflarea românească este tot așa de veche ca și neamul românesc.

Ea a fost purtată în suflet și în cuget de toate generațiile românilor din spațiul intra și extra-carpatic.

Încă de la apariția lor în istorie români, fie cei din Transilvania, fie cei de la sud sau est de Carpați, au avut conștiința că sînt unul și același popor, avînd aceeași origine, limbă și credință.

La concluzii, delegații chiriarhali au scos în evidență că Biserica Ortodoxă Română prin credincioșii, clerul și ierarhii ei, în frunte cu P. F. Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, a sprijinit și sprijină munca poporului, pentru viața cea nouă, unitatea de nezdruccinat, strădaniile lui pentru pace, dezarmare și progres.

Conferințele clerului (ținute în luna septembrie, a.c. au fost bine organizate, preoții subliniind că promovarea unității întregului popor român este îndatorirea patriotică a tuturor fiilor țării noastre.

La 11, 12, 13 octombrie a.c., la sediile celor șase protopopiate din eparhie s-au desfășurat lucrările conferințelor administrative ale clerului. Conferințele de la protoierile Focșani, Buzău și Pătârlagele au fost prezidate de P. C. Pr. Dionisie Grigore — consilier ad-tiv.

Conferințele de la protoierile Panciu, Rm. Sărat și Brăila au fost prezidate de P. C. Pr. Nicolae Popescu — inspector bisericesc.

Tema conferinței a fost: «*Folosirea presei religioase în munca misionară*».

Referatele au fost bine întocmite și cuprinzătoare, preoții care s-au înscris la cuvânt au arătat că și prin presa bisericească, B.O.R. este angajată în slujba poporului, lucrând la împlinirea voinței lui Dumnezeu pe pământ.

Delegații eparhiali la sfârșit au scos în evidență importanța subiectului arătând că prin folosirea presei religioase în munca misionară, noi preoții putem aduce un valoros aport la păstrarea și întărirea unității de credință și cultivarea virtuților creștinești și cetățenești în sufletele credincioșilor.

Conferința preoțească pe luna noiembrie 1983.

Ultima conferință de orientare din 1983 s-a desfășurat pe județe: la Focșani pe data de 20 octombrie; la Buzău pe data de 25 octombrie și la Brăila pe data de 2 noiembrie.

La această conferință s-a dezbătut «*Apelul pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste*», ce a avut loc la 20 septembrie 1983.

Acest important document a constituit un deosebit prilej de manifestare a voinței de pace a poporului român de solidaritate cu toți oamenii doritori de bine, indiferent de convingerile lor politice, filozofice sau religioase.

Conferința de orientare ce s-a desfășurat în cadrul protopopiatelor din cele trei județe a fost prezidată de către P. S. Episcop Epifanie, care a fost însoțit de colaboratorii apropiați de la Centrul Eparhial: la Focșani, P. C. Pr. Cheorghe Guță — consilier economic; la Buzău, P. C. vicar Teofil Dumitrescu și P. C. Pr. Nicolae Popescu — inspector Eparhial; iar la Brăila de P. C. vicar Teofil Dumitrescu și P. C. Pr. Dionisie Grigore — cons. ad-tiv.

Toți preoții participanți la conferință, cit și cei care s-au înscris la cuvânt, și-au manifestat totala adeziune față de acest important document al zilelor noastre.

În concluziile ce s-au făcut de către P. S. Episcop Epifanie, la sfârșitul conferinței, în cuvântul ținut cu acest prilej, printre altele sublinia:

«*Biserica Ortodoxă Română s-a arătat sprijinătoare fermă a năzuințelor de pace și înfrățire între popoare. Slujirea păcii promovează de B.O.R. și participarea ierarhilor, preoților și credincioșilor ei la lupta omenerii pentru făurirea unei lumi a păcii ca și toate acțiunile pentru pace, au stat în cadrul activității desfășurate de ea în ultimii peste 30 de ani.*

De aceea, astăzi mai mult ca oricând preoțimea trebuie să sprijine, cu timp și fără timp, orice acțiune închinată păcii și buneii înțelegeri în lume de către întregul nostru popor, în frunte cu Domnul Nicolae Ceaușescu — Președintele R. S. România, care este mesagerul păcii între oameni și care militează neobosit pentru oprirea cursei înarmărilor în toată lumea».

DESCHIDEREA CURSURILOR LA SEMINARUL TEOLOGIC

În acest anotimp frumos de toamnă, marți 1 noiembrie, a avut loc deschiderea festivă a cursurilor Seminarului Teologic din Buzău, în prezența P. S. Episcop Epifanie Norocel, însoțit de colaboratorii P. S. Sale de la Centrul Eparhial.

După slujba Te-Deumului oficiată de către un sobor de părinți profesori în paraclisul Episcopiei cu hramul «*Sf. Constantin și Elena*» a luat cuvântul P. C. Pr. Manea Cristîșor — directorul seminarului, care după ce și-a exprimat bucuria de a avea în mijlocul elevilor pe însuși P. S. Episcop Epifanie — chiriarhul locului, a subliniat importanța și semnificația acestui moment, cu ferma convingere, ca la sfârșitul anului școlar «*să ne putem bucura de roadele muncii depuse în ogrorul școlii,*

pe care să le aducem ca un prinos de recunoștință P. S. Episcop Epifanie pentru grija deosebită ce o poartă acestui așezământ teologic, încît elevii să devină buni slujitori ai Bisericii străbune și cetățeni loiali ai Patriei noastre».

La sfîrșitul cuvîntării P. C. Director Manea Cristişor, în numele corpului profesoral, al tuturor ostenitorilor școlii, și al elevilor a adus respectuoase mulțumiri P. S. Episcop Epifanie, cit și I. P. S. Antim al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, pentru tot ajutorul, în vederea terminării lucrărilor de consolidare a Seminarului, ca elevii să poată beneficia de condiții optime, asigurîndu-i că profesorii, elevii și ostenitorii școlii vor depune sîrguință și devotament pentru a răspunde tuturor așteptărilor.

A vorbit apoi P. C. Pr. Eugen Drăgoi, delegatul Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, care a transmis elevilor binecuvîntări arhieresti din partea I. P. S. Antim Nica, cu îndemnul de a fi cît mai silitori la învățătură, și cît mai disciplinați.

În continuare, a luat cuvîntul P. S. Episcop Epifanie, care adresîndu-se elevilor a spus, printre altele: «După o vacanță binemeritată și o practică folositoare vouă, dragi elevi, și Patriei unde au contribuit și mulți alți tineri ai țării, iată acum prin chemarea ajutorului lui Dumnezeu, se face deschiderea oficială a Seminarului nostru, care de-a lungul veacurilor a format pentru Biserică și țară oameni ce au făcut cinste, atît din punct de vedere eclesiasitic cît și patriotic.

Cei mai mulți dintre voi ați venit pentru continuarea formării teologice și este bine să cunasteți că această școală ca toate școlile teologice din țară, are menirea să formeze vrednici slujitori ai altarelor și devotați cetățeni ai patriei noastre dragi. A fi slujitori ai altarului înseamnă a fi slujitori ai lui Dumnezeu și în același timp slujitori ai oamenilor. Căci legea cea nouă pe care a adus-o Hristos în lume este iubirea de oameni. «Poruncă nouă vă dau vouă să vă iubiți unul pe altul» (Ioan XIII, 34).

Scotînd în evidență importanța misiunii preotești P. S. Sa a spus: «Să știți că preoția pentru care vă pregătiți este o misiune și nu o profesiune. Preotul are menirea de a fi «sarea pămîntului și lumina lumii» (Matei V, 13—14), așa cum spune Mîntuitorul, adică să fie în același timp adevăratul îndrumător dar și exemplu pentru credincioși.

Preoții de mîine trebuie să fie ancorați plenar în toate problemele de care este preocupată țara noastră și omenirea contemporană, așa cum au fost moșii și strămoșii noștri și cum ne-o cer imperativele vremurilor în care trăim.

Numai în felul acesta, preoții de mîine pot face dovada că sînt adevărați slujitori ai lui Dumnezeu prin vocație și strădanie permanentă, prin devotament față de Biserică și dragoste față de oameni, prin sprijinirea poporului nostru întru rezolvarea problemelor vitale ale contemporaneității, pentru apărarea vieții pe pămînt, prin lupta și instaurarea păcii în lumea întreagă».

În încheiere adresîndu-se elevilor P. S. Sa a spus: «Doresc să vă atrag atenția de a reflecta mai ales asupra a trei lucruri la începutul acestui an școlar.

1. Adevărata chemare și vocație care v-a determinat să veniți aici;
2. Silința la învățătură și folosirea la maximum a timpului afectat în acest scop;
3. Disciplina în adevăratul sens al cuvîntului.

Noi vrem să credem că marea majoritate din voi sau chiar toți, vă înțelegeți rostul în această școală și că sămînța învățării se va arunca ca într-un pămînt bun, care va da roade bogate cum am ascultat în Sf. Evanghelie care s-a citit astăzi (Luca VII, 5—8).

Dumnezeu să vă ajute și să vă binecuvînteze cu depline succese în anul pe care l-ați început spre bucuria voastră și a părinților voștri, pentru mulțumirea noastră și a celorlalți care vă poartă de grijă».

LUCRĂRILE ADUNĂRII EPARHIALE PE ANUL 1983

La data de 20 noiembrie 1983 a avut loc sesiunea ordinară anuală a Adunării eparhiale de la Episcopia Buzăului.

În dimineața zilei respective, la orele 9,30 în Catedrala episcopală s-a oficiat Te-Deumul, la slujbă participând și P. S. Episcop Epifanie.

Apoi membrii Adunării, precum și invitații au intrat în sala pregătită în acest scop, unde după apelul membrilor, P. S. Episcop Epifanie, în calitate de președinte al Adunării, a deschis ședința consacrată Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, spunând printre altele: «Așadar, noi toți cei prezenți la această adunare care sintem slujitorii lui Dumnezeu și ai oamenilor este bine ca în această vreme de criză internațională când au loc manifestări în întreaga țară și peste hotare în favoarea păcii, să ne împropățăm în mințile noastre conținutul profund umanitar și de importanță istorică al recentului Apel lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste și să ne exprimăm totala adeviziune la ideile pentru slujirea și apărarea vieții pe pământ. Mergând apoi la locul de muncă sau în parohiile respective, fiecare trebuie să se străduiască pentru a transpune în viață aceste idei, propovăduind iubirea, înfrățirea și încrederea între oameni și popoare, iar la sfintele altare să nu contenească rugăciunile noastre pentru pacea a toată lumea».

După încheierea cuvântării potrivit ordinii de zi, P. C. vicar ad-tiv. Pr. Teofil Dumitrescu dă citire «Apelului pentru dezarmare și pace», iar un număr de 12 membri ai adunării, clerici și laici au exprimat totala adeviziune față de acest document, privind dezarmarea și instaurarea păcii în Europa și în întreaga lume.

În continuare, s-a propus trimiterea unui mesaj către Organizația Națiunilor Unite, și a două scrisori, una Ambasadei Statelor Unite la București și alta Ambasadei Uniunii Sovietice la București, al căror text a fost citit de către P. C. Pr. Popescu Nicolae — Inspector bisericesc și care au fost aprobate de către membrii Adunării Eparhiale.

În încheierea lucrărilor primei părți din ordinea de zi, P. S. Episcop Epifanie a spus: «Să depunem toate eforturile pentru apărarea vieții și a păcii și pentru dezarmare, să ne ridicăm glasurile împreună cu ale milioanei de oameni împotriva amplasării de arme nucleare în Europa și distrugerea celor existente. Să nu contenim a ne ruga lui Dumnezeu pentru a binecuvînta țara noastră cu pace și liniște, pentru că numai astfel putem munci și progresa în toate domeniile de activitate».

În partea a doua din ordinea de zi s-a dat citire referatelor sectorului ad-tiv. și cultural de către P. C. protoierei Gheorghe Furtună și Nicolae Tătaru, iar la sectorul economic de către Dl. Vasilescu Tudor.

Referatele au reliefat activitatea P. S. Episcop Epifanie, a P. C. Părinți protoierei, viața religioasă din cuprinsul Eparhiei, activitatea și participarea preoților la conferințele de orientare și cele ad-tive, la cursurile de îndrumare, pregătirea viitorilor slujitori la Seminarul Teologic din Buzău și la cele două institute teologice din București și Sibiu, precum și activitatea misionară și social-culturală.

Referatul economic a prezentat situația pe anii 1982—1983, a execuției bugetare a Centrului Eparhial, bugetul de venituri și cheltuieli al Seminarului Teologic pe anul 1982 și bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 1984.

Pe marginea referatelor au luat parte la cuvînt un număr însemnat de membri clerici și laici, care au scos în evidență activitatea desfășurată în cele trei sectoare, arătînd că tot ceea ce s-a realizat și se va realiza și în continuare se datorește strădăniei tuturor și grîzii deosebite a P. S. Episcop Epifanie.

În încheiere, P. S. Episcop Epifanie, a supus la vot referatele celor trei sectoare, ele fiind aprobate în unanimitate de Adunarea Eparhială. Apoi P. S. Sa, a rostit cuvîntarea de închidere a lucrărilor, concluzionînd următoarele: «Aceste realizări se datoresc bunului Dumnezeu care ne-a ajutat, noilor condiții create în țara

noastră, precum și bunăvoinței Departamentului Cultelor și organelor locale din cele trei județe, la care am găsit înțelegere. Aici la Buzău se muncește mult, pentru că se muncește mult și în cele trei județe, ca de altfel în toată țara, astfel pe aceste meleaguri se înregistrează importante realizări în slujirea binelui obștesc, pentru o viață prosperă și cât mai îmbelșugată.

În continuare, P. S. Episcop Epifanie a mulțumit tuturor membrilor Adunării Eparhiale pentru participare la lucrări, invitațiilor prezenți, încheind astfel: «Rog pe bunul Dumnezeu, să ne binecuvînteze pe noi toți cu sănătate, să binecuvînteze țara noastră cu pace și bunăstare, iar lumea întreagă cu liniște și bunăvoințe între oameni». La sfârșit s-au trimis telegrame P. F. Părinte Patriarh Dr. Iustin, Președintelui Departamentului Cultelor și Domnilor Președinți ai Consiliilor populare din cele trei județe componente ale Eparhiei Buzăului, după care au fost declarate închise lucrările Adunării Eparhiale.

NUMIRI DE PREOȚI

1. Iordache Ion — 16.06.1983 — parohia Gura Teghii, prot. Pătirlagele, jud. Buzău.
2. Marin M. Valeriu — 29.08.1983 — parohia Ciorăști, prot. Focșani, județul Vrancea.
3. Cioarec Fănică Ștefan — 27.08.1983 — parohia Garoafa, prot. Panciu, jud. Vrancea.
4. Gherman Ion — 28.08.1983 — parohia Clipicești, prot. Panciu, jud. Vrancea.
5. Ene Ionel — 22.08.1983 — parohia Sf. Voievozi, prot. Focșani, jud. Vrancea.
6. Crăciun Ion — 2.10.1983 — parohia Căliman, prot. Panciu, județul Vrancea.
7. Antohie Ion — 26.10.1983 — parohia Slimnic, prot. Focșani, județul Vrancea.
8. Bercaru Fănică — 24.10.1983 — parohia Slimnic, prot. Focșani, județul Vrancea.
9. Cobzaru Ion — 8.11.1983 — parohia Păulești, prot. Panciu, jud. Vrancea.
10. Brașoveanu Petre — 4.12.1983 — parohia Sărînga I, prot. Buzău, jud. Buzău.
11. Rusu Aurel 6.12.1983 — parohia Rucăreni, prot. Panciu, jud. Vrancea.

† PR. CONSTANTIN DUMITRU

S-a stins din viață pe neașteptate pr. Constantin Dumitru de la parohia Unirea, prot. Brăila, jud. Brăila, după o grea suferință.

Născut la 9 iulie 1958, în satul Scorțarul Vechi, comuna Tudor Vladimirescu, jud. Brăila, a urmat cursurile școlii generale în satul natal, după care s-a înscris la Seminarul Teologic din Buzău. După absolvirea Seminarului, în anul 1982, se căsătorește cu D-ra Șerbănescu Anișoara, din comuna Tudor Vladimirescu, și tot în acest an la 25 iulie, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Unirea.

În ultimul timp, deși bolnav s-a preocupat de bunăstarea bisericii, a reparat exteriorul Sf. locaș și a deservit cu toată dăruirea pe bunii săi credincioși. Dar boala agravându-se C. Sa s-a internat într-un spital din București, unde și-a dat obștescul sfârșit. În ziua de 6 iulie dimineața, un sobor de preoți au săvârșit Sf. Liturghie, iar la orele 13,00 a început slujba înmormîntării, la care au participat 21 de preoți. Slujba înmormîntării a avut loc în biserica din parohia Scorțaru Vechi, satul natal al răposatului.

La sfârșitul slujbei P. C. Pr. Gheorghe Marinescu, protoiereu de Brăila, a transmis condoleanțe și arhieresti binecuvîntări familiei îndurerate din partea P. S. Episcop Epifanie, scotînd în evidență viața și activitatea preotească desfășurată de răposat.

Apoi au cuvîntat pr. Chinceag Constantin — parohul bisericii, pr. Vlad Ilie, de la parohia Sf. Gheorghe — Brăila, consătean cu răposatul, pr. Aldea Eugen, rudă cu răposatul, iar din partea colegilor de seminar pr. Pîrlică de la parohia Revărsarea, jud. Tulcea.

Soborul de preoți, rudele, cunoscuții și enoriașii au ridicat pe umeri sicriul, l-au purtat în jurul bisericii, în cîntările preoților, ale enoriașilor, în plînsul familiei, în regetele și lacrimile tuturor și a fost lăsat în cripta din cimitirul parohiei Scorțaru Vechi.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace.

† PR. ROTĂRESCU GHEORGHE

A înțetat din viață la locuința sa, pr. pensionar Rotărescu Gheorghe, fost preot paroh la parohia Valea Teancului, prot. Pătirlagele.

C. Sa s-a născut în anul 1908, în satul Pietroasele, jud. Buzău, ca fiu al unor părinți credincioși, în satul natal urmînd școala primară, după care a urmat cursurile Seminarului Teologic, din Buzău. Pentru a-și desăvîrși pregătirea a urmat și Facultatea de teologie din București, fiind declarat licențiat.

S-a căsătorit cu fiica pr. Mareș Angelescu din Valea Teancului și a fost hirotonit în anul 1932 pe seama parohiei Corbu, prot. Pătirlagele, iar în anul 1935, s-a transferat la parohia Valea Teancului, unde a păstorit timp de 40 de ani, pensionîndu-se la cerere în anul 1975.

Pr. Gheorghe Rotărescu, s-a evidențiat printr-o activitate frumoasă și bogată în realizări, reparînd sfîntul locaș în urma cutremurului din 1940 și înzestrîndu-l cu pictură nouă. A slujit lui Dumnezeu cu dragoste, învățînd și îndrumînd pe credincioși pe calea mîntuirii, fiind un adevărat păstor de suflete.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 6 august 1983, la care au participat un număr de 7 preoți, în frunte cu P. C. Preot Gheorghe Furtună — protoiereu de Pătirlagele. După oficierea slujbei înmormîntării P. C. Pr. Moise Constantin — parohul parohiei Valea Teancului, a vorbit despre viața și activitatea depusă de înaintașul său în cei 40 de ani de păstorire.

A luat apoi cuvîntul P. C. Preot, Constantinescu Petre care a fost coleg cu decedatul, și în încheiere P. C. Pr. Gheorghe Furtună — protoiereu a transmis condoleanțe din partea P. S. Episcop Epifanie, familiei și credincioșilor parohiei.

După ocolirea bisericii, sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui ce a fost pr. Gheorghe Rotărescu s-au depus într-o gropniță nouă în curtea bisericii, pe care a slujit-o cu dragoste și devotament.

Veșnică să-i fie pomenirea.

Pr. GRIGORE DIONISIE

R E C E N Z I I

SFINTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, AMBIGUA. *Tilcuiri ale unor locuri cu multe și adânci înțelesuri din Sfinții Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul.* Traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983, p. 372.

Apărută în volumul numărul 80 din Colecția «Părinți și Scriitori Bisericești», tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moiescu, traducerea din grecește a lucrării «Ambigua» este însoțită de un dens studiu introductiv și bogate note subsidiare, în care traducătorul inițiază și adîncește cititorului tilcurile unor locuri cu înțelesuri înalte din teologhisirile Sfîntului Maxim Mărturisitorul, teologul său preferat.

În «Ambigua», Sfîntul Maxim Mărturisitorul respinge erorile origeniste, intrucît acestea erau folosite «ca bază pentru noua erezie ce începea să se contureze, și anume, cea a monoenergismului ducînd la monotelism...» (p. 26). Monoenergismul — ca o formulă de împăcare între monofizitism și învățătura ortodoxă — susținea că în Hristos nu există și o lucrare a firii umane. După cum se știe, opoziția Sfîntului Maxim Mărturisitorul față de monotelismul susținut de unii patriarhi, papi și împărați, contaminați de erorile origeniste ale vremii, l-a determinat să cerceteze și să explice unele locuri cu adînci înțelesuri din Dionisie Areopagitul și Sfîntul Grigorie Teologul. De altfel, după părerea Pr. Prof. D. Stăniloae lucrarea «De Principiis» a lui Origen «abundă de tot felul de idei eretice, păgîne, chiar dacă sînt de multe ori propuse în formă ipotetică. S-ar putea ca aceasta să fi fost produsă și prin intervențiile lui Rufin, care a înlocuit poate unele erori cu unele învățături corecte, dar n-a reușit să-i imprime o unitate deplină, pentru că toată opera sa era prea imprinată de erori, sau poate că nu a fost nici el prea sigur de eroarea onora din aberațiile susținute de Origen» (p. 25). În notele subsidiare, traducătorul amintește și de cei care au împărtășit unele idei origeniste eterodoxe. De pildă, într-una din aceste note, Pr. Prof. D. Stăniloae preciza că «mișcarea nu este cauza răului, cum spunea origenistul Evagrius» (p. 51, nota 5). De fapt, aproape în fiecare notă subsidiară se afirmă că Sfîntul Maxim Mărturisitorul a dat gîndirii Sfîntului Grigorie Teologul un sens antiorigenist (de ex. p. 104, nota 79; p. 105, nota 81; p. 114, nota 102; p. 116, nota 106; p. 131, nota 141; p. 142, nota 166; p. 147, nota 177; p. 165, nota 211; p. 175, nota 223; p. 185, nota 231; p. 224, nota 224; p. 229, nota 299; p. 255, nota 322; p. 256, nota 322; p. 267, nota 333; p. 273, nota 342; p. 277, nota 346). Rămînd la părerea constantă că multe dintre ideile origeniste au fost folosite de unii teologi în lucrările lor, în studiul său introductiv Pr. Prof. D. Stăniloae conchide că «față de origenismul care, pe de o parte, deprecia trupul omenesc, pe de alta limita odihna fericită a spiritului uman în Dumnezeu, conceput ca o esență supusă unor legi ale repetiției, Sfîntul Maxim vede în trup o parte constitutivă a ființei umane, omul întreg fiind opera lui Dumnezeu» (p. 30). Atît în studiul introductiv cît și în notele subsidiare ale lucrării, Pr. Prof. D. Stăniloae atenționează pe teologii ortodocși să se ferească de ideile origeniste vehiculate de teologia scolastică apuseană, care, din nefericire, n-a cunoscut încă suficient tradiția dogmatică ortodoxă, al cărei exponent de seamă rămîne și Sfîntul Maxim Mărturisitorul.

În «Ambigua», Sfântul Maxim Mărturisitorul ne îndeamnă să fugim «de primejdia neascultării» și să alegem «mai bucuros vina îndrăznelii, ca mai ușoară de purtat, fugind de pericolul neascultării, care nu se mai iartă» (p. 46). Alegând deci și noi îndrăzneala, afirmăm — fără a ne exprima apodictic — că acuzațiile împotriva ortodoxiei lui Origen se datoresc în mare parte intervențiilor lui Rufin în opera acestuia, precum și a ideilor eterodoxe vehiculate în secolele următoare de diferiți aderenți ai săi. De aceea, cred că nu trebuie să căutăm în afirmațiile lui Origen originea tuturor erezilor de mai târziu. Sfântul Maxim Mărturisitorul condamnă de altfel învățătura acestor erezii care-și revendicău ca temelie unele afirmații atribuite lui Origen. Noi nu cunoaștem însă cu certitudine dacă acestea se datoresc lui Origen — pionierul teologiei creștine răsăritene — sau interpolărilor și adaosurilor făcute de tahigrafii, copiiști și traducători. Oricum, precizările făcute de Sfântul Maxim Mărturisitorul și sublinierile Părintelui Profesor Stăniloae rămân o călăuză ortodoxă pentru orice teolog răsăritean.

Bogăția de idei și afirmații axiomatice, cu conținut hristologic, fac din «Ambigua» Sfântului Maxim Mărturisitorul o lucrare de referință, indispensabilă în orice studiu sau lucrare de teologie dogmatică.

Traducând textul lucrării «Ambigua», Pr. Prof. D. Stăniloae a creat și recreat noi termeni pe care i-a pus în circulație în teologia dogmatică ortodoxă românească pentru prima dată. Notele subsidiare rămân un adevărat tratat dogmatic, care prin gândirea profundă și temeinică pot oferi dogmatistului ortodox noi posibilități de teologhisire a lucrurilor divine.

După cum se știe, «Ambigua» Sfântului Maxim Mărturisitorul a fost tradusă în limba latină în secolul al IX-lea de Scotus Erigena, profesor la Școala Palatină din Paris. Din nefericire, traducerea latină din opera lui Origen au aplicat același sistem pe care l-a folosit Rufin în secolul al V-lea, adică sistemul corectării erorilor, și după anul 1654. Acestui sistem i se atribuie multe dintre erorile puse pe seama lui Origen.

Larga receptivitate a culturii românești față de marile valori ale spiritualității umane o atestă și prezența lucrărilor patristice în vechile biblioteci ale neamului românesc. Între cărțile din biblioteca domnitorului Constantin Brîncoveanu († 1714) de la mănăstirea Hurezu (Vilcea) se afla și opera Sfântului Maxim Mărturisitorul, într-o ediție de opere complete apărută la Paris în anul 1675, în două volume. De altfel, opera Sfântului Maxim Mărturisitorul a fost cunoscută și de Părinții și dascălii Bisericii noastre străromâne.

Prin apariția editorială a acestei lucrări, teologia ortodoxă românească își îmbogățește patrimoniul cugetării creștine. Colecția «Părinți și Scriitori Bisericești» își sporște prestigiul, iar traducătorului i se aduce prinosul nostru de recunoștință bine meritat.

Pr. Asist. Dr. NICOLAE V. DURĂ

DENIS FEISSEL, *Recueil des inscriptions chrétiennes de Macédoine du III-e au VI-e siècle* (École Française d'Athènes. Bulletin de Correspondance Hellénique, Supplément VIII), Paris, 1983, 290 p. + 65 planșe.

Munca de publicare a inscripțiilor creștine din Peninsula Balcanică a mai făcut încă un pas înainte prin apariția recentă a cărții lui Denis Feissel, epigrafist reputat de la Paris. Beneficiind de o ședere îndelungată în Grecia (1974—1978) ca membru al Școlii Franceze de la Athena și apoi de sprijin material pentru efectuarea unor călătorii de studiu în diverse locuri din Macedonia, unde s-au descoperit sau se păstrează inscripții, D. Feissel a reușit ca într-un timp relativ scurt să dea la lumină un frumos volum cu documente dintr-o regiune greu de cercetat, deoarece azi ea nu mai aparține ca altădată în epoca romană și bizantină unui singur stat, ci la trei țări: Grecia, Iugoslavia și Bulgaria.

Limitele geografice pe care și le-a impus autorul sînt ale provinciei Macedonia (Prima și Secunda), așa cum arătau ele în secolul al VI-lea și au fost descrise de

Hierokles în lucrarea sa *Synekdemos*. D. Feissel a considerat necesar, pe bună dreptate, să precizeze de la început aceste limite, deoarece teritoriul Macedoniei n-a fost același într-o perioadă de patru secole, ci cuprinde lucrarea, ci fiind mai mare, fiind mai mic.

Din punct de vedere cronologic autorul își stabilește ca dată de începutul secolului al III-lea, iar pentru sfârșit, ultimii ani ai secolului al VI-lea. Alegerea acestor repere cronologice se justifică prin aceea că secolul al III-lea este destul de bogat în documente epigrafice creștine în Macedonia, mai bogat chiar decât alte regiuni ale Greciei cu tradiție veche creștină, cum au fost, de pildă, Athena și Corintul, și deci această vreme nu putea fi lăsată la o parte, iar sfârșitul secolului al VI-lea este momentul când în Peninsula Balcanică încep invaziile barbare (slavo-avare), care tulbură profund viața tuturor provinciilor (autorul vorbește de «la ruptures historiques provoquées par les invasions slaves», p. 2).

Cum era de așteptat, inscripțiile din secolul al III-lea, anterioare domniei lui Constantin cel Mare, sînt rare și nu totdeauna ușor de determinat, din cauza lipsei elementelor exterioare caracteristice (simbolurile creștine: ancora, crucea, pește, chrisma, porumbelul etc.), imposibil sau greu de arătat în acea vreme de persecuție. Totuși autorul are meritul de a fi strîns într-un volum destul de multe, unele chiar inedite. Relativ rare sînt și inscripțiile din secolul al IV-lea. Cele mai numeroase documente se grupează în secolele V—VI și ele reflectă, în felul acesta, progresele făcute de creștinism în toate direcțiile.

Autorul publică în volum laolaltă inscripțiile grecești și latine, pe piatră, pe mozaic și pe mortarul pereților din biserici (puține sînt trasate cu vopsea pe unele pietre funerare). Cu rare excepții, el a exclus însă inscripțiile pe obiecte mărunte (*instrumentum*). Materialul epigrafic este orînduit în volum pe localități, începîndu-se de la vestul spre estul provinciei, iar în cadrul fiecăreia, în ordine cronologică, inscripțiile funerare aflîndu-se la sfîrșitul altor categorii.

Fiecare inscripție este prezentată după un anumit «tipic», adoptat de tot mai mulți epigrafiști și după care se conduc și specialiștii români în realizarea marii opere intitulată: *Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor* (din care au apărut pînă acum mai multe volume). Acest «tipic» cuprinde prezentarea fiecărui document epigrafic cu indicații asupra locului de găsire și de păstrare, cu bibliografia în ordine genetică, cu diferite lecturi (propuneri de întregire = *variae lectiones*), cu datare, traducere și comentariu istoric și lingvistic.

În cadrul introducerii D. Feissel prezintă un *Istoric al cercetărilor și al publicațiilor* pentru fiecare localitate unde s-au făcut descoperiri. Acest istoric este foarte util, nu numai epigrafiștilor, ci tuturor celor care se ocupă de istoria Macedoniei.

Localitățile unde s-au descoperit cele mai multe inscripții sînt Thessalonica, Edessa, Philippi, Thassos-ul, Beroe, Stobi, Heraclea Lynkestis, adică acelea care au cunoscut în cursul istoriei o mare dezvoltare. Pentru a întregi imaginea despre Macedonia creștină în secolele III—VI, D. Feissel prezintă la sfîrșitul volumului doi *Appendices*, unul cuprinzînd *Inscripțiile funerare ale macedonenilor morți în alara granițelor provinciei*, iar celălalt *Inscripțiile iudaice din secolele IV—VI*.

Marea majoritate a materialului epigrafic cuprins în volum îl formează *inscripțiile funerare*. Nu lipsesc însă și alte categorii, mai cu seamă acelea care pomenește lucrări de construcție sau refaceri de locașuri de cult, de cetăți ori ziduri de incintă, invocații pentru ajutorul lui Dumnezeu, edicte ale împăraților ori demnitarilor imperiali, dedicații, scrisori etc. Din toate se pot scoate amănunte diverse cu privire la viața politică, socială, economică, culturală, dar mai ales religioasă. Religia creștină este prezentă în fiecare document epigrafic, oricare ar fi caracterul său, prin indicații explicite în text, ori numai prin decorație, adeseori prin amîndouă laolaltă. Materialul epigrafic devine astfel un izvor interesant pentru istoria creștinismului în Macedonia în secolele III—VI. Demn de subliniat este faptul că această istorie poate fi urmărită pe bază epigrafică încă din secolul al III-lea, adică dintr-o perioadă când creștinismul se afla în starea de *religio illicita*.

Știrile din inscripții reflectă aspecte ale organizării administrative a Bisericii, ale stării ierarhiei, dar mai cu seamă ni se par revelatoare pentru *credința vie* a celor ce le-au pus. De la modestele inscripții din secolul al III-lea, care în ciuda textului lor redus se încheiau totuși cu îndemnul către cititori «de a trăi în Dumnezeu (în Hris-

tos)» și pînă la cele mai arătoase din secolele următoare există o continuitate de manifestare a puterii credinței, a trăirii reale în Hristos. Credincioșii scriu texte mai lungi sau mai scurte, le împodobesc cu simboluri creștine specifice și își manifestă prin acestea gîndurile și simțămintele lor; toate dovedesc înțelegerea și trăirea reală a Evangheliei. Cine este familiarizat cu epigrafia creștină își dă seama că acestea nu sînt simple formule stereotipe, mai mult sau mai puțin uzuale și că ele nu apar dintr-o modă, la care oamenii se adaptează, fiindcă așa este normal. Gama gîndurilor este variată și derivă direct din convingerile lor. Întîlnim astfel în inscripții apeluri și referiri la Sfînta Treime, la Mîntuitorul Iisus Hristos, la Maica Domnului, la sfinți și martiri, la Biserică și rolul ei, la cinstirea Sfîntei Cruci, la virtuțile creștine.

Cîteva exemple sînt edificatoare. Mîntuitorul Iisus Hristos este invocat pe două pietre funerare ca *Creator al lumii*. Un preot din Philippi, care a fost în același timp și medic, I se adresează cu cuvintele: «Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeu, cel ce ai adus totul din neființă spre ființă, în ziua judecării nu lua aminte la păcatele mele, ci ai milă de mine» (nr. 237). Un credincios din Thessalonic, Fortunatos, zice: «Iisuse Hristoase, care ai făcut toate printr-un singur cuvînt, dă ușurare și iertare de păcate slugii tale» (nr. 180).

Alteori Mîntuitorul este invocat ca *Emanuel*, cu sau fără completarea: «Cu noi este Dumnezeu» (nr. 274).

Numărul sfinților și martirilor chemați în ajutor este mare, dar mă limitez a pomeni aici o inscripție interesantă din Edessa (nr. 1), care atestă existența în secolele V—VI, pe locul actualei minăstiri Hagia Triada (Sfînta Treime), a unui *martyrion* închinat sfinților Petru și Pavel; aceasta nu presupune însă în mod obligatoriu prezența reală în acel loc și a moștelor lor. Alte inscripții pomenesc cinstirea Sfîntului Dumitru la Thessalonic (nr. 81, 107).

Sfînta Cruce este privită într-o inscripție (nr. 212) ca semn al biruinței: «Prin aceasta credincioșii înving», reprezentînd desigur o referire la tradiția după care Constantin cel Mare a învins pe Maxentius la Pons Milvius în anul 312 însemnînd-o pe scuturile și steagurile armatei sale (Eusebius, *Vita Constantini*, I, 28).

Biserica ne apare în lumina unei inscripții de la Thessalonic (nr. 103) ca izvor de viață, primitoare, cea care dă hrană sufletească credincioșilor, loc de odihnă. În același timp ea este arătată de doi preoți din Philippi ca *sîntă, ortodoxă* (catholică) și *apostolică* (nr. 233, 235). Un episcop, Dominos, împodobește o biserică pentru că în el sînt vii cuvintele psalmistului (Ps. 28, 5): «Iubit-am, Doamne, podoaba casei Tale» (nr. 208).

Interesantă pentru mentalitatea vremii este trăirea virtuților creștine, a învățăturii Evangheliei. Un comite și *duccenarius* (funcție importantă în acea vreme) scrie pe piatra sa de mormînt (nr. 267) că: «a fost un om evlavios, a împărțit dreptatea, a ajutat pe văduve, a hrănit pe orfani, a ajutat pe cei lipsiți, îmbrăcînd pe cei care erau goi»; de aceea încheie textul cu cuvintele: «primește-l, Hristoase, și dă-i odihnă alături de sfinții tăi». Destul de frecventă este menționată fecioria ca aleasă virtute creștină, mai ales de femei (nr. 20, 21, 22, 23, 24).

Mentalitatea aceasta creștină le-a dat oamenilor o tărie în fața vieții și chiar a morții. Părinții unei tinere fete din Thessalonic, moartă prea de timpuriu, deși plîni de durere, spun: «Prin hotărîrea lui Dumnezeu a decedat preaiubita și regretata noastră fiică» (nr. 135).

Uneori în inscripții se citează texte din Sfînta Scriptură sau cărțile de cult, ceea ce face dovada bunei cunoașteri a acestora. Într-o inscripție din Stobi (nr. 277) găsim cuvintele: «Eu sînt izvorul vieții, cel ce însetează să vină la mine și el nu se va teme că va înseta în veac». Recunoaștem aici cuvintele, puțin parafrazate, ale Mîntuitorului din Evanghelia după Ioan, 4, 14.

Un interes istoric deosebit îl prezintă două inscripții din Philippi (nr. 222 A, B), care conțin copii ale corespondenței dintre Mîntuitorul Iisus Hristos și Abgar, conducătorul Edessei din provincia orientală Osroene. Deși considerată de știința modernă apocrifă, această corespondență a trezit în lumea creștină din toate timpurile un interes deosebit. Copii ale scrisorilor schimbate între Mîntuitorul Iisus și Abgar au circulat în vechime în diverse limbi, scrise pe pergament sau papir. Doar două inscripții pe piatră s-au descoperit pînă acum, una la Efes, alta la Gurdju, în provincia Pont din Asia Mică, și poartă textul ambelor scrisori. O a treia inscripție găsită la Edessa, patria lui Abgar, conține doar răspunsul Mîntuitorului. Iată deci că cel de al treilea loc unde s-au descoperit copii ale ambelor scrisori este Philippi în Macedonia.

Afla-te într-o stare fragmentară, textul lor a fost întregit de Ch. Picard (BCH, 44, 1920, p. 41—69) prin comparație cu cel transmis de Eusebiu de Cezareea (*Hist. eccl.* I, 13) și al celorlalte inscripții. D. Feissel a reanalizat toate fragmentele păstrate și, pe baza literaturii noi, care s-a scris între timp, ne prezintă o lectură îmbunătățită. Iată textul scrisorii lui Abgar: «Abgar, fiul lui Uşamas, toparch (= conducător local) îi trimite lui Iisus, bun Mîntuitor, în oraşul Ierusalim, salutare! Eu am auzit vorbindu-se de Tine și de vindecările pe care le faci fără să întrebuințezi planșe sau alte mijloace. Prin cuvînt Tu faci ca orbii să-și recapete vederea, pe șchiopi să meargă, Tu cureți pe leproși, îndepărtezi duhurile necurate, îngrijești pe cei care suferă de boli îndelungate. Aflînd despre Tine toate acestea, m-am convins că Tu ești Dumnezeu (sau Fiul lui Dumnezeu, Tu care faci acestea). Iată... Te-am rugat să-ți iei osteneala să vii să mă cauți și să mă îngrijești de răul care sufăr. Am aflat că iudeii murmură împotriva Ta, dar... eu am o cetate, care deși mică, este demnă și ajunge pentru noi amîndoi». Și răspunsul Mîntuitorului: «Fericit ești că ai crezut în mine fără să mă fi văzut. Căci scris este despre mine că cei care m-au văzut, nu vor crede în mine, iar cei care nu mă vor fi văzut, aceia vor crede și vor trăi. În legătură cu ceea ce mi-ai scris, ca să viu și să te vizitez, trebuie să împlinesc aici tot pentru care am fost trimis și astfel să mă duc din nou la Cel care m-a trimis... iar după înălțarea mea îți voi trimite pe unul dintre ucenicii mei, ca să-ți dea viața veșnică și pacea pentru tine, ai tăi și întreaga cetate ca nici un dușman s-o poată lua în stăpînire și s-o dețină vreodată».

D. Feissel datează copiile scrisorilor de la Philippi în secolele V—VI, în timp ce Picard optează pentru secolul al V-lea.

Din cele de mai sus reiese cu prisosință că volumul de care ne ocupăm în rîndurile de față, cuprinde documente interesante pentru istoria creștină a Macedoniei și chiar pentru istoria creștinismului, în general. Conținutul și forma exterioară a inscripțiilor nu sînt complet deosebite de cele din alte regiuni. Fondul religios și posibilitățile de circulație fără opreliște în marele stat romano-bizantin au facilitat apariția unor realități asemănătoare, ecumenice peste tot. De aceea, nu trebuie să ne surprindă existența unor elemente comune între monumentele din Macedonia și cele descoperite pe teritoriul României. D. Feissel se referă la ele în repetate rînduri. Un exemplu între acestea îl reprezintă similitudinile dintre inscripția (*donarium*-ul) de la Biertan în Transilvania și o alta din Macedonia (nr. 79), ambele tăiate în plăci de bronz în formă de *tabula ansata* și atîrnate în biserici.

D. Feissel însotește volumul de *Indices* amănunțiti și foarte utili, care ușurează munca cititorului. De asemenea dă pentru majoritatea inscripțiilor fotografii bune, pe planșe cu hîrtie superioară, atașate la sfîrșitul volumului. Sperăm că exemplul atît de bun dat de D. Feissel prin publicarea reușită a inscripțiilor din Macedonia să fie urmat de învățați și pentru alte regiuni ale Greciei, cu material epigrafic foarte bogat, dar din păcate insuficient studiat și pus la dispoziția cercetătorilor.

Prof. EMILIAN POPESCU

BISERICA ROMĂNEASCĂ. Pubblicazione religioso e culturale della Comunità Ortodossa Romeno in Italia, An. VIII, nr. 3 (Iulie-Septembrie), 1983. Direct. edit. Pr. Traian Valdman și Pr. Gheorghe Vasilescu. Direct. respons. Prof. Alina Balașiu, Milano.

Extragem din cuprins.

Pr. Dr. Dumitru Bodale — S.U.A. «Pogorîrea Duhului Sfînt». Pogorîrea Sfîntului Duh (Rusalille) este a treia din marile sărbători ale Sfîntei noastre Biserici (Fapte II, 1—14). În ea s-a format prima comunitate a Bisericii creștine; ea se poate numi

ziua de naștere a Sfintei noastre Biserici, care este maica noastră spirituală și ne călăuzește de la leagăn pînă la mormint... Toată lucrarea de mîntuire a neamului omenesc se face numai prin Biserică... «În afară de Biserică nu este mîntuire» (Sf. Părinte bisericesc Ciprian).

Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. «Dialog ortodox—romano-catolic în Cipru». În iunie 1983 s-a întrunit în Cipru, la Nicosia, Comitetul de coordonare a Comisiei Mixte pentru dialog teologic între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică. Din România a participat Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. Tema discuțiilor: «Credința, Tainele și Unitatea Bisericii». S-a aprobat un document, care va fi prezentat în anul viitor Comisiei Mixte de dialog. Dar documentul acesta — notează I. P. S. Mitropolit Antonie — nu este pentru moment decît un material de lucru pînă la aprobarea lui de către plenara Comisiei Mixte. El propune puncte teologice comune cu privire la relațiile dintre credință și Tainele de inițiere (Botez, Mirungere, Euharistie) și afirmă identități cu privire la cele trei Taine. Dar unele probleme au rămas încă în suspensie: spre exemplu: cum se justifică la catolici o anumită mirungere la Botez de către preot; iar mirungerea pe frunte numai la vîrsta de 10—12 ani și numai de către episcop? Ar fi bine, afirmă I. P. S. Sa, ca pînă la sesiunea Comisiei Mixte ortodoxii să elaboreze un studiu asupra raportului dintre Botez și Mirungere și asupra conținutului exact al acestor două Taine¹. Comisia Mixtă de dialog se va întruni în 1984 cu tema: «Diferențele rituale și canonice cu privire la săvîrșirea Tainelor și implicațiile lor pentru unitatea Bisericii».

Pr. Traian Valdman. «Secretariatul activității ecumenice». În Italia funcționează acesta, înființat la Veneția în 1947, transformat în 1963 în «Asociație de laici», pe grupuri locale și naționale. Mișcarea este de inițiativă catolică, dar cu timpul a devenit interconfesională, urmînd să rezolve, în comun acord, probleme religioase și civile ce se pun pe plan național. Sesiunea din 1983 a avut ca temă «Eumenismul anilor '80». Biserica Ortodoxă a fost reprezentată de un preot, trei laici și doi copii. Pr. Traian Valdman a ținut meditația la doxologia rugăciunii domnești, fiind și consultat în grupul de studiu. D-na Angela Valdman a participat în grupul de studii privind situația femeii în diferite Biserici.

Arhiepiscop Adrian Hrițcu semnează rîndurile cu titlul «Gînduri la mormintul lui George Enescu din cimitirul Père Lachaise din Paris». Personalitatea lui George Enescu, ca muzician de renume mondial, este unanim recunoscută de toți iubitorii de bine și de frumos. Talentul muzical l-a moștenit din însușirile sufletești ale poporului român. Întreaga sa creație poartă amprenta muzicii românești, născută odată cu sufletul poporului. Cel mai prețios omagiu adus lui Enescu ar fi — subliniază I. P. S. Adrian — să-i împlinim dorința sfîntă de a-i aduce rămășițele pămîntești în pămîntul moșilor și strămoșilor.

Prof. Cornel Căpușan semnează paginile cu titlul: «Barbu Ștefănescu Delavrancea», prezentîndu-i biografia și lucrările cu sublinierea trilogiei: «Apus de Soare»; «Viforul» și «Lucafărul». Secretul literaturii lui Delavrancea stă într-o simplitate ce face din el un clasic în cel mai adevărat sens al cuvîntului. Delavrancea s-a afirmat și ca ziarist, colaborator la mai multe publicații ale timpului, dar și ca avocat eminent.

Nicoară Sasu. «Compozitorul patriot Ciprian Porumbescu (1854—1883)». Prezintă date importante din viața și activitatea compozitorului: bunicul, Atanasie, vornic al Sucevei, folclorist, compozitor, prieten cu Vasile Alecsandri, tatăl, Iraclie, preot și literat. Ciprian urmează școala elementară în comuna natală, liceul în Suceava, teologia la Cernăuți, filozofia la Universitățile din Cernăuți și Viena. În Cernăuți este președinte al Societății studențești «Arboroasa». Din cauza intensei activități românești este arestat comitetul Societății, între care și Ciprian; Const. Morariu (apoi consilier mitropolitan în Cernăuți), Ortisie Popescu (stareț la Mînăstirea Sucevița)², de unde Ciprian iese cu sănătatea zdruncinată. Primele lecții muzicale le ia de la compozitorii bucovineni Carol Miculi, Ștefan Nosievici și Isidor Vorobchievici, autor al primei liturghii polifonice cîntate în Biserica Ortodoxă Română — apoi face studii

1. Anca Manolache, *Opinii asupra documentului «Botez, Euharistie, Slujire»*, în «Mitropolia Banatului», 1983, p. 24.

2. Aceștia, în anii 1920—1922, au ținut studenților teologi din Cernăuți mai multe conferințe despre Ciprian Porumbescu. (O.B.).

la Conservatorul de muzică din Viena. La vârsta de 3—4 ani reproduce cu precizie la vioară melodii populare auzite. În anul 1871 participă la marile festivități organizate la Putna la împlinirea a patru secole de la sfințirea ctitoriei (mănăstirii) și a locașului de veci al voievodului Ștefan cel Mare. La «hora mare» Ciprian (elev în clasa opta liceală) cântă din vioară cu lacrimi în ochi, spunându-i apoi tatălui său: «Tată, am cântat Daciei întregi». A dirijat și corul Catedralei din Cernăuți. A compus coruri bărbătești și mixte, române, muzică religioasă corală, cinci liturghii, opereta «Crai Nou», Altarul Mănăstirii Putna, Primăvara, Cislă, Patria Română, Florile Dalbe, Ziua Dunării, Balada, Pe-al nostru steag, care devine imnul Societății «România Jună» din Viena și imnul de stat al Albaniei, colecție de cîntece sociale pentru studenții români și în 1880 «Tricolorul», versuri și muzică, devenit în 1977 Imnul de Stat al României.

În opera lui Ciprian Porumbescu locul principal îl ocupă melosul popular, expresie excelentă a bogăției muzicii românești culte.

În cei aproape treizeci de ani de existență a realizat cît alții într-o viață întreagă.

Pr. Traian Valdman. «Românii la apărarea Vienei (1683). În vara anului 1683, turcii asediază Viena. Țările române, ca vasele, sînt obligate să-i urmeze: Țara Românească, Șerban Cantacuzino, Moldova, Gheorghe Duca. Aceștia au însă o puternică conștiință creștină și nu înțeleg să lupte împotriva poporului creștin de la Viena și fac o serie de acțiuni în favoarea asediaților, informîndu-i despre situația critică din tabăra turcilor și îndemnîndu-i să nu capituleze. Și Viena a fost salvată de polonezi.

— Mesajul «Asociației Culturale Internaționale a Etniei Române», înființată la 6 septembrie 1983 în Viena în scopul afirmării și răspîndirii valorilor spirituale și materiale create de români de-a lungul vremii, apărării acestora față de falsificare sau denaturare, menținerii specificului românesc în rîndurile originarilor din România, sprijinirii comunităților laice și religioase. Membrii fondatori ai acestei «Asociații» adresează întregii actualități române apelul de a li se alătura în misiunea lor.

Revista publică și diferite știri bisericești: vizita Prof. W. Nyssen în România, participarea Bisericii Ortodoxe Române la întruniri bisericești internaționale; apoi sfințirea Sfîntului și Marelui Mir de către Prea Fericitul Patriarh Iustin pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română (prima dată s-a sfințit la noi în anul 1882), din țara noastră și din diaspora. Se mai înregistrează că *I. P. S. Mitropolit al Olteniei, Nestor Vornicescu* a fost declarat «Doctor în Teologie» de Institutul Teologic Universitar din București, cu calificativul: «Exceptional». Teza: «Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română pînă în secolul al XVII-lea».

Mai sînt date știri din viața și activitatea parohiilor ortodoxe române din Milano, paroh Iconom Stavrofor Traian Valdman și din Torino, paroh Iconom Stavrofor Gheorghe Vasilescu.

Un număr de revistă cu conținut substanțial, laudă autorilor ei și să continue.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI